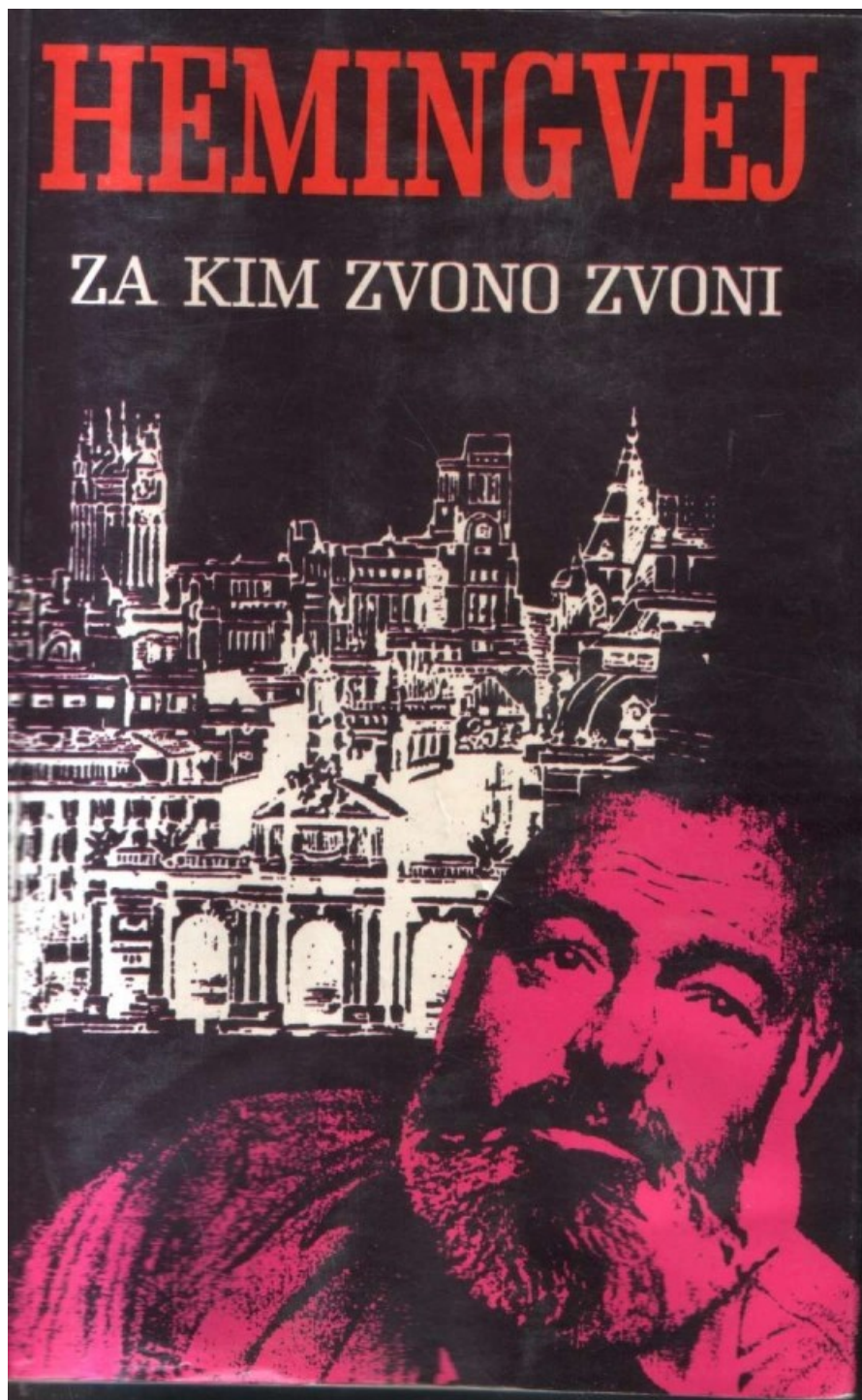

ERNEST HEMINGVEJ
ZA KIM
ZVONO ZVONI

Glava I

Ležao je ispružen na šumskom tlu, smeđem od borovih iglica, s bradom na skrštenim rukama, a visoko gore puhao je vetar u vrhovima borova. Planinska padina na kojoj je ležao blago se spuštala ali je dole bila strma i mogao je da vidi tamne pruge automobilske ulje na putu koji je skretao kroz prolaz. Duž puta se nalazio i potok, i daleko u dnu prolaza video je strugaru pored potoka i vodu kako pada preko brane, belu u letnjoj sunčevoj svetlosti. "Je li to strugar?" upita. "Da." "Ne sećam je se." "Sazidana je pošto si ti otišao. Stara strugar je dole nizeže, daleko ispod prolaza." Razastao je fotografisanu vojnu kartu na šumsko tle i pažljivo je gledao. Starac je gledao preko njegovog ramena. Starac je bio malen i čvrst u crnoj seljačkoj bluzi i sivim

čelično krutim pantalonama i nosio je cipele s đonovima od konopca. Zbog penjanja je teško disao i ruku je stavio na jedan od dva teška sanduka koje su nos ili. "Znači most se ne može videti odavde. "Ne može", reče starac. "Ovo je manje vrletan deo prolaza gde potok blago te će. Tamo niže, gde se put na zaokretu gubi iz vida u drveću, potok odjednom pada i tu je strmi klanac." "Sećam se." "Preko klanca je most." "A gde su njihovi položaji?" "Jedan položaj im je kod vodenice koju vidiš tamo." Mladi čovek koji je prou čavao teren izvadi dvogled iz džepa s voje izbledele flanelne košulje kaki boje, obrisa stakla maramicom, podesi i ih dok mu se iznenada jasno ne pokazaše daske strugare i vide drvenu klupu pored vrata veliku gomilu strugotine koja se dizala iza otvorene šupe gde je stajala maš ina za struganje i deo ustave pomoću koje su se prebacivali balvani s planinske padine na drugu obalu potoka. Kroz dvogled potok je izgledao bistar i gladak i, ispod zavojne linije vode koja je padala, vetar je nosio penu s brane. "Nema straže." "Ali dimi se na strugari", re će starac. "1 odelu vise na konopcu." "Vidim ih, ali ne vidim nijednog stražara." "Možda je u hladu", objasni starac. "Vrućina je sad tamo. Možda je u senc i s onog kraja koji mi ne vidimo." "Verovatno. Gde je sledeći položaj?" "Iza mosta. Kod putareve kolibe na petom kilo metru od po četka prolaza." "Koliko vojnika ima tamo?" On pokaza na strugaru. "Možda četiri i kaplar." "A dole?" " "Više. Saznaću." "A na mostu?" "Uvek dvojica. Sa svake strane po jedan izvestan broj ljudi koliko ljudi možeš da dobiješ da ti ih do vedem koliko god želiš. o vde u brdima. "Koliko? 1

"Ima ih više stotine. Ali su u malim grupama. Koliko ljudi će ti biti potrebno?" obavestit ću te kad prou čimo most.. " o ćeš sad da ga proučavaš Ne, sada hoću da odemo gde ćemo sakriti ovaj eksploziv dok mu ne do đie vreme. Hteo bih da ga sakrijemo na vrlo sigurno mesto, da ne bude od mosta udaljeno više od pola sata, ako je moguće." "To je prosto", re će starac. "Odande kud mi sad idemo most će se nalaziti dole nizbrdo. Ali sad stvarno moramo malko penjati da bismo onamo stigli. Jesi li gladan?" Da odgovori mladi čovek. "Ali jest će mo docnije Kako se ti zoveš? Zaboravio sam Učini mu se loš znak što je zabora vio. "Anselmo", re će starac Zovem se Anselmo iz Barkodeavila sam. Da ti pomognem da poneseš taj paket. Mladi čovek koji je bio visok i mršav spramenjem od sunca poplavele kose i licem izgorelim od sunca i vetra koji je nosio od sunca izbledelu planelsku košulju, seljačke pantalone i cipele s đionovima od konopca, nagnu se provuče ruku kroz jedan naramenjak i zabaci teški denjak na rame. Onda pro vuče drugu ruku kroz drugi naramenjak i sm esti težinu denjka na leđia. Košulja mu je još bila mokra na mestu gde se ranije denjak nalazio. Natovarih ga" reče. Kako sad idemo?" Penjemo se" re će Anselmo. Savijajući se pod teretom denjka, znoje ći se, penjali su se istrajno kroz borovu šumu koja je po krivala planinsku stranu. Nije bilo nikakvog traga koji bi mladi čovek mogao da primeti, ali oni su se probijali naviše i uz planinu i onda pređioše poto čić i starac je istrajno išao napred do i vice stenovitog korita potoka. Bilo je sve strmije i teže za penjanje, dok najzad nije izgledalo da se potok obruša va preko ivice glatkog granitnog grebena koji se dizao iznad njih, i starac pri čeka podno grebena da se mladi čovek popne do njega. Možeš li?" Mogu" reče mladi čovek. On se sav prezno javao i mišići na bedrima su mu se trsali zbog penjanja ovom uzbrdicom. Sad me pri čekaj ovde. Idem ja napred da ih priprelim. Ne ćeš valjda da te ucmečaju s tim tvojim stvarima. " Ne, ni za šalu"reče mladi čovek. Je li to daleko?" Vrlo je blizu. Kako te zovu?" Roberto" odgovori mladi čovek. On spusti denjak niza se i stavi ga polako izme điu dva kamena pored korita potoka. nda pri čekaj ovde, Roberto, a ja ću se vratiti po tebe. " "reče mladi čovek. "Ali nameravaš Ji ti da ideš tuda dole ka mostu?" , Ne. Kad budemo išli ka mos tu ići ćemo drugim putem. Kra ćim i lakšim. " , Ja ne bih hteo da smestim ovaj materijal daleko od mosta. " , Videćeš. Ako ne budeš zado voljan mestom stavićemo ga na drugo. " , Videćemo"reče mladi čovek. Sedeo je pored denjka i posmatrao starca kako se penj e grebenom. Nije bilo teško penjati se, i po načinu na koji je starac nalazio rupe za prihvatanje rukama i ne tražeći ih, mladi čovek je video da se on penjao tuda više puta. Ipak, ma ko da se gore nalaz io pazio je mnogo da ne ostavi nikakvog traga. Mladi čovek, koji se zvao Robert Džordan, bio je krajnje gladan i zabrinut. Često je bio gladan, ali nije često bio zabrinut jer nije pridavao nikakvog značaja onom što se njemu samom dešavalo i znao je iz iskustva kako je prosto kretati se iza neprijateljskih linija svuda u celoj ovoj zemlji. Bilo je isto toliko prosto kretati se iza njih koliko i pro ći kroz njih, ako imate dobrog vodiča. Jedino pridavanje važnosti onom što može da ti se des i ako te uhvate činilo je to teškim. Moraš potpuno, da veruješ svetu s kojim radiš, ili da mu uopšte ne veruješ, a ti moraš da se odlučiš u pogledu poverenja. Ali to ga sad nije zabrinjavalo. Bilo je drugih stvari. 2

Taj Anselmo je bio dobar vodič i izvanredno se kretao po planinama. Robert Džordan je i sam mogao dobro da pešači, ali je znao, idu ći od jutra za 11starcem, da ga ovaj svojim hodom može na mrt vo da izmori. Robert Džordan je imao poverenja u tog čoveka, Anselma, dosad, u svemu izuzev u sudu. Još nije imao prilike da proveri njegov sud, a, u svakom slučaju, sud je bila njegova sopstvena odgovornost. Ne, nije on bio zabrinut zbog Anselma, i problem mosta nije bio tež i od mnogih drugih pro blema. On je znao kako se diže u vazduh svaki most koji bi mu čovek spomenuo, i on je digao u vazduh mnogo mostova svih veličina i konstrukcija. Bilo je u ta dva denjka dovoljno eksploziva i materijala da se taj most digne u vazduh kao što treba, čak i da je dvaput veći no što ga je Anselmo obavestio, pa čak da je veći no što ga se on seća kad je ono prelazio preko njega na putovanju za La Granhu, prilikom izleta koji je napravio peške 1933 godine, ili kak vog mu ga je Golc opisao pretprošle noći u gornjoj sobi u ku ći izvan Eskorijala. , Dići most u vazduh nije ništa"rekao je Golc, pokazujući olovkom po velikoj mapi. Svetlost lampe se sjajila na njegovoj izbrijanoj glavi s ožiljcima. "Razumete?" , Da, razumem. " Apsolutno ništa. Samo dići most u vazduh je neuspeh. " , Da, druž e generale!" , Dići most u vazduh u određenom satu baziranom na vremenu predviđenom za napad jeste ono što treba uraditi. Prirodno, vi to i sami vidite. To vaše je tačno i to treba tako uraditi. " Golc je gledao

u olovku i onda je njome po čeo da lupka po zubima. Robert Džordan nije ništa rekao. 12 , Razumit će te, to vaše je tačno i to treba uraditi "produža vao je Golc gledajući ga i mašući glavom. Lupkao je sad olovkom po mapi. "Ja bih tako to uradio. Ali ne možemo. " , Zašto, družo generale?" , Zašto?" reče Golc ljutito. "Koliko napada ste videli, i vi me pitate zašto? Ko može da garantuje da se moja naređjenja nisu izmenila? Ko može da garantuje da napad nije odložen? Ko može da garantuje da on neće početi šest sati pre nego što treba da počne? Da li je ijedan napad bio kakav je trebalo da bude?"Po čeeće na vreme ako je to vaš napad"reče Robert Džordan. , Nikad to nisu moji napadi"reče Golc.Ja ih vršim, ali oni nisu moji. Artiljerija nije moja. Moram joj se podvrgavati. Nikad nisam dobio ono što sam tražio, čak i kad su postojale mogućnosti. Ali to je još najmanje. Ima dr ugih stvari. Vi znate kakav je taj svet. Nije potrebno ulaziti u sve to. Uvek nešto postoji. Uvek će se neko umešati. Zato sad svakako nastoj da razumeš. " , Onda kad treba da je most dignut u vazduh?" upita Robert Džordan. , Kad napad po čne. Čim napad po čne, a ne pre. Tako da nikakva pojačanja ne dođu tim putem. " On pokaza olovkom. "Ja moram znati da ništa neće doći tim putem. " , A kada je napad?" , Kazaću vam. Ali vam dan i sat treba da služe samo kao indikacija verovatnoće. Morate biti spremni do tog vremena. Dići ćete most kad napad po čne. Razumete?. " pokazivao je olovkom. To je jedini put kojim oni mogu dobiti pojačanja. To je jedini put kojim mogu dovući tenkove ili artiljeriju, ili čak i krenuti kamionom prema prolazu 3

koji napadam. Moram biti siguran da je most dignut u vazduh. Ne ranije, jer bi ga mogli popraviti ako bi napad bio odložen. Ne. Mora otići kad napad po čne i ja moram biti siguran da je otišao. Tu se nalaze samo dva stražara. Čovek koji će ići s vama tek je došao odande. Kažu da je vrlo pouzdan. Videćete. On ima ljudi u planinama. Uzmite koliko vam treba ljudi. Upotrebite ih što je manje moguće, ali upotrebite ih dovoljno. Ne treba da vam govorim ove stvari. " , A po čemu ću ja znati da je napad otpočeo?" , Vršiće se sa čitavom divizijom. Bombardovanje iz vazduha će biti kao priprema. Niste gluvi, zar ne?" , Dakle, mogu li pretpostaviti da je napad po čeo kad avioni izbace bombe?" , Ne možete uvek tako pretpostavljati"rekao je Golc i zatresao glavom. Ali u ovom slučaju, možete. Ovo je moj napad. " , Razumem"rekao je Robert Džordan. "Ne mogu reći da mi se to mnogo sviđa. " , Ni meni se mnogo ne sviđa. Ako ne želite da se toga poduhvatite, recite to sad odmah. Ako smatrate da to ne možete učiniti recite to sad odmah. Izvršiću to"rekao je Robert Džordan. "Izvršiću kako treba. " , To je sve što mi je potrebno da znam"rekao je Golc. "Da ništa neće doći preko tog mosta, To apsolutno. " , Razumem. " , Ja ne volim da tražim od ljudi da vrše takve stvari i na takav način"produžavao je Golc. "Ne mogu da vam naredim da to uradite. Razumem na šta možete da budete prisiljeni zato što postavljam ovakve uslove. Objasnjavam vam vrlo pažljivo tako da razumete i da razumete sve moguće teškoće i važnost. " , A kako ćete vi napredovati prema La Granhi ako je taj most dignut u vazduh?" , Mi idemo napred spremni a popravimo most pošto smo jurišali na prolaz to je vrlo složena i lepa operacija. Složena i lepa kao nikad. Plan je izliferovan u Madridu. Ovo je drugo remek delo Vecente Rojoa, neuspelog profesora. Ja vršim napad i vršim ga, kao i uvek, bez dovoljno snaga. Ovo je vrlo moguća operacija, uprkos tome. Mnogo sam srećniji zbog toga nego obično. Može biti i uspešna, ako se taj most eliminiše. Možemo zauzeti Se goviju. Gledajte, pokazaću vam kako to ide. Vidite? Ne napadamo mi s vrha prolaza. Mi držimo to. To je mnogo pozadi. Gledajte Ovde Ovako "Ja bih više voleo da ne znam"rekao je Robert Džordan. Dobro"rekao je Golc. "To znači nositi manje prtljaga na onu drugu stranu, da?" Ja uvek više volim da ne znam. Onda nije važno ma šta da se desi, nisam ja onaj koji je pričao. " Bolje je ne znati"Golc je gladio čelo olovkom. Mnogo puta želim da ni sam ne znam. Ali vi znate stvar koju treba da znate o mostu?"Da. To znam Verujem da znate, reče Golc.Neću vam držati tu nikakav govor. Da popijemo nešto. Osušite mi se usta od tolikog pričanja, družo Hordane. Vaše ime je na španskom vrlo smešno, družo Hordane. , Kako izgovarate Golc na španskom, družo generale?" , Hoće, reče Golc, smešeći se, praveći zvuk duboko u grlu kao da ima jak kašalj pa hoće da se ishrakne...Hoće, zagrakta on.Drug heneral Hoće. Da sam znao kako se Golc izgovara na španskom izabrao bih lepše ime pre nego što sam došao o vama da ratujem. Kad pomislim da sam došao da komandujem divizijom i da sam mogao da izaberem koje god sam želeo ime i odabrao sam Hoće. Heneral Hoće. Sad je suviše kasno da ga menjam. Kako vam se sviđa u partizanima?" To je bio ruski izraz za gerilu iza neprijateljskih linija. 4

, Vrlo mnogo, reče Robert Džordan. On se nasmešio. Vrlo je zdravo na čistom vazduhu. meni se to sviđalo kad sam bio vaših godina, reče Golc.Priča se da vrlo dobro dižete mostove u vazduh. Vrlo znalački. To je samo reklakazala. Ja vas lično nisam video da ste ma šta učinili. Možda se u stvari ništa stvarno nije ni desilo. Da li ih stvarno dižete u vazduh?" On ga je naddražio.Popijte ovo, dodao je čašu španskog brendija Robertu Džordanu. Vi ih stvarno dižete u vazduh?" , Ponekad." , Bolje da to ponekad nema nikakve veze sa ovim mostom. Ne, da ne govorimo više o tom mostu. Vi sad dovoljno znate o tom mostu. Mi smo 16 vrlo ozbiljni i možemo pravi viti vrlo jake šale. Slušajte, imate li mnogo devojaka s druge strane linije?" , Ne, nema vremena za devojke. , Ne slažem se. Ukoliko je neurednija služba utoliko je neuredniji život. Vi imate vrlo neurednu službu. I vama je potrebno da podšišate kosu. , Moja kosa je podšišana kao što treba, reče Robert Džordan. Poslao bi sebe do đavola kad bi morao obrijati glavu kao Golc. "1 bez devojaka imam da mislim na mnogo stvari, reče on zlovoljno. , Kakvu vrstu uniforme ću morati da nosim?" upita Robert Džordan. , Nikakvu, reče Golc.Vaša frizura je u redu. Ja vas diram. Vrlo ste različit od mene, reče Golc i ponovo napuni čašu. , Zar vi nikad ne mislite samo o devojčkama? Ja uopšte nikad ne mislim. Zašto bih mislio? Ja sam General Sovjetique. Ja nikad ne mislim. Nemojte ni pokušavati da me navedete na razmišljanje. Neko od njegovog osoblja ko je sedeo na stolici i radio na mapi na dasci za crtanje progundija

nešto na jeziku koji Robert Džordan nije razumeo. , Čuti, rekao je Golc na engleskom. Ja se šalim, ako hoću. Ja sam ozbiljan, zato se i šalim. A sad popijte to i onda idite. Razumete, a?" , Da, rekao je Robert Džordan. Razumem. Rukovali su se i on je salutirao i izišao do žtabškog automobila gde ga je starac očekivao spavajući, i u tim kolima su prošli putem pored G vadarame starac je još spavao i gore Navaceradskim putem do kolibe Alpiskog kluba gde je on, Robert Džordan, spavao tri sata pre nego što su krenuli. Tad je poslednji put video Golca s njegovim čudno belim licem koje nikad nije tamnelo, njegovo viđeno očima kao u sokola, velikim nosom i tankim usnama i obrijanom glavom izukrštanom borama i brzazgotinama. Sutra uveče će oni biti van Eskorijala u tami na putu duge linije kamiona u koje se ukrcava pešadija u mraku ljudi, s teškim teretima, penju se u kamione puškomitraljeska odeljenja dižu oružje u kamione tenko vi se guraju na tenkovske kamione s dugim karoserijama izvlači ge divizija napolje da noću krene u napad na klisuru. Ne će da misli o tom. To nije njegova stvar. To je Golcov posao. On ima da uradi samo jednu stvar i to je ono o čemu treba da misli i o čemu mora jasno da razmisli i da prima sve što naiđe i da se ne brine. Brinuti se isto je toliko loše koliko i plašiti se. To prosto otežava stvari. On je sad sedeo pored potoka i posmatrao bistru vodu kako teče između stena i, preko potoka, primeti gustu leju dragušca. Pređie potok, ubra dve šake, oprala blatnjave čizme u vodi i onda sede ponovo pored svog denjka i pojedje čisto, sveže 5

zeleno lišće i savijene stabljike paprena ukusa. Kle će pored potoka i, gurajući pozadi svoj automatski pištolj na pojasi da se ne ovlaži, on se spusti oslanjajući se rukama na dva kamena i napi se iz potoka. Voda je bila do bola hladna. Odgurnuvši se naviše rukama, on okreće glavu i vide starca kako silazi grebenom. S njim je bio još jedan čovek, također u crnoj seljačkoj bluži i tamno sivim pantalonama, to je bila skoro uniforma u ovoj provinciji, cipelama s đionovima od konopca, s karabinom bačenim preko leđia. Taj čovek je bio gologlav. Ova dvojica su se penjrala po steni kao koze. Prišli su mu i Robert Džordan je ustao. , Salud Camarada, reče on čoveku sa karabinom i nasmeš se. , Salud, progundia dragi. Robert Džordan pogleda u tog čoveka s teškim, čekinjavim licem. Bilo je skoro okruglo i glava mu je bila okrugla i postavljena nisko na ramena. Oči su mu bile malene i razmak između njih vrlo velik, uši su mu bile malene i tesno priljubljene uz glavu. Bio je težak čovek i oko sto sedamdeset i pet santimetara visok, a ruke i noge su mu bile vrlo velike. Nos mu je bio slomljen, usta rasečena u jednom uglu linija ožiljka preko gornje usne i donje vilice videla se i kroz poraslu bradu. Starac klimnu glavom prema ovom čoveku i nasmeš se. , On je gazda ovde, nasmeja se, onda savi ruke tako da mu mišići odskočiše i pogleda na čoveka sa karabinom s napola podrugljivim divljenjem. Vrlo jak čovek. , Vidim, reče Robert Džordan i ponovo se nasmeš. Nije mu se sviđao izgled tog čoveka i u sebi se uopšte nije smešio. , šta vi imate čime biste mogli dokazati ko ste?" upita čovek s karabinom. Robert Džordan otkopča iglu koja je pripadala preklop na njegovom džepu i iz vadi savijenu hartiju iz levog džepa flanelske košulje i dodade je 19tom čoveku koji je otvorio, pogleda sumnjičavo i vrati mu je u ruku. Tako, on ne zna čitati, primeti Robert Džordan. , Pogledajte pečat, reče on. Starac pokaza pečat i čovek s karabinom pogleda ga, okrećući ga prstima. , Kakav je to pečat?" , Zar ga nikad niste videli?" :. :? , Ne. , Ima ih dva, reče Robert Džordan. "Jedan V. O. S. t vojna obavestajna služba. Drugi Vrhovni štab. , Da, video sam taj pečat i ranije. Ali ovde samo ja komandujem, reče mrsovoljno. šta imate U denjcu ima?" , Dinamit, odgovori starac gordo. Prošle noći smo prešli preko linije u mraku i čitav dan vučemo ovaj dinamit po planini. , Umem da se služim dinamiom, reče čovek s karabinom. On vrati hartiju Robertu Džordanu i odmeri ga. Da. Meni treba dinamit. Koliko ste mi ga doneli?" , Nisam ja tebi doneo nikakav dinamit, reče mu Robert Džordan mirno. Dinamit je za nešto drugo. Kako se zo veš?" , šta će ti to?" , On je Pablo, reče starac. Čovek s karabinom ih je obojicu posmatrao mrsovoljno. , Dobro. Čuo sam mnogo dobrog o vama, reče Robert Džordan. , šta ste čuli o meni, upita Pablo. 6

, Čuo sam da si odličan vođa gerilaca, da si odan Republici i svojim delima potvrdišeš odanost, 20 i da si i hrabar i ozbiljan. Nosim ti pozdrave iz Vrhovnog štaba. , Gde si to sve čuo?" upita Pablo. Robert Džordan primeti da laskanje nije imalo dejstva na njega. , Slušao sam to od Buitraga do Eskorijala, pomenu on čitav deo zemlje s druge strane linije. , Ja nikoga ne znam ni u Buitragu ni u Eskorijalu, reče Pablo. , Ima mnogo sveta s druge strane planine koji tamo nije bio nikad ranije. Odakle ste vi?" , Iz Avile. šta ćeš raditi s dinamiom?, Dići most u vazduh. Koji most?" , To je moja stvar. , Ako je na ovoj teritoriji onda je moja stvar. Ne dižu se mostovi u blizini mesta gde živiš. Moraš živeti u jednom kraju, a vršiti operacije u drugom. Ja znam svoj posao. Ko je živi, sada, posle godinu dana, zna svoj posao. To je moj posao, reče Robert Džordan. Možemo prodiskutovati zajedno. Hoćeš nam pomoći da ponesemo denjke?" , Neću, reče Pablo i odmahnu glavom. Starac se naglo okreće k njemu, govorio je brzo i besno na dijalektu koji je Robert Džordan tek mogao da razume. Kao da je čitao Kvedo. Anselmo je govorio starokastilijanski i to otprilike ovo: , Jesi li ti životinja? Jesi. Jesi li stoka? Jesi, sto puta. Imaš li mozga? Ne, ni trunke. Mi dolazimo s nečim krajnje važnim a ti, da te ne bi ko uznemirio u tvom boravištu, stavljajući tu tvoju lisičiju rupe iznad interesa čovečanstva. Iznad interesa tvog naroda. Ja 21 to i to u to i to tvog oca. Ja to i to u ono tvoje. Diii tu vreću." Pablo je gledao u zemlju. "Svako treba da radi ono što može da uradi, prema tome kako može istinski da ga uradi" reče on. "Ja živi ovde i operišem iza Segovije. Ako ovde izazovete neki nemir sve će nas proterati iz ovih planina. Jedino ništa ne radeći ovde u stanju smo da živimo u ovim planinama. To je princip lisice." "Da" reče Anselmo gorko. "To je princip lisice, kad je nama potreban vuk." "Ja sam više vuk nego ti" reče Pablo i Robert Džordan je znao da će poneti džak. "ej..." gledao ga je Anselmo. "Ti si više vuk nego ja, a meni je šezdeset i osam." On pljurne na zemlju i zatrese glavom. "Koliko ti je godina?" upita Robert Džordan,

videći da će sad, za trenutak, stvari biti u redu i nastojeći da ih olakša. "šezdeset i osam u mesecu julu." "Ako ikad ugledamo taj mesec" re će Pablo. "Da vam pomognem da ponese taj džak" reče on Robertu Džordanu. stavite druge starcu." On sad više nije govorio mrsovoljno nego skoro tužno. "To je starac s velikom snagom." "Ja ću nositi džak" reče Robert Džordan. "Nećeš" reče starac. "Ostavićeš ga tom drugom jakom čoveku." "Ja ću ga poneti" reče mu Pablo, i u njegovoj mrsovolji bilo je tuge koja je uznemiravala Roberta Džordana. Pozna vao je on tu tugu i uznemiravalo ga je što je nalazi ovde. 22 7

"Daj mi onda karabin" re će on i Pablo mu ga dodade on ga prebaci preko leđia i krenu sa dva čoveka koja su se teško penjala ispred njega vukući i penjući se uz granitnu stenu i preko njene gornje iverice do mesta gde se nalazila zelena čistina u šumi. Oni obi đioše ivicom livadicu i Robert Džordan, koračajući sad lako bez tereta, s karabinom prijatno čvrstim o ramenu, posle težine džaka od kojeg se znojio, primeti da je trava košena na neko liko mesta i znake da su kočiči bili pobodeni u zemlju. Vide trag u travi kuda su konje vodili na potok da piju i svežu balegu od nekoliko konj a. Vezuju ih no ću ovde da pasu, a danju ih sakrivaju u šumu od pogleda, razmišljaše. Pitam se samo koliko taj Pablo ima konja? Sećao se sad, prime ćujući a i ne shvatajući to, da su Pablove pantalone iznošene i sapunjavo sjajne na kolenima i bedrima. Ima li on par čizama ili jaši u tim alpargatas, razmišljao je. Mora da ima opremu. Ali ne s viđia mi se ta seta, mislio je. Ta seta je rđiava. To je seta koja ih obuzima pre nego što napuštaju ili pre nego što izdaju. To je seta koja dolazi pre prodaje. Ispred nj ih je jedan konj rsao u šumi i onda, između smeđi ih debila borova, samo malo sunca je silazilo kroz njihove guste vrhove koji su se gotovo dodirivali, vide ograđien prostor za konje na činjen vezivanjem konopca okolo debala. Konji su ispružili glave prema ljudima kad su im se ovi približili, a pri dnu jednog dr veta van ograde stajala su nagomilana sedla pokrivena nepromoćivim platnom. Pošto su stigli gore, oba čoveka s džakovima stanu i Robert Džordan je znao da sad treba da se divi konjima. "Da" reče. "Lepi su." On se okrete Pablu. "Imaš ćitavu konjicu i sve ostalo." Bilo je pet konja u ogradi, tri šarca, jedan riđi i jedan zlatast. Odvajajući ih pažli vo pogledom, pošto ih je najpre pogledao s ve zajedno, Robert Džordan ih je sad gledao pojedinaćno. Pablo i Anselmo su znali koliko vrede ti konji i dok je Pablo sad stajao gord i manje tužnog izraza, posmatrajući ih zaljubljen o, starac se ponašao kao da su neko veliko iznenađienje koje je on sam iznenada spremio. "Kako ti se ćine?" upita. "Sve sam ih ja uzeo" reče Pablo i Robertu Džordanu bi drago što ga ćuje da govori s gordošću. "Taj" reče Robert Džordan, pokazujući na jednog šarca, velikog pastuva s belim znakom na ćelu i jednom prednjom belom nogom, "to je konj!" To je bio lep konj i izgledao je kao da je sišao s neke Velaskezove slike. "Oni su svi dobri" reče Pablo. "Razumete li se u konje?" "Da." "Utoliko bolje" re će Pablo. "Vidite li manu na jednom od njih?" Robert Džordan je znao da sad njego ve papire ispituje ćovek koji ne ume da ćita. Konji, svi mirni, uzdignutih glava posmatrali su ćoveka. Robert Džordan se pro vuće između dvostrukog užeta obora i udari zlatastog rukorn po sapima. On se nasloni na uže ograđienog prostora i posmatraše konje kako kruže u ogradi, postoja po 24 Kmatrajući ih još jedan trenu tak, dok su stajali mirno, onda se nagnu i provuće se napolje između konopaca. "Riđiasta kobila je hroma na zadnju nogu" re će on Pablu ne gledaju ći ga. "Kopito joj je naprslo i mada joj možda neće biti gore ako bude potkovana kako treba, može ipak da propadne ako bude putovala po suviše tvrdom terenu." "Kopito joj je bilo takvo kad smo je uzeli" re će Pablo. 8

"Najbolji konj koga imate, beloliki šarac pastu v, ima otok nad gležnjem, koji mi se ne sviđia." "Nije t o ništa" reče Pablo. "Udario se pre tri dana. Da je imalo šta da bude već bi bilo." On povuće platno i pokaza sedla. Bila su dva obi ćna vakvero ili pastirska sedla, kao ameri ćki samari, prevućena kožom i sa teškim, sa vijenim uzengijama, i dva vojnićka sedla od crne kože. "Ubili smo dvojicu iz guardia civil" reče on, objašnja vajući otkuda mu vojna sedla. "To je velika stvar." "Sišli su na put između Segovije i Santa Marije del Real. Sišli su da zatraže dokumenta od kočijaša. Uspeli smo da ih ubijemo a da ne povredimo konje." "Jeste li mnogo ubili iz civilne straže?" upita Robert Džordan. "Nekoliko" reče Pablo. "Ali jedino ovu dvojicu ne povredivši konje." "Pablo je onaj koji je digao voz u Arevalu" reče Anselmo. "Pablo je to bio." "Bio je jedan stranac s nama koji je izazvao eksploziju" reče Pablo. "Poznajesh li ga?" "25" "Kako se zove?" "Ne sećam se. To je vrlo retko ime." "Kako je izgledao?" "Bio je plav kao ti, ali ne toliko visok, s velikim rukama i slomljenim nosom." "Kaškin" reče Robert Džordan. "To će biti Kaškin." "Da" reče Pablo. "Vrlo retko ime. Nešto slićno. šta je s njim?" "Mrtav je od aprila." "To se svakom desi" reče Pablo sumorno. "Na taj na ćin ćemo svi završiti." "Tako svi ljudi svršavaju" reče Anselmo. "Tako su ljudi uvek svršavali. Sta je s tobom, ćoveće? Je 1 ti pripala muka?" "Oni su vrlo jaki" reče Pablo. Izgledalo je kao da govori sebi. Gledao je sumorno konje. "Vi ne shvatate kako su oni jaki. Vidim ih uvek sve jaće, sve bolje naoružane. Uvek sa sve više materijala. Ja sam ovde sa ovakvim konjima. A šta mogu da oćekujem? Da me gone i da umrem. Ništa vi še." "Ti goniš koliko i tebe gone" reče Anselmo. "Ne" reče Pablo. "Ne više. I ako sad napustimo o ve planine, kuda možemo da idemo? Odgovori mi na to. Kuda sad?" "U španiji ima mnogo planina. Po stoji Siera de Gredos, ako se ode odavde." "Ne za mene" re će Pablo. "Umoran sam od ganjanja. Ovde nam je dobro. Sad ako ti dignesh most u vazduh goni će nas. Ako budu znali da smo tu, progoni će nas avionima, pronaći će nas. Ako pošalju Ma vre da nas ganjaju, naći će nas i mi mora 26 mo oćići. Umoran sam od svega toga. Ćujete li?" On se okrenu Robertu Džordanu. "S kakvim pravom vi, stranac, dolazite i govorite mi šta moram da radim?" "Nisam vam rekao da morate nešto da uradite" reče mu Robert Džordan. "Ali hoćeš" reče Pablo. "U tom. U tom je nevolja." On pokaza dva teška denjka koje su spustili na zemlju dok su posmatrali konje. Posmatranje konja izgleda da ga je navelo na razmišljanje, a što je video da se Robert Džordan razume u konje izgleda da mu je razdreš ilo jezik. Njih trojica su stajali sad pored ograđienog prostora i sun ćeve pege su sijale po šarcu pastuvu. Pablo ga je

gledao i onda nogom gurnu teški džak. "Tu je zlo." "Ja dolazim samo po dužnosti" reče mu Robert Džordan. "Ja dolazim po naredjenju 9

onih koji vode rat. Ako zatražim da mi pomognete, vi možete odbiti i ja ću naći druge koji će mi pomoći. Još vas čak nisam ni molio da mi pomognete. Ja moram da radim što mi se naređuje da radim, a mogu ti do kazati da je to važno. A što sam stranac, za to nisam kriv. Zeleo bih da sam se rodio ovde." "Za mene je, sad, najvažnije da nas o vde niko ne uznemiruje" reče Pablo. "Za mene je, eto, to dužnost i prema onima koji su sa mnom i prema sebi." "Prema sebi, da" reče Anselmo. "Prema sebi sad posle dugog vremena. Prema sebi i svojim konjima. Dok nisi imao konje bio si s nama. Sad si ti samo jedan kapitalist više." 27" To je nepravedno" reče Pablo. "Ja čitavo vreme dajem konje za stvar." "Vrlo malo" reče Anselmo prezrivo. "Vrlo malo po mom mišljenju. Ukrasti, da. Jestiti, da. Ubijati, da. Boriti se, ne." "Ti si starac koji će na sebe navući nevolju svojim jezikom." "Ja sam starac koji će živeti dok ne umre" reče Anselmo. "1 ja sam starac bez konja." "Ti si starac koji može i da ne poživi dugo." "Ja sam starac koji će živeti dok ne umre" reče Anselmo. "1 ne plašim se lisica." Pablo ne reče ništa nego diže vreću. "Ni vukova" reče mu Anselmo. "Ako si ti vuk." "Kuš" reče mu Pablo. "Ti si starac koji priča uvek suviše mnogo." "1 koji će uvek uraditi ono što kaže da će uraditi" reče mu Anselmo savijen pod denjkom. "1 koji je sad gladan. I žedan. Napred, vođio gerilaca s tužnim licem. Vodi nas da nešto pojedemo." Otpočelo je dosta loše, mislio je Robert Džordan. Ali Anselmo je čovek. Oni su sjajni kad su do bri, razmišljao je. Nema ljudi kao što su oni kad su dobri, a kad postanu loši i nema sveta koji je gori. Mora da je Anselmo znao šta radi kad nas je doveo ovde. Ali ovo mi se ne sviđa. Ništa mi se ne sviđa. Jedini dobar znak bio je što Pablo nosi i džak. I što mu je dao karabin. Možda je uvek takav, razmišljao je Robert Džordan. Možda on spada u sumorne. Ne, reče on sebi, ne zavaravaj se. Ti ne znaš kaka v je bio ranije ali znaš sigurno da ovi postaju 28 rđavi i to brzo i ne krijući. Kad počne to da krije onda će već imati stvorenu odluku. Zapamti to, reče on sebi. Prvu prijateljsku stvar kad uradi, on će već imati stvorenu odluku. Strašno dobri konji, ipak, mislio je, di vni konji. Pitam se šta bi me moglo na vesti da se osećam onako kao što se Pablo oseća zbog konja. Starac je bio u pravu. On se obogatio konjima i čim je postao bogat želeo je da uživa život. Verujem da će se uskoro loše osećati, jer neće moći da se upiše u Džokejklub, razmišljao je. Pauvre Pablo. Il a manque son Jockey. Pri pomisli na to osećao se bolje. Nasmeja se gledajući savijena leđima ove dvojice i velike džakove ispred sebe kako se kreću između drveća. Nije napravio šalu na svoj račun čitavog dana, i sad kad je to uradio osećao se mnogo bolje. Uskoro ćeš postati i ti kao i svi ostali, govorio je sebi. I ti postaješ sumoran. Sigurno je i on bio svečan i sumoran kod Golca. Zadatak ga je malo tištao. Donekle tištao, pomisli. Mnogo tištao. Golc je bio veseo i želeo je da i on bude veseo pre nego što ode, ali on nije bio. Svi najbolji, kad razmisliš, bili su veseli. Mnogo bolje je biti veseo i to je znak ne čega. To je kao da si postigao besmrtnost još dok si živ. To je složno. Ali nije ih mnogo ostalo. Nije, nije ih mnogo veselih ostalo. A ako budeš i dalje tako razmišljao, moj 10

mladiću, nećeš ni ti ostati. Dosta razmišljanja sad, stari družice. Ti si i sad bacač mostova u vazduh. Ne mislilac. Ljudi, ali sam gladan, razmišljaše. Nadam se da Pablo dobro jede. 29" A Glava II Oni stigoše kroz veliko drveće do gornjeg dela male doline oblika šolje, i on vide da logor mora da je ispod obrubne stene koja se dizala ispred njih između drveća. To je logor, u redu, i to dobar logor. Ne možeš ga uopšte videti dok mu ne priđeš, i Robert Džordan je znao da se ne može primetiti ni iz vazduha. Odozgo ga ništa ne bi odavalo. Bio je skriven dobro kao medveđa rupa, pećina. Ali izgleda bio slabije čuvan. Sve je pažljivo posmatrao dok su se penjali. Velika pećina se nalazila u formaciji bočne stene i kod otvora je sedeo jedan čovek leđima naslonjen na stenu, nogu ispruženih na zemlji i s karabinom prislonjenim uz stenu. Deljao je štap nožem i pogledao ih je kad su došli, a onda produžio da rečka. "Hola" reče čovek koji je sedeo. "Šta je to došlo?" "Starac i miner" reče mu Pablo i spusti džak s unutrašnje strane ulaza u pećinu. I Anselmo spusti svoj džak, a Robert Džordan skide pušku i osloni je o stenu. "Ne ostavljajte ga blizu pećine" reče čovek koji je deljao i koji je imao plave oči na tamnom, lepom lenjom ciganskom licu, boje sušene kože. "Unutra je vatra." "Ustani i skloni ga ti sam" reče Pablo. "Stavi ga pored tog drveta." Ciganin se nije ni pokrenuo, nego reče nešto što nije za pisanje, pa onda: "Osta vi ga tamo. Nek 30 te digni u vazduh" reče lenjo. "To će iziečiti sve tvoje bolesti." "Šta to praviš?" Robert Džordan sede pored Ciganina. Ciganin mu pokaza. To je bila zamka u obliku broja četiri i sad je deljao rešetke za nju. "Za lisice" reče. "S kocem za smrtni udar. Kolac im slomi leđima." Nasmeš i se na Džordana. "Vidiš, ovako." On napravi pokret s okvirom zamke pokazujući kako se zamka ruši i kolac pada, onda zatrese glavom, zavuče pesnicu u zamku, a ispruži ruke da pokaže lisicu sa slomljenim leđima. "Vrlo praktično" objasni. "On lovi zečeve" reče Anselmo. "On je Ciganin. Ako lovi zečeve kaže da lovi lisice. Ako ulovi lisicu reći će da je ulovio slona." "A ako ulovim slona?" upita Ciganin i ponovo pokaza svoje bele zube i namignu Robertu Džordanu. "Onda bi rekao da si ulovio tenk" reče mu Anselmo. "Ja ću uloviti tenk" odgovori mu Ciganin. "Doći ću ja do tenka i onda ti možeš reći da je to što te volja." "Cigani mnogo govore i malo ubijaju" reče mu Anselmo. Ciganin namignu Robertu Džordanu i produži da delje. Pablo je ušao u pećinu i izgubio se iz vida. Robert Džordan se nadao da je otišao po hranu. On je sedeo na zemlji pored Ciganina i popodneвно sunce je dolazilo kroz vrhove drveća i padalo toplo po njegovim ispruženim nogama. Sad je osetio mišice hrane u pećini, miris zejlina i luka i mesa koje se pržilo i stomak mu se prevrtao od gladi. "Možemo da dođemo do tenka" reče on Ciganinu. "To nije suviše teško." "S tim?" Ciganin pokaza dva džaka. "Da" reče mu Robert Džordan. "Naučiću te. Ti praviš zamku. To nije teško." 11

"Ti i ja?" "Sigurno" reče Robert Džordan. "Zašto ne?" "Ej" reče Ciganin Anselmu. "Premesti ta dva džaka tamo gde će biti sigurni, hoćeš li? Oni su dragoceni." Anselmo je gundžao. "Idem po vino" reče Robert Džordanu. Robert Džordan ustade i odnese džakove od ulaza u pećinu i nasloni ih jedan s jedne a drugi s druge strane drveta. Znao je šta je u njima i nije voleo da ih vidi jedan uz drugi. "Donesi i za mene šolju" reče mu Ciganin. "Ima li vina?" reče Robert Džordan, sedaj ući ponovo do Ciganina. "Vina? Kako ne bi bilo? Pun meh. Pola meha u svakom slučaju." "A nešto za jelo?" "Svašta, čoveče" reče Ciganin. "Mi jedemo kao generali." "A šta Cigani rade u ratu?" upita ga Robert Džordan. "Ostaju i dalje Cigani." "To je dobar posao." "Najbolji" reče Ciganin. "Kako te zovu?" "Roberto. A tebe?" "Rafael. A ono sa tenkom ti misliš ozbiljno?" "Svakako. Zašto ne?" 32 Anselmo se pojavi na ulazu pećine sa dubokim kamenim sudom punim crnog vina i s prstima provučenim kroz drške triju šolja. "Gle" reče on. "Oni imaju šolje i s ve." Iza njega je dolazio Pablo. "Jelo će biti uskoro gotovo" reče on. "Imate li duvana?" Robert Džordan ode do džaka i otvarajući jedan popipa unutra po džepu i iz vadi jednu od onih pljosnatih kutija s ruskim cigaretama koje je dobio u Golcovom štabu. On noktom palca pređe preko ivice kutije i, otvorivši poklopac, pruži ih Pablu koji uze petšest. Pablo, držeći ih u svojoj velikoj ruci, uze jednu i pogleda je prema svetlosti. To su bile uske duge cigarete sa šupljim kartonskim cilindrima za usta. "Mnogo vazduha i malo duvana" reče on. "Znam ih ja. Onaj drugi s neobičnim imenom ih je imao." "Kaškin" reče Robert Džordan i ponudi cigarete Ciganinu i Anselmu, i svaki od njih uze po jednu. "Uzmite još" reče on i oni uzeše još po jednu. On im s vakom dade još po četiri. Oni, da mu zahvale, dvaput mahnuše rukom u kojoj su držali cigarete nagnjući ih vrhom na dole kao kad čovek pozdravlja mačem. "Da" reče Pablo, "to je bilo retko ime." "Evo vina" Anselmo zahvati šoljom iz suda i dodade je Robertu Džordanu, zatim zahvati za sebe i Ciganina. "Ima li vina i za mene?" upita Pablo. Sedeli su svi zajedno pored ulaza u pećinu. Ernest Hemingvej, IV 33 Anselmo mu dodade svoju šolju i ode u pećinu po lrgu. Izlazeći on se nagnu i zagradi iz suda "pČmu šolju i s vi dotaknuše ivice šolja. Vino je bilo dobro, malko je rezilo od mešine, ali odlično, lako i bistro u ustima. Robert Džordan ga je polako pio, osećajući kako se toplota širi po njegovom umoru. "Jelo će uskoro doći" reče Pablo., A taj stranac s neobičnim imenom, kako je umro?" 12

"Bio je uhvaćen i sam se ubio." "Kako se to desilo?" "Bio je ranjen i nije hteo da bude zarobljen." "Nešto detaljnije?" "Ne znam" slaga on. On je znao detalje vrlo dobro i znao je da ne bi bilo dobro da ih sada prepriča. "Naterao nas je da mu obećamo da ćemo ga ubiti ako bude ranjen pri dizanju voza, i ne bude u stanju da umakne" reče Pablo. "Govorio je na čudan način." Mora da je već tada bio čudljiv, pomisli Robert Džordan. Jadni Kaškin. Nije podnosio misao da se sam ubije" reče Pablo. "Rekao mi je to. I mnogo se plašio da ga ne muče." "Da li ti je i to rekao?" upita ga Robert Džordan. "Da" reče Ciganin. "Govorio je tako svima nama." "Jeste li i vi išli na voz?" "Da. Svi mi smo išli na voz." "Govorio je na čudan način" reče Pablo. "Ali bio je vrlo hrabar." Jadni Kaškin, pomisli Robert Džordan. Mora da je činio više štete nego koristi o vde. Voleo bih da sam znao još onda da je tako čudljiv. Trebalo je da ga povuku. Ne možeš slati svet unaokolo da radi tu vrstu posla i da priča takve stvari. Ne govori se tako. Čak i ko izvrše svoju misiju oni učine više i pričajući takve stvari. neobičan" reče Robert Džordan bio malo vrlo izazivao rabro. "Ali luckasf:" reče Robert Džordan. "U tim stvarima hladnija ne pija ča se na taj način: "A ti" reče Pablo. "Kad bi bio ranjen pri takvom, bi li bio voljan da te dostave?" "Slušajte apred, zahvat reče Robert Džordan i, nagnjući sam još jednu čašu vina. "Shišajte me jasno. Ako malu uslugu ot "Dobro" vore pravi. Ej! "Ti si jeo" a bi id budem morao da zatražim neku nekog, zatražiću je kad treba." Ciganin odobravajući. "Tako go olazi." Pablo. gani: čini amoko nosi. Devojka sesaj liku vozdu. dazila iz peJžor 13

I u isto vreme njeno vide neobičnu stvar "Hola, družo" a Robert Džordan reče: pazio je da je suviše nzagleda, a i da ne njoj. Ona se nasmešila i led. Salud" uzvratila areda 35nj i on primeti njene lepe smeđe ruke. Gledala ga je pravo u lice i smešila se. Zubi su joj bili beli na smeđem licu, a koža i oči bile su joj iste zlataste mrko smeđe boje. Imala je visoko dignute jagodice, vesele oči i prava usta s punim usnama. Kosa joj je bila one zlatno smeđe boje kakvo je žitno polje oprženo suncem, ali je po celoj glavi bila podsečena tako kratko da je bila malo duža od dlake dabra vine. Ona se smešila pravo Robertu Džordanu u lice i dizala smeđiu ruku i prelazila njome preko glave, zaglađujući kosu koja se ponovo dizala kad bi ruk a prošla. Ima lepo lice, pomisli Robert Džordan. Bila bi lepa da nije ošišana. "Tako je ja češljam" reče ona Robertu Džordanu. "Hajde jedi. Ne gledaj me. Tako su me podšišali u Valadolidu. Skoro je porasla." Ona sede prekoputa njega i gledaše ga. On joj uz vrati pogled i ona se nasmešila i savi ruke oko kolena. Noge su joj se spuštale, duge i čiste, iz nogavica na pantalonama on vide oblik njenih malih, uzdignutih grudi pod sivom košuljom. S vaki put kad ju je Robert Džordan pogledao, osetio je da mu se grlo sužava. "Nema tanjira" reče Anselmo. "Služi se s vojnim nožem." Devojka je naslonila četiri viljuške, sa zupcima nadole, sa strane gvozdene tepsije. Svi su jeli iz kotlića, ne razgovarajući, po španskom običaju. Jeli su ze čevine kuvane s lukom i zelenim papirićima i slanuka u sosu od vina. Bilo je dobro spremljeno, ze čevina se odvajala od kostiju a sos je bio ukusan. Robert Džordan je popio još jednu čašu vina dok je jeo. Devojka ga je posmatrala za celo vreme jela. Svi ostali su gledali u hranu 36 i jeli. Robert Džordan pokupi poslednji deo sosa ispred sebe komadom hleba, pokupi zečje kosti na jednu stranu, pobrisa sos na mestu gde su se one nalazile, zatim obrisa viljušku hlebom, obrisa nož, šta vi ga nastranu i pojede hleb. Nagnu se i zahvati punu čašu vina, a devojka ga je još uvek posmatrala. Robert Džordan popi pola čaše vina, ali mu se grlo još uvek sužavalo kad je govorio s devojkom. "Kako se zoveš?" upita je. Pablo ga brzo pogleda kad ču ton njegovog glasa. On tada ustade i ode. "Marija. A ti?" "Roberto. Jesi li dugo u planinama?" "Tri meseca." "Tri meseca?"

on pogleda na njenu kosu koja je bila gusta, kratka i talasava kad rukom pređe preko nje, sad u zbunjenosti, kao žitno polje na brdskoj padini na vetru. "Bili su je obrijali" reče. "Oni u Valadolidu redovno briju u tamnici. Bilo joj je potrebno tri meseca da poraste ovoliko. Bila sam u vozu. Vodili se me na jug. Mnoge zatvorenike su pohvatali posle onog kad je voz dignut u vazduh, ali mene nisu. Ja sam došla s o vima." 14

"Našao sam je sakri venu između stena" reče Ciganin. "Baš kad smo odlaz ili. Čoveče, što je bila ružna. Po veli smo je sa sobom, ali sam mnogo puta pomislio da je trebalo da je ostavimo." "A onaj drugi što je išao na most s njima?" upita Marija. "Onaj drugi pla vi. Stranac. Gde je on?" "Mrtav" reče Robert Džordan. "Od aprila." "Od aprila? Napad na voz je bio u aprilu." 37 "Da" reče Robert Džordan. "Umro je deset dana posle voza." "Jadan čovek" reče ona. "Bk je vrlo hrabar. A ti radiš iste st vari?" "Da." "1 ti si dizao mostove u vazduli?" "Da. Tri mosta." "Ovde?" "U Estramaduri" re će on. "Bio sam u Estramaduri pre nego što sam došao o vamo. Radimo vrlo mnogo u Estramaduri. Ima nas mnogo koji radimo u Estramaduri." "A zašto si sad došao u ove planine?" "Zamenjujem onog plavog. A znam i ovu oblast od pre pokreta." "Znaš li je dobro?" "Ne, ne baš sas vim dobro. Ali ja u čim brso. Imam dobru kartu i dobrog vodiča." "Starca" klimnu ona glavom. "Starac je vrlo dobar." "Hvala" reče joj Anselmo i Robert Džordan sh vati odjednom da on i devojka nisu sami. I shvati da mu je bilo teško da gleda de vojku jer mu se usled toga glas toliko menjao. Kršio je jedno od dva pravila nužna da se čovek dobro slaže s ljudima koji go vore španski: daj ljudima du vana i pusti žene na miru i on sh vati, sasvim iznenada, da ga se to i ne ti će. Toliko je stvari koje ne moraju da ga se ti ču, zašto bi ga se ticalo? "Ti imaš vrlo lepo lice" re će on Mariji. "Voleo bih da sam imao sre ću da te vidim pre nego što ti je kosa odsečena." 38 "Porasće" reče ona. "Kroz šest mesec i će biti dosta duga." "Trebalo je da je vidiš kad smo je do veli s voza. Bila je ružna da ti se smuču." "Čija si ti žena?" upita Robert Džordan pokušavajući sada da se izvuče. "Jesi li Pablova?" Ona ga pogleda i nasmeja se, zatim ga rukom luni po kolenu. "Pablova? Video si Pabla?" "Dobro, onda Rafaelova. Video sam Rafaela." "Ničija" reče Ciganin. "To je vrlo čudna žena. Nije ničija. Ali vrlo dobro kuva." "Stvarno ničija?" upita je Robert Džordan. "Ničija. Ničija. Ni za šalu, ni ozbiljno. A ni t voja." "Nisi?" reče Robert Džordan, a osećao je kako mu se grlo opet steže. "Dobro. Ja nemam vremena ni za jednu ženu. To je istina." "Ni petnaest minuta?" upita ga Ciganin dražeći ga. "Ni četvrt sata?" Robert Džordan ne odgovori. On je posmatrao devojkicu Mariju, a grlo mu se suviše steglo da bi se usudio da progovori. Marija ga je gledala i smejala se, onda je odjednom pocrvenela, ali je produžila da ga posmatra. "Ti crveniš" reče joj Robert Džordan. "Da li često crveniš?" "Nikada." 15

"Ti sad crveniš." "Onda idem u pe ćinu." "Ostani ovde, Marija." "Neću" reče i ne nasmeši se na nj. "Idem sad u pe ćinu." Ona pokupi četiri viljuške i gvozdeni kotli ć iz kojeg su jeli. Onda se pokrenu nespretno 39 kao ždrebe, ali s istom ljupkošću koju ima mlad a životinja. "Jesu li vam potrebne čaše?" upita. Robert Džordan je još posmatrao i ona pocr vene ponovo. "Nemoj me naterivati da pocrvenim" reče ona. "Ne volim ja to." "Ostavi ih" reče joj Ciganin. "Eto ti" on zahvati iz kamenog suda i dodade punu čašu Robertu Džordanu koji je gledao de vojku kako sagnu glavu i uđie u pećinu noseći teški gvozdeni kotli ć. "Hvala" reče Robert Džordan. Sad kad je ona otišla glas mu je z vućao dobro. "Ovo je zadnja. Do sta smo pili." "Popićemo što je u sudu" reče Ciganin. "Tma više od pola mešine. Natovarili smo je na jednog konja." "To je bio poslednji Pablov napad" reče Anselmo. "Otada ništa ne radi." "Koliko vas je?" "Ima nas sedam i dve žene." "Dve?" "Da. Pablova mujer." "A ona?" "U pećini je. Devojka zna malo da kuva. Rekao sam da dobro kuva da bih joj polaskao. Ali uglavnom ona pomaže Pablo voj mujer." "A kakva je ona, Pablova mujer?" "Nešto di vlje" naceri se Ciganin. "Nešto vrlo divlje. Ako smatraš da je Pablo ružan treba da vidiš njegovu ženu. Ali hrabra. Sto puta hrabrija od Pabla. Ali nešto di vlje." 40 "Pablo je bio hrabar u po četku" reče Anselmo. "Pablo je bio nešto ozbiljno u početku." "Pobio je više sveta nego kolera" re će Ciganin. "U samom po četku pokreta Pablo je pobio više sveta nego pegavac." "Ali je već duže vremena mui flojo" reče Anselmo. "Vrlo je aljkav. Mnogo se plaši da ne umre." "Možda zato što ih je ubio toliko mnogo u po četku" reče Ciganin filozofski. "Pablo ih je ubio više nego kuga." "To i bogatstvo" reče Anselmo. "1 pije vrlo mnogo. Zeleo bi sad da se povuče kao matador de toros. Kao toreador. Ali ne može da se po vuče." "Ako pređe na drugu stranu linije oduze će mu konje i naterati ga da ide u vojsku" reče Ciganin. "Ja, isto, nemam želje da budem u armiji." "Niti ijedan drugi Ciganin" re će Anselmo. "Zašto bih je imao?" upita Ciganin. "Ko želi da bude u vojsci? Da li stvaramo revoluciju da bismo bili u armiji? Ja sam voljan da se borim, ali nisam voljan da budem u armiji." "Gde su drugi?" upita Robert Džordan. Osećao se udobno i pospano od vina, i ležeći na leđiima na šumskom tlu video je kroz vrhove drveća male po podnevne planinske oblake kako se polako kre ću na visokom španskom nebu. "Dvojica spavaju u pećini" reče Ciganin. "Dvo jica su na straži gore gde imamo top. Jedan je dole na straži. S vi verovatno spavaju." 16

Robert Džordan se okrete na stranu. "Kakva je to vrsta topa?" "Vrlo neobičnog imena" re će Ciganin. "Odmah mi je otišlo iz gla ve. To je puškomitraljez." 41 Mora da je automatska puška, pomisli Robert Džordan. "Koliko teži?" upita. "Jedan čovek može da ga ponese, ali je težak. Ima tri noge koje se sa vijaju. Dobili smo ga pri poslednjem ozbiljnom napadu. U onom pre vina." "Koliko municije imate za nju?" "Strašno mnogo" reče Ciganin. "Čitav jedan sanduk neverovatne težine." Izgleda oko pet stotina metaka, pomisli Robert Džordan. "Da li se puni pomo ću doboša ili redenika?" "Pomoću gvozdениh metalnih doboša pri vrhu." Do đia vola, to je puška marke Luis, pomisli Robert Džordan. "Da li ti znaš nešto o automatskoj puški?" upita on starca. "Nada" reče Anselmo. "Ništa." "A ti?" upita Ciganina. "Da pali tako velikom brsinom i da joj se cev toliko zagreje da oprži ruku ako je se dotakneš" reče Ciganin s ponosom. "Svako to zna" reče Anselmo s

prezrenjem. "Možda" reče Ciganin. "Ali on me je pitao šta znam o maquini i ja sam mu rekao." Zatim dodade. "Isto tako, za razliku od obi čnih pušaka, one pucaju dogod držiš okidač pritisnut." "Dogod se metak ne zaglavi, dok ne nestane municije ili dok ne postanu tako vrele da se rastope" reče Robert Džordan na engleskom. "šta kažeš?" upita ga Anselmo. "Ništa" reče Robert Džordan. "Gledao sara samo u budućnost na engleskom." 42 "To je nešto sas vim izuzetno" re će Ciganin. "Gledati u budu ćnost na Ingles. Umete li gledati u dlan?" "Ne" reče Robert Džordan i zah vati još čašu vina., Ali ako ti znaš želeo bih da mi kažeš šta će se desiti sledeća tri dana?" "Pablova mujer ume gledati u dlan" re će Ciganin. "Ali ona je tako ljuta i toliko divlja da ne znam da li će hteti." Robert Džordan sad s ede i povuče gutljaj vina. "Da vidimo onda Pablovu mujer" reče. "Ali ako ima nešto loše da s vršimo s tim." „Ja je ne bih uznemiravao" reče Rafael. "Ona me mnogo mrsi." "Zašto?" "Postupa sa mnom kao sa dangubom." "Kakva nepravda" pecnu ga Anselmo. "Ona je protiv Cigana." "Kakva pogreška" reče Anselmo. "Ona ima ciganske krvi" reče Rafael. "Zna ona šta go vori." Nasmaja se. "Ali ima jezik kojim žeže i grize kao bičem za bikove. Zdere ti kožu jez ikom. Na remenje. Neverovatno je divlja." "Kako se slaže s devojkom, s Marijom?" upita Robert Džordan. "Dobro. Voli devojku. Ali ako joj iko pri đie blizu " on zatrese glavom i mlijasnu jezikom. 17

"Vrlo je dobra prema devojci" reče Anselmo. JVIInogo se stara o njoj." "Kad smo je našli prilikom napada na voz, devojka je bila vrlo čudna" reče Rafael. "Nije htela da govori i plakala je celo vreme i ako bi je neko takao zadržtala bi kao mokar pas. Tek od nedavno 43je bolje. Odskora je vrlo dobro. Danas je sasvim dobro. Baš sad razgo varajući s tobom bilo joj je sasvim dobro. Hteli smo je ostaviti posle voza. Svakako nije vredelo zadržavati se zbog nečeg tako tužnog i ružnog i očigledno bezvrednog. Ali stara žena je devojku vezala konopcem i kada je ova mislila da ne može da ide dalje, starica je udarala konopcem da bi je prisilila da ide. A onda, kad stvarno nije mogla da ide dalje, starica je nosila na leđiima. Kad starica nije mogla dalje da je nosi, nosio sam je ja. Išli smo uz to brdo do grudi zaraslo u vres. Kad je ja nisam mogao više da nos im, nosio je Pablo. Ali nam je stara morala svašta da izgo vori da bi nas naterala da je nosimo." On zatrese glavom pri sećanju. "Istina je da devojka ima duge noge, ali nije teška. Kostu su joj lake. Ali je dosta teška kad moraš i da je nos iš i da zastaješ pa da pucaš i ponovo da je nosiš i još da imaš staricu nad gla vom koja je Pabla bi čevala konopcem i nosila mu pušku, gurajući mu je u ruku čim bi spustio devojku, naterivala ga da je ponovo digne, punila mu pušku, pso vala ga, uzimala metke iz kese i gurala ih u magazin psujući ga stalno mrak se uveliko hvatao i kad je no ć došla bilo je s ve u redu. Ali sreća je što nisu imali konjicu." "Mora da je teško bilo napadati voz" reče Anselmo. "Nisam bio tamo" objasni on Robertu Džordanu. "Učestvovala je Pablova družina i El Sordo va, koga ćemo još noćas videti, i još d ve družine iz o vih planina. Ja sam bio s druge strane linije." "1 uz to onaj plavi s neobičnim imenom " re će Ciganin. "Kaškin." 44 "Da. To je ime koje nikako ne mogu da savladam. Imali smo dvojicu s puškomitraljez ima. I njih su nam poslali iz armije. Nisu mogli da izvuku top i izgubili su ga. Nije ni u kom slu čaju težio više od one devojke i da im je starica stajala iznad glave izvukli bi ga." On mahnu glavom sećajući se, a onda produži. "Nikad u životu nisam video nešto slično onom što se des ilo prilikom eksplozije. Voz je mirno nailazio. Videli smo ga izdaleka. A bio sam tako uzbu đien da ti to ne mogu re ći. Tada je čučučučučuču postajalo sve jače i onda, u trenutku eksplozije, prednji točkovi lokomotive su se digli i izgledalo je da se cela zemlja uz tresak diže u velikom crnom oblaku i lokomotiva se digla visoko u tom oblaku prljavštine i drvenih spojeva koji su se kretali u vazduhu kao u snu i onda je pala na stranu kao velika ranjena životinja a onda je nastala još jedna eksploz ija bele pare pre nego što su grud ve zemlje od prve eksplozije prestale da padaju na nas, a maquina je po čela da govori tatattatta!" produžavao je Ciganin tresu ći stisnutim pesnicama ispred sebe, s palcima nagore, kao na zamišljenom puškomitraljezu. "Ta! Ta! Tat! Tat! Ta! Ta! Ta!" klicao je. "Nisam nikad u životu video takvu stvar, vojnici su istrčavali iz voza, maquina je bacala u njih svoje reči i ljudi su padali. U tom sam trenutku u uzbu đienju stavio ruku na maquinu i otkrio da cev peče i baš tada mi je starica opalila šamar po obrazu i rekla. "Pucaj, budalo! Pucaj ili ću ti glavu rascopati!" Onda sam po čeo da pucam, ali je bilo vrlo teško držati puškomitraljez mirno, i vojnici su trčali uz daleko brdo. Docnije, kad smo si" šli do voza da vidimo šta možemo uzeti, jedan ofi 45cir se probio nazad s nešto vojnika, na daljinu pištoljskog metka. On je stalno mahao pištoljem i vikao na njih i mi smo svi pucali na njega ali ga niko nije pogodio. Onda je 18 nekoliko vojnika leglo i po čelo da puca, a oficir je šetao goredole iza njih s pištoljem i ipak ga nismo mogli pogoditi i iz maquine se nije moglo da puca zbog položaja voza. Taj oficir je ubio dva vojnika dok su ležali, a ipak nisu hteli da ustanu i on ih je psovao i najzad su ustali, jedan, dva, tri istovremeno i potr čali su prema nama i vozu. Onda su se ponovo ispružili i pucali. Onda smo mi otišli a maquina je još u vek razgovarala iznad nas dok smo odlazili. Tada sam našao d evojku koja je pobegla iz voza do stena i ona je trčala s nama. Ti su nas vojnici ganjali do no ći." "Mora da je to bilo vrlo teško" reče Anselmo., /Mnogo uzbudljivo." "To je jedina dobra stvar koju smo uradili" re će jedan dubok glas. "Šta sad radiš, ti len o pijano kopile jedne prljave ciganske kurve? šta sad radiš?" Robert Džordan vide ženu pedesetih godina veliku skoro kao Pablo, i skoro š iroku koliko i visoku, u crnoj selja čkoj suknji i prsluku, s debelim vunenim čarapama na debelim nogama, u crnija cipelama sa đionovima od konopca i sme điim licem kao u modela za granitni spomenik. Imala je velike ali lepe ruke, a debela crna kovrdžava kosa bila joj je savijena u pun điu na vratu. "Odgovori mi" reče ona Ciganinu, ne mare ći za druge. "Razgovarao sam s ovim drugovima. Taj tu je došao kao miner.46 Znam ja to sve" reče Pablova mujer. Idi o davde i smeni Andresa koji je na straži na vrhu." "Me voi" reče Ciganin. "Idem." On se okrenu Robertu Džordanu. " Videću te o ručku." "Nemoj se ni šaliti" reče mu žena. "Trip ut si danas jeo po mom ra čunu. Idi sad i pošalji mi Andresa." "Hola" reče ona Robertu Džordanu, pruži mu ruku i

nasmeš i se. "Kako si i kako stoje stvari u Republici?" "Dobro" reče on i uzvratilo joj čvrst stisak ruke. "1 ja i Republika." "Drago mi je" reče ona. Gledala ga je u lice i smešila se i on primeti da ima lepe sive oči. "Da li nam dolazi da napadnemo još neki voz?" "Ne" reče Robert Džordan, stičući poverenje u nju u tom trenutku. "Ne, nego most." "No es nada" reče ona. "Most nije ništa. Kad ćemo ići na voz, sad kad imamo konje?" "Docnije. Taj most je od velike važnosti." "Devojka mi reče da je drug koji je išao s nama na voz mrtav." "Da." "Kakva šteta. Nikad nisam videla takvu eksploziju. Bio je darovit čovek. Mnogo mi se svideo. Je li nemoguće napasti sad još jedan voz? Ima sad mnogo ljudi u ovim planinama. Suviše mnogo. Već je teško dobiti i hranu. Bolje bi bilo otići odavde. A imamo i konje." "Moramo da svršimo s mostom," "Gde se nalazi?" "Sasvim blizu." 47 "Utoliko bolje" reče Pablova mujer. "Da dignemo sve mostove koji se nalaze ovde i odemo odavde. Smučilo mi se ovo mesto. Ovde ima previše sveta. To se ne može dobro svršiti. Vlada mrtvilo koje je odvratno." Ona ugleda Pabla kroz drveće. "Boraccho!" pozva ga. "Pijanica. Odvratna pijanica!" Ona se veselo okreće ponovo Robertu Džordanu. "Uzeo je kožnu vinsku flašu da pije sam u šumi" reče ona. "On stalno pije. Ovaj ga život upropašćuje. Mladi čoveče, vrlo sam zadovoljna što si došao." 19

Udari ga po leđima. "Ej" reče. "Ti si veći nego što izgledaš" i pre vuče rukom preko njegovog ramena, pipajuć mu mišiće pod flanelskom košuljom. "Dobro. Vrlo sam zadovoljna što si došao." "1 ja isto tako." "Mi ćemo se razumeti" reče ona. "AH, uzmi čašu vina." "Već smo pili" reče Robert Džordan. "De, hoćeš U i ti?" "Neću pre večere" reče ona. "Zagreje me." Onda opet ugleda Pabla. "Boraccho!" povika. "Pijanico!" okreće se Robertu Džordanu i zatrese glavom. "Bio je vrlo dobar čovek" reče mu. "Ali sad je gotov. Ali slušaj još o jednoj stvari. Budi vrlo dobar i pažljiv prema devojci Mariji. Loše je prošla. Razumeš li?" "Da. Zašto to kažeš?" "Videla sam kakva je bila pošto je tebe videla i došla u pećinu. Videla sam kako te posmatra pre nego što je izišla iz nje." "Malo sam se šaljivo s njom." 48 "S njom je bilo vrlo rđavo" reče Pablova žena. "Sada je bolje. Treba da ode odavde." "Jasno, treba je poslati preko linije s Anselmom." "Ti i Anselmo možete je po vesti kad se ovo završi." Robert Džordan oseti bol u grlu i da mu glas postaje deblji. "To se može uraditi" reče on. Pablova mujer ga pogleda i mahnu glavom. "Ajiiii, ajii" reče. "Da li su svi muškarci takvi?" "Nisam ništa rekao. Ona je lepa, i ti to znaš." "Ne, ona nije lepa. Ali ona postaje lepa, to misliš" reče Pablova žena. "LjUDI. Sramota je za nas žene što ih stvaramo. Ne. Ozbiljno. Zar nema dojava pod Republikom koji bi se starali za ovakve kao što je ona?" "Da" reče Robert Džordan. "Dobrih mesta. Na obali blizu Valensije. I na drugim mestima. Tamo će lepo postupati s njom i ona može da radi s decom. Tamo se nalaze deca iz evakuisanih sela. Naučice je kako se radi." "To baš i želim" reče Pablova mujer. "Pablo se već razboleo zbog nje. To je druga stvar koja ga uništava. Kad nju vidi kao da se razboli. Najbolje je da ona ode." "Mi je možemo povesti kad se ovo završi." "1 bićeš pažljiv s njom ako ti je poverim? Govorim ti kao da te odavno poznajem." "Tako je" reče Robert Džordan, "kad se ljudi razumeju." "Sedi" reče Pablova žena. "Ne tražim nikakvo obećanje, jer šta će se desiti desiće se. Jedino ako je ne odvedeš odavde, onda tražim obećanje." 4 Ernest Hemingvej, IV 49 "Zašto ako je ne odvedem?" "Jer neću da bude luda za tobom kad odeš. Bila je luda ranije i meni je dosta i bez toga." "Odvešćemo je posle mosta" reče Robert Džordan. "Ako budemo živi posle mosta, odvešćemo je." "Ne volim da te slušam kad govoriš na taj način. Taj način govora ne donosi sreću." "Govorio sam tako samo da bih ti mogao obećati. Nisam ja od onih koji govore sumorno." "Da ti vidim dlan" reče žena. Robert Džordan ispruži ruku i žena je otvori, zadržala je u svojoj velikoj ruci, protrljala je palcem i pogleda i onda je ispusti. Ustade. Ustade i on i ona ga pogleda ne smešeci se. "Šta si videla?" upita je Robert Džordan. "Ja u to ne verujem. Nećeš me uplašiti." 20

"Ništa" reče mu. "Ništa nisam videla." "Jesi, videla si. Ja sam samo radoznao. Ja ne verujem u te stvari." "U šta veruješ?" "U mnoge stvari, ali ne u tu." "U šta?" "U svoj rad." "Da, to sam videla." "Kaži mi šta si još videla?" "Nisam videla ništa drugo" reče ona gorko. "Ti reče da je most teška stvar?" "Ne. Rekao sam da je vrlo važan." "Ali može biti i teška." "Ida. A sad ja idem dole da vidim. Koliko ljudi imate ovde?" 50 "Pet što nešto vrede. Ciganin ne vredi mada su mu namere dobre. Ima dobro srce. U Pabla ja više nemam poverenja." "Koliko ljudi koji vrede ima El Sordo?" "Možda osam. Videćemo noćas. On dolazi ovamo. On je vrlo praktičan čovek. I on ima nešto dinamita. Mada ne mnogo. Razgovaraćeš s njim." "Jesi li poslala po njega?" "On dolazi svake noći. Susjed je. I prijatelj isto toliko koliko i drug." "Šta misliš o njemu?" "On je vrlo dobar čovek. I vrlo praktičan. Pri napadu na voz bio je sila." "A u ostalim grupama?" "Kada bismo ih obavestili na vreme, bilo bi moguće sastaviti pedeset pušaka na koje bismo se mogli u izvesnoj meri osloniti." "U kojoj meri?" "Zависи od ozbiljnosti situacije." "A koliko metaka po puški?" "Možda dvadeset. Zависи od toga koliko bi ih oni doneli za tu stvar. Ako bi došli u tu kvu akciju. Pamti da u vezi s tim mostom nema nikakvih para i nikakve pljačke, a sudeći po tvojoj uzdržljivosti ima mnogo opasnosti, i da se posle toga mora otići iz ovih planina. Mnogi će se protiviti toj stvari u vezi s mostom." "Sigurno." "Bolje je da se o tom ne govori bez potrebe." "Slažem se." "Onda pošto proučiš taj tvoj most razgovaraćemo sa El Sordom." "Sad idem dole sa Anselmom." 51 "Probudi ga" reče ona. "Treba li ti karabin?" "Hvala ti" reče joj. "Dobro je imati ga, ali ne mislim da ga upotrebim. Idem da osmatram, a ne da izazivam nemire. Hvala ti na svemu što si mi rekla. Vrlo mi se sviđa način na koji govoriš." "Nastojim da govorim iskreno." "Onda mi reci šta si mi videla u dlanu." "Ne" reče ona. "Jesi li videla ništa. Idi sad do tvog mosta. Ja ću paziti na tvoj prtljag." "Pokrij ga i neka ga niko ne dira. Bolje je tu nego u pećini." "Pokriću ga i niko ga neće dirati" reče Pablova žena. "Idi sad do mosta." "Anselmo" reče Robert Džordan stavljajući ruku na starčevo rame. Ležao je spavajući s glavom na rukama. Starac pogleda. "Da" reče. "Dabome, hajdemo." Glava III 21

Sišli su niz poslednjih dvesta metara, pažljivo se krećući u senci od drveta do drveta, i sad, kroz poslednje borove na strmoj padini brda most je bio udaljen svega pedeset metara. Kasno popodnevno sunce koje je još uvek sijalo preko planinske kose isticalo je tamni most prema strmoj praznini klanca. Bio je to čelični most s jednim jedinim lukom i stražarskim kućicama sa obe strane. Bio je dovoljno širok za dva motorna vozila, i izvijao se s ljupkošću solidnog izlivenog metala preko dubokog klanca na čijem je dnu, dole, poskakivao potok s 52 belom vodom između stenja i kamenja tekući do glavnog potoka ovog klanca. Sunce je udaralo Robertu Džordanu u oči i most se pokazivao samo u obrisima. Onda se sunce smanjilo i otišlo i on, sad kad nije više gledao u žar, vide, gledajući gore kroz drveće na smeđiu, zaokrugljenu uzvišicu iza koje je sunce otišlo, da je planinska padina nežno, sveže zelena i da se na njoj lje starog snega nalaze pod vrhom. Onda je ponovo posmatrao most u onoj iznenadnoj, kratkoj, stvarnoj svetlosti koja se još zadržala, proučavajući njegovu konstrukciju. Problem demoliranja mosta nije bio težak. Dok ga je posmatrao on iz vadi beležnicu iz džepa na prsima i napravi nekoliko brsivih poteza skicirajući ga. Dok je pravio crteže nije računao količinu materijala. Učiniće to docnije. Sad je samo beležio tačke gde treba da se stavi eksploziv da bi se presekli potporni luk i oborio jedan njegov deo u klanac. To se može izvesti bez žurbe, naučno i tačno sa šest po vezanih punjenja tako da istovremeno eksplodiraju a može se izvesti grubo uzevši s dve veće količine. Trebalo bi da budu vrlo velike količine, na suprotnim stranama mosta, i da eksplodiraju u isto vreme. Skicirao je brso i sa zadovoljstvom srećan, najzad, što ima problem u rukama srećan, najzad što je stvarno već zauzet njime. Onda zatvori beležnicu, gurnu olovku u kožnu futrolu na i vici džepa, stavi beležnicu u džep i zakopča ga. Dok je on skicirao, Anselmo je posmatrao put i most i stražare. Smatrao je da su se suviše približili mostu da bi bili sigurni, i kad je skiciranje završeno oseti olakšanje. Kad je Robert Džordan zakopčao džep onda se ispružio iza debla jednog bora Anselmo mu stavi ruku na lakat i pokaza prstom. U stražarnici, koja je bila okrenuta putu i gore prema njima, sedeo je stražar držeći pušku s bajonetom između kolena. Pušio je cigaretu, imao je pletenu kapu i pelerinu kao od čebeta. Na pedeset metara lice mu se ni je moglo baš videti. Robert Džordan diže durbin zaklanjajući stakla pažljivo sklopljenim rukama, mada više nije bilo sunca da bi mogla da blesnu, i pokaza se ograda mosta jasno, samo da ispružiš ruku i da je dotakneš, i vidi lice stražara tako jasno s upalim obrazima, pepeo na cigareti i masni sjaj bajoneta. Imao je seljačko lice s upalim obrazima pod visokim jagodicama, i izraslom bradom, oči osenčene teškim obrvama, velike ruke kojima je držao pušku, bio je u teškim čizmama koje su se videle između nabora pelerine. Na zidu stražarnice nalazila se stara, pocrnela kožna vinska flaša, nekakve novine i nije bilo telefona. Mogao se telefon, dabome, nalaziti na onoj drugoj strani koju on nije video ali nije bilo nikakvih vidljivih žica koje bi izlazile iz stražarnice. Telefonska linija se pnižala pored puta i žica je išla preko mosta. Izvan stražarnice nalazila se peć, napravljena od benzinske kante, presečene na vrhu, s izbušenim rupama i postavljena na dva kamena ali u njoj nije bilo vatre. Ispod nje je bilo nekoliko praznih konzervi pocrnelih od plamena. Robert Džordan dodade dogled Anselmu koji je ležao ispružen pored njega. Starac se nasmeši i mahnu glavom. Udari prstom po lubanji pored oka. 22

54 "La lo veo" reče na španskom. "Video sam ga" govorio je prednjim delom usta gotovo i ne krećući usne, tiše od ikakvog šapata. Posmatrao je stražara dok se Robert Džordan smešio na njega i, pokazujući jednim prstom, prevuče drugim preko grla. Robert Džordan mahnu glavom, ali se ne nasmeši. Stražarnica na drugom kraju mosta bila je okrenuta od njih prema putu tako da nisu mogli da vide šta je u njoj. Put, koji je bio širok, sav od automobilske ulje i dobro konstruisan, išao je ulevo s druge strane mosta i onda skretao nadesno oko okuke. Na tom mestu je stari put proširen zasecanjem velike solidne stene s druge strane klanca a njegovu levu ili zapadnu stranu, ako se gleda naniže iz klisure ili sa mosta, ocrta va linija ravno zasečenih kamenih blokova koja je štiti na onom mestu gde se ivica puta prosto obrušavala u klanac. Ovde je klanac postajao skoro kanjon, i tu se potok, preko koga je bio most prebačen, sastao sa glavnim potokom klanca. „A drugo mesto?“ upita Robert Džordan Anselma. "Petsto metara ispod te okuke. U putarevoj kućici koja je uzidana u stenu." "Koliko ljudi?" upita Robert Džordan. Opet je posmatrao stražara dogledom. Stražar protrlja cigaretu na drvenom zidu stražarnice, onda iz džepa iz vadi kožnu duvankesu, otvori papir jedne ugašene cigarete i isprazni ostatak upotrebljenog duvana u kesu. Stražar ustade, nasloni pušku na zid stražarnice i protegnu se, onda uze pušku, prebaci je preko ramena i ode na most. Anselmo se ispruži na zemlji, a Robert Džordan skliznu dogled u džep na košulji i dobro zakloni glavu iza bora. "Ima sedam vojnika i kaplar" reče mu Anselmo na uvo. "Obavestio sam se kod Ciganina." "Otići ćemo sad čim se smiri" reče Robert Džordan. "Suviše smo blizu." "Jesi li video šta ti treba?" "Da. Sve što mi treba." Naglo je zahladilo sad kad je sunce zašlo, i svetlost je nestajala pošto se poslednji žar sunca na planinama iza njih gubio. "Kako ti se čini?" reče Anselmo tiho kad su videli stražara kako ode preko mosta do druge stražarnice s bajonetom sjajnim od poslednjeg odbleska s vetlosti i bezobličnom pojavom u ogrtaču od čebeta. "Vrlo dobro" reče Robert Džordan. "Vrlo dobro." "Drago mi je" reče Anselmo. "Hoćemo li poći? Nema sad izgleda da nas vidi." Stražar je stajao, leđima okrenut prema njima, na drugom kraju mosta. Iz klanca je dopirala huka potoka među kamenjem. Onda kroz tu huku dopre drugi šum, stalno brujanje i videše kako stražar s zabačenom pletenom kapom pogleda gore oni, okrećući glave naviše i gledajući, videše visoko na večernjem nebu tri aviona u formaciji slova V sitna i srebrnasta u visini gde je još uvek bilo sunca, prelazeći neverovatnom brzinom preko neba s jednoličnim zujanjem motora. "Naš i?" upita Anselmo. "Izgleda" reče Robert Džordan ali je znao da na toj visini ne možeš nikad biti siguran. Mogli su biti večernja patrola obeju strana. Ali uvek kažeš za lošće da su naši i jer se svet onda bolje oseća. Bombarderi, to je druga

stvar. Anselmo očigledno oseti isto. "Naš i su" reče. "Prepoznajem ih. To su avioni Moscas." 23
"Dobro" reče Robert Džordan. "1 meni izgleda da su Moscas." Robert Džordan je mogao da ih pogleda dogledom i da odmah vidi čiji su, ali je više voleo da ne zna. No čas je za njega svejedno čiji su, a ako starcu čini zadovoljstvo da su naši, nije hteo da mu ih oduzima. Sad, kad su se gubili iz vida prema Segoviji nije izgledalo da su zeleni, s crvenim na vrh krila, s niskim ruskim krilima Boling P. 32 koje su španci zvali Moscas. Boje se nisu mogle videti, ali je model bio druk čiji. Ne. To je bila fašistička patrola koja se vraćala kući. Stražar je još stajao kod druge stražarnice s zabačenom kapom. "Hajdemo" reče Robert Džordan. Pođe uzbrdo, pažlji vo se krećući i koristeći zaklon dok nisu bili van pogleda. Anselmo je išao za njim na sto metara. Kad su dobro poodmakli od pogleda sa mosta, on stade i starac mu pri đie i pođe napred da ga vodi i onda su se stalno strmom stenom penjali u mraku kroz klanac. "Imamo izvanrednu avijaciju" reče starac srećan. "Da." "1 pobedi ćemo." "Moramo pobediti." "Da. I kad pobedimo moraš doći u lov." "U lov na šta?" 57 "Na veprove, medveđie, vukove, divokoze " "Voliš li da loviš?" "Da. Coveče. Više nego išta drugo. TJ mom selu mi s vi idemo u lov. Ti ne voliš da loviš?" "Ne" reče Robert Džordan. "Ne volim da ubijam ži votinje." "Ja baš naprotiv" reče starac. "Ja ne volim da ubijam ljude." "Niko ne voli izuzev onih kojima nešto nije u redu u gla vi" reče Robert Džordan. "Ali ja nemara ništa proti v toga kad je nužno. Kadje to za st var." "Sad, je to druga stvar" reče Anselmo. "U mo joj ku ci, kad sam ku ću imao, a sad je nemam, bilo je zuba od veprova koje sam pobio u donjim šumama. Bilo je koža od vukova koje sam ubio. Zimi, loveći ih po snegu. Jednog vrlo velikog, ubio sam ga u sumrak, na kraju sela, jedne novembarske noći kad sam se vraćao kući. Bilo je četiri vučje kože na podu u mojoj kući. Bile su se već ofucale od gaženja po njima, ali bile su ipak vučje kože. Bilo je rogo va od divokoza koje sam ubio visoko u Sijeri, i jedan orao koga je ispunio jedan iz Avile, što se bavi punjenjem ptica, s krilima raš irenim, i očima žutim kao kod živoga orla. To je bila vrlo lepa stvar i sve te druge stvari, i pričinjavalo mi je veliko zadovoljstvo da razmišljam o njima." "Da" reče Robert Džordan. "Na vratima crkve u mom selu bila je prikucana šapa jednog med veda koga sam ja ubio u proleće, našavši ga u snegu na padini kako prevrće jedan kolac tom istom šapom." "Kad je to bilo?" 58 rPre šest godina. I s v aki put kad sam pogledao tu šapu, sličnu ljudskoj ruci, ali s dugim kandžama, sasušenu i prikucanu kroz dlan na crk vena vrata, osetio sam zadovoljstvo." "Zbog ponosa?" "Ponosa zbog se ćanja na susret s medvedom na toj padini rano u prole će. Ali od ubijanja čoveka, koji je čovek kao i mi, ne ostaje ništa dobro." "Ne možeš zakucati njego vu šapu na crk vi" reče Robert Džordan. "Ne. Ne može se ni zamisliti tak vo varvarstvo. A ipak ljudska ruka je sli čna 24

medveđioj šapi." "1 čovekov grudni koš je sličan medveđiem" reče Robert Džordan. "Kad se koža skine sa medveda vidi se i velika sličnost mišića." "Da" reče Anselmo. "Cigani veruju da je medved čovekov brat." "To veruju i Indijanci u Americi" reče Robert Džordan. "1 kad ubiju med veda oni mu se izvinjavaju i mole ga da im oprosti. Stavljaju mu lobanju na drvo i mole ga da im oprosti p re nego što odu." "Cigani veruju da je medved brat čoveka zato što ima pod kožom isto telo, zato što voli da pije pivo, što voli muziku i što voli da igra." "To isto veruju i Indijanci." "Da li su Indijanci onda Cigani?" "Nisu. Ali veruju u sli čne stvari što se tiče medveda." "Jasno. Cigani veruju da je brat čovekov i zato što krade iz zado voljstva." "Imaš li ti ciganske krvi?" "Nemam. Ali video sam ih mnogo i jasno, od Pokreta još i više. Ima ih mnogo u brdimama. Kod e dugim bulevarima, knjižare, kioske, galerije, Park Monsuri, Stejt Bufalo, Bit šomon, Garanti Trast Kompani, i Ile de la Site, stari hotel Foajo, i mogu ćnost da čita i da se odmori uveče sve stvari koje je voleo i zaboravio i koje su mu se vraćale kad bi okusio tog neprozirnog, gorkog napitka te čne alhemije koja je umrtvljavala jezik, zagrevala mozak, zagrevala stomak, menjala ideje. Ciganin se namršti i vrati mu čašu. "Miriše na aniz, ali je gorko kao žuč" reče. "Bolje je biti bolestan nego piti taj lek." "To je artemisia absinthum" reče mu Robert Džordan. "U tom, pra vom absintu, ima artemizije. Kažu da od njega mozak istruli, ali ja ne verujem. On jedino menja misli. Voda se uliva u nj vrlo polako, po nekoliko kapljica. Ali ja sam ga nalio u vodu." "šta govoriš?" reče Pablo ljutito, osetivši porugu. "Objašnjavam lek" reče mu Robert Džordan 1 nasmeja se. "Kupio sam ga u Madridu. To je po slednja flaša i traje mi tri nedelje." On po vuče do bar gutljaj i oseti kako mu se razliva po jeziku uz delikatnu anesteziju. Pogleda ponovo Pabla i nasmeja se. "Kako ide posao?" upita. Pablo ne odgovori, a Robert Džordan pažlji vo pogleda ostala tri čoveka za stolom. Jedan je imao krapno pljosnato lice, pljosnato i sme đie kao šunka "Serano" s pljosnatim i slomljenim nosom, i duga tanka ruska cigareta koju je krivo držao u ustima pravila mu je lice još pljosnatijim. Taj čovek je imao kratku sedu kosu i sedu čekinjavu bradu i nosio je obični crni prsluk zakop ćan do vrata. Pogledao je u sto kad je Robert Džordan počeo da ga posmatra, ali pogled mu je bio čvrst i nije ž mir" kao. Druga dvojica su bili očigledno braća. Mnogo su li čili i obojica su bili maleni, čvrsto građieni, tamnokosi, s kosom koja je rasla nisko na čelu, tamnooki i sme đie kože. Jedan je imao ožiljak preko čela iznad levog oka, i dok ga je on posmatrao oni su ga uporno gledali. Jedan je izgledalo da ima dvadeset šest ili d vadeset osam godina, a drugi je mogao biti dve godine stariji. "šta gledaš?" upita jedan od braće, onaj s iljkom. "Tebe" reče Robert Džordan. "Vidiš li nešto neobično?" 25

"Ne vidim" reče Robert Džordan. "Hoćeš cigaretu?" "Zašto ne bih?" reče brat. On nije ranije uzeo nijednu. "Sli čne su onima što ih je onaj drugi imao. Onaj od voza." "Jesi li i ti išao na voz?" "Svi smo išli" reče brat mirno. "Svi izuzev starca." "To treba i sad da uradimo" re će Pablo. "Da navalimo na voz." "Možemo" reče Robert Džordan, "posle mosta." Video je da se sad žena Pablo va okrenula od vatre i slušala. Kad on izusti reč most, svi začu oše. „JPosle mosta" re će on namerno i gucnu malo absinta. Mogu baš i požuriti st var, i inače će do nje doći. "Ja ne u na most" re će Pablo gledaju ći u sto. "Ni ja ni moji ljudi." Rofbert Džordan ne

reče ništa. Pogleda Anselma i diže čašu. "Onda ćemo mi to izvršiti sami, starče" reče i nasm eši se. "Bez te kukavice" reče Anselmo. "šta si rekao?" reče Pablo starcu. "Tebi ništa. Nisam tebi ni go vorio" reče mu Anselmo. rt. " Robert Džordan skrenu pogled od stola onamo gde je pored vatre stajala Pablova žena. Ona nije ni progovorila dotad Mti ria pikakvog znaka od Ali sad ona rece nešto de vojci što on nije mogaoNda čuje koja ustade od vatre, prođie pored zuja, diže cebe koje je visilo na otvoru pećine i izađi napfelje. Mislim da će se sad desiti, pomisli Robert Džordan. Verujem da je to to. Nisa m hteo da bude tako, ali izgleda da je baš tako. "Onda idemo na most i ti ćeš s nama" reče Robert Džordan Pablu. "Nećete" reče Pablo i Robert Džordan vide kako mu se lice znoji. "Ne ćeš dizati ovde nikaka most u vazduh." "Neću?" "Nećeš dizati nikaka v most u vazduh" reče Pablo teško. "A ti?" reče Robert Džordan Pablo voj ženi, ko ja je mirna i velika stajala pored vatre. Ona se okrenu prema njima i reče: "Ja sam za most." Lice joj je bilo osvetljeno vatrom i porumenelo, sijalo je toplo i tamno i lepo u svetlosti vatre. 74 75"šta kažeš?" reče joj Pablo, i Robert Džordan vide zaprepašćen izraz na njegovom licu i znoj na čelu kad je okrenuo glavu. "Ja sam za most i protiv tebe" reče Pablova žena. "Ništa više." "1 ja sam za most" re će čovek pljosnata lica i slomljena nosa, pritiskuju ci pikavac o sto. "Za mene most ne zna či ništa" reče jedan od bra će. "Ja sam za Pablovu mujer." "1 ja sam" reče drugi brat. "1 ja" reče Ciganin. Robert Džordan je posmatrao Pabla, i dok ga je posmatrao spuštao je desnu ruku s ve niže i niže, da bude spremna kad ustreba, upola se nadajući da hoće osećajući da bi to možda bilo najjednosta vnije i najlakše, a ipak ne želeći da pokvari ono što je tako dobro pošlo, znajući kako brso čitava poro dica, čitav klan, Čitava družina, može da se okrene protiv stranca u jednoj svađii, a ipak smatraju či da bi ono što se može 26

uraditi rukom bilo najprostije i najbolje i hirurški najzdra vije sad, kad se to već desilo on vide i Pablovu ženu kako stoji i posmatrao je kako je porumenela gordo i snažno i zdra vo kad su joj izjavili odanost. "Ja sam za Republiku" re će Pablova žena srećna. "A Republika je most. Docnije ćemo imati vremena za druge planove." "A ti" reče Pablo gorko, "s glasom od bika i srcem od kurve. Ti misliš da će postojati nešto posle tog mosta? Ti imaš neku predsta vu o onom što će se dogoditi?" "Ono što se mora des iti" reče Pablova žena. "Desiće se ono što mora da se des i." 76 "A za tebe to ne zna či ništa što će te progoniti kao ži votinju posle te stvari koja neće doneti nikakve koristi. Čak ni da umremo." "Ništa" reče Pablova žena. "1 nemoj ni pokuša vati da me zastrašiš, kukavice." iKukavica" reče Pablo gorko. "Smatraš čoveka za kukavicu zato što ima taktičkog smisla. Zato što može unapred da vidi rezultate jedne idiotske stvari. Nije kukavički znati šta je budalasto." "Niti je budalasto znati šta je kuka vički" reče Anselmo ne mogavši a da ne stvori poslovicu. "Hoćeš li da umreš?" reče mu Pablo ozbiljno, i Robert Džordan vide da pitanje nije samo radi fraze. "Neću." "Onda pazi šta govoriš. Govoriš suviše o stvarima koje ne razumeš. Zar ne vidiš da je to ozbiljno?" re će on gotovo sažaljivo. "Zar samo ja vidim ozbiljnost toga?" Vidim, pomisli Robert Džordan. Pablo, momče, veruj vidim. Niko izuzev mene. Ti to vidiš, i ja to Tidim, i ta žena je to videla na mom dlanu, ali još ne zna. Ne, to još nije videla. "Jesam li ja vođia nizašta?" reče Pablo. "Ja znam šta go vorim. Vi ostali ne znate, Taj starac pri ča gluposti. Taj starac je samo glasnik i vodič stranaca. Taj stranac je došao o vde da izvrši nešto u korist stranaca. Za njegovu korist da mi moramo biti žrt vovani. Ja sam za dobro i sigurnost svih nas." "Sigurnost" re će Pablova žena. "Ne postoji tak va stvar. Ima ih sad mnogo ovde koji traže sigur 77nost i stvaraju veliku opasnost. Tražeći sada sigurnost gubiš sve." Stajala je pored stola s velikom kaš ikom u ruci. "Postoji sigurnost" reče Pablo. "U samoj opasnosti ima sigurnosti u znanju kakve mogućnosti treba koristiti. To je kao borac s bikovima koji, znaju či šta radi, ne prihvata nikakav slučaj i siguran je." "Dok ga ne proburazi" reče žena gorko. "Ko liko puta sam slušala matadore kako tako govore pre nego što ih proburaze. Koliko puta sam slušala Finita kako priča da je sve u znanju i da bik nikad ne probode čoveka, nego da pre sam čovek proburazi sebe bikovim rogom. Uvek oni tako govore iz svoje obesti pre nego ih probodu. A onda ih posećujemo u bolnici." Sad je imitovala posetu bolesniku. "Zdravo, stari družie. Zdravo" grmela je ona. Onda: "Buenos, Compadre. Kako si, Pilar?" podražavajući slabi glas ranjenog borca s bikovima. "Kako ti se to desilo, Finito, Chico, kako se ta smrdljiva nezgoda tebi desila?" larmala je. Onda govoreći tiho i polagano. "Nije to ništa, ženo Pilar, nije to ništa. Nije trebalo da se desi. Divno sam ga ubio, razumeš. Niko ga ne bi bolje ubio. Onda, pošto sam ga ubio tačno kao što je trebalo i kad je bio apsolutno mrtav, ljuljaju či se na nogama i taman da padne pod svojom sopstvenom 27

težinom, a ja skrenuo od njega s iz vesnom dozom obesti i s mnogo dostojanstva kad ti on meni s leđia gurne rog izme điu guzova na stražnjici i protera mi ga kroz džigericu." Ona poče da se smeje i prestade do podraža va gotovo ženski glas borca s bikovima i po 78 novo poče da galami: "Ti i tvoja sigurnost! Zar sam ja ži vela devet godina s tri najslabije pla čena matadora na svetu zato da ne bih saznala šta je strah i s igurnost? Pričaj mi o svemu samo ne o sigurnosti. A ti. Kakvu li sam samo veru imala u tebe i u šta se izokrenula. Od jedne godine u ratu ti s i postao lenj, pijanica i kukavica." "Nemaš pravo da mi tako govoriš" reče Pablo. "A još manje pred s vetom i strancem." "Hoću da govorim tako" produži Pablo va žena. "Zar nis i čuo? Zar ti veruješ da još uvek ovde komanduješ?" "Da" reče Pablo. "Ja ovde komandujem." "Ni u šali" reče žena. "O vde komandujem ja. Jesi li čuo šta kažu ljudi? O vde samo ja komandujem. Možeš ostati o vde ako želiš, i jesti hranu i piti vina, ali, do điavola, ne previše, i učestvovati u rad u, ako želiš. Ali ovde ja zapovedam." "Ubio bih i tebe i stranca" re će Pablo mrso voljno. "Pokušaj" reče žena, "i videćeš šta će se desiti." "Čašu vode" reče Robert Džordan ne dižući pogleda sa čoveka sumorne, teške glave ni sa žene koja je ponosno i samopouzdana stajala držeći veliku kašiku autoritativno kao da je palica. "Marija" zovnu Pablova žena, i kad devojka uđie na vrata, reče: "Vode tom drugu." Robert Džordan pruži ruku da iz vadi

flašu i dok je vadio otkoči pištolj u futroli i zabac i ga na butine. On nali ponovo absint u čašu, uze čašu vode koju mu je devojka donela i poče da naliva u čašu 79na stolu svaki put pomalo. Devojka mu je stajala pored lakta i posmatrala ga. "Napolje" reče joj Pablova žena, mašući kašikom. "Hladno je napolju" reče devojka, i obrazom do obraza Roberta Džordana, gledala je šta se dešava u čaši gde se tečnost rastvarala kao oblak. "Možda" reče Pablova žena, "ali o vde je suviše toplo." Pa onda reče ljubazno: "Ne češ dugo." Devojka mahnu glavom i izidiše. Ne verujem da će on još dugo tako produžiti, pomisli Robert Džordan. U jednoj ruc i je držao čašu, a druga ruka mu je bila, sada otvorena, na pištolju. On otkoči osigurač i oseti poznatu utehu koju mu pruži kockasto izrezani donji deo pištolja, izlizan i skoro gladak, i okrugli, hladni, prijateljski osigurač na obaraču. Pablo nije više gledao njega nego samo ženu. Ona produži: "Slušaj me, pijanico. Razumeš li ko o vde komanduje?" , Ja komandujem." "Ne. Slušaj. Vadi vosak iz svojih dlakavih ušiju. Slušaj dobro. Ja zapo vedam." Pablo je pogleda i po licu mu nisi mogao reći šta misli. Gledao je odreš ito, a zatim pogleda preko stola u Roberta Džordana. Posmatrao ga je dugo vremena razmišljajući, pa onda ponovo pogleda nazad u ženu. "U redu. Ti komanduješ" reče on. "A ako želiš može i on da komanduje. I možete oboje ići do đavola." Gledao je ženu pravo u lice i izgledalo je da ona njime ne vlada niti na njega uti će. "Verovatno 80 sam lenj i pijem suviše. Možeš me smatrati i kuka vicom, ali tu se varaš. Ja nisam 28

glup." On zastade. "Treba da komandujem i treba da ti se to sviđia. Sad, ako si žena isto koliko i komandant, treba da nam daš nešto da jedemo." "Marija" zovnu Pablova žena. Devojka proturi glavu kroz cebe koje je prekrivalo ulaz u pećinu. "Uđii sad i daj večeru." Devojka uđie i ode do niskog stola pored ognjišta, uze emajlisane zdele i donese ih do stola. "Ima vina dovoljno za sve" reče Pablova žena Robertu Džordanu. "Ne obraćaj pažnju na ono što ta pijanica go vori. Kad svršimo s ovim nabavićemo još. Dovrši tu retku stvar koju piješ i uzmi čašu vina." Robert Džordan proguta ostatak absinta i progutavši ga oseti u sebi kako mu on stvara toplu, malu, isparljivu, vlažnu toplotu proizvedenu hemijskom promenom, i pruži čašu da mu se nalije vina. Devojka mu zahvati punu čašu i nasmeš se. "Pa, jesi li video most?" upita Ciganin. Ostali koji nisu otvorili usta posle promene vođistva svi se sad nagnuše da čuju. "Jesam" reče Robert Džordan. "Tu stvar je lako izvršiti. Hoćete da vam pokažem?" "Da, čoveče. Mnogo nas zanima." Robert Džordan iz vadi beležnicu iz džepa na košulji i pokaza im skice. "Gle, kako izgleda" reče čovek pljosnata lica, koga su zvali Primitivo, "pa to je baš most." 6 Ernest Hemingvej, IV 81 Robert Džordan je objašnjavao kako most treba dići u vazduh pokazujući vrhom olovke i razloge zašto treba tu stati viti dinamit. "Kako je to prosto" reče brat, s ožiljkom na licu, koji se zvao Andres. "A kako ćeš učiniti da eksplodiraju?" Robert Džordan je objasnio i to, i, dok im je pokazivao, oseti da je devojka, posmatrajući, naslonila ruku na njegovo rame. I Pablova žena je gledala. Samo Pablo se nije zainteresovao, sedeo je odvojeno s čašom vina koju je napunio zahvatajući iz velike zdele napunjene vinom iz meha koji je visio levo od ulaza u pećinu. "Jesi li ih mnogo srušio?" upita devojka Roberta Džordana tiho. "Jesam." ,Možemo li mi videti kako se to radi?" "Možete. Zašto ne?" "Videćete" reče Pablo sa svog kraja stola. "Nema sumnje da ćete videti." "Ćuti" reče mu Pablova žena i, seti vši se odjednom šta je videla na dlanu to poslepodne, postade žestoko i nerazumno ljuta: "Ćuti, kukavico. Ćuti, zloguka ptico. Ćuti, ubico." "Dobro" reče Pablo. "Ćutim. Ti sad zapovedaš i možeš produžiti da gledaš lepe slike. Ali zapamti da ja nisam glup." Pablova žena oseti kako joj se bes pretvara u tugu i u jedno osećanje uništavanja svake nade i obećanja. Poznavala je to osećanje još kada je bila devojka, i stvari koje su ga prouzrokovale u čitavom njenom životu. Sad joj je odjednom naišlo i 82 ona ga odstrani i ne htela da to osećanje dodirne ni nju ni Republiku. Reče: "Sad ćemo jesti. Sipaj iz lonca u zdele, Marija." Glava V Robert Džordan gurnu ustranu konjsko cebe koje je visilo na otvoru pećine i, 29

koraknuvši napolje, duboko udahnu hladni noćni vazduh. Magle je nestalo i zvezde su se pojavile. Nije bilo vetra, i sada, van toplog vazduha u pećini, teškog od duvanog dima i dima sa ognjišta, teškog od mirisa kuhanog pirinča i mesa, šafrana, bibera i ulja, od zaostalog mirisa vina prolivenog iz velike mešine koja je visila pored vrata, obešena o vrat sa četiri noge isturene, tako da se vino točilo kroz slaviricu utisnutu u jednu nogu, od vina koje se malo prolilo po zemljanom podu i ugušilo miris prašine, sada, napolju, van mirisa različitih trava koje su visile u kitama s tavanice uz duge vence belog luka, van mirisa bakra, crnog vina i belog luka, konjskog znoja i ljudskog znoja koji se osušio na ljudima oštrog i sivog ljudskog znoja i slatkog i mučnog konjskog znoja koji se osušio četkanjem pene, dalje ljudi za stolom, Robert Džordan udahnu duboko čisti noćni vazduh planina koje su mirisale na pinije i rosu po travi na livadi uz potok. Pala je velika rosa otkako je vetar prestao, ali, dok je tu stajao, pomislio je da će do jutra pasti mrz. Dok je stajao dišući duboko i onda osluškujući noć, 4u najpre pucanje u daljini, onda kreštanje 83sove u šumi dole gde je bila ograda s konjima. Tada u pećini ču kako Ciganin poče da peva i tiho svira u gitaru. "Od oca sam dobio nasledstvo" veštački očvrstnuo glas oštro se izvijao i lebdeo. On produži. Bio je to mesec i sunce i mada krstarim po svetu Potrošiti ih nikad ne tnu. Gitara je tušnjala s akordima kao aplauzom za pevača. "Dobro" Robert Džordan ču kako neko reče. "Zapevaj nam sad jednu katalonsku, Ciganine." "Neću." "Da. Da. Katalonsku." "U redu" reče Ciganin i zapeva tužno. Nos mi je pljosnat Lice mi je crno AT čovek sam ipak "01e!" reče neko. "Produži, Ciganine!" Ciganinovo glas izvi se tragično i podrugljivo. Hvala bogu što sam crnac, a ne Katalonac! "Suviše je larme" ču se Pablov glas. "Ćuti, Ciganine." "Da" on ču glas žene, "suviše mnogo je larme. Možeš domamiti guardia civil tim glasom, a nije ni lep." "Znam i druge stihove" reče Ciganin i gitara poče da svira. "Čuvaj ih za sebe" reče mu žena. Gitara prestade. 84 "Nisam večeras pri glasu. Nije nikakva šteta" reče Ciganin i gurnuvši cebe u stranu stupi napolje u mrak. Robert Džordan ga je posmatrao kako ide prema drvetu i dolazi k njemu. "Roberto" Ciganin reče tiho. "Da, Rafael" reče on. On je znao po

glasu da je vino delovalo na Ciganina. I on sam je popio dva absinta i malo vina, ali glava mu je bila bistra i hladna zbog napregnutosti koju je izazvala situacija s Pablom. "Zašto nis i ubio Pabla?" upita Ciganin vrlo tiho. "Zašto da ga ubijem?" "Moraš da ga ubiješ pre ili posle. Zašto nis i koristio trenutak?" "Govoriš li ozbiljno?" "A šta misliš da su s vi očekivali? A šta misliš zašto je žena poslala de vojku napolje? 30

Zar veruješ da je moguće nastaviti posle onog što se izgo vorUo?" "Vi ste ga mogli ubiti." "Que va" reče Ciganin mirno. "To je tvoja stvar. Tri ili četiri puta mi smo o čekali da ćeš ga ubiti. Pablo nema prijatelja." "Mislio sam" reče Robert Džordan. "Ali sam od ustao." "Jeste, svi su to videli. Svi su приметili tvoje pripreme. Zašto to nis i uradio?" "Smatrao sam da to može da uznemiri vas ili ženu." "Qu6 va. A žena čeka kao kurva bitku velikih ptica. Ti si mlađii nego što izgledaš." "Moguće." "Ubij ga sad" nagovarao ga je Ciganin. "To znači izvršiti zločin." "Još bolje" reče Ciganin vrlo tiho. "Manje je opasno. Idi. Ubij ga sad." "Ne mogu na taj na čin. Odvratno mi je, tako ne treba raditi za stvar." "Izazovi ga onda" reče Ciganin. "Ali moraš ga ubiti. Tu nema leka ." "Dok su govorili sova proleti između drveća s mekotom potpune tiš ine, spuštajući se pored njih, pa onda se diže, udarajući brso krilima, ali kre ćući se bez šuma perja, kao lo vljena ptica. "Gledaj je" reče Ciganin u mraku. "Tako bi trebalo da se ljudi kreću." "A po danu, slepa, na drvetu, sa vranama oko sebe" reče Robert Džordan. "Retko" reče Ciganin. A onda kao slu čajno. "Ubij ga" produži on. "Nemoj dopustiti da to po stane teže." "Sad je trenutak propao." "Izazovi ga" reče Ciganin, "ili iskoristi mir." Čebe koje je zatvaralo pećinska vrata se razgrnu i svetlost prodre. Neko je dolazio prema mestu gde su oni stajali. "Lepa je no ć" reče čovek teškim, tupim glasom. "Imaćemo lepo vreme." To beše Pablo. Pušio je rusku cigaretu i, kad bi povukao dim, u svetlucanju žara pokazalo bi se njegovo okruglo lice. U svetlosti zvezda mogli su videti njegovo teško telo s dugim rukama. 86 "Ne obraćaj pažnju na onu ženu" reče on Robertu Džordanu. U mraku c igareta je svetlela jasno i videlo se kad je spuštao u ruc i. "Teška j e ona ponekad. Vrlo lojalna prema Republici." Svetlost cigarete se blago poja čavala ili slabila dok je govorio. Mora da govori sa cigaretom u uglu usta, pomisli Robert Džordan. "Ne treba da imamo nikakvih teškoća. Slažemo se. Drago mi je što s i došao." Cigareta zasvetli. "Nemoj obraćati pažnju na razmirice" reče. "Ti si dobrodošao o vde." "Izvini me sad" reče. "Idem da vidim kako su osigurali konje." On ode kroz drveće do ivice livade i oni čuše kako konji ržu dole. "Vidiš?" reče Ciganin. "Vidiš sad? Tako sm o propustili trenutak." Robert Džordan ne reče ništa. "Idem dole" reče Ciganin ljutito. "šta da uradiš?" "Quć va, šta da uradim. Bar da ga sprečim da ode." "Može li on odande odjahati?" Ne" "rvc. 31

"Onda idi o namo gde ga možeš sprečiti." "Tamo je Agustin." "Idi i razgovaraj s Agustinom. Reci mu šta se des ilo." "Agustin će ga sa zadovoljstvom ubiti." "Nikakva nesreća" reče Robert Džordan, "idi onda gore i rec i mu sve kako se desilo." "A onda?" "Ja idem dole na livadu." 87"Dobro, čoveče. Dobro" nije mogao da vidi Rafaelovo lice u mraku, ali je osetio da se smeje. "Sad si dobro pritegao dizgine" reče Ciganin odo bravajući. "Idi Agustinu" reče mu Robert Džordan. "Da, Roberto, da" reče Ciganin. Robert Džordan ode kro z drveće tapkajući od drveta do drveta do ivice livade. Gledajući preko nje u mraku koji je na otvorenom bio svetliji od svetlosti zvezda, vide tamne senke za kolje vezanih konja. Brojao ih je od sebe do potoka po prostoru po kome su bili raštrkani. Bilo ih je pet. Robert Džordan sede u dnu bora i pogleda preko li vade. Umoran sam, pomisli on, i možda moje rasuđivanje nije tačno. Ali moja obaveza je most i da bih je izvršio ne smem nepotrebno reskirati sebe dogod ne izvršim dužnost. Dabome, ponekad je veći rizik ne prihvatiti slučajeve koje je potrebno prihvatiti, ali ja sam dosad to uradio, nastoje ći da se situacija razvija svojim tokom. Ako je istina što Ciganin kaže, da su oni očekivali da ja ubijem Pabla, onda je trebalo da to uradim. Ali mi nije nikako bilo jasno da oni to o čekuju od mene. Jer ne valja da stranac ubija tamo gde docnije mora da radi s ljudima. To se može uraditi u akc iji, može se uraditi ako postoji dovoljno discipline, ali u ovom slučaju mislim da bi bilo vrlo loše, mada je postojalo is kušenje, izgledalo je da je to najkraći i najjednostavniji način. Ali u ovoj zemlji nimalo ne verujem u taj kratak ili taj prost na čin, i mada imam apsolutno poverenje u tu ženu, ne znam kako bi ona reago vala na tako drasti čnu stvar. Umiranje na 88 takvom mestu moglo bi biti vrlo ružno, prlja vo i odvratno. Čovek ne zna kako bi ona reagovala. A bez te žene nema o vde nikakve organizacije niti ikakve discipline, a s njom sve može biti kako treba. Bilo bi idealno kad bi ga ona ubila, ili Ciganin ali on ne će ili stražar, Agustin. Anselmo bi ga ubio, kad bih zatražio, mada kaže da je proti v ubijanja. On ga mrsi, verujem, i ima poverenja u meoe i veruje u mene kao u predstavnika onog u šta veruje. Koliko mogu da vidim jedino on i žena veruju u Republiku ali još je suviše rano da bi se to znalo. Kad su mu o či navikle na svetlost zvezda, video je Pabla kako stoji pored jednog konja. Konj je digao glavu od trave zatim je nestrpljivo spustio. Pablo je stajao pored konja naslanjaju ći se na nj i kre ćući se s njim onoliko koliko se konj kretao, to jest dužinu konopca kojim je bio vezan za kolac i tapšao ga po vratu. Konju je smetala nežnost zato što je pasao. Robert Džordan nije mogao da vidi šta Pablo radi, niti da čuje šta govori konju, ali je video da ga ne odveruje i da ga ne sedla. On j seo, posmatrao ga i pokušavao da raščisti svoj problem. "Ti moj veliki, dobri mali poni" govorio je Pablo konju u mraku govorio je velikom pastuvu šarcu. "Ti di vna, belolika velika lepoto. Ti sa velikim izvijenim vratom kao što je vijadukt mog pueblo" on zasta. "Ali izvijen više i lepše." Konj je čupao travu i zamahivao glavom dok je čupao, smetao mu je čovek i njegova priča. "Nisi ti ni žena, ni budala" reče Pablo šarcu. "Ti, oh, ti, ti, 32

89moj verni mali poni. Nisi ti žena slična steni koja gori. Nisi ti ždrebe nikakve devojke s podstriženom kosom ili pokret mladunčeta još mokrog od matere. Ti ni ne vrediš, ni ne lažeš, ni ne razumeš. Ti, oh, ti, moj veliki, mali dobri poni." Robertu Džord anu bi bilo vrlo zanimljivo da je čuo Pabla kako pri ča šarcu, ali on ga nije čuo, jer sad, uveren da Pablo jedino pregledava konje, i odlu čivši da nije dobar potez ubiti ga sada, on

ustade i vrati se nazad u pe ćinu. Pablo je ostao na livadi i razgovarao još dugo s konjima. Konj nije ništa razume vao od onog što je on go vorio jedino po tonu glasa razumeo je da su to tepanja i da je on ćitav dan u ogradi i da je gladan i da pase koliko mu konopac kojim je vezan dozvoljava i da mu ćovek dosaćiuje. Pablo odreš i konopac i najzad stade pored konja, ne pri ćajući mu više. Konj produći da pase i oseti sad olakšanje što mu ćovek više ne dosaćiuje. Glava VI U pećini, Robert Džordan sede na jednu od s irovom koćom obloćenih stolica u uglu pored vatre slušajući ženu. Ona j e prala posu ćie i devojka, Marija ga je brisala i kle ćeći ostavljala u šupljinu u z idu koja je slućila kao polica. "Ćudno je" reće, "da El Sordo nije došao. Trebalo je da stigne pre jedan sat." "Jesi li mu savetovala da do ćie?" 90 .jNisam. On dolazi svake noći." "Moćda radi nešto. Ima posla." "Moguće je" reće ona. "Ako ne doćie, moraćemo ići mi k njemu sutra." "Da. Je li to daleko odavde?" "Nije. Lep izlet. Dobro je da malo prošetam." "Mogu li i ja?" upita Marija. "Smem li i ja da po ćiem, Pilar?" "Moćeš, l epa moja" reće žena, onda, okrećući svoje veliko lice. "Zar nije zgodna?" upita Roberta Džordana. "Kako ti se ćini? Malo mršava?" "Meni izgleda vrlo dobro" re će Robert Džordan. Marija mu napuni ćašu vina. "Popij to" reće ona. "Od tog ću izgledati još lepša . Treba popiti dosta pa da izgledam lepa." "Onda bolje da prestanem" re će Robert Džorodan. " Već si mi lepa i još više nego to." "Tako se govori" reće žena, "tako go vore oni pravi. Kako više?" "Inteligentna" odgovori Robert Džordan kuso. Marija se zakikotala i žena tućno zatrese glavom. "Kako lepo po ćinjete, a kako završavate, don Roberto." "Nemoj me zvati don Roberto." "To je šala. Mi u šali kaćemo o vde don Roberto. Kao što kaćemo senjorita Marija od šale." "Ja se ne šalim na taj naćin" reće Robert Džordan. "17 ratu treba svakog s ozbiljnošću nazivati kamarado. šalom poćinje truleć." "Ti si vrlo strog u svojoj politici" zadirkivala ga je žena. "Zar se ne šališ?" "Da. Ja vrlo volim da se šalim, ali ne kad nekog oslo vljavam. To je kao sa zastavom." 91"Ja mogu da se našalim i sa zasta vom. Sa svakom zastavom" nasmeja se žena. Po meni se svako moće šaliti sa s vaćim. Staru zastavu ćutu i zlatnu mi smo z vali gnoj i krv. Zastavu Republike s pur" purom koji joj je dodat nazivamo krv, gnoj i hipermangan. To je šala." "On je komunist" re će Marija. "Oni su vrlo ozbiljni gente." "Jesi li ti komunist?" "Ne, ja sam antifaš ist." "Već odavno?" 33 "Otkako sam shvatio šta je faš izam." "A kad je to bilo?" "Ima skoro deset godina." "Nije mnogo" reće žena. "Ja sam republikanka d vadeset godina." "Moj otac je bio republikanac ćitavog svog ćivota" reće Marija. "Zbog toga su ga i streljali." "1 moj otac je bio republikanac ćitavog svog ćivota. I moj deda" re će Robert Džordan. "U kojoj zemlji?" "U Sjedinjenim Drća vama." "Jesu li ih streljali?" upita žena. "Que va" reće Marija. "Sjedinjene Drća ve su zemlja gde je republika. Tamo ne ubijaju zato što si republikanac." "Svejedno, dobro je imati dedu koji je bio republikanac" re će žena. "To znaći da je dobrog soja." "Moj otac je bio u Republikanskom nacionalnom komitetu" re će Robert Džordan. To je napravilo utisak ćak i na Mariju. 92 "A je li tvoj otac još akti van u Republici?" upita Pilar. "Ne. On je mrtav." "Sme li se upitati kako je umro?" "Ubio se." "Da bi izbegao mu ćenje?" upita žena. "Da" reće Robert Džordan. "Da ga ne bi mućili." Marija ga pogleda sa suzama u o ćima. "Moj otac nije mogao do ći do orućja. Oh, meni je vrlo drago što je t voj otac došao do orućja." "Da. To je bila prili ćna sreća" reće Robert Džordan. "Hoćemo li razgovarati o nećem dragom?" "Onda smo ti i ja isti" re će Marija. Ona mu stavi ruku na mišicu i pogleda ga u lice. On je gledao njeno sme ćie lice i o ći, koje, otkako ih je video, nisu nikad bile mlade kao ostali deo njenog lica, ali sad su odjednom postale gladne i mlade i ćeljne. "Po izgledu biste mogli biti brat i sestra" re će žena. "Ali verujem da je sre ća što niste." "Sad znam zašto sam se osećala onako kako sam se ose ćala" reće Marija. "Sad je jasno." "Que va" reće Robert Džordan i prućajući ruku pomilova je po glavi. Zeleo je da to uradi celog dana, sad je to uradio i osetio kako mu se grlo steće. Ona pokrete gla vu pod njegovom rukom i nasmeš i mu se, i on oseti debelu ali svilastu valovitost podstrićene gla ve kako mu promi će izmećiu prstiju. Zatim mu je ruka bila na njenom vratu, onda je spusti. "Uradi to još jednom" reće ona. "Celog dana sam ćelela da to uradiš." 93"Docnije" re će Robert Džordan i glas mu je bio debeo. "A ja" reće Pablova žena s vojim snaćnim glasom. "Trebalo li da ja sve to posmatram? Trebalo li da budem ravnodušna? Ne moće se. Kad nema ništa bolje trebalo bi da se Pablo vrati." Marija ne obrati na nju paćnju, niti na ostale koji su igrali karata za stolom pri s vetlosti sveće. "Hoćeš li još jednu ćašu vina, Roberto?" upita. 34 ,iHoću" reće on. "Zašto ne bih?" "Imaćeš pijanicu kao što je ja imam" reće Pablova žena. "1 to s onom neobićnom stvari koju pije iz ćaše i svim ostalim. Slušaj me, Ingles." "Ne Ingles, Amerikan će." "Slušaj, onda, Amerikanće. Gde imaš nameru da spa vaš?" "Napolju. Napolju mi je pribor za spavanje." "Dobro" reće ona. "Noć je vedra." "1 biće hladno." "Napolju dakle" re će ona. "Spavaj napolju. A tvoj materijal će spavati kod mene." "Dobro" reće Robert Džordan. "Ostavi nas za trenutak" re će Robert Džordan devojci i stavi ruku na njeno rame. "Zašto?" "Hoću da razgovaram s Pilar." "Moram li oti ći?" "Da." "šta je?" reće Pablova žena kad je de vojka otišla do ulaza u pećinu gde je stajala velika mešina s vinom i posmatrala ljude koji su igrali karata. 94 "Ćiganin kaće da je trebalo da ga ja " po će on. "Ne" prekide ga žena. " Vara se." "Ako je potrebno da ga " re će Robert Džordan mirno ali s naporom. "Verujem, ti bi to uradio" re će žena. "Ne, nije potrebno. Po smatrala sam te. Ali tvoja ocena je bila ta ćna." "Ali ako je potrebno " "Ne" reće žena. "Kaćem ti da mje poireono. Ćiganin ima pok varenu dušu." "Ali u slabosti ćovek moće predsta vljati veliku opasnost." "Ne, ti ne razumeš. Iz toga su išćezle sve mogućnosti za opasnost." "Ne razumem." "Ti si još vrlo mlad" reće ona. "Razume ćeš." Onda devojci. "Marija, do ćii. Mi više ne razgovaramo." Devojka doćie i Robert Džordan prući ruku i pomilo va je po glavi. Ona se umiljavaše pod njegovom rukom kao ma će. Ućini mu se da će ona zaplakati. Ali ona skupi usne, pogleda ga i nasmeši mu se. "Za tebe bi bilo dobro da sad odeš da spa vaš" reće žena Robertu Džordanu. "Danas s i prevalio velik put." "Dobro" reće Robert Džordan, "uzeću svoje

stvari." 95 Glava VII Spavao je u džaku za spavanje i činilo mu se da je dugo spavao. Ispružio ga je na šumsko tlo, u zavetrini, pod stenom iza pećinskog ulaza, u spavanju se okrenuo i okrećući se odgurnuo pištolj koji je konopčićem bio pričvršćen za zglavak i bio pored njega pod pokrivačem. Kad je pošao na spavanje, s umornim ramenima i leđima, zamorenim nogama, i mišićima zgrčenim od umora tako mu se zemljište činilo meko, pružajući se prosto u džaku po flannelskoj postavi oseti raskoš zato što je bio umoran. Bude li se pitao se gde se nalazi, setio se, i onda izvukao pištolj ispod sebe i srećan ispružio se nazad u san s rukom na jastuku načinjenom od njegove odeće koja je uredno savijena oko cipela s đionovima od konopca. Jednu je ruku savio oko jastuka. 35

Onda oseti na ramenu njenu ruku i okrenu se brzo, desnom rukom je držao pištolj ispod odeće. "O, to si ti" reče i ispuštajući pištolj, pruži obe ruke i pri vuče je dole. Zagrlivši je oseti kako ona drhti. "Hodi unutra" reče on. "Hladno je tu napolju." "Ne. Ne treba. Uđii" reče on. "O tom ćemo pričati docni je." Ona je drhtala i on je jednom rukom držao za zglavak na ruci, a drugom je lagano pridržavao za mišicu. Ona je okrenula glavu. "Uđii, zečiću" reče on i poljubi je u zatiljak. "Strah me je." 96 "Ne. Nemoj se plašiti. Uđii." "Kako?" "Prosto se uvuci. Ima mnogo mesta. Hoćeš da ti pomognem?" "Neću" reče ona. I onda je ušla i on je čvrsto držao uza se i pokuša vao da je poljubi u usta, a ona je pritisla lice na jastuk na činjen od odeće, ali mu je ipak čvrsto rukama obgrnila vrat, dok je on držao. "Ne" reče on i nasmeja se., JMe plaš i se. To je pištolj." On ga diže i spusti iza sebe. "Sramota me" reče ona, s licem okrenutim od njega. "Ne. Ne treba da te je sramota. Ovde. Sad." "Ne. Ne treba. Sramota me i strah me." "Nemoj, Zečiću moj. Molim te." "Ne treba. Ako me ti voliš." "Volim te. Volim te. Oh, volim te. Stavi mi ruku na glavu" reče ona udaljena od njega s licem još uvek u jastuku. Stavio joj je ruku na glavu i milovao je i onda odjednom njeno lice se udalji od jastuka i ona je bila u njegovom naručju, tesno priljubljena uz njega, s licem uz njegovo i plakala je. Tesno je držao uza se mirnu, osećajući dugu dužinu mladoga tela, i milo vao joj glavu i ljubio vlažnu slanost njenih očiju, i dok je plakala osećao je kroz košulju koju je nosila njene zaobljene, čvrste, šiljate grudi koje su ga dodirivale. "Ne umem da poljubim" reče ona. "Ne znam kako." "Nema potrebe za ljubljem." 7 Ernest Hemingvej, j 97 "Moram. Moram ljubiti. Moram sve da radim." "Nema potrebe da se radi ma šta. Lepo nam je o vako. Ali ti imaš mnogo odeće na sebi." "šta da radim?" "Pomoći ću ti." "Je li ovako bolje?" "Da. Mnogo. Je li tebi bolje?" "Da. Mnogo bolje. I mogu li s tobom da pođiem kao što Pilar kaže?" "Da." "Ali ne nikakvoj kući. S tobom?" 36 "Ne. Kući." "Ne. Ne. Ne. S tobom i biću tvoja žena." Sad dok su ležali s vešto je bilo s nekirn žtitom ostalo je bez njega. Tamo gde je bila hrapavost tkanine sve je bilo glatko, glatko ća i čvrsto zaobljeno pripiranje i duga topla svežina, sveža spolja i topla iznutra, dugo i lako i tesno priljublji vanje, prisno, usamljeno, talasanje s konturama, koje je stvaralo srećnim, mladim i ljubljenim i sad sve toplo glatko s oblinama, bolom u grudima, čvrsto držanom usamljenošću koja je bila takva da je Robert Džordan osetio da neće više moći da izdrži i reče: "Jesi li druge volela?" "Nikad." Onda odjednom premiru ći u njegovom naručju. "Ali drugi su mi to uradili." "Razni." Ležala je sad savršeno mirno i telo kao da joj je bilo mrtvo i okrenula je glavu od njega. "Sad me nećeš voleti." "Volim te" reče on. 98 Ali nešto se u njemu desilo i ona je to znala. "Ne" reče ona i glas joj je postao mrtav i prazan. "Nećeš me voleti. Ali možda ćeš me odvesti kući. I ja ću poći kući i nikad neću biti tvoja žena, niti ma šta." "Volim te, Marija." "Ne. To nije istina" reče ona. Onda kao po slednju stvar sa sažaljenjem i nadom: "Ali ja nikad nisam poljubila nijednog čoveka." "Poljubi onda mene." "Zečela sam" reče, "ali ne znam kako. Kad su mi radili te stvari borila sam se dok nisam obnevidela. Borila sam se dok dok dok mi jedan nije seo na glavu i onda sam ga ugrizla i onda su mi zavezali usta i držali mi ruke iza glave a ostali su mi to uradili." "Volim te, Marija" reče on. "Niko ti nije ništa uradio, tebi. Tebe nisu mogli dirnuti. Niko tebe nije dirnuo, zečiću." "Veruješ li u to?" "Ja to znam." "1 možeš me voleti?" "Mogu te i više voleti." "Pokušaću da te dobro izljubim." "Poljubi me malo." "Ne znam kako." "Prosto me poljubi." Ona ga poljubi u obraz. Ne" "IVC. "Kud nosevi odu? Uvek sam se pitala kuda će nosevi." "Gledaj, okreni glavu" i onda su im usne bile priljubljene tesno i ona je ležala čvrsto priljubljena 99 uza nj i usta joj se otvoriše malo i postepeno, i onda, odjednom, držeći je uza se, oseti se srećniji nego ikad, lako, ljubavno kliktavo, unutarne srećan i bez misli i neumoran i neumoriv i osećajući jedino veliku slast i reče: "Moj zečiću. Moja draga. Moja mila. Moja dugo ljubljena." "šta kažeš?" reče ona kao iz velike daljine. "Ljubljena moja" reče on. Ležali su tu i on je osećao kako njeno srce udara uz njegovo i svojim stopalom vrlo 37 lagano je milovao njene noge. "Ti si došla bosa" reče on. "Da." "Znala si da dolaziš u krevet." "Da." "1 nisi se plašila." "Da. Malo. Ali više sam se plašila kako će mi biti dok budem izuvala cipele." "A koliko je sati? Lo sabes?" "Ne znam. Ti nemaš sata?" "Imam. Ali je iza tvojih leđia." "Uzmi ga odatle." "Neću." "Onda pogledaj preko mog ramena." Bilo je jedan sat. Skazaljke su bile svetle u mraku koji je stvarala posteljina. "Tvoja brada mi grebe rame." "Izvini. Nema pripora za brijanje." "Meni se to sviđia. Je li ti brada plava?" "Jeste." "1 hoće li biti duga?" "Neće pre mosta. Marija, slušaj. Da li ?" "Da li šta?" 100 "Da. Sve. Molim. A ako st?e uradimo možda onda drugi nisu ni postojali." "Da li si mislila na to?" "Ne. Mislim to u sebi, a Pilar mi je to kazala." "Vrlo je mudra." "1 još jednu stvar" reče Marija tiho. "Rekla mi je da ti kažem da nisam bolesna. Ona zna te stvari i rekla mi je da ti to kažem." "Rekla ti je da mi to kažeš?" "Da. Ja sam s njom razgovarala i kazala joj da te volim. Zavolela sam te čim sam te videla danas i volela sam te uvek, ali te nikad ranije nisam videla i rekla sam Pilar, i ona mi je kazala, ako ti. ikad budem govorila ma šta, ma o čemu, da ti kažem da nisam bolesna. Ostale stvari mi je odavno rekla. Odmah posle voza." "šta ti je rekla?" "Rekla je da se nikom ništa ne može učiniti ako onaj kome se to čini ne prihvata. I da volim nekog da bi se to sve izbrisalo. Znaš, želela sam da umrem." "Istina je to što ti je rekla." "1 sada sam srećna što nisam umrla. Tako sam srećna

što nisam umrla. I ti možeš da me voliš?" "Da. Ja te volim." "1 mogu da budem tvoja žena?" , Ja ne mogu imati ženu radeći ono što radim. Ali ti si i sad moja žena." "Kad sam jedanput, onda ću i biti. Jesam li sad tvoja žena?" ffla" Marija. Da, ze čiču moj." 101 ,I 38

" , "fOna se čvrsto prislonila uz njega i njene usne su tražile njego ve i onda ih našle i bile na njego vim i on je nju osećao, svežu, novu i glatku i mladu i ljupku, toplu, sa svežinom koja se razgrevala, neverovatnu, tu u njegovoj postelji, poznatu kao što mu je odelo, cipele, dužnost, i onda ona zaplašena reče: "A sad brso da uradimo što se radi da bi drugo sve otišlo." "Da" reče ona gotovo žestoko. "Da. Da. Da." Glava VIII Noću je bilo hladno i Robert Džordan je čvrsto spavao. Jednom se probudio i, pružajući se, shvatio da je tu devojka, šćućurena dole u džaku za spa vanje, i diše lagano i pravilno, i on u mraku zavuče glavu unutra zbog hladnoće, a nebo je bilo tvrdo i oštro od zvezda, vazduh mu hladan u nozdrvama, on uvuče glavu u toplinu pokrivača i po ljubi njeno glatko rame. Ona se ne probudi i on se okreće od nje na stranu, ponovo s glavom napolju u hladnom, ležao je budan jedan trenutak osećajući kako navire duga raskoš umora i glatka opipljiva sreća dodira njihovih dvaju tela i onda, ginv nuvši noge koliko god je to dužina dža ka za spavanje dozvoljavala, strmo skliznu u san. Probudio se u praskozorje i devojka je već otišla. Znao je to dok se budio i, pružajući ruku napolje, on opipa toplo mesto gde je ona ležala. On pogleda na otvor pećine i primeti da je čebe 102 obrubljeno mrazom i vide tanki sivi dim iz rupe u stenama što je značilo da je vatra u kuhinji upaljena. Jedan čovek iziđe iz šume, s čebetom preko glave kao sa pončom. Robert Džordan vide da je to Pablo i da puš i cigaretu. Bio je dole kod konja, pomisli. Pablo povuče čebe i uđe u pećinu i ne gledajući prema Robertu Džordanu. Robert Džordan pipnu rukom laki mraz koji se nalazio na pohabanoj navlaci pet godina starog jorgana od balon svile sa zelenim tačkicama, pa ruku ponovo uvuče. Bueno, reče on u sebi, osećajući poznato milovanje flannelske posteljine, dok je široko pružao noge, onda ih skupi i okrenu se na stranu tako da glavom bude okrenut od mesta na kome je znao da će se pojaviti sunce. Quć mas da, mogao bih još malo odspavati. Spavao je dok ga zvuk avionskog motora nije probudio. Ležeći na leđima video ih je, fašističku patrolu od tri Fijata, sitne, svetle, kako su se brso kretali preko planinskog neba, u pravcu otkud su ju čele oni i Anselmo došli. Ova tri su prošla i onda ih je naišlo još devedet, leteći mnogo više, u preciznoj, šiljatoj formaciji od tri, tri, tri. Pablo i Ciganin su stajali na ulazu u pećinu, u senci, posmatrajući čele nebo, i dok je Robert Džordan ležao mirno, nebo je sad bilo puno huke motora u visini, i čule se nove zujanje motora, dođioše još tri aviona, na visini od manje od hiljadu metara nad čistinu. Bili su to dvomotorni bombarderi tipa Hajnkel jedanjedanaest. 103Robert Džordan, s glavom u senci stena, znao je da ne mogu da ga vide, a da nije važno i ako ga vide. Znao je da mogu videti konje u ograd i, ako su mašta tražili u planinama. A ako i nisu ništa tražili opet su ih mogli videti, ali bi ih tada prirodno mogli smatrati za svoju sopstvenu konjicu. Onda se čulo novo i jače brujanje i još tri aviona Hajnkel jedanjedanaest pojaviliše se nadolazeći strmo, kruto, još niže, prolazeći u strogoj formaciji, njihov sve jači zvuk približavao se u kreščendu, narastao do maksimuma i opadao kako su preletali čistinu. Robert Džordan odvi svežanj odeće od koje je bio napravio jastuk i navuče košulju. 39

Bila mu je nad glavom i počeo je da je navlači kad čule kako tri aviona nailaze, i on navuče pantalone pod pokrivačem i ležao je mirno kad još tri dvomotorna bombardera tipa Hajnkel naiđioše. Pre nego što su zašli za planinsku kosu on pri čvrsti pištolj, uvi ležaj, smesti ga pored stene i sede, sasvim uz stene, i vezivaše svoje cipele sa đionovima od konopca kad se zujanje aviona koje se približavalo pretvori u veće brujanje nego ikad ranije i još devedet lakih bombardera tipa Hajnkel dođioše u ešalonima njihov zvuk je presecao nebo nadvoje dok su prolazili. Robert Džordan se idući uz stenu prima čele otvoru pećine gde je stajao jedan od braćele, Pablo, Ciganin, Anselmo, Agustin i žena gledajući napolje. "Je li i ranije bilo ovoliko aviona?" upita on. "Nikad" reče Pablo. "Uđii unutra. Videće te." Sunce još nije udaralo u otvor pećine. Tek sada je sijalo na livadi pored potoka i Robert Džordan je znao da ih ne mogu zapaziti u tamnim, ra 104 nim jutarnjim senkama drveća i u gustoj senci koju su stvarale stene, ali on uđie u pećinu da ih ne bi nervirao. "Ima ih mnogo" reče žena. "1 bie ih još više" reče Robert Džordan. "Kako znaš?" upita ga Pablo sa sumnjom. "Ovi sad, imaće i lovce za sobom." Baš tada začuše, još više gore, zujanje koje je zavijalo, i kako su prolazili na visini od oko hiljadu petsto metara, Robert Džordan izbroja petnaest Fijata u formaciji leta divljih pataka sve po tri u obliku latinskog slova V. Na ulazu u pećinu sva lica su izgledala pribrana i Robert Džordan reče: "Jeste li videli ovoliko aviona?" "Nikad." "Nema ih mnogo u Segoviji?" "Nije ih nikad bilo tamo, vidjeli smo obično tri. Ponekad šest lovacu. Možda tri Junkersa, velika, sa tri motora i lovcima kao pratnjom. Nikad ih nismo ovoliko videli." To je rđiavo, pomisli Robert Džordan. To stvarno nije dobro. Ovo je koncentracija aviona koja znači nešto rđiavo. Moram slušati kako bacaju bombe. Ali ne, nisu još mogli dovesti trupe za napad. Nikako pre noć ili sutra uveče, ni u kom slučaju ne još. Neće vršiti nikakav pokret u ovo vreme. Još je mogao da čuje zujanje koje se smanjivalo. On pogleda na sat. Sad već mora da su prešli vrve linije, bar oni prvi u svakom slučaju. On navi štopericu i posmatraše kazaljku kako se kreće unakolo. Ne, možda još ne. Sad da. Sad sigurno. Oni tipa jedanjedanaest što lete dvesta pedeset 105 J.milja na sat u svakom slučaju. Za pet minuta stignu tamo. Dosad su oni uveliko prešli klanac kod Kastilje sav žuti i mrki s belim putevima i istačkan malim selima i senkama motora Hajnkel koji se kreću nad zemljom kao senke ajkula što prelaze preko peskovitog dna okeana. Nije bilo nikakvog bum, bum, praska bombi. Njegov sat je udarao. Oni produžuju za Kolmenar, za Eskorijal, ili do uzletišta u Manzanares el Realu, pomisli on, sa starim zamkom poviše jezera i patkama u šesvaru i lažnim aerodromom odmah pozadi stvarnog uzletišta sa nemim avionima, ne sasvim sakrivenim, s propelerima koji se okreću na vetru. Tamo oni idu. Ne mogu da znaju za

napad, govorio je on sebi i 40

nešto u njemu je govorilo zašto ne bi mogli? Znali su za s ve druge. "Misliš li da su videli konje?" upita Pablo. "Nisu oni tražili konje" reče Robert Džordan. "Ali da li su ih videli?" "Nisu ukoliko se od njih nije tražilo da ih po traže." "Da li su ih mogli videti?" "Verovatno nisu" reče Robert Džordan. "Ukoliko sunce nije bilo na dr veću." "Ono je na drveću vrlo rano" reče Pablo tužno. "Mislim da oni moraju da misle o drugim stvarima a ne o tvojim konjima" reče Robert Džordan. Već je prošlo osam minuta od kako je namestio štopericu i još se nije čuo nikakav zvuk bombardovanja. "Šta radiš s tim satom?" upita žena. "Slušam kuda su otišli." 106 "0h" reče ona. Kad je prošlo deset minuta on prestade da gleda na sat znajući da su sad isuviše daleko da bi mogao da ih čuje, čak i kad bi uzeo da je zvuku potreban minut da putuje, i reče Anselmu: "Hteo bih da govorim s tobom." Anselmo iziđe iz pećinskog otvora i oni se malo udaljiše od ulaza i stadoše iza jednog bora. "Qu6 tal?" upita ga Robert Džordan. "Ka ko je?" "Dobro." Jesi li jeo?" "Nisam. Niko nije jeo." "Pojedi nešto i uzmi nešto za jelo u podne. Hteo bih da ti odeš da posmatraš put. Pribeleži sve što prođie putem gore i dole." "Nisam pismen." "Nema ni potrebe." Robert Džordan iz vuče dva lista iz svoje beležnice i nožem otkide dva santimetra olovke. "Uzmi, i za tenkove pravi znak" on nacrti nakrivljen tenk, "napravi crticu za svaki tenk i kad imaš četiri crtice, precrtaj ih jednom crtom za peti." "1 mi računa "Dobro. Naprai jdruži znak, d va točka i kutiju, za kamione. JUcVfu prazni napravi krug. Ako su puni vojnika napravi pravu liniju. Obeleži topo ve. Velike, ovako. Male, ovako. Obeleži automobile. Obeleži bolnička kola. Tako, dva točka i kutija i krst na njoj. Obeleži pešačke trupe po četama, ovako, vidiš. Mali pra vougaonik i onda oznaka pored njega. Konjicu obeleži o vako, vidiš? kao konja. Kutija sa četiri noge. To je odeljenje od dvadeset konja. Razumeš? S vako odeljenje ozna či." 107 "Da. To je vešto smišljeno." "Sad" on nacrti d va veća točka sa krugovima unaokolo i kratkom linijom kao topovskom cevi. "Ovo su protivtenkovska oruđia. Ona imaju gume na to čkovima. Obeleži ih. O vo su protivavionska oruđia" dva točka s topovskom cevi okrenutom naviše. "1 njih obeleži. Razumeš? Jes i li video takve topove?" "Razumem" reče Anselmo. "Dabome, to je jasno." "Povedi Ciganina sa sobom da on vidi s koga mesta ti posmatraš, da može da te zameni. Nađii sigurno mesto, ne suviše blizu i odakle možeš do bro i udobno da posmatraš. 41

Ostani dok ti ne dođie zamena." "Razumem." "Dobro. I onda tako, kad se ti vratiš da ja s ve znam šta se kretalo putem." "Jedan list hartije je za pokrete uz put, drugi za pokrete niz put." Oni pri đioše pećini. "Pošalji mi Rafaela" reče Robert Džordan i stade pored drveta. Posmatrao je kako Anselmo ulazi u pećinu i kako ćebe pada za njim. Ciganin se istetura napolje, brišući usta rukom. "Que tal?" reče Ciganin. "Jesi li se zabavljao prošle noći?" "Spavao sam." "Nije loše" reče Ciganin i naceri se. "Imaš li cigaretu?" "Slušaj" reče Robert Džordan a potraži cigarete u džepu. "Treba da ti odeš sa Anselmom do mesta sa koga će osmatrati put. Tamo ćeš ga osta 108 viti i zapamtiti mesto tako da bi mogao odvesti mene ili nekog drugog ko će ga docnije smeniti. Ti ćeš zatim otići do mesta sa koga ćeš moći da osmotriš strugaru i vidiš da li je na tom položaju bilo ikak vih promena." "Kakvih promena?" "Koliko ljudi ima sad tamo?" "Osam. Toliko ih je bilo zadnji put." "Vidi koliko ih je sad. Vidi posle kog vremena se straža smenjuje na mostu." "Posle kog vremena?" "Koliko vremena stražar stoji i u koliko časova se smenjuje." "Nemam sata." "Uzmi moj." Onda ga otkop ča. "Što je sat" reče Rafael diveći se. "Gledaj samo kako je složen. O vakav sat bi morao da čita i da piše. Pogledaj samo koliko je c ifara. Boljeg od ovog ne može da bude." "Ne izmotavaj se" reče mu Robert Džordan. "Umeš li da gledaš na sat?" "Zašto ne bih umeo? D vanaest podne. Glad. Dvanaest u no či. Spavanje. šest izjutra, glad. Sest posle podne, pijan. Sa srećom. Deset uveče " "Prestani" reče mu Robert Džordan. "Ne moraš iz igravati klovna. Hoću da ti proveriš stražu na velikom mostu i mesto na putu naniže kao i položaj i stražu kod strugare i malog mosta." "To je suviše" nasmeš i se Ciganin. "Da li stvarno ne možeš da pošalješ nekog drugog umesto mene?" "Ne, Rafaela. To je vrlo važno. I treba da to uradiš vrlo pažlji vo i da paziš da te ne uoče." 109 "Verujem da me neće primetiti" reče Ciganin. "Zašto mi go voriš da treba da me ne primete? Zar misliš da želim da me ucmekaju?" "Shvati te stvari malo ozbiljnije" reče Robert Džordan. "To je ozbiljno." "Ti od mene tražiš da st vari uzmem ozbiljnije? Posle onog što s i ti radio no čas? Trebalo je da ubiješ onog čoveka, a ti radiš ono što s i radio? Od tebe se o čekivalo da ubiješ čoveka a ne da ga praviš. Baš kad smo videli nebo toliko puno aviona da bi bilo dovoljno da pobiju i naše čukunbabe i naše nerođiene unuke sa svima mačkama, kozama i stenicama, avione koji su stvarali takvu buku dok su prolazili zamračujući nebo i urlajući kao lavovi da se mleko ugruša u dojkama t voje matere, i ti tražiš da shvatam stvari ozbiljno. Shvatam ih ja već ozbiljno." "U redu" reče Robert Džordan i nasmeja se i sta vi ruku Ciganinu na rame. "Onda ih 42

nemo/ uzimati suviše ozbiljno. Hajde, onda do vrši doručak i idi." "A ti?" upita Ciganin. "Šta ti radiš?" "Idem da posetim El Sorda." "Posle tih a viona lako je moguće da nećeš naći nikoga u čitavim ovim planinama" reče Ciganin. "Mora da ih je bilo mnogo koji su se i te kako preznojavali kad su avioni jutros prolazili." "Oni imaju drugi posao a ne da gone gerilce." "Da" reče Ciganin. Onda zatrese glavom. "A kad li misle da preduzmu taj posao." "Que va" reče Robert Džordan. "To su najbolji nemački laki bombarderi. Ne šalju ih oni protiv Cigana." 110 "Zadaju mi strah" reče Rafael. "Takvih stvari, da, njih se plaš im." "Oni idu da bombarduju jedan aerodrom" reče mu Robert Džordan dok su ulaz ili u. pećinu. "Skoro sam siguran da su zbog toga leteli." "Šta kažeš?" upita ga Pablo va žena. Ona mu nali šolju kafe i dodade mu konzer vu s kondenzovanim mlekom. "Ima i mleka? Kakav luksuz!" "Ima svega" reče ona. "A posle aviona ima mnogo i straha. Gde kažeš da su otišli?" Robert Džordan uli malo gustoga mleka u kafu kro z otvor izrezan u kutiji konzerve, obrisu konzervu o ivicu svoje šolje i promeša kafu dok nije postala s vetlo smeđia. "Verujem da su

otišli da bombarduju neki aerodrom. Možda u Eskorijalu i Kolmenaru. Možda u sva tri mesta." "Samo nek idu daleko odavde i ostanu tamo" reče Pablo. "A zašto su o vde?" upita žena. "šta ih vodi ovamo? Nikad nismo videli takve avione. Niti u tolikom broju. Pripremaju li napad?" "Da li je bilo nekog pokreta na putu prošle noći?" upita Robert Džordan. De vojka, Marija, je stajala pored njega ali je on nije gledao. "Ti" reče žena. "Fernando. Ti si i prošle noći bio u La Granhi. Kakav je pokret bio?" "Nikakav" odgovori malen čovek otvorena lica, sa oko trideset i pet godina, s jednim razrokim okom, koga Robert Džordan nije ranije video. "Nekoliko kamiona kao obi čno. Nekoliko automobila. Nikakvog pokreta trupa dok sam ja tamo bio." 111 "Ideš li u La Granhu s vake noći?" upita ga Robert Džordan. "Ja ili neko drugi" re će Fernando. "Neko ide." "Oni idu radi vesti. Radi duvana. Radi sitnica" reče žena. "Imamo li tamo ljudi?" "Imamo. Zašto ne? One koji rade u centrali. I još drugih." "Ima li kakvih vesti?" "Pues nada. Nema nikakvih. Još uvek ide loše na se veru. To nije vest. Na severu ide loše od samog početka." "Da li si nešto čuo iz Segovije?" "Ne, hombre. Nisam pitao." "Ideš li u Segoviju?" "Ponekad" reče Fernando. "Ali opasno je. Postoje kontrolori i traže ispra ve." "Znaš li aerodrom?" "Ne, hombre. Znam gde je, ali nisam nikad bio blizu njega. Tamo stalno traže ispra ve." "Niko nije govorio o tim avionima prošle noći?" "U La Granhi? Niko. Ali će večeras sigurno govoriti. Govorili su o govoru Kvepo de Ljana. Ništa više. O, da. Izgleda da Republika sprema ofanz ivu." "Da šta?" 43

"Da Republika sprema ofanzivu." "Gde?" "Ne zna se sigurno. Možda o vde. Možda na drugom mestu Siere. Jes i li čuo nešto o tome?" "Oni to govore u La Granhi?" "Da, hombre. To sam zaboravio. Ali uvek se mnogo pri ča o ofanzivama." 112 "Otkuda to dolazi?" "Otkud? Od raznog sveta. Oficiri pričaju u kafanama u Segoviji i Avili i kelneri to čuju. Glasovi se brso rašire. Od nekog vremena pri čaju o ofanzivi koju će preduzeti Republika u ovim krajevima." "Republika ili fašisti?" "Republika. Da su faš isti u pitanju svi bi za to znali. Ne, i to ofanziva prilično velika. Neki pričaju da će biti dve. Jedna ovde a druga preko Alto del Leon blizu Eskorijala. Jesi li čuo nešto o tom?" "Sta si još čuo?" "Nada, hombre. Ništa. O, da. Pričalo se i da će republikanci pokušati da dignu mosto ve u vazduh, ako dođie do ofanzive. Ali mostove čuvaju." "šališ li se ti?" reče Robert Džordan srčući kafu. "Ne, hombre" re će Fernando. "Taj se ne šali" reče žena. "Po nesreći, ne šali se." "Onda" reče Robert Džordan "h vala ti na vestima. Jesi li još šta čuo? "Ne. Govori se, kao i uvek, o trupama koje treba da pošalju da očiste ove planine. Priča se da su već krenule. Da su već upućene iz Valadolida. Ali to se uvek priča. Tom ne treba pridavati važnosti." "A ti" reče Pablove žena Pablu skoro prkosno, "s tim t vojim pričama o sigurnosti." Pablo je pogleda razmišljajući i počeaš bradu, "ti i t voji mostovi." "Kakvi mostovi?" upita Fernando veselo. 8 Ernest Hemlmgvej, IV 113 "Glupane" re će mu žena. "T vrda glavo. Tonto. Uzmi još jednu šolju kafe i nastoj da pamtiš još više novosti." "Nemoj se ljutiti, Pilar" re će Fernando mirno i veselo. "Ne treba da se čovek uznemiruje zbog glasina. Rekao sam tebi i ovom drugu sve čega se sećam." "Ničeg više se ne sećaš?" upita Robert Džordan. "Ne" reče Fernando s dostojanstvom. "1 sreća je što se i toga sećam, jer, pošto su to bile samo glas ine, nisam na njih ni obra čao pažnju." "Onda ih je moglo biti i više?" "Da. Možda. Ali nisam obra čao pažnju. Već godinu dana ne slušam ništa nego glas ine." Robert Džordan ču brsi smeh koji je probio uzdržlji vost devojke Marije koja je stajala pored njega. "Reci nam još neku glasinu, Fernandito" re će ona i onda joj se ramena ponovo zatresoše od smeha. "Da se sećam, rekao bih" re će Fernando. "Ispod ljudskog dostojanstva je slušati glasine i pridavati im važnost." "1 tako ćemo spasti Republiku" re će žena. "Ne. Vi ćete je spasti dižući mostove" reče joj Pablo. "Idite" reče Robert Džordan Anselmu i Rafaelu, "ako ste jeli." "Idemo sad" reče starac i njih dvojica ustadoše. Robert Džordan oseti jednu ruku na 44

ramenu. Bila je to Marija. "Treba da jedeš" reče ona i ostavi ruku na ramenu. "Jedi da bi ti stomak mogao podneti još glas ina." 114 ile apetit." Jedi sad pre nego i činiju preda nj. J°J Fernando. £un, Fernando. iti ili će biti sjar, šta mu "Glasine su "Ne. Ne treb žto stigne još "Ne "Ja sam ti do "Ne pravf Ja se samo š adan. "Svi moranko lešava? Ništg "Ništa, čo .. čanak gulašem. "Jedi. To je ono što ti umeš. Hajde, jedi." "Vrlo je dobro, Pilar" re će Fernando s net č dosto j anstvom. "Hvaia" reče Pilar. "Hvala i opet ti hvala." "Jesi li ljuta na mene?" upit Kle Fernando. "Ne. Jedi, hajde." , reče FefiianSo. "Hvala ti." RoBERT Džordan pogleda Mariju i njena ramena počeaše ponovo da se tresu i ona pogleda ustranu. Fernando je mirno jeo s gordim i dostojanstvenim izrazom lica, s dostojanstvom kome nije mogla da naškodi ni velika kašika kojom se služio, niti curenje soka gulaša koji mu je tekao s kraje va usta. ,iSviđia li ti se jelo?" upita ga Pablove žena. "Da, Pilar" odgovori on s punim ustima. "Isto je kao i obi čno." Robert Džordan potraži Marijinu ruku na s vom ramenu i oseti kako se njeni prsti s uživanjem skupiše. "Da li ti se zato sviđia?" upita žena "Da" reče ona. "Znam. Gulaš kao i obi čno. Como siempre. Stvari idu lo še na severu kao i obi čno. Ofanziva ovde kao i obi čno. Te trupe dolaze da nas gone odavde kao i obi čno. Ti bi tom "kao i obi čno" mogao da poslužiš kao spomenik." "Ali dve poslednje vesti su samo glasine, Pilar." "španija" reče gorko Pablove žena. Onda se okrete Robertu Džordanu. "Ima li o vakvog sveta i u drugim zemljama?" "Nema nigde zemlje kao što je španija" reče Robert Džordan učtivo. "Imaš pravo" reče Fernando. "Nema nigde na svetu zemlje kao što je španija." "Jes i li ikad video neku dragu zemlju?" upit a ga žena. "Nisam" reče Fernando, "niti želim." "Vidiš?" reče Pablove žena Robertu Džordanu. "Fernandito" re će mu Marija. "Pri čaj nam nešto o tom kako s i išao u Valenciju?" "Nije mi se sviđiala Valencija." "Zašto?" upita ga Marija i pono vo stisnu ruku Robe rtu Džordanu. "Zašto ti se nije sviđiala?" "Ljudi nemaju nikakvo ponašanje i nisam ih razume vao. Jedino što znaju to je da viču 45

che jedno na drugo." "Jesu li oni tebe mogli da razumeju?" upita Marija. "Pravili su se da ne mogu" reče Fernando. "A šta s i ti radio tamo?" "Otišao sam čak i ne videvši more" reče Fernando. "Nije mi se sviđao narod." "Beži odavde, ti ništarijo" reče Pablova žena. "Beži oda vde pre nego što mi se smuči. U Valenciji sam se najbolje provela u svom životu. Vamos! Valencija. Samo mi ne govori o Valenciji." "šta si ti radila tamo?" upita Marija. Pablova žena sede za sto s čankom kafe, par četom hleba i čankom gulaša. "Que? šta smo radili tamo. Bila sam tamo kad je Finito imao ugo vor za tri borbe u Feria. Nikad nisam videla toliko sveta. Nikad kafane nisu bile tako pune. Satima se nije moglo dobiti sedište niti ući u tramvaj. U Valenciji su ljudi išli ceo dan i celu noć." "šta si tamo radila?" upita Marija. "Svašta" reče žena. "Išli smo na plažu i tamo su volovi izvlačili brodove na jedra iz vode. Volove su terali u vodu dok nisu morali da zaplivaju, onda su ih uprezali u brodove, kad bi volovi ponovo osetili tlo pod nogama, onda bi peskom teturali napolje. Deset upregnutih volova vuklo je brod na jedra iz mora ujutru, tako da su se jedino mali talasi lomili o obalu. To je Valencija." "šta si još radila sem što s i posmatrala volove?" "Jeli smo u paviljonima na pesku. Paštete napra vljene od kuvanih iseckanih riba i crvenih i zelenih papri čica i oraščića malenih kao zrnce pirinea. Pašteta delikatnih i mekih, i ribe takve da se zaprepastiš. Račići sveži iz mora s limuno vim sokom. Ružičasti i slatki i samo četiri zalogaja u jednom. Mnogo smo ih jeli. Onda smo jeli paella sa svežom morskom hranom, lipore u ljušturama ostrige, račiće potočnjake i male jegulje. Onda smo jeli i još manje jegulje same, ku vane u ulju i s ićušne klice pasulja savijene na sve strane i tako meke 117da nestaju u ustima bez ž vakanja. Čitavo vreme uz to pili smo belo vino, hladno, lagano i dobro po irideset santima flaša. A na kraju dinja. Velika kao ku ča." "Dinja iz Kastilje je bolja" reče Fernando. "Que va" reče Pablova žena. "Dinja iz Kastilje je samo pre vara. Dinja iz Valencije je za jelo. Kad samo pomislim na dinje duge kao ruka, zelene kao more i sipkave i sočne za sečenje i slađie od ranog letnjeg jutra. Oj, kad samo pomislim na te najmanje jegulje, sitne, delikatne u hrpama na tanjiru. I pivo u krčazima celo poslepodne, pivo koje je svojom hladnoćom znojilo kr čage koji su bili veliki kao krčazi za vodu." "A šta s i radila kad nisi jela ili pila?" "Vodili smo ljubav u sobi sa kopcima od sitnih daščica spuštenim nad balkonom i povetarcem koji je ulazio kroz otvor pri vrhu vrata koja su se okretala na šarkama. Tu smo vodili ljubav, soba mračna po danu zbog spuštenih kapaka, a sa ulice miris sa cvetnog trga i vonj baruta iz ispucanih žabica koje su se s vakog dana u podne pucale za vreme Feria. To je čitava mreža žabica, kroz čitav grad, i žabice su po vezane, i eksplozije idu duž stubova i žica na tram vaju, eksplodiraju či s velikom bukom i ska čući od stuba do stuba s oštrinom i praskom da bi čovek teško poverovao. Vodili smo ljubav i onda bi poru čili još jedan krčag piva tako hladnog da su se kapljice znoja hvatale na čašu, i kad bi ga devojka donela, ja bih ga na vratima 46

uzimala i prislanjala hladni deo krčaga na leđia Finitu dok je on ležao, sad, i spavao, ne budeći se ni kad je pivo doneseno i on bi rekao: 118 "Ne, Pilar. Ne, ženo. Pusti me da spavam." A ja bih rekla: "Ne, probudi se i pij da vidiš kako je hladno" i on bi pio ne otvarajući oči i ponovo odlazio da spava, i ja bih legla na jastuk u dnu kreveta i posmatrala ga kako spava, taman i crnokos, mlad i miran u snu, i popila bih čitav krčag, slušajući svirku jedne družine koja je prolazila. "Ti" reče ona Pablu, "znaš li ti za takve stvari?" "Mi smo radili naše stvari" reče Pablo. "Jesmo" reče žena. "Zašto ne? I ti si u svoje vreme bio više muškarac od Finita. Ali nikad nismo išli u Valenciju. Nikad nismo ležali zajedno u krevetu i slušali kapelu kako prolazi u Valenciji." "To se nije moglo" reče joj Pablo. "Nismo imali prilike da idemo u Valenciju. Kad hoćeš da budeš razumna, ti to znaš. Ali s Finitom nisam digla most u vazduh." "Nisam" reče žena. "To je ostalo nama. Voz. Da. Uvek voz. Niko ništa ne može da kaže protiv toga. To jedino ostaje posle sve lenosti, tromosti i neuspeha. To ostaje posle kukavičluka ovoga trenutka. I bilo je još mnogo stvari ranije. Ne želim da budem nepravedna. Ali niko ne može da govori ni protiv Valencije. Čuješ me?" "Meni se nije svidela" reče Fernando mirno. "Meni se nije Valencija svidela." "Još govore da je mazga tvrdoglava" reče žena. "Marija, raspredi to da bismo mogli krenuti." Dok je ona to govorila začuše prvi zvuk aviona koji su se vraćali. 119 Glava IX Stajali su u otvoru pećine i posmatrali ih. Bombarderi su sad leteli visoko u brsoj, ružnoj formaciji kao vrh strele parajući nebo hukom motora nadvoje. Oni imaju oblik ajkula, mislio je Robert Džordan, sa širokim perajima i šiljatim glavama kao ajkule iz Golfske struje. Ali ovi, sa širokim perajima od srebra, što bruje, s lakom izmaglicom oko propelera na suncu, ovi se ne kreću kao ajkule. Kreću se kao nešto što nikad ranije nije postojalo. Kreću se kao mehanizovani strašni sud. Treba da pišeš, reče on u sebi. Možda ćeš opet jednoga dana. Oseti da ga Marija drži za ruku. Ona ga je gledala i on joj reče: "Na šta ti liče, guapa?" "Ne znam" reče, "na smrt, mislim." "Meni liče na avione" reče Pablova žena. "Gde su oni mali?" "Možda će preleteti s druge strane" reče Robert Džordan. "Ovi bombarderi lete vrlo brzo, ne mogu čekati na njih i moraju sami da se vraćaju. Nikad ih ne pratimo preko borbenih linija. Nema dovoljno aviona da ih reskiramo." Baš tada tri lovca Hajnkel u formaciji slova V doleteše nisko nad čistinu leteći prema njima, nad samim vrhovima drveća, kao tuponose igračke s nadvijenim krilima, da bi se odjednom povećali do svoje strašne veličine preleteše sa zvukom punim zavijanja. Bili su tako nisko da su svi oni sa ulaza u pećinu mogli da vide pilote sa nabijenim šlemovima i naočarima i šal vođie patrole koji je lepršao iza njega. "Ovi mogu da vide konje" reče Pablo. 120 "Ovi mogu da vide tvoj pikavac" reče žena. "Spusti to čebe." Avioni više nisu dolazili. Ostali mora da su preletali dalje i kad se zujanje izgubilo oni iziđoše iz pećine napolje. Nebo je sad bilo prazno, visoko i čisto. 47

"Izgleda kao da je to bio san iz koga smo se probudili" reče Marija Robertu Džordanu. Nije bilo više ni poslednjeg, goto vo nečujnog zvuka koji do lazi pa te kao prst jedva dodiruje, diže se, pa te opet dodiruje, pošto je bruhanje već nestalo i ne može ni da se čuje. "Nisu san i hajde unutra i po čisti" reče Pilar. "šta je s tim?" okrete se ona Robertu Džordanu. "Hoćemo jahati ili ćemo peške?" Pablo je pogleda i zastenja. "Kako hoćeš" reče Robert Džordan. "Da pešačimo" reče ona. "Više bih volela zbog jetre." "Jahanje je dobro za jetru." "Da, ali teško za stražnjicu. Pešačićemo, a ti " ona se okrete Pablu. "Idi dole i prebroj životinje da vidiš da ti nisu pobegle s nekim." "Hoćeš konja, da jašeš?" upita Pablo Roberta Džordana. "Ne. Hvala ti mnogo. šta je s de vojkom?" "Za nju je bolje da hoda" reče Pilar. "Uko čiče se na mnogo mesta i ne će biti nizašta." Robert Džordan oseti da mu se lice zacr veni. "Jesi li dobro spavao?" upita Pilar. Onda reče: "To je istina da nema nikakve bolesti. Moglo je biti. Ne znam kako se desilo da nije. Verovatno još uvek postoji bog, mada smo ga srušili. Hajde" 121 reče ona Pablu, "to se ne odnosi na tebe. To je o ljudima mla đim od tebe. Načinjenim od drugog materijala. Hajde." Onda Robertu Džordanu: "Agustin paz i na tvoje stvari. Krenućemo kad on do đie." Bio je vedar, svetao dan i sad, otkako je izišlo sunce, topao. Robert Džordan je gledao veliku ženu smeđieg lica s dobrim široko rasta vljenim očima i četvrtastim, teškim licem, izbrazdanim i prijatno ružnim i setnim dok se usne ne bi počele da mi ču. Gledao je nju, pa onda čoveka, teškog i tupog, kako se kre će između drveća ka ogradi. I žena je gledala za njim. "Jeste li vodili ljubav?" reče žena. "šta ti je ona rekla?" "Nije htela da mi kaže." "Neću ni ja." "Onda ste vodili ljubav" reče žena. "Btidi 3 njom što možeš pažlji viji." "A šta ako bude imala bebu?" "To neće biti nikakvo zlo" reče žena. "To bi bilo manje zlo." "Nema mesta za to." "Neće ona ostati ovde. Ona će poći s tobom." "A kud ću ja ići? Ne mogu povesti ženu onamo kud idem." "Ko zna? Možda ćeš moći uzeti i dve tamo gde ideš." "Tako se ne govori." "Slušaj" reče žena. "Ja nisam kuka vica, ali rano izjutra vidim u stvari sasvim jasno i mislim da ih ima mnogo koji su danas ži vi, a neće videti iduću nedelju." "Koji je danas dan?" "Nedelja." "Que va" reče Robert Džordan. "Druga nedelja j e vrlo daleko. Ako ugledamo sredu, biće dobro. Ne sviđia mi se kad ti tako govoriš." "Svaki čovek mora nekom da govori" reče žena. "Pre smo imali veru i druge gluposti. 48

Sad svako mora da ima nekoga s kim će moći da razgovara otvoreno, jer se čovek, pored sve srčanosti koju može da ima, oseća vrlo usamljen." "Mi nismo sami. Mi smo svi zajedno." "Pogled na te mašine deluje na čoveka" reče žena. "Mi nismo ništa prema njima." "Možemo da ih pobedimo." "Gledaj" reče žena. "Poveriću ti jednu tugu, ali nemoj misliti da mi nedostaje odlučnost. Ništa neće uticati na moju odlučnost." "Kako se sunce bude dizalo tuga će nestati. Ona je kao magla." "Jasno" reče žena, "kad baš hoćeš. Možda je to naišlo zato, što sam pričala one gluposti o Valenciji. I zbog tog promašenog čoveka što je otišao da gleda konje. Mnogo sam ga ranila pri čanjam. Ubij ga, to da. Psuj ga, u redu. Ali ne ranjavaj ga." "Kako se desilo da si ti s njim?" "Kako je uopšte neko s nekim? Upravo danima pokreta, a i pre, on je bio nešto. Nešto ozbiljno. Ali sad, on je gotov. Slavinica je izvučena i vino je isteklo iz mešine." "On mi se ne sviđa." "Ni ti se ne sviđaš njemu, i s razlogom. Prošle noći sam spavala s njim." Ona se nasmeši i zatrese glavom. "Vamos a ver" reče ona. "Rekla sam mu, Pablo, zašto nisi ubio stranca?" 122 123 "On je dobar mladić, Pilar" rekao je: "dobar mladić." Onda sam ja rekla: "Ti shvataš da ja sad komandujem?" "Da, Pilar, da" rekao je. Docnije, u noći, čula sam kako se probudio i kako plače. On plače na isprekidan i ružan način kao što plače čovek koga kao da tresu neka životinja u njemu." "Šta je s tobom, Pablo?" rekla sam mu i šćepala ga i držala. "Ništa, Pilar, ništa." "Jeste. Nešto ti se dešava." "Ljudi" reče. "Kako su me napustili. Gente/ "Da, ali oni su uzali me" rekla sam. "A ja sam tvoja žena." "Pilar" reče on, "seti se voza". Onda je rekao: "Neka ti Bog pomogne, Pilar." "Zašto govoriš o Bogu?" reko mu ja. "Zar se tako govori?" "Da" reče on. "Bog i Virgen." "Que va. Bog i Virgen" reko mu ja. "Zar se tako govori?" "Strah me je da umrem, Pilar" reče on. "Tengo miedo de morir. Razumeš li?" "Onda beži iz kreveta" rekla sam mu. "Nema mesta u jednom krevetu za mene i za tebe i sve te tvoje strahove." "Onda se on postideo i bio miran, a ja sam spavala, ali, čoveče, on je sad ruševina." Robert Džordan ne reče ništa. "Čitavog života me je povremeno obuzimala ta tuga" reče ona., "Ivožda to nije ništa" zastade ona i onda produži. Republika je moja velika nada. Ja čvrsto verujem u Republiku i imam veru. Ja žarko verujem u nju kao što vernici veruju u tajne." "Verujem ti." "A imaš li ti tu istu veru?" "U Republiku?" 49

Da," "Da" reče on nadajući se da je rekao istinu. "Srećna sam" reče žena. "1 ne plašiš se?" "Ne plašim se da umrem" reče on istinito. "A nešeg drugog?" "Jedino da ne izvršim svoju dužnost kako treba." "Ne da te zarobe, čega se onaj drugi plašio?" "Ne" reče on istinu. "Strah od toga može čoveka toliko da obuzme da postane nekoristan." "Ti si vrlo hladnokrvan momak." "Ne" reče on. "Mislim da nisam." "Ne. Imaš vrlo hladnu glavu." "To je zato što sam obuzet s vojim radom." "9fAli ti ipak voliš neke st vari u životu?" "Da. Mnogo. Ali ne volim da se mešaju u moj posao." "Voliš da piješ, znam. Videla sam." "Da. Vrlo. Ali ne volim da se to meša u moj posao." "A žene?" "Mnogo mi se sviđaju, ali im ne pridajem mno go važnosti." "Ne mariš za njih?" "Marim. Ali nisam našao nijednu koja bi me zanela kao što kažu da treba čoveka da zanese." "Mislim da l ažeš." "Možda malo." 124 125 "Ali do Marije ti je stalo." "Da. Odjedanput i to vrlo mnogo." "1 meni je. Mnogo mi je do nje stalo. Da. Mnogo." "1 meni" reče Robert Džordan i oseti kako mu glas postaje debeo. "1 meni. Da." Činilo mu je zadovoljstvo da to kaže i on to reče sasvim formalno na španskom. "Mnogo mi je stalo do nje." "Ostaviću vas nasamo pošto vidimo El Sorda." Robert Džordan ne reče ništa. Onda reče: "To nije potrebno." "Da, čoveče, potrebno je. Nema mnogo vre mena." "Jesi li to videla u dlanu?" upita je on. "Ne. Nemoj ni misliti na tu glupost s rukom." Ona je odbacila tu stvar kao i mnoge druge koje su mogle da škode Republic i. Robert Džordan nije rekao ništa. Posmatrao je Mariju koja je osta vljala posu đie u pećini. Obrisala je ruke, okrenula se i nasmejala mu se. Nije čula šta je Pilar pričala, ali kad se nasmešila na Ro berta Džordana tamno ju je cr venilo oblilo pod mrkom kožom i onda mu se ponovo nasmeši. "Postoji i dan" re će žena. "Imaš i noć, ali postoji i dan. Jasno, nema takve raskoši kao u Valenciji u moje vreme. Možete brati di vlje jagode ili nešto drugo." Ona se nasmeja. 50

Robert Džordan stavi svoju veliku ruku na njeno rame. "Meni je stalo i do tebe" reče on. "Meni si i ti vrlo draga." "Ti si pravi Don Huan Tenorio" reče žena, zbunjena sad tom nežnošću. "Ovo je početak ljubavi prema svakome. Evo dolazi Agustin." Robert Džordan uđe u pećinu i približi se mestu gde je Marija stajala. Ona je posmatrala kako joj prilazi, opet s rumenilom na obrazima i grlu. "Zdravo, zečiću" reče on i poljubi je u usta. Ona ga tesno privi uza se, pogleda ga u lice i reče mu, "Zdravo, o, zdravo, zdravo." Fernando, sedeći još uvek za stolom i pušeći cigaretu, ustade, mahnu glavom i ode, dohvativši pušku s mesta gde je stajala naslonjena na zid. "To je suviše otvoreno" reče on Pilar. "To mi se ne sviđa. Treba da se pobrineš za devojkicu." "Pobrinula sam se" reče Pilar, "taj drug je njen novio." "O" reče Fernando. "U tom slučaju, pošto su vereni, prihvatam to kao potpuno normalno." "Drago mi je" reče žena. "1 meni isto tako" reče Fernando ozbiljno. "Salud, Pilar Kuda ideš?" "Na gornji položaj da smenim Primiti va." "Kud kog đavola ideš?" upita Agustin ozbiljnog malog čoveka kad dođe gore. "Na svoju dužnost" reče Fernando s dostojanstvom. "Na dužnost" reče Agustin podrugljivo. "Učinim ti ja nešto na mleko tvoje dužnosti." Onda obraćajući se ženi, "Gde se nalazi ta, da je ne imenujem, stvar koju treba da čuvam?" "U pećini" reče Pilar. "U dva džaka. I već mi je muka od tvojih psokvi." "J... ti mleko tvoje muke" reče Agustin. "Onda idi i poseri se na se" reče mu Pilar bez žestine. 126 127 "Na tvoju mater" odgovori joj Agustin. "Ti je nikad nisi ni imao" reče mu Pilar uvrede su sad dobile krajnju formu na španskom kad se dela već ni ne navode nego se podrazumevaju. "šta oni rade tu unutra?" upita Agustin poverljivo. "Ništa" reče mu Pilar. "Nada. Najzad, sad je proleće, životinjo." "Životinjo" reče Agustin uživajući u reči. "Životinjo. I ti si. Čerko kurve nad svim kurvama. Po serem ti se ja na mleko proleća." Pilar ga lupi po ramenu. "Ti" reče ona i nasmeja se zvonkim smehom. "Nedostaje ti raznolikost u psokvama. Ali imaš snage. Jesi li video avione?" "J... ti mleko njihovih motora" reče Agustin mašući glavom i grizući donju usnu. "To je nešto" reče Pilar, "to je zaista nešto. Ali je to teško iz vesti." "Kad su na toj visini, svakako." Agustin se nasmeja. "Desde luego. Ali bolje se šaliti." "Da" reče Pablova žena. "Mnogo je bolje šaliti se, a ti si i dobar čovek i šališ se sočno." "Slušaj, Pilar" reče Agustin ozbiljno. "Nešto se sprema. Zar nije tačno?" "Kako ti izgleda?" 51

"Gadno da ne može biti gore. Mnogo je bilo tih a viona. Mnogo aviona." "1 uhvatio te od njih strah kao i ostale?" "Que va" reče Agustin. "šta misliš da spremaju?" "Slušaj" reče Pilar. "Po tom, što taj mladić dolazi radi mostova, očigledno Republika sprema ofanzivu. Po avionima, fašisti se očigledno pripremaju da je prihvate. Ali zašto sad pokazuju avicne?" "U ovom ratu ima mnogo glupih stvari" reče Agustin. "U ovom ratu budalaštinama nema granica." "Jasno" reče Pilar. "Inače mi ne bismo mogli biti ovde." "Da" reče Agustin. "Mi plivamo u glupostima već godinu dana. Ali Pablo je čovek koji mnogo zna. Pablo je vrlo mudar." "Zašto to kažeš?" "Kažem." "Ali moraš da razumeš" objasni Pilar. "Sad mu je su više kasno da se spase luka vošču, a izgubio je ostalo." "Razumem" reče Agustin. "Znam da sad moramo da idemo. I posto moramo da pobedimo da bismo konačno preživeli, potrebno je da se mostovi dižu u vazduh. Ali Pablo je i pored toga što je sad kuka vica, sila." "1 ja sam sila." "Ne, Pilar" reče Agustin. "Ti nisi sila. Ti si hrabra. Ti si odana. Ti imaš odlučnosti. Ti imaš pronicljivi vosti. Mnogo odlučnosti i srčanosti. Ali ti nisi sila." "Misliš da je tako?" upita žena zamišljeno. "Da, Pilar." "Mladić je silan" reče Pilar. "Silan i hladan. Vrlo trezvene glave." "Da" reče Agustin. "On mora da zna svoj posao jer inače ga ne bi slali da to radi. Ali ne znam da li je silan. Za Pabla ja znam da je silan." 128 9 Ernest Hemingvej, IV 129 "Ali strah ga je u činio neupotrebljivim, i njegova nesklonost ka akciji." "Ali je ipak silan." "A šta ti kažeš?" "Ništa. Pokušavam da posmatram stvari pametno. U ovom trenutku treba da radimo s pameću. Posle mosta moramo odmah da odemo. Sve mora biti spremno. Moramo znati kuda idemo i kako." "Prirodno." "Za to je Pablo. To se mora lepo izvesti." "Ja nemam poverenja u Pabla." "U toj stvari, da." "Ne. Ti ne znaš koliko je daleko on otišao u s vom padu." "Pero es mui vivo. On je bogami silan. Ako to ne uradimo dobro, mi smo j... ni." "Razmisliću o tom" reče Pilar. "Imam čitav dan za razmišljanje o tom." "Za mostove, mladić" reče Agustin. "To on mora da zna. Ali pogledaj samo na kakav finič način je onaj drugi organizovao napad na voz." "Da" reče Pilar, "On je stvarno sve to planirao." 52

"Ti što se tiče energije i odlučnosti" reče Agustin. "A Pablo što se tiče pokreta. Pablo za povlačenje. Prisili ga sad da to prouči." "Ti si čovek od pameti." "Pametno, da" reče Agustin. "Ali sin picardija. Ali Pablo je za to." "Uza sav strah i sve ostalo?" "Uza sav svoj strah i sve." "A šta ti misliš o mosto vima?" "To je potrebno. Ja to znam. Dve stvari moramo uraditi. Moramo otići odavde i moramo pobeći, ma je potrebno da diti. To s m pobedimo." "Ako je Pablo sila, zašto i on to ne uviđa?" "On želi da stvari ostanu onakve kakve su, zbog svoje sopstvene slabosti. On želi da ostane u vrtlogu svoje sopstvene slabosti. Ali reka nadolazi. Prisiljen na promenu, on će biti silan u promeni. Es mui vivo." "Dobro je da ga mladić nije ubio." "Que va. Ciganin je hteo da ga ja prošle noći ubijem. Ciganin je živi votinja." "1 ti si životinja" reče ona, "ali inteligentna." "JMi smo oboje inteligentni" reče Agustin. "Ali Pablo je talenat." "Suviše težak da se s njim iziđe na kraj. Ti ne znaš kakva je on ruševina." "Jeste, ali ima dara. Gledaj, Pilar. Za ratovanje je čoveku potrebna samo pamet. Ali da bi pobedio potreban je dar i materijal." "Razmisliću o tom" reče ona. "Moramo sad krenuti. Zakasnili smo." Onda dižući glas: "Englez!" zovnu ona "Ingles! Hajde! Da idemo." Glava X "Da se odmorimo" reče Pilar Robertu Džordanu. "Sedi o vde, Marija, i da se odmorimo." "Trebalo bi da produžimo" reče Robert Džordan "i da se odmorimo kad stignemo tamo. Moram videti tog čoveka." 130 131 "Videćeš ga" reče mu žena. "Neina žurbe. Sedi o vde, Marija." "Hajdemo" reče Robert Džordan. "Odmorićeš se na vrhu." / "Ja ću sad da se odmorim", reče žena i sede pored potoka. Devojka sedepored nje na vres, sunce joj je sijalo na glavu. Sivo je Robert Džordan stajao gledajući preko planinske livade kroz koju je tekao potok pun pastrmki. Vres je rastao onde gde je on stajao. Sivo kamenje se dizalo iz žute paprati koja je smenji vala vres u donjem delu livade, a naniže je bila tamna linija boro va. "Koliko je udaljen El Sordo?" upita on, "Nije daleko" reče žena. "Preko tog otvorenog zemljišta, pa dole kroz susednu dolinu, iznad šume pri vrhu potoka. Sedi tu i zaboravi na svoju oz 53

biljnost." N "Hoću da ga vidim i da svršim s tira/1 "Ja bih da pokvasim noge" reče žena i, skidajući cipele s đionovima od konopca i svlačeći debelu vunenu čarapu, stavi desnu nogu u potok. "Bože moj, kako je hladna." "Trebalo je da uzmemo konje" reče joj Robert Džordan. "Ovo je dobro za mene" reče žena. "Ovo mi je nedostajalo. šta je s tobom." "Ništa, izuzev što mi se žuri." "Onda se smiri. Ima vremena. Kakav je ovo dan i što mi je drago što nisam među borovima. Ne možeš ni da zamisliš koliko čovek može da se zamori od borova. Jesi li ti umorna od borova, guapa?" / "Ja ih volim" rep devojka. "Sta ti se sviđa na njimar "Volim njihov miris i da osećam njihove iglice pod nogama. Volim vetar u visokom drveću i škripanje grana kad se taru jedna o drugu." "Ti voliš tek bilo šta" reče Pilar. "Bila bi dragocenost za svakog čoveka kad bi umela malo bolje da kuvaš. Borova šuma postane dosadna. Nis i upoznala bukovu, hrastovu ili kestenovu šumu. To su šume. U takvim šumama svako se drvo razlikuje od drugog i tu ima izrazitosti i lepote. Borova šuma je dosadna. šta kažeš, Ingles?" "1 ja volim borove." "Pero, veng!" reče Pilar. "Vas oboje. I ja volim borove, ali smo suviše dugo među borovima. Ja sam umorna i od planina. U planinama postoje dva pravca. Gore i dole, a dole vodi samo ka putu i fašističkim gradovima." "Da li nekad idete u Segoviju?" "Que va. S ovim licem? Ovo lice je poznato. Kako bi ti se sviđalo da budeš ružna, lepotice moja?" reče ona Mariji. "Ti nisi ružna." "Vamos, ja nisam ružna. Ja sam rođena ružna. Čitavog svog života bila sam ružna. Znaš li ti kako se oseća ružna žena? Znaš li šta to znači biti ružan, a celog života osećati u sebi da si lep? To je vrlo čudno" ona stavi drugu nogu u potok, onda je izvuče. "Bože, kako je hladna. Gledaj plisku" reče ona i pokaza na pticu koja je kao siva lopta skakala goredole pored kamena uz potok. "Te ne vrede nizašta. Niti pe vaju, niti su za jelo. Jedino da mašu repom. Daj mi cigaretu, Ingles" reče ona i uzevši je, pripali je upaljačem napravljenim od 132 133 Kresiva i ciiiKa, koji je nosila u džepu na košulji. Ona povuče dim i pogleda Mariju i Roberta Džordana. "Zivot je vrlo čudan" reče ona i pusti dim na nos. "Bila bih odličan čovek, ali ja sam sva žena i sva ružna. Ipak me je mnogo ljudi volelo i ja sam volela mnogo ljudi. To je čudno. Slušaj, Ingles, to je zanimljivo. Pogledaj me. Ovako ružna kakva sam. Pogledaj me dobro, Ingles." "Nisi ti ružna." "Que no? Nemoj ti meni lagati. Ili" ona se nasmeja dubokim smehom. "Deluje li već na 54

tebe? Ne. To je šala. Ne. Pogledaj ružnoću. Pa ipak čovek ima neko osećanje u sebi koje zaslepljuje čoveka koji te voli. Ti s tim osećanjem zaslepiš njega i zaslepiš sebe. Onda jednoga dana bez ikakvog razloga on te vidi ružnu kak va si stvarno, i nije više slep, i ti sebe vidiš, vidiš da si ružna, kao što te i on vidi, gubiš i s voga čoveka i osećanje. Razumeš li, guapa?" Ona potapša devojku po ramenu. "Ne" reče Marija, "jer ti nisi ružna." "Pokušaj da se koristiš s vojnom glavom, a ne svojim srcem i slušaj" reče Pilar. "Pričam vam stvari koje su vrlo zanimljive. Zar te ne interesuju, Ingles?" "Da. Ali treba da idemo." "Que va, idi. Meni je ovde vrlo dobro. Onda" produži ona obraćajući se Robertu Džordanu kao da govoru u razredu gotovo kao da drži predavanje. "Posle izvesnog vremena, ako si ružan kao ja, ružan kako žene mogu da budu, onda, kažem, posle nekog vremena osećanje, glupo osećanje da si lep, ponovo počne u tebi da se razvija. Raste kao kućica. Kad je osećanje poraslo, vidi te drugi čovek i misli da si lepa i onda sve počinje iznova. Mislim da sam sad to prošla, ali ono još može da naiđe. Ti si srećna, guapa, što nisi ružna." "Ali ja sam ružna" insistirala je Marija. "Pitaj njega" reče Pilar. "1 ne stavljam noge u potok, jer će ti se smrsnuti." "Ako Roberto kaže da treba da ide mo, onda mislim da treba." "Slušaj je samo" reče Pilar. "Meni je do tog stalo isto koliko i tvom Robertu, a ja kažem da nam je dobro da se ovde odmorimo pored potoka, i da imamo vremena. Dalje, ja volim da pričam. To je još jedina stvar koju imamo od civilizacije. Kako bismo inače mogli da se zabavimo. Da li tebe ovo što ja pričam ne interesuje, Ingles?" "Ti pričaš vrlo dobro. Ali ima drugih stvari koje me više interesuju nego pričanja o lepoti ili nedostatku lepote." "Onda da pričamo o onom što tebe interesuje." "Gde si bila u početku pokreta?" "U tom gradu." "U Avili?" "Que va, kakvoj Avili." "Pablo je rekao da je on iz Avile." "Laže. Hteo je da kaže da je iz velikog grada. To je grad" i ona reče ime grada. "1 šta se desilo?" "Mnogo" reče žena. "Mnogo. I s ve ružno. Čak i ono što je bilo slavno." "Pričaj mi o tom" reče Robert Džordan. "Surovo je" reče žena. "Ne volim da pričam o tom pred devojkom" uzorak 99A a lo mje za nju, ne treba da sluša." "Mogu ja to da slušam" reče Marija. Ona stavi ruku na Roberta Džordana. "Ne postoji ništa što ne bih mogla da čujem." "Ne radi se o tom da li možeš da čuješ" reče Pilar, "nego da li treba da to ispričam pred tobom pa da te posle muče snovi." "Neće me mučiti snovi od jedne priče" reče joj Marija. "Ti misliš da posle svega što se desilo s nama mogu da imam rđave snove od jedne priče?" "Možda će Ingles imati loše snove od nje." "Pokušaj i vidi." "Ne, Ingles, ja se ne šalim. Da li si ti video početak pokreta u nekom malom gradu?" 55

"Nisam" reče Robert Džordan. "Onda nisi ništa video. Video si ruševinu onakvu kakav je Pablo danas, ali je trebalo da ga vidiš toga dana." "Pričaj." "Ne, neću." "Pričaj." "Pa u redu. Ispričaću istinski, onako kako je bilo. Ali ti, guapa, ako dođiem do nečeg što bi te uzбудilo, rec i mi." "Neću slušati ako me bude izbuđivalo" reče Marija. "Ne može biti gore od mnogih stvari." "Bogami, može" reče žena. "Daj mi još jednu cigaretu, Ingles, i vamonos." Devojka se naslonila na vres na obali potoka i Robert Džordan se ispružio, s ramenima na zidovima, a glavom na busenu vresa. On pruži ruku i potraži Manjmu i zaarsa je u svojoj, trljajući obe ruke o vres, ona otvori ruku i prosto je stavi na njegovu dok su slušali. "Bik je to rano ujutru kad su se civiles predali u kasarnama" otpočeo Pilar. "Vi ste napali kasarne?" upita Robert Džordan. "Pablo ih je opkolio u mraku, prekinuo telefonske žice, stao na dinamit na jedan zid i pozvao guardia civil da se preda. Oni nisu hteli. U zoru je probio zid dinamitom. Nastala je borba. Dva civiles su bila ubijena. Četvorica su bila ranjena, a četvorica su se predala. "Mi smo svi ležali po kovčevima i po zemlji na ivici zidova i zgrada u ranoj jutarnjoj svetlosti i oblak prašine od eksplozije nije se još razlazio, digao se bio visoko u vazduh, a nije bilo vetra da ga ponese, i svi smo pucali u provaljenu stranu zgrade, punili puške, pucali u dim, a unutra se još videla puščana vatra i onda se čuo uzvik iz dima da više ne pucamo i četiri civiles iziđoše s rukama uvis. Velik deo krova je pao unutra i zid je otišao i oni su izišli da se predaju. ", Ima li ih još unutra? vikao je Pablo. "Jma ranjenih/ ", Pričaj ove, reče Pablo četvorici koji su došli sa mesta odakle smo pucali., Stanite tamo. Uza zid, reče on civiles. Četvorica civiles stadoše do zida, prijavili, prajavili, počađiaveli, s četvoricom koji su ih čuvali s puškama uperenim u njih, a Pablo i ostali odoše unutra da s vrše s ranjenicima. ,iPošto su to uradili nije više bilo buke ranjenika, niti stenjanja, niti dovikivanja, niti se više čulo 136 137 u Kasarnama. i ostali iziđoše, i Pablo je nosio svoju pušku obešenu preko leđa i u ruci pištolj marke Mauzer. "Gledaj, Pilar, reče on. Ovo je bilo u ruci oficira koji se sam ubio. Ja nikad nisam pucao iz pištolja., Ti, reče on jednom iz garde, pokaži mi kako se njim rukuje. Ne. Ne 56

treba da mi pokažeš. Rec i mi/ "Četiri civiles su stajali uza zid, znojili se i nisu govorili ništa dok je pucnja va trajala u kasarni. Sve su to bili visoki ljudi, sa licima kakva imaju guardias civiles kao po mome da su pravljena. Izuzev što su njihova lica bila obrasla malim čekinjama jer tog poslednjeg jutra ne stigoše se obrijati i stajali su uza zid i nisu govorili ništa. ", Ti, reče Pablo jednom k oji je stajao najbliže njemu., Kaži kako se njim rukuje/ ", Povuci naniže tu malu polugu, reče čovek vrlo suvim glasom., Povuci zatvarač unazad i pustiga da sklizne napred/ ", šta je zatvarač? upita Pablo i pogleda u četiri civiles., šta je zatvarač? ", Komad na vrhu koji se pokreće/ "Pablo ga povuče, ali se zaglavi., šta sad? reče on., Zaglavio se. Slagao si me/ ", Povuci ga još unazad i pusti neka lagano sklizne napred, reče civil, i ja nikad nisam čula takav ton glasa. Bio je sivlji nego jutro bez sunca. "Pablo je povukao i pustio da sklizne kao što mu je čovek rekao i gornji deo leže na svoje mesto i pištolj je bio otkočen s povučanim udaračem. Pištolj je bio ružan, s malenom okruglom drškom i pljosnatom cevi, nespretan. Čitavo to vreme civiles su ga posmatrali i nisu govorili ni reči. "šta ćete uraditi s nama? upita ga jedan. ", Streljati te, reče Pablo. ", Kad? upita ga čovek istim suvim glasom. "Sad!rečePablo. ", Gde? upita čovek. ", Ovde, reče Pablo., Ovde. Sad. Ovde i sad. Imaš li šta da kažeš? ", Nada, reče civil., Ništa. Ali to je ružno/ ", 1 ti si nešto ružno, reče Pablo., Ti, ubi seljaka. Ti, koji bi streljao svoju sopstvenu majku/ ", Ja nisam nikad nikoga ubio, reče civil., 1 ne govori o mojoj majci/ ", Pokažite nam kako se umire. Vi koji ste uvek samo ubijali/ ", Nema nikakve potrebe da nas vrediš, reče mu civil., 1 mi znamo kako se umire/ "rKleknite dole uza zid, s glavom uza zid, reče im Pablo. Civiles pogledaše jedan u drugog. ", Kleknite kad vam kažem, reče Pablo., Dole i kleknite/ ", Kako ti se ovo čini, Pako? upita jedan civil najvišega među njima koji je bio razgovarao s Pablom u vezi sa pištoljem. Nosio je kaplarske oznake na rukavima i znojio se mnogo mada je bilo rano ujutru i još vrlo hladno. ", Možemo i klečati, odgovori on., Nije važno. ", Bliže je zemlji, reče onaj prvi koji je govorio, pokušavajući da se šali, ali s vi su bili suviše ozbiljni za šalu i niko se ne nasmeja. ", Onda da kleknemo, reče prvi civil, i sva četvorica klekoše. Izgledali su vrlo nezgodno s glavama 138 139 i % ma uza zid i rukama sa strane, a Pablo je išao iza njih i streljao ih redom u potiljak 57

pištoljem, idući od jednog do drugog stavljajući cev pištolja na potiljak, i s vaki se od njih sručio kad je on okinuo. Još i sad čujem pištolj, oštar i mukao, i vidim kako se cev miče i glava čoveka pada unapred. Jedan je držao glavu mirno kad je se pištolj dotakao. Jedan je gurnuo glavu unapred i prislonio čelo uz kamen. Jedan je drhtao čitavim telom i glava mu se tresla. Samo je jedan stavio ruke pred oči, a on je bio i poslednji i četiri tela su se skljojala pored zida kad se Pablo okrenuo od njih i prišao k nama još sa pištoljem u ruci. ", Čuvaj mi to, Pilar, reče on., Ne znam kako se zakoči, i on mi dade pištolj i stade tu gledajući četiri stražara kako leže pored zida kasarne. Svi koji su bili s nama stajali su tu i gledali ih i niko nije ništa rekao. "Zauzeli smo grad i bilo je još rano jutro i niko nije ništa jeo i niko nije popio kafu i gledali smo jedno drugo i bili smo svi prašnjavi još odonda kad je dignuta kasarna u vazduh, prašnjavi kao što su ljudi prilikom vršidbe ja sam stajala držeći pištolj, bio je težak u mojoj ruci i osećala sam muku u stomaku kad sam gledala u mrtve stražare tamo pored zida i oni isto tako sivi isto tako prašnja vi, ali sad je svaki od njih tamo gde je ležao krvlju vlažio suhu prljavštinu pored zida. I dok smo stajali tu, pojavi se sunce iznad dalekih brda, i zasija sad po putu gde smo stajali i po belom zidu kasarne, a prašina u vazduhu bila je zlatna u prvom sunčevom svetlu i jedan seljak, koji je stajao pored mene, pogledao je u zid kasarne, i na ono što je tamo ležalo i onda pogledao u nas i onda u sunce i rekao "Vaia, dan koji počinje!", Sad hajdemo da popijemo kafu, rekoh ja.", Dobro, Pilar, dobro, reče on. I mi pođosmo u grad do Trga, i oni su bili poslednji ljudi koje smo streljali u tom selu." "šta se desilo s ostalim?" upita Robert Džordan. "Zar nije bilo još fašista u selu?" "Quć va, da nije bilo više fašista? Bilo ih je još više od dvadeset. Ali nijedan nije streljan." "šta ste s njima uradili?" "Pablo je naredio da ih premlate mlatilima i da ih sa vrha stene bace u reku." "Svih dvadeset?" "Ispričaću ti. Nije tako jednostavno. Ne bih htela više u životu da vidim takav prizor kao što je smrt pod batinama na trgu u vrh stene iznad reke. "Mesto je podignuto na visokoj obali iznad reke i ima trg s česmom i klupama i drvećem koje tim klupama daje senku. Balkoni na kućama gledaju na trg. šest ulica izbija na taj trg i kuće koje se nalaze unaokolo imaju arkade tako da Čovek može da se šeta u hladu kad je sunce suviše jako. S tri strane trga nalaze se arkade, s četvrte je šetalište u senci drveća pored litice stene sa rekam duboko dole. Ima oko sto metara dole do reke. "Pablo je sve to organizovao isto kao što je i izvršio napad na kasarnu. Najpre je blokirao ulaze u ulice kolima kao da pravi od trga capeu. Za amatersku borbu s bikovima. Fašisti su s ve držali u A i imtamientou, gradskoj većnici, koja je bila najveća zgrada s jedne strane trga. Tu je na zidu bio 140 141 oiucaicii sču i u 10] je zgraai ispod arkada bio fašistički klub. Pod arkadama, na šetalištu, ispred kluba držali su s voje klupske stolice i stolove. Baš tu su, pre pokreta, 58

obično pili aperitiv. Stolovi i stolice su bili pleteni. Klub je izgledao kao kafana, ali je bio elegantniji. "Zar ste ih bez borbe uhvatili?" "Pablo je udesio da ih uhvate noću, pre napada na kasarnu. Ali on je već bio opkolio kasarnu. Po hvatali su ih u njihovim kućama istog onog sata kad je napad otpo čeo. To je bilo pametno. Pablo je organizator. Ina če bi ga ljudi bili napadali s bo kova i iz pozadine dok je on napadao kasarnu guardia civil. "Pablo je vrlo pametan, ali vrlo surov. On je u vezi s tim selom sve dobro isplanirao i uredio. Slušaj. Pošto je napad bio iz vršen s uspehom i poslednja četiri stražara se predala i on ih ubio pored zida, i mi popili kafu u kafani koja se najranije ujutru otvarala, na uglu odakle polazi autobus, on je produžio da organiz uje stvar na trgu. Kola su se nagomilala tačno ka" za capeu, izuzev što strana prema reci nije bilk zatvorena. Ostavljena je otvo rena. Onda je Pablo naredio svešteniku da ispovedi fašiste i da ih pričesti." "Gde je to u činjeno?" "U Aiuntamientou, kao što rekoh. Napolju je stajala velika gomila i dok se to sa sveštenikom unutra odigra valo bilo je napolju nešto ispada glasnih pso vki, ali većina ljudi je bila vrlo ozbiljna i puna pošto vanja. Oni koji su pravili šale bili su već pijani zbog proslave zauzimanja kasarne i to su bili nekorisni ljudi koji su mogli biti pijani u bilo kojem trenutku. "Dok je sveštenik bio zauzet tim dužnostima, Pablo je organizo vao ove na trgu u dva reda. "Stavio ih je u dva reda kao što se ljudi s vrstavaju za takmi čenje u vučenju konopca, ili kao što stoje u gradu da posmatraju kraj bic iklističke utakmice sa taman toliko prostora između sebe koliko da biciklisti prođiu, ili kao što ljudi stoje kad ho će da naprave prolaz za litiju. Bilo je dva metra između redova i oni su se produž avali od vrata Aiuntamientoa pravo preko trga do ivice stene. Tako da bi, sa vrata Aiuntamientoa, gledaju či preko trga, neko ko bi dolazio video dva solidna reda ljudi koji čekaju. "Bili su naoružani mlatilima, onak vim kakvim se mlati žito i stajali su na rastojanju povećeg mlatila jedni od drugih. Nisu svi bili naoružani mlatilima pošto ih nisu mogli naći u dovoljnom broju. Ali većina je imala mlatila koja su našli u magaz inu don Guljerma Martina koji je bio fašist i pro da vao sve vrste poljoprivrednih oru đia. I oni koji nisu imali mlatila imali su teške pastirske štapine, ili volovske badlje, a neki i drvene vile one sa drvenim zupcima koje se upotrebljavaju da se pleva i slama razbacuju u vazduhu posle vršidbe. Neki su imali srpo ve i savijene kuke za žet vu ali njih je Pablo stavio na drugi kraj gde su redovi dolazili do ivice stene. "Redovi su bili mirni i bio je vedar dan kao što je danas vedar i bilo je oblaka visoko na nebu, kao što ih i sad ima, trg još nije bio prašnja v jer je nocu pala velika rosa, i drveta su bacala senke 142 143 jlići ijuue u reuovima i mogao si aa cujes voau teče iz bakarne slavine u ustima lava i kako pada u česmu na koju su žene dolaz ile sa krčazima po vodu da ih napune. "Samo blizu Aiuntamientoa, gde je sveštenik vršio svoje dužnosti sa fašistima, bilo je razuzdanosti, a i to je dolazilo od onih bezvrednih koji su, kao što sam rekla, bili već 59

pijani i skupili se oko prozora vičući bestidnosti i vrlo neslane šale, vičući ih unutra kroz železne rešetke na prozorima. Većina ljudi u redovima stajala je mirno i čula sam jednog kako kaže drugome., Hoće li biti žena? 9fA drugi je odgovorio, Nadam se da ne će/ "Onda je jedan rekao " Ovde je Pablove žena, Slušaj, Pilar. Hoće li biti žena? "Pogledala sam ga, bio je seljak odeven u nedeljno odelo i mnogo se preznojavao i ja mu rekoh:, Neće, Hoakin. Nema žena. Mi ne ubijamo žene. Zašto bismo ubijali žene? "A on reče, JNeka je hvala Hristu što nema žena, a kad to počinje? "A ja sam rekla " Čim pop svrši/ ", A sveštenik ", Ne znam, rekla sam i videla da mu se lice grči i da mu znoj izbija na čelo., Nisam nikad ubia čoveka, reče on. "Onda ćeš naučiti, reče seljak do njega., Ali ne verujem da udarac ovim može da ubije čoveka, i držao je mlatilo obema rukama i gledao ga sa sumnjom. ", To i jeste lepo, re će drugi seljak., Moraš ga više puta udariti/ " jum su zauzeii vaiaaona. uni urse /vviuu, reče neko., Čuo sam to pre nego što smo došli u grad/ ", Oni neće nikad zauzeti ovaj grad. Ovaj grad je naš. Na valili smo pre njih, rekoh ja., Pablo nije od onih što čekaju da oni prvi navale/ ", Pablo je sposoban, re će drugi " ali pri likvidiranju onih civiles bio je sebi čan. Zar i ti ne nalaziš, Pilar? ", Jeste, rekoh " ali sad svi učestvuju/ " Da, reče on., Dobro je organizovano. Ali zašto ne dobijamo više vesti o pokretu? ", Pablo je presekao telefonske žice pre napada na kasarnu. To još nije popra vljeno/ " A" reče on., Zbog toga mi ne čujemo ništa. Ja sam imao nekih vesti jutros rano od putara/ ", Zašto ćemo ovo tako da uradimo, Pilar? upita me. ", Da bismo uštedeli metke, rekoh., 1 da bi s vaki čovek imao deo odgovornosti/ ", Onda bi trebalo da po čne. Da po čne/ Ja ga pogledah i videh da plače. "Zašto plačeš, Hoakin? upitah ga., Zbog o vog ne treba plakati/ "Kad ne mogu drukčije, Pilar, reče., Nisam nikad nikoga ubio/ "Ako nisi video jedan dan revolucije u malom gradu gde svi znaju sve i gde su svi uvek znali sve, nisi ništa video. I toga dana većina ljudi u dvostrukom redu na trgu nosila je odeću u ko joj radi u polju, došavši u grad u žurbi, ali neki, ne znajući kako treba da se obuku za prvi dan pokreta, nosili su nedeljna i prazni čna odela, i oni, vide 144 10 Ernest Hemingvej, IV 145 m.o. satcii, ne m3 krupn še od je pot i uiie kuji su napaii nu, nose najstarij e odelo, stideli su se što nisu obučeni kako treba. Ali nisu hteli da skinu kapute iz straha da ih ne izgube ili da ih oni nevaljali ne ukradu, i tako su stajali na suncu i čekali da počne. 60

"Qnda se vetar digao i na trgu je bila sada suva prašina, jer su ljudi hodali i stajali, i mešali se, i počela je da se diže i eo vek u tamno plavom nedeljnom kaputu povika, Agua! Agua! i čuvar trga, čija je dužnost bila da s vakog jutra poliva trg vodom, dođie i poče da okreće cevi i poče da poliva prašinu prvo po ivici trga, a onda prema sredini. Onda se dva reda povukoše unazad i pustiše ga da polije prašinu u sredini trga iz cevi je u širokim lukovama vima brizgala voda i sijala se na suncu, i ljudi naslonjeni na mlatila ili toljage ili bele drvene vile posmatrali su kako vodeni mlaz briše prašinu. I onda, kad je trg bio lepo poli ven i kad nije bilo više prašine, redo vi se opet formiraše i jedan seljak uz viknu " Kad ćemo dobiti prvog fašistu? Kad će prvi iziei? ", Uskoro, reče Pablo sa vrata Aiuntamientoa " Sad će prvi/ Glas mu je bio promukao od vikanja prilikom napada, i od dima u kasarni. ", Zašto toliko odlaže? pitao je neko. ", Još su zauzeti s vojim gresima, viknu Pablo. " Jasno, ima ih dvadeset, reče jedan čovek. ", Više, reče drugi. ", Njih dvadeset imaju mnogo grehova da ispovede/ ", Da, ali verujem da je to trik da bi dobili u vremenu. Doduše, pred o vakvom opasnosti čovek da se seti svojih grehova izuzev onih najih/ nda treba imati strpljenja. Jer kad ih je dvadeset ima dosta u likih grehova i za njih tno vreme! Fa imam strpljenja, rve drugi. filij bolje je s tim posla. P vašara i f ošiti. I za njih i zafija Juli je i ima mnogo Nije još vreme r i festival, reče dana, kad ovi ne jedan " iz pleve ijeli smo, ali itivala/ /o danas će Slobode i drugi " Va: stanu, naš je grad i zeijiljaA ", Dans dolazi sloboda je zaslužili, imati sas ", Cim Aiuntamie "Nosila sa: od lakovane! k pridrža vajuai g pravljati da bismo meni " kad ćemo k radne o: svršim mu., U istoj zgradi spustila alcem dok ledal da treba koji sam iniala za konopa 1 k ila dob: la ft k koji je set&ni nei mo ddKraj čili s ivil/ ga skinuti, rd kao što je i la za konop sam zadenuL la mi se uči što nisam u: Ali jedan čo lar, kćeri, m šir. Sad kad što je guardia ", Onda ođi šale ti o i šešir guardia c ivil udarač na pištolju, sam po vukla okidač pištolj sam zadenu:o struka dugu cev sam ga stavila, šaim docnije zažalila Jj umesto šešira. jdu reče mi " Pinosiš taj še:vim stvarima kao ", Daj milga, reče on, ja i skidoh ga. ba ga uniš titi/ 61

146 147 ", Js.aKo smo Din na Kraju reda, tu gde šetalište ide stenom pored reke, on uze šešir u ruku i baci ga pokretom kakvim pastiri bacaju kamen ispod ruke da bi priterali bika u krdo. šešir je zaplovio daleko u prostoru i videli smo ga sve manjeg i manjeg kako leti dole ka reci s lakovanom kožom ko ja se pres ijavala u bistrom vazduhu. Pogledah nazad na trg i svi prozori i svi balkoni bili su puni sveta i preko trga pružao se dvostruki red ljudi sve do vrata Aiuntamientoa gomila se kupila oko pro zora te zgrade i čula se graja mnogih koji su govorili i onda čuh uzvik i neko reče " Evo prvi dolazi, i to je bio don Benito Garsija, predsednik opštine, i on iziđie gologlav i polako se kretao od vrata dole niz trem, i ništa se nije des ilo i hodao je izme điu redova ljudi s mlatilima, i ništa se nije d esilo. Prošao je dva čoveka, četiri čoveka, osam ljudi i ništa se nije desilo, i hodao je izme điu tih redova ljudi, uzdignute glave, debelog sivog lica, s pogledom upravljenim unapred, ponekad, za trenutak i u stranu, hodao je uporno. I ništa se nije desilo. "Sa jednog balkona neko doviknu " Quć pasa, cobardes! šta je s vama, kukavice? i još u vek je don Benito hodao izme điu ljudi i ništa se ne des i. Onda videh jednog čoveka, četvrtog od mene naniže, lice mu se grčilo, grizao je usne i ruke na mlatilu behu mu bele. Videh kako gleda prema don Benitu i posmatra ga kako dolazi. Onda, baš kad je don Benito bio ispred tog čoveka, čovek podiže mlatilo tako visoko da udari i svog suseda i snažno udari don Benita u gla vu sa strane i don Benito ga pogleda i čovek ga ponovo udari i viknu " Evo ti, Cabron, i udari don Benita u lice i ovaj diže ruke k licu i oni ga udarahu dok nije pao i čovek koji ga je prvi udario pozva ostale da pomognu i povuee don Benita za okovratnik od košulje, a ostali ga ščepaše za ruke i valjajući mu lice po prašini trga vukli su ga šetalištem do i vice stene i onda ga bacili u reku. I čovek koji ga je prvi udario klečao je pored ivice stene gledaju ći za njim i govoreći " Cabron! Cabron! Oh, Cabron! Bio je kmet don Benita i nikad se nisu dobro slagali. Imali su i neku raspravu o komadu zemlje pored reke koju je don Benito uzeo od njega i dao je drugome pa ga je ovaj već dugo mrseo. Taj čovek nije više ušao u red, već je seo pored stene i gledao dole gde je don Benito pao. "Posle don Benita nijedan nije hteo da iz iđie. Nije bilo sad graje na trgu, jer su svi čekali da vide ko će to sad da iz iđie. Onda se jedan pijanac razdera " Qu ć salga el toro! Neka bik iz iđie! "Onda neko iz blizine prozora Aiuntamientoa zaurla., Ne će da se krenu! Svi se mole! "Druga pijanica zavika, Jzvucite ih napolje. Hajdemo, izvucimo ih. Vreme za molitvu je prošlo! "Ali niko ne iz iđie i onda sam videla kako jedan čovek izlazi na vrata. "To je bio don Federiko Gonzales, koji je imao pilanu i radnju s namirnicama i bio fašist prvog reda. Bio je visok i mršav i kosu je češljao preko temena s jedne strane na drugu da bi prekrio ćelu, imao je na sebi no ćnu košulju koju je zadenuo u pantalone. Bio je bos onako kako su ga odveli od kuće i išao je ispred Pabla držeći ruke nad glavom, 148 149 a Pablo je išao iza njega i gurao don Federika uonzalesa puščanom cevi u leđia dok 62

don Federiko nije ušao u redo ve. Ali kad ga je Pablo ostavio i okrenuo se prema vratima Aiuntamientoa, don Federiko nije mogao dalje da hoda, i stao je, s pogledom prema nebu i rukama pruženim na više kao da su htele da doh vate nebo. ", Nema nogu pa ne može da hoda, reče neko. ", šta je s tobom don Federiko? Ne možeš da hodaš? do viknu mu neko. Ali don Federiko je stajao s rukama nad glavom i samo su mu se usne micale. ", Produži, po vika Pablo sa stepenica., Hajde. ,Jon Federiko je stajao i nije mogao ni da se makne. Neka pijanica ga podbode pozadi drškom mlatila i don Federiko podskoči kao što čini prestrašen konj, ali ipa k ostade na istom mestu s rukama dignutim i pogledom uprtim u nebo. "Onda seljak koji je sedeo pored mene re će " To je sramota. Ja nemam ništa proti v njega, ali takav prizor mora da se okon ča/ Tako ti on ode izme điu redova do njega i probi se do mesta gde je stajao don Federiko i re će., S dopuštenjem, i snažno ga udari po gla vi toljagom. "Onda don Federiko spusti ruke i stavi ih na teme, na čelu i nagnute glave prekrivene rukama, tako da su mu tanke duge dlake koje su ina će prekrivale čelavo mesto provirivale između prstiju, protr ča brso između redova i mlatila su mu padala na leđia i ramena dok ne pade, a oni na kraju reda digoše ga i zaljuljaše i bac iše preko stene. Nije otvo rio usta otkako je izišao napolje gurnut Pablo vom puškom. Njemu je jedino bilo teško da se kreće unapred. Bilo mu je kao aa ne viaaa svojim nogama. Posle don Federika, videla sam da su na kraju do ivice stene skupljeni najtvrdii ljudi, pođioh onda do arkada Aiuntamientoa, gurnuh u stranu dve pijanice i pogledah kroz prozor. U velikoj sobi u Aiuntamientou su svi klečali u polukrugu, molili se, i sveštenik je klečao s njima i molio se. Pablo i jedan čovek po imenu Cuatro Dedos, Četiri Prsta, obu čar, koji se u to vreme mnogo družio s Pablom, i još druga d va, stajali su s puškama i Pablo reče svešteniku " Ko sad ide? a s veštenik je produžavao da se moli i nije mu odgovarao. ", Slušaj ti, reče Pablo svešteniku promuklim glasom " Ko sad ide? Ko je sad spreman? "Sveštenik nije hteo da odgo vori Pablu i ponašao se kao da on nije tu i videla sam da Pablo postaje vrlo ljut. ", Da idemo svi zajedno" re će Pablu don Rikardo Montalvo, koji je bio zemljoradnik, dižući glavu on prestade da se moli, da bi govorio. ", Que va, reče Pablo., Po jedan svaki put kako je koji gotov/ ", Onda idem ja sad, re će don Rikardo. "Neću nikad biti spremniji/ Dok je govorio, sveštenik ga blagoslo vi, blagoslovi ga ponovo kad je ustao, ne prekidaju či molitvu, i podiže raspeće da ga don Rikardo poljubi, don Rikardo ga poljubi i onda se okrenu Pablu i reče:, Nikad tako spreman kao sad. Ti, Cabron lošega soja. Da idemo/ "Don Rikardo je bio malen čovek sede kose i debelog vrata i na sebi je imao košulju bez okovratnika. Bio je krivonog zbog toga što je mnogo 150 151 čali., Nemojte biti tužni. Umreti nije ništa. Jedina rđiava stvar je umreti od ruku ove canalla. Ne diraj me, re će on Pablu., Ne diraj me tom tvojom puškom/ "On iz idie na prednja vrata Aiuntamientoa, sede kose i malih sivih očiju i snažnog vrata izgledao je vrlo malen i ljut. Gledao je na dvostruki red seljaka i pljuvao na 63

zemlju. Pljuvao je pravu slinu koja je, u takvoj prilici, kao što znaš, Ingles, vrlo retka i reče " Arriba Espana! Dole krivozvana Republika i ja vam.. . mleko vaših otaca/ "Premlatili su ga toljagama na mrtvo, vrlo brzo, zbog uvreda, počeli ga mlatiti čim je stigao do prvog čoveka, udarili kad je pokušao da hoda s uzdignutom glavom, udarali ga dok nije pao i seckali ga srpovima i sečkama i onda ga je mnogo ljudi nosilo do ivice stene i bacilo ga preko i tad je bilo krvi na njihovim rukama i odelu i sad se stvori osećanje da su oni koji izlaze istinski neprijatelji i da ih treba ubiti. "Dok don Rikardo nije izišao s onom žestinom i do bacivanjem uvreda, sigurna sam, mnogi bi dali ne znam šta, da nisu nika d ni bili u redu. I da je ma ko viknuo " Hajde, da ostalima oprostimo, dobili su svoju lekciju, sigurna sam da bi se većina složila. "Ali don Rikardo sa svom svojom hrabrošću nije učinio nikakvu uslugu ostalim. Jer on je razjario ljude u redovima i dok su oni pre toga vršili samo svoju dužnost i to ne sa velikom sklonošću, sad su bili ljuti i razlika je bila očigledna." povika neko. ", Pustite sveštenika/ " Jmali smo tri razbojnika, daj nam sad sveštenika/ ", Dva razbojnika, reče jedan omalen seljak koji je vikao., Dva razbojnika su bila i sa gospodom/ ", Čijim gospodom? reče čovek, a lice mu je bilo crveno i ljuto. ", Kad se govori kaže se naš gospod/ ", Nije on moj gospod, ni u šali, reče dragi., A ti bolje pripazi na svoj jezik ako nećeš da se prošetáš između redova/ ", Ja sam isto tako dobar slobodnjački republikanac kao što si i ti, reče mu mali seljak., Udario sam don Rikarda po ustima, udario sam don Federika po leđima, propustio sam don Benita. Ali tvrdim da se naš gospod obično kaže u govoru i da su to bila dva lopova/ ", ti ja tvoje republikanstvo. Ti govoriš don taj, don ovaj/ ", Ovde ih tako zovu! ", Ja ih ne zovem, cabrones. A tvoj Bog Fuj! Evo jedan dolazi/ "Tad smo videli neprijatan prizor, jer čovek koji je izišao na vrata Ayuntamientoa bio je don Faustino Rivero, najstariji sin don Celestina Rivera, zemljoposjednika. Bio je visok i imao je žutu kosu tek očešljanu od čela naviše jer je uvek nosio češalj u džepu i očešljao je kosu sad, pre nego što je izišao. Uveliko je dosadivao devojkama, a bio je kukavica, i uvek je želeo da postane borac s biko 153 vima iz zabave. Uvek je išao s Ciganima i borci ima s bikovima i sa odgajivačima bikova i uživao je u tom da nosi andaluzijsku nošnju, ali nije imao hrabrosti i s vima je služio za šalu. Jedanput je objavio da će se pojaviti u jednoj borbi priređenoj u dobrotvorne svrhe za dom staraca u Avili i da će ubiti bika jašući na konju u andaluzijskom stilu, potrošio je mnogo vremena vežbajući se, ali kad je video veličinu bika koga su mu dali, umesto malog sa slabim nogama, koga je on bio odabrao, rekao je da je bolestan, i kažu, da je sta vio sam tri prsta u grlo da bi povraćao." "Kad su redovi ugledali njega, počeli su da viču " Hola, don Faustino. Nastoj da ne povraćáš/ ", Slušaj, don Faustino, ima lepih devojaka preko stene/ 64

", Don Faustino, pri čekaj jedan trenutak i do vešćemo ti jednog povećeg bika/ "A drugi je doviknuo " Slušaj, don Faustino! Jes i li ikad čuo da se govori o smrti? "Don Faustino je stajao, praveći se još uvek hrabar. On je još uvek bio pod uticajem onoga što ga je na velo da izjavi ostalima da će on sad izići. Bio je to isti nagon koji ga je naveo da izjavi da će se boriti s bikovima. Koji ga je naveo da veruje i da se nada da će postati nešto o kao matador. Sad je bio podstaknut primerom don Rikarda i stajao je tamo i izgledao lep i hrabar i dao je licu prezriv izraz. Ali nije mogao da govori. ", Dođii, don Faustino, dozivao ga je neko iz reda., Do đii, don Faustino, ovde se nalazi najveći bik/ "Don Faustino je stajao tamo i mislim, dok je gledao, nije ni sa koje strane bilo sažaljenja prema njemu. Ipak je izgledao lep i uzvišen ali vremena je ostajalo sve manje, a postojao je samo jedan pravac kojim je mogao da ide. ", Don Faustino, viknu neko iz reda " šta čekaš, don Faustino? "Sprema se da povraća, reče neko i svi se nasmejaše. "Don Faustino, dobaci jedan seljak., Bljuj ako ti to pravi zadovoljstvo. Meni je svejedno/ "Onda dok smo mi posmatrali, don Faustino pogleda redove i preko trga do stene i kad vide stenu i prazninu iza nje, okrenu se brso i nagnu ka ulazu u Ayuntamiento. "Svi u redu zaurlaše i neko do viknu snažnim glasom " Kud ideš, don Faustino? Kud ideš? "Ide da se baci, viknu jedan drugi i svi se opet nasmejaše. "Onda videsmo opet don Faustina kako izlazi i Pabla iza njega sa puškom. Čitavo njegovo držanje se sad promenilo. Iz išao je sad, a Pablo iza njega, kao da je Pablo čistio ulicu, a don Faustino bio ono što on gura ispred sebe. Don Faustino je sad iz išao i krstio se i molio i onda je stavio ruke ispred o čiju i sišao niz stepenice prema redo vima. "Pusti ga, viknu neko., Ne diraj ga/ "Ljudi u redovima su razumeli i niko nije napravio ni pokret da dodirne don Faustina, a on je držao ruke na očima i ruke su mu se tresle, usta gr čila, i tako je hodao između redova. 154 155 "Niko ne reče ni reči i niko ga i ne taKnu i, kad je bio na pola puta, nije mogao da ide dalje i pade na kolena. "Niko ga ne udari. Ja sam išla duž redo va da vidim šta se deša va i jedan seljak se nagnu i diže ga na n oge i reče " Ustani, don Faustino, i produži. Bik još nije došao/ "Don Faustino nije mogao sam da hoda i jedan seljak u crnom jeleku pomogao mu je s jedne strane, a drugi seljak u crnom jeleku i pastirskim čizmama s druge strane držeći ga pod ruku, a don F austino je šetao između redova s rukama ispred o čiju, usnama koje nikako nisu mirovale i kosom zalizanom na glavi koja se sijala na suncu, i kad je prolazio pored seljaka oni bi mu govorili " Don Faustino, buen provecho, Don Faustino, ovo da bi imao dobar apetit, a dragi, Don Faustino, a sus ordenes. Don Faustino, po vašoj zapovesti, a jedan koji ni sam nije uspeo kao borac s bikovima, reče " Don Faustino, Matador a sus ordenes, a drugi " Don Faustino, ima lepih devojaka u rajju, don Faustino. I oni su vodili don Faustina između redova, držeći ga čvrsto s obe strane, pridržavajući ga dok je hodao o čiju pokrivenih rukama. Ali mora da je gledao 65

između prstiju, jer kad su došli do i vice stene, on ponovo kleče, baci se dole, hvatajući se za tlo i držeći se za travu, govorio je " Ne, ne, ne, molim vas. NE. Molim vas. Molim vas. Ne. Ne/ "Onda seljaci koji su išli s njim i oni drugi, strogi, na kraju reda čučnuše brso iza njega, snažno ga gurnuše i on se nađe bez ikakvih batina s one strane stene i čulo se kako glasno i pištavo plače dok je padao. "Tad sam videla da su ljudi u redovima postali surovi i to najpre zbog uvreda don Rikarda i zatim zbog kukavičluka don Faustina. To ih je u činilo takvim. ", Sad ćemo drugoga, viknu jedan seljak, a drugi seljak ga potapša po leđima i reče: Jon Faustino! Kakva stvar! Don Faustino! ", Sad je ugledao velikoga bika, reče ovaj drugi., Povraćanje mu sad ne će ništa pomoći/ ", U svom životu, reče drugi seljak " u svom životu, nisam video nikad tako nešto kao što je don Faustino/ " Jma i drugih, odgovori mu neki drugi., Budi strpljiv. Ko zna šta ćemo još videti? " JMože biti divova i patuljaka, reče prvi seljak. JVlože biti crnaca i neobičnih životinja iz Afrike. Ali za mene nikad, nikad neće ništa biti slično don Faustinu. Ali sad hajde da vidimo drugoga! Hajde! Da vidimo još jednoga/ "Pijanice su dodavale flaše anisa i konjaka koje su opljačkali iz bara fašističkog kluba, pijući ih kao vino, i mnoge ljude u redovima je već počelo malo da hvata, jer su pili posle jakih uzbuđenja sa don Benitom, don Federikom, don Rikardom i naročito don Faustinom. Oni koji nisu pili iz likerskih flaša, pili su iz kožnih mešina koje su dodali jedan drugom, i jedan dodade meni mešinu i ja po vukoh dobro puštajući da mi hladno vino teče niz grlo iz kožne bote jer sam i ja bila vrlo žedna. ", Ubijanje izaziva veliku žeđ, reče mi čovek s mešinom."Que va, rekoh. Jesi li ti ubijao? 156 157 "Imao si samo sedam godina i bio si u kući, ne možeš da znaš da li su bili pijani ili nisu, reče Pilar. "Kao što rekoh, kad su digli crnca dragi put majka me je po vukla s prozora tako da više ništa nisam video, reče Robert Džordan. "Ali otada sam imao iskustva koja pokazuju da je pijanstvo isto i u mojoj zemlji. Ono je ružno i brutalno." "Bio si suviše mlad sa sedam godina, reče Marija. "Suviše mlad za takve stvari. Nikad nisam videla crnca izuzev u cirkusu. Ukoliko Mavri nisu crnci." "Neki su crnci, a neki nisu, reče Pilar. "Ja vam mogu pričati o Mavrima." "Ne kao što ja mogu, reče Marija. "Ne, ne kao što ja mogu." "Nemoj govoriti o takvim stvarima, reče Pilar. "To ne valja. Gde smo stali?" "Pričali smo o tom kako su ljudi u redovima bili pijani, reče Robert Džordan. "Produži." "Nije tačno reći pijanstvo, reče Pilar. "Jer, ipak, oni su bili daleko od pijanstva. Ali već je bila neka promena u njima i kad je don Guljermo izišao, uspravan, kratkovid, sed, srednjeg rasta, u košulji u kojoj je bilo dugme za oko vratnik, a nije bilo okovratnika, i stao tamo, krstio se i gledao ispred sebe, ali je video slabo bez naočara, i pošao napred lepo i mirno, bio je više pojava koja izaziva sažaljenje, a ipak neko viknu.Ovamo, don Guljermo. Ovamo, don Guljermo. U ovom pravcu. Ovde svi mi imamo tvoje proizvode 66

"Imali su toliko uspeha šaleći se sa don Faustinom da nisu mogli da vide sad da je don Gu ljermo nesto arugo, i aico ga treba ubiti, da ga treba ubiti brso i s dostojanstvom. , Don Guljerma, povika drugi " Ho ćeš li da pošaljemo nekoga po tvoje naočare? "Don Guljerma kuća nije bila kuća, jer on nije imao mnogo novaca i bio je fašist jedino iz snova bizna i da bi se utešio što malo zarađuje, držeći radnju s drvenim oruđima. Bio je fašist i zbog religioznosti s voje žene, postao je i sam religiozan iz ljubavi prema njoj. Ziveo je u jednom stanu tu u četvrtoj zgradi na trgu i dok je don Guljerma stajao, posmatrajući kratkovidno redove, dvostruke redove u koje je znao da mora da uđe, neka žena počne da viče sa balkona svoga stana i to je bila njegova žena. , Guljerma, viknu ona. Pričekaj hoću da budem s tobom! "Don Guljerma okrenu glavu onamo otkud je dolazilo vikanje. On je nije mogao videti. Pokuša da kaže nešto, ali nije mogao. Onda mahnu rukom u pravcu odakle je žena dovikivala i krenu među redove. , Guljerma! viknu ona. Guljerma! Oh, Guljerma! Držala se rukama za ogradu balkona i tresla se unapred i unazad. Guljerma! "Don Guljerma mahnu rukom u pravcu glasa i krenu između redova uzdignute glave i čovek bi samo po boji njegovog lica mogao da pogodi šta on oseća. "Onda neka pijanica zaurala " Guljerma! podražava vajuću visok, kreštav glas njegove žene i don Guljerma jurnu slepo k tom čoveku, sa suzama koje su mu sad tekle niz obraze i čovek ga snažno udara 160 11 Eraest Hemingvej, IV 161 uuuu ouijerma seae oa jacine udarca i sedeo je plačući ali ne od straha, a pijanice su ga udarale i neka pijanica skoči na njega, stavši mu nogama na ramena, i udaraše ga flašom. Posle toga mnogi ljudi su otišli iz redova, a zamenili su ih pijanice, koji su se rugali, govorili i do bacivali vrlo ružne stvari kroz prozore Ayuntamiento. ja sam osetila veliko uzbuđenje kad je Pablo streljao guardia civil, reče Pilar. "To je bila vrlo ružna stvar, ali sam mislila neka bude, ako tako mora da bude, i bar nije bilo svireposti, bilo je lišavanje života, što je, kako smo s vi ovih godina videli, stvar ružna, ali je i nužnost ako treba da pobedimo i sačuvamo Republiku. "Kad je trg bio zatvoren i redovi obrazovani, ja sam se tom divila i shvatila to kao Pablovu zamisao, mada mi se činilo da je nešto fantastična i da bi bilo potrebno da se sve ono što ima da se izvrši, izvrši ukusno, da ne bude od vratno. Svakako, ako je trebalo da narod pogubi fašiste, bilo je bolje što čitav narod učestvuje u tom i deli odgovornost, baš kao što sam se nadala da će deliti koristi kad grad bude naš. Ali posle don Guljerma imala sam osećanje stida i gađenja, i kad su ušli pijanice i ološ u redove i kad su posle don Guljerma odustali oni koji su napustili redove u znak protesta, poželela sam da se potpuno odvojim od redova i udaljila sam se sa trga i sela na klupu pod jedno veliko drvo koje je tu davalo hlad. "Dva seljaka koji su bili u redovima dođoše razgovarajući i jedan od njih mi reče " šta je s tobom, Pilar? , Ništa, čoveče, rekoh mu. , Jeste, reče " govori. šta je s tobom 67

, Čini mi se da sam sita, reko mu. , 1 mi smo, reče on i obojica sedoše na klupu. Jedan od njih je imao kožnu flašu s vinom i pruži je meni. , Operi usta, reče on, a drugi produža vajući razgovor koji su otpočeli reče " Najgore je što će to doneti nesreću. Niko mi ne može reći da ubijanje don Guljerma na takav način neće doneti nesreću "Onda drugi reče " Ako ih je potrebno sve pobiti, a ja nisam ubeđen u nužnost toga, onda ih treba pobiti pristojno i bez poruge , Ruganje je opravdano u slučaju don Faustina, reče drugi. Jer je on uvek bio komedijaš i nije nikad bio ozbiljan čovek. Ali rugati se tako ozbiljnom čoveku kao što je don Guljermo potpuno je neopravdano , Sita sam svega, reko mu, i to je zaista bilo istina, jer sam osećala pravu muku svuda unutra i znojila sam se i imala sam neku muku kao da sam pojela pokvarenu ribu. , Onda ništa, reče jedan seljak. Ne ćemo više uzeti učešća u tom. Ali se pitam šta se dešava u ostalim gradovima , Nisu još oprali telefonske žice, reko mu. To je nedostatak koji treba otkloniti , Jasno, reče drugi. Ko zna ne bi li bilo bolje da smo zauzeti pripremanjem grada za odbranu nego što ovde mrcvarimo taj svet tako sporo i surovo. 162 163 ,Idem da razgovaram s Pablom, reko im i ustadoh sa klupe i krenuh ka arkadama koje su vodile do vrata Ayuntamientoa odakle su se redovi pružali preko trga. Redovi nisu više bili ni pravi ni uredni i mnogi su bili sasvim pijani. Dva čoveka su pala i ležala na leđima dodavajući flašu jedan drugom. Jedan bi povukao iz flaše i onda viknuo, "Viva la Anarquía! ležeći na leđima i vičući kao da je lud. Imao je oko vrata crvenocrnu maramu. Drugi je vikao " Viva la Libertad! i ritnuo bi nogom u vazduh i ponovo zauriao " Viva la Libertad! I ovaj je imao crvenocrnu maramu i mahao je njom držeći je u jednoj ruci i mahao flašom držeći je u drugoj ruci. ,Jedan seljak koji je napustio redove i sad stajao u senci arkada gledaše ih s gađenjem i reče, Treba da viču " Zivelo pijanstvo To je jedino u šta oni veruju ,Ne veruju oni čak ni u to, reče drugi seljak " Ovi niti šta razumeju, niti šta veruju "Baš tada jedan od pijanica ustade, diže obe ruke sa stisnutim pesnicama iznad glave i viknu " Zivela Anarhija i Sloboda i.... ti mleko Republike! "Drugi pijani čovek, koji je ležao na leđima, uhvati onog što je vikao za gležnjeve i otkotrlja se tako da je i onaj koji je vikao pao na njega i oni se sad zajedno otkotrljaše, onda sedoše i onaj što je povukao svog druga stavi mu ruke oko vrata i dade mu flašu i poljubi crvenocrnu maramu koju je nosio i obojica su zajedno dalje pili. "Baš u tom trenutku začu se iz redova urlanje. Gledajući prema arkadama nisam mogla videti ko je izišao, jer mu se glava nije mogla videti iznad glava ljudi koji su se nagomilali oko vrata Ayuntamientoa. Jedino što sam videla to je da Pablo i Cuatro Dedos nekoga guraju puškama, ali nisam mogla videti koga i zato pođih napred, do samih redova, tamo gde su se bili nagurali do vrata. "Bik je sad mnogo guranja i stolovi i stolice iz fašističke kafane su bili svi ispreturani 68

izuzev jednog stola na kome je ležao neki pijan čovek s glavom nadole i otvorenim ustima i ja uzeh jednu stolicu i stavih je do stuba i popeh se na nju da bih mogla videti preko glava gomile. "Čovek koga su gurali Pablo i Cuatro Dedos bio je Anastasio Rivas, koji je bio nesumnjivo fašista i najdeblji čovek u mestu. Bio je trgovac žitom i agent nekoliko osiguravajućih društava, a pozajmljivao je i novac uz velike kamate. Stojeći na stolici, videla sam ga kako silazi niz stepenice i ide ka redovima, zadržavajući vrata koji mu je prelazio pozadi preko ruba okovratnika njegove košulje, ćelava glava mu je sijala na suncu, ali on nikako i ne uđie između redova, jer se začu vikanje, ne kao vikanje raznih lica, već kao jedno zajedničko urlanje, svih njih. Bila je to ružna vika, urlanje čitave te pijane gomile u redovima, koja je zajednički zaurala, i redovi se rasturiše i jurnuše ka njemu i videla sam kako se don Anastasio bacio dole s rukama nad glavom i onda ga čovek nije više mogao da vidi, jer su ljudi skočili na nj. A kad su sišli s njega, don Anastasio je bio mrtav, jer mu je glava bila razmrskana o kamene ploče kojima je arkada bila popločana i više nisu postojali redovi nego samo gomila. 165, "Hajdemo unutra, pođeli su da viču " Hajdemo po njih, " Suviše je težak da ga nosimo, jedan čovek udari nogom u telo don Anastasija, koji je ležao s licem okrenutim zemlji. Neka tu stoji, što bismo vukli tu trbušinu do s tene? Neka je tu, Hajdemo unutra da svršimo s njima, po vika jedan " Hajde, pođiimo, Zašto da čekamo ceo dan na suncu? povika drugi. "Rulja se sad ugurala u arkadu. Vikali su i gurali se i pravili galamu kao ži votinje i dovikivali " Otvorite! Otvorite! Otvorite!, jer je straža kad su oni rasturili redove zatvorila vrata Ayuntamientoa. "Stojeći na stolici, mogla sam kroz rešetke na prozorima Ayuntamientoa da vidim hol, u njemu je bilo sve kao i ranije. Sveštenik je stajao, a oko njega u polukrugu klečali su oni koji su ostali, i svi su se molili. Pablo je s puškom prebačenom preko leđia sedeo na velikom stolu ispred stolice predsednika opštine. Noge su mu visile sa stola i savijao je cigaretu. Cuatro Dedos je sedeo na predsednikovoj stolici i pušio cigaretu. Svi stražari su sedeli na raznim stolicama upravo, držeći puške. Ključ velikih vrata bio je pored Pabla na stolu. "Rulja je vikala, Otvorite! Otvorite! Otvorite, kao da viče neku bajalicu, a Pablo je sedeo kao da ih i ne čuje. On reče nešto svešteniku, ali nisam mogla da čujem šta je rekao zbog larme koju je pravila rulja. Sveštenik mu kao i ranije mješta odgo varao, nego se i dalje molio. Pošto me je svet gurao, ja premestih stolicu napred do zida, gurajući je ispred sebe dok su me gurali otpozadi. Stajala sam na stolici s licem kroz rešetke prozora, držeći se rukama za njih. Jedan čovek se tako uđie pope na stolicu i stavi ruke preko mojih držeći se za rešetke sasvim sa strane. Stolica se se slomiti, rekoh mu. Vrlo važno, reče. Gledaj ih. Gledaj ih, kako se mole, Njegov dah na mom vratu bio je dah gomile, kiseo kao izbljuvak na pločama trotoara, kao smrad pijanstva, onda on stavi usta na sam otvor između rešetki, a glava mu beše iznad mog ramena i viknu " Otvorite! Otvorite! to je bilo kao da mi je gomila na leđiima, kao da me je điavo pritisnuo. "Sad se gomila nagurala uz sama vrata, tako da su oni koji su se gurali sa trga 69

prignječili one napred i odatle dotrča jedan visok pijan čovek u crnom jeleku sa crvenocrnom maramom oko vrata i baci se na gomilu i gurnu zbijene ljude, pa onda ustade, zalet se i ponovo jurnu i vičući " Ziveo ja i anarhija! baci se na leđia ljudi koji su se tiskali. "Dok sam ga posmatrala, taj čovek se okrenu od gomile, ode, sede, napi se vina iz flaše, i dok je tako sedeo, primeti don Anastasija, koji je još ležao s licem na pločama, ali već mnogo izgažen, pijanica sad ustade i ode do don Anastasija, nagnu se i poli mu tečnošću iz flaše glavu i odelo, onda izvadi šibice iz džepa i upali nekoliko šibica pokušavajući da upali don Anastasija. Ali vetar je 166 167 uuvau i gasio mu sibice i, posle kratkog vremena, taj visoki pijani čovek sede pored don Anastasija masući glavom i pijajući, nagnjao se svaki čas da potapše po ramenu leš don Anastasija. "Citavo to vreme gomila je vikala da se otvori i čovek na stolici pored mene držao se čvrsto za rešetke prozora i vikao da se otvori, dok nisam ogluvila od njegovog glasa kojim mi je urlao pored uva, a dah mu je smrdeo ja prestadoh da posmatram pijanicu kako pokušava da upali don Anastasija i pogledah u hol Aiuntamientoa unutra je bilo kao i ranije. Svi su se još molili kao i ranije, svi ljudi su klečali, s otvorenim košuljama, jedni spuštene, drugi dignute glave, gledali su u sveštenika i raspeće koje je on držao, a sveštenik se molio brso i uporno, gledajući iznad njihovih glava, a iza njih je s upaljenom cigaretom sedeo Pablo na stolu i mahao nogama, s puškom preko ramena, i igrao se ključem. "Videla sam da Pablo opet nešto govori svešteniku nagnjući se napred, ali zbog vike nisam mogla da čujem šta je rekao. Sveštenik mu nije odgo vorio, nego je produžio da se moli. Onda jedan čovek između onih koji su se molili u polukrugu ustade i videla sam da želi da izidi. Bio je to don Hoze Kastro, koga je svako znao kao don Pepea, zakletog fašistu i trgo vca konjima. On je ustao malen, čistog izgleda, mada je bio neobrijan, u pidžami koju je gurnuo u sive prugaste pantalone. On poljubi raspeće i sveštenik ga blagoslovi, ustane, pogleda Pabla i mahnu mu glavom ka vratima. "raoio zatrese glavom i produži da puši. Videla sam da don Pepe govori nešto Pablu, ali nisam mogla da čujem šta. Pablo ne odgo vorio on prosto odmahnu glavom i pokaza put vrata. ,pnada sam videla kako don Pepe pogleda pravo u vrata i shvatih da nije znao da su bila zatvorena. Pablo mu pokaza ključ i on ga je posmatrao jedan trenutak, a onda se okrenu i ode i kleče po novo. Videla sam da sveštenik gleda u Pabla, a Pablo mu se naceri i pokaza mu ključ i sveštenik, izgleda, prvi put shvati da su vrata zaključana i činilo mi se kao da će početi da maše glavom, ali je samo malo nakrivio ustranu i produžio da se moli. "Ne mogu da razumem kako nisu shvatili da su vrata zaključana, izuzev ako su toliko bili obuzeti molitvom i svojim sopstvenim mislima ali tad su svakako shvatili i razumeli su viku, i morali su da znaju da se sad sve izmenilo. Međutim držali su se isto kao i ranije. "Sada je bila takva dreka da ništa nisam čuo 1 onaj pijani što je stajao na stolici i pored mene zatrese rukama rešetke i zaurla " Otvorite! Otvorite! dok mu glas nije promukao. "Videla sam kako Pablo ponovo govori sa sveštenikom i kako mu o vaj ne odgovara. 70

Onda videh Pabla gde skida pušku s ramena, prilazi i gurao njome sveštenika u rame. Sveštenik uopšte ne obrati na njega pažnju a ja videh kako Pablo zatrese glavom. Onda je preko ramena nešto govorio Cuatro Dedosu i Cuatro Dedos reče nešto ostalim stražarima i oni svi ustadoše i odoše u najudaljeniji ugao sobe i ostadoše tamo sa svojim puškama. 168 169 "viaen JtaKo raio govon nesto Juatro Dedosu i ovaj pređie preko dva stola i nekoliko klupa, a stražari su stajali iza njega sa puškama. Napravili su neku vrstu barikade u uglu sobe. Pablo se nagnu i ponovo gurnu sveštenika puškom u rame ali primetih da ga don Pepe posmatra, a ostali se nisu osvrtni nego su produžavali da se mole. Pablo mahnu glavom, i videći da ga don Pepe posmatra mahnu njemu glavom i digavši ruku pokaza mu ključ. Don Pepe je razumeo, spustio je glavu i počeo vrlo brzo da se moli. "Pablo zamaha nogama, skoči sa stola i obide ga i dođie do visoke predsednikove stolice koja je stajala na uzvišenom podijumu iza velikog stola za većnike. On sede na nju i zavi cigaretu, posmatrajući čitavo vreme fašiste kako se mole sa sveštenikom. Nije se mogao primetiti nikakav izraz na njegovom licu. Ključ je bio na stolu ispred njega. To je bio veliki gvozdeni ključ, dug dva pedlja. Onda je Pablo viknuo nešto stražarima, ali nisam čula šta, i jedan je stražar otišao do vrata. Videla sam da se svi sad mole brže nego ikad i znala sam da su sad oni svi shvatili. "Pablo nešto reče svešteniku, ali sveštenik ne odgovorio. Onda se Pablo nagnu unapred, dohvati ključ i dobaci ga ispod ruke stražaru kod vrata. Stražar ga uhvati i Pablo mu se nasmeši. Onda stražar stavi ključ u vrata, otvori ih i povuče prema sebi, povijajući se unazad kad gomila jurnu. "Videla sam ih kako su ušli i baš tada pijanica na mojoj stolici počeo da viče " Ajii! Ajii! Ajii i gurnu glavom napred tako da nisam ništa više mogla da vidim i povika " Ubijte ih! Premlatite ih! Ubijte ih! i gurnu me sa oboje ruke u stranu, tako da nisam mogla ništa da vidim. "Munula sam ga laktom u trbuh i rekla " Pijanico, čija je ovo stolica? Pusti me da vidim "Ali on je dalje tresao pesnicama i rukama rešetke i vikao " Ubijte ih! Premlatite ih! Premlatite ih! Tako! Premlatite ih! Ubijte ih! Cabrones! Cabrones! Cabrones! "Ja ga snažno munuh laktom i rekoh " Cabron! Pijanico! Pusti me da vidim "Onda on obe svoje ruke stavi na moju glavu da bi me gurnuo dole i da bi mogao bolje da vidi, nasloni se svom težinom na moju glavu i produži da viče " Premlatite ih! Tako! Premlatite ih "Premlatili tebe da Bog da, rekoh ja i munuh ga snažno tamo gde će ga zaboleti i zaboletelo ga je i on spusti ruke s moje glave, zgrči se i reče " No hai derecho, mujer. To nemaš pravo da radiš, ženo! u tom trenutku, gledajući kroz rešetke, videla sam hol pun ljudi koji su udarali toljagama, mlatili mlatilima, podbadali, lupali, gurali ljude, krećući na njih u gomilama sa belim drvenim vilama koje su sad bile crvene i prelomljenih rašlji, i to se dešavalo po celoj sobi, dok je Pablo sedeo na velikoj stolici s puškom preko kolena, i posmatrao, a oni su vikali, mlatili, probadali i ljudi su vrištali kao konji za vreme požara. I videh sveštenika kako se sa zadignutim suknjama pentra preko klupe i ljude za njim kako zamahuju srpovima i sečivima i jednog kako dohvati 71

njegovu tuniku i onda se ču jedan krik i još jedan i videla sam kako mu dva čoveka dohvataju leđia srpovima dok ga tre ći drži za tuniku, a s veštenik je držao ruke nagore i 170 171 oslanjao se na nasion stolice, i onda se stoliica na kojoj smo stajali pijanica i ja, slomi, i pijanica i ja se nađiemo na trotoaru koji je smrdeo na proliveno vino, na izbljuvak. Pijanica mi je pretio prstom i govorio " No hai derecho, mujer, no hai derecho! Mogla si da me povrediš I svet je gazio po nama da bi ušao u hol A iuntamientoa i jedino što sam mogla da vidim bili su ljudi koji su ulazili na vrata i pijanica koji sedi prema meni i dr ži se za mesto gde sam ga udarila. "To je bio kraj ubijanja fašista u našem gradu i srećna sam što nisam videla više, ali da nije bilo pijanice videla bih sve. Tako je on i dobro došao, jer ono što se des ilo u Aiuntamientou bilo je žalosno i videti. "Ali drugi pijanica bio je još čudniji. Kad smo ustali, pošto nam se stolica slomila, a svet se još gomilao u A iuntamientou, videla sam na trgu drugog pijanicu sa crvenocrnom maramom, kako po novo poliva nećim don Anastasija. Glava mu se klatila s jedne strane na dragu i jedva je mogao i da sedi, ali je nešto proli vao i palio šibice pa opet prolivao i palio šibice i ja mu priđioh i rekoh " šta radiš, bestidniće? , Nada, mujer, nada, re će on. Pusti me na miru "1 možda sam ja tako stala da sam st varala zaklon od vetra, jer šibica uh vati i plavi plamen poče da zahvata rame od kaputa don Anastasija i zatim potiljak i pijanica diže glavu i povika snažnim glasom " Spaljuju mrt vace! Spaljuju mrtvacer , Ko? reče neko. , Gde? upita neko drugi. , Ovde, riknu pijanica. Baš o vde "Onda neko snažno udari pijanicu posred gla ve mlatilom i on pade i ležeći na zemlji pogleda čoveka koji ga je lupio i onda zatvori oči i prekrsti ruke na grudima, i ležaše onde pored don Anastasija kao da spava. Čovek koji ga je udario nije ga više lupio i on je ležao miran i bio je još tamo kad su digli don Anastas ija i stavili ga sa ostalima na kola kojima su ih odvukli do stene, odakle su ih uveće bacili, pošto su očistili Aiuntamiento. Bilo bi mnogo bolje za grad da su bacili dvadeset ili tridaset pijanica, naroćito onih s crvenocrniuu maramama, i ako ikad budemo imali još neku re voluciju mislim da ih treba uništiti u samom početku. Ali tada to nismo znali. Već idućih dana smo to uvideli. "Ali te no ċi nismo znali šta će da se desi. Po sle pokolja u Aiuntamientou nije više bilo ubijanja, ali nismo mogli imati sastanak jer je bilo suviše pijanih. Bilo je nemoguće održati red i tako je sastanak odložen za sledeći dan. "Te noći sam spavala sa Pablom. Ne bi trebalo đia to tebi pri čam, guapa, ali s druge strane, bolje je za tebe da znaš s ve i bar je to što pričam istina. Slušaj o vo, Ingićs. Vrlo je zanimljivo. "Kao što rekoh, te noći smo jeli i bilo je vrlo zanimljivo. Bilo je kao posle oluje ili poplave ffi bitke, svi su bili umorni i niko nije mnogo govorio. Ja, sama, ose ćala sam se prazna i nije mi bilo dobro i bila sam puna stida i ose ćanja krivice, bila sam potištena i snažno sam predosećala nešto rđiavo što će doći, kao i jutros posle aviona. I zlo se, dabome, i desilo posle tri dana. 72

172 173 , "Pablo je malo govorio, dok smo jeli. , Kako ti se svidelo, Pilar? upita on najzad s ustima punim mlade pe čene jaretine. Jeli smo u krčmi na uglu, odakle je autobus polazio, soba je bila puna i svet je pevao i bilo j e teško posluživati. , Ne, rekoh " sem onog s don Faustinom, nije mi se ništa s videlo , Meni se svidelo, reče on. , Sve? upitah ga. , Sve, reče on i odseče sebi veliki komad hle ba i poče da ga zamače u sok.Sve, izuzev svešte nika , Nije ti se svidelo ono sa sveštenikom? upitah, jer sam znala da sreštenil&e mrs i čak više nego r v o , s\$ T ! fasiste. J , On me je razočarao, reče Pablo tužno. "Toliko je sveta pevalo da smo gotovo morali da se dovikujemo. , Zašto? ,Umro je vrlo ružno, reče Pablo " miao je vrlo malo dostojanstva.Kako si mogao da od njega očekuješ dostojanst vo, kad ga je rulja gonila? rekoh.Smatram da je čitavo vreme pre toga imao mnogo dostojanstva. Najviše što čovek može da ga ima ,Da, reče Pablo " Ali u zadnjem trenutku s ć uplašio ,Ko ne bi? rekoh.Jesi li video čime su jurili za njim? , Kako ne bih video? reče Pablo.Ali umro je vrlo bedno , U takvim okolnostima čovek bedno umire, rekla sam mu.šta možeš drugo i očekivati? Sve što se des ilo u Aiuntamientou bilo je nakaradno , Da, reče Pablo.Nije bilo dovoljno organizovano. Ali sveštenik. On treba da bude primer " JMislila sam da mrsiš sveštenike , Da, reče Pablo i odseče još komad hleba.Ali španski s veštenik. španski s veštenik treba da umreJJo lepo , Nalazim da juimp lepo, rekoh " iako lišen formalnos razc Pablo.Za meneKje on bio veliko ije. Čitav dan sam očekiVao smrt svešteniJta. Mislio sam da će on poslednji ucKme điu redo vf. Očekivao sam to s velikim uživanjem Očekivao to kao vrhunac svega. Nisam nikad ideo kato umire jedan sveštenik , Ima vremena, rekla sam mu jetko. Pokret je tek danas po čeo , Ne, reče. razočaran sam " , Pa, rekon.Valjda ćeš izgubiti veru , Ti to ne razumeš,Pilar, SPanski s veštenik Narod su najd špancj a se jitm dičiš, a ngles? moramo da krenemo, recetbert Džordan. PogleaoJu s pnce.AkoroVcivanae 73

Pilaraad ćcmdrITda vam ispri čam o PaBlu. Te no ćiinije rekao " Pilar, no ćas nećemo ništa raditi " Dobro, reko mu. Slažem se , Smatram da bi bilo ružno posle ubijanja to likih ljudi 174 175 , Que va, reko. Kakav si ti to svetac. Ti misliš da sam ja ži vela godinama sa borcima s bikovima i da ne znam kako se oni ose ćaju posle koride? , Je li to istina, Pilar? upita me. Kad sam te lagala? reko mu. , To je istina, Pilar. Ja sam gotov noćas. Ne prebacuješ mi? , Ne, hombre, kazah mu. Ali nemoj ubijati ljude svakog dana, Pablo "Spavao je te noći kao detence, ali ja nisam mogla da spavam, i probudila sam ga u svitanje, ustala sam i sela na stolicu i gledala kroz prozor i videla sam trg na mese ćini gde su stajali redovi, i na trgu drveće koje je sijalo na mesećini, i tamu senki, i klupe koje su se isto tako sijale na mesećini i razbacane flaše se caklile jasno, i videla sam dalje od ivice stene gde su ih sve bacili. I nije bilo nikakvog zvuka izuzev pljuskanja vode na ćesmi i sedela sam tu i razmišljala o tom kako smo rđiavo počeli. "Prozor je bio otvoren i uvrh trga, od Fonde se ćulo kako jedna žena plaće. Izišla sam na balkon i stajala tamo bosa na gvoždju i sva lica kuća su bila osvetljena Mesecom i plać je dolazio sa balkona kuće don Guljerma. Bila je to njegova žena, koja je klećala na balkonu i plakala. "Onda sam se vratila u sobu i sela, i nisam htela da mislim, jer je to bio najgori dan u mom životu dok nije došao jedan još gori." "Koji je to bio?" upita Marija. "Posle tri dana, kad su fašisti ponovo zauzeli grad." "Nemoj nam to prican, lim da ćujem. Dosta je. I to je već bilo suviše mnogo." "Rekla sam ti da ne treba da slušaš, reće Pilar. "Vidiš. Nisam htela da ti to slušaš. Sad će te mućiti u snu." "Neće, reće Marija, "ali ne želim više da slu gam." "Voleo bih da mi to jednom ispri ćaš, reće Robert Džordan. "Hoću, reće Pilar. "Ali to nije dobro za Mariju." "Ja neću da slušam o tom, reće Marija tužno. "Molim te, Pilar. I nemoj o tom pričati kad sam ja prisutna, jer ću možda slušati uprkos samoj sebi." Usne su joj se grćile i Robert Džordan pomisli da će ona zaplakati. "Molim te, Pilar, ne pri ćaj." "Ne brini, ti podstrižena gla vo, reće Pilar, "ne brini. Ali ispri ćaću Englezu jednom." "Ali hoću da budem gde je i on, reće Marija. "O, Pilar, nemoj uopšte pričati o tom." "Isprićaću mu kad ti budeš radila." "Ne, ne, molim te. Nemoj mu uopšte pričati, reće Marija. "Red je da mu ispri ćam, pošto sam mu isprićala šta smo mi radili, reće Pilar, "ali ti to nećeš ćuti." "Zar nema prijatnih stvari o kojima se može pričati?" reće Marija. I oramo li uvek 74

pričati o užasima?" "Danas posle podne, reče Pilar, "ti i Ingl ćs. Vas dvoje možete pričati šta vas je volja." O, kad bi to posle podne došlo!" reče Marija. "Kad bi što pre doletelo!" "Doći će, reče joj Pilar. "Doći će leteći i otići na isti način i sutra će doleteti." "To popodne, reče Marija, "to poslepodne. Kad bi to poslepodne došlo što pre." Glava I Kad su stigli gor e, pošto su se spustili sa pro planka u šumo vitu dolinu i neko vreme išli njome jednom stazom uz potok pa se odvojili od njega i uz strminu došli do vrha jednog gromada ovičenog stenama i bili još u dubokoj senc i borova, jedan čovek s karabinom iziđie iza drveta. "Stoj, reče on. Onda, "Hola, Pilar. Ko je s tobom?" "Jedan Ingl ćs, reče Pilar. "Ali po krštenom imenu iRoberto. I kak va je to prokleta strmina kojom se mora ići do vas." "Salud, Camarada, reče stražar Robertu Džordanu i pruži mu ruku. "Jes i li dobro?" "Jesam, reče Robert Džordan. "A ti?" "Isto tako, reče stražar. Bio je vrlo mlad, nežno građien, mršav, s gotovo orlovskim nosom, s visokim jagodicama i sivim očima. Nije nosio nikakvu kapu, kosa mu je bila crna i kudrava, a stisak ruke snažan i srdačan. I pogled mu je bio srdačan. "Zdravo, Marija, reče on devojci, "Nisi se umorila? 178 "Quć va, Hoakin, reče devojka. "beaeii smo i pri čali više nego što smo hodali." "Jesi li ti miner?" upita Hoakin. " Čuli smo da si ovde." "Proveli smo noć kod Pabla, reče Robert Džordan. "Da, ja sam miner." "Milo nam je što te vidimo, reče Hoakin. "Jesi li zbog voza?" "Jesi li ti išao na voz prošli put?" upita ga Robert Džordan i nasmeši se. "Ja da ne idem?" reče Hoakin. "Tamo smo i dobili ovo, on se nasmeši na Mariju. "Le pa si sad, reče on Mariji. "Jesu li ti rekli kako si lepa?" "Čuti, Hoakin, i velika ti hvala, reče Marija. "Ti bi bio lepši da se podšišaš." "Ja sam te nosio, reče Hoakin devojci. fINosio sam te na ramenu." ,Kao i mnogi drugi, reče Pilar dubokim glasom. "Ko je nije nosio. Gde je starac?" "Ulogoru." "Gde je bio prošle noći?" "U Segoviji." "Je li doneo vesti?" "Da, reče Hoakin, "ima vesti.1 "Dobrih ili r điavih?" "A, reče Hoakin i zatrese glavom. "Ne govori mi o tom. Druže mineru, kak vi su to avioni bili?" "Bombarderi tipa Hajnkel jedanjedanaest. Hajnkel i lovci tipa Fijat, reče mu Robert Džordan. "Koji su bili oni veliki s niskim krilima?" "Hajnkel jedanjedanaest." 179 "Kako god se zvali nisu prijatni, reče Hoakin. "Ali ja vas zadržavam. Odvešću vas komandantu." "Komandantu?" upita Pilar. 75

Hoakin klimnu glavom ozbiljno. "Više mi se s viđia nego, starešini, reče on. "Više je vojnički." "Ti se mnogo militarizuješ, reče Pilar i nasmeja mu se. "Ne, reče Hoakin, "ali volim vojne nazive, jer oni čine naredjenja jasnijim i bolje koriste disciplini." "Evo jednog po mom ukusu, Ingles, reče Pilar. "Vrlo ozbiljan dečko." "Treba li da te nosim?" upita Hoakin Mariju, stavi joj ruku na rame i nasmeja joj se u lice. "Jednom je bilo sasvim dovoljno, reče mu Marija. "Ipak ti hvala." "Sećaš li se toga?" upita je Hoakin. "Sećam se da su me nosili, reče Marija. "Ali ti, ne. Sećam se Ciganina, jer me je mnogo puta ispustio. Ali hvala ti, Hoakine, i ja ću tebe jednom nositi." "Ja se tog dobro sećam, reče Hoakin. "Sećam se kako sam te držao za noge i trbuh ti je bio na mom ramenu, a glava pozadi na leđiima i ruke su ti visile meni niz leđia." "Imaš dobro pamćenje, reče Marija i nasmeši mu se. "Ja se ničeg tog ne sećam. Niti tvojih ruku, niti ramena, niti leđia." "Hoćeš nešto da znaš?" upita je Hoakin. "šta?" "Bilo mi je drago što mi vidiš na leđiima kad su ono pripucali iza nas." "Kakva si ti svinja, reče Marija. "Je li me i Ciganin zato nosio toliko?" "Zato i da bi te držao za noge." "O, mojih heroja, reče Marija, "O, mojih spasilaca." "Slušaj, guapa, reče joj Pilar. "Taj mladi ć te je dugo nosio i u tom trenutku tvoje noge nisu nikome ništa značile. U tom trenutku su samo meci bili u svesti. I da te je bacio brže bi bio van domašaja metaka." "Ja sam mu zahvalna, reče Marija. "1 ja ć njega jednom nositi. Dozvoli nam da se šalimo. Ne moram da plačem, zar moram, zato što me je nosio?" "Bacio bih te, ali sam se plašio da će me Pilar streljati, produži Hoakin da je draži. "Ja ne streljam nikoga, reče Pilar. "Jo hace falta, reče joj Hoakin. "1 ni ne moraš. Ti uplašiš čoveka na mrtvo svojim jezikom." "Kako samo govoriš, reče Pilar, "a bio si tako učtiv dečko. šta si radio pre pokreta, dečače?" "Vrlo malo sam radio, reče Hoakin. "Imao sam šesnaest godina." "Ali tačno, šta?" "Nekoliko pari cipela, s vremena na vreme "Napravio?" "Ne. Očistio." "Quć va, reče Pilar. "Ima tu još nešto." Ona pogleda na njego vo tamno lice, njegovu gipku figuru, čupavu kosu i brs na čin hoda s pete na prste. Zašto nis i uspeo?" "Uspeo, u čemu?" "U čemu? Znaš ti u čemu. Puštaš sad perčin?" "180 181 "Čini mi se da je to od straha, odgovori joj mladi ć. "Ti imaš lepu poja vu, reče mu Pilar. "Ali nemaš baš lice. Je li to onda bilo zbog straha, 76

zar ne? Bio si dobar kad smo udarali na voz." "Sad ih se ne plašim, reče mladić. "Ništa. Videli smo mnogo gore stvari i mnogo opasnije od bikova. Jasno je da nema nijednog bika koji bi bio tako opasan kao puškomitraljez. Pa ipak da se sada nađiem u areni sa jednim bikom, ne znam da li bih gospodario svojim nogama." "Hteo je da bude borac s bikovima, objasni Pilar Robertu Džordanu, "ali se plašio." "Voliš li ti bikove, družo mineru?" nasmeši se Hoakin pokazujući svoje bele zube. "Vrlo, reče Robert Džordan. "Vrlo, vrlo ih volim." "Video si ih u Valadolidu?" upita Hoakin. "Da, u septembru, za vreme festivala." "To je moj grad, reče Hoakin. "Kako je divan grad, a kako buena gente, kako je dobar narod u tom gradu, i koliko je pretrepo u ovom ratu." Onda mu lice postade ozbiljno. "Tamo su mi streljali oca. Majku. Zeta i, sada, sestru." "Kakvi varvari, reče Robert Džordan. Koliko puta je on to čuo? Koliko puta je po smatrao ljude kako to izgovaraju s teškoćom? Ko liko puta je video kako im se oči pune i grlo muči kad hoće da kažu: moj otac, majka, da spominju mrtve na taj način. Skoro uvek su govorili kao sad ili brat, ili sestra? Nije više pamtio koliko puta ih je čuo taj dečko: odjednom, u vezi s nekim gradom i čovek uvek kaže, "kak vi varvari." i Uvek čujete gubitak samo kao činjenicu. Ne vidiš kako je otac pao, kao što te svojom pričom pored potoka naterala da vidiš kako su fašisti umirali. Znaš da je taj otac umro u nekom dvorištu, ili uza zid, ili na nekoj njivi, ili u voćnjaku, ili noću u svetlosti kamiona, pored nekog puta. Video si svetlost, kola sa brda, i čuo pucnje, i docnije sišao na put i našao leše ve. Nisi video kako je majka ubijena, niti sestra, niti brat. Slušao si o tom čuo si pucnje video si leševe. Pilar je u činila da ih on sve vidi u tom gradu. Kad bi ta žena umela da piše. On će pokušati da to opiše i ako bude imao sreće i pamtio, možda će zapisati onako kako je ona ispričala. Bože, kako ona ume da priča. Bolja je od Kveveda, pomisli. On nikad nije opisao smrt nekog don Faustina tako kako je ona to ispričala. Voleo bih da umem tako da pišem, pomislio je, da bih mogao da ispričam taj događaj. šta smo mi radili. A ne šta su drugi uradili nama. Znao je o tom dovoljno. Znao je mnogo o stvarima iza linije. Ali trebalo je poznavati ljude od pre. Trebalo je znati kakvi su bili u selu. Zbog toga što smo stalno u pokretu i zbog toga što nismo morali ostajati da iskusimo kaznu, nismo nikad znali kako se stvari zapravo svršavaju. Stanovao si obično kod seljaka i njegove porodice. Dolazio si noću i jeo kod njih. Danju si ostajao skriven, a iduće noći si odlazio. Izvršio si zadatak, i onda si se čistio. Sledeći put kad si tuda prolazio, čuo si da su streljani. Stvari su se tako prosto svršavale. 182 183 tizani bi izvršili neku akciju i povukli se. Seljaci su ostajali i bivali kažnjeni. Uvek sam znao ono drugo, pomisli. šta smo mi učinili njima u početku. To sam uvek znao, i mrseo, i slušao kako se spominje bestidno i sramotno, hvalisavo, razmetljivo, kako se brani, objašnjava i poriče. Ali ova prokleta žena me je navela da to vidim kao da sam bio tamo. Dobro, pomisli on, ovo je deo obrazovanja. To će biti prava nauka kad se sve to svrši. 77

Učiš u ovom ratu, ako umeš da čuješ. Svakako. Imao je sreću što je pre rata u toku deset godina svake godine dolazio u španiju. Imali su u tebe po verenja poglavito zbog jezika. Imali su u te poverenja zato što razumeš njihov jezik i govoriš ga u idiomima i poznaješ razna mesta. Španac je u krajnjoj liniji odan samo svome selu. Najpre, jasno, Španija, onda njegovo pleme, onda provincija, onda selo, pa porodica i najzad zanat. Ako si znao španski, bio je na tvojoj strani, ako si poznavao njegov kraj utoliko pre, a ako si mu znao selo i zanat bio si mu blizak, najviše što stranac može da bude. Nije se nikad osećao kao stranac kad je govorio španski i oni ga nisu varno gotovo nikad nisu ni tretirali kao stranca jedino kad se naljute. Dabome da su se ljutili na tebe. Ali oni se ljute na svakog. Ljute se i na sebe. Ako ih je troje zajedno, dvoje će ih se udružiti proti trećega, onda će ova dvojica početi da izdaju jedan drugog. Ne uvek, ali ipak toliko puta da možeš da stvoriš zaključak. Ne treba tako misliti ali ko cenzuriše njegovo mišljenje? Niko izuzev njega samog. Neće razmišljati toliko. Ko će se dovoleti da aeretizma. Ja prvom mestu treba dobiti rat. Ako ne dobijemo rat, sve je izgubljeno. Ali je primećivao, slušao i pamtio sve. On je služio u tom ratu i dok služio bio je apsolutno odan i potpuno izvršavao sve što je mogao. Ali nikad nije posedovao njegovu dušu, niti njegovu sposobnost da vidi i čuje i ako već bude donosio sudove, donosiće ih docnije. I biće mnogo materijala da se oni stvore. Već ga je bilo mnogo. Bilo ga je ponekad isuviše mnogo. Pogledaj tu ženu Pilar. Nije važno šta će doći, ako bude vremena, moram je naterati da mi ispriča ostatak priče. Gledaj je kako hoda s tom dvoje dece. Nisi mogao naći tri bolja produkta španije od njih. Ona je kao planina, a njih dvoje kao mlado drveće. Staro drveće je posečeno, a mladić i devojka su kao mlado drveće. Uprkos onoga što se njima dvoma desilo izgledali su tako sveži, čisti, novi i netaknuti kao da nisu nikad čuli ni za kakvu nesreću. A prema onom što Pilar kaže, Marija je prezdravila, mora da je bila u strašnom stanju. Sećao se jednog Belgijanca, mladića, u Jedanaestoj brigadi koji se upisao sa petoricom drugih dečaka iz svog sela. Selo je imalo oko dvesta ljudi i on nije nikad pre bio van sela. Kad je prvi put video mladića ispred štaba Hansoove brigade, onih ostalih pet je već bilo poginulo i dečak se nalazio u bednom stanju i upotrebljavali su ga kao posilnog koji ih je u štabu posluživao za stolom. Imao je krupno, plavo, crvenkasto, flamansko lice i velike nespretne seljačke ruke i kretao se sa sudovima, glomazno i nespretno kao konj za vuču. Ali plakao 184-185 je čitavo vreme. Za vreme čitavog ručka plakao je potpuno tiho. Pogledaš i on je tu i plače. Ako tražiš vina, on plače, ako mu daš tanjir da ti stavi još malo gulaša, on plače plače okrećući glavu u stranu. Onda bi prestajao ali čim pogledaš u njega, odmah mu suze poteku niz lice. Između dva jela plakao je u kuhinji. Svako je bio vrlo nežan prema njemu. Ali to nije pomagalo. Voleo bi da sazna šta se desilo s njim i da li se ikad razvedrio i bio ponovo sposoban za vojsku. Marija je sad bila sasvim zdrava. Bar je tako izgledalo. Ali on nije nikakav psihijatar. Pilar je psihijatar. Bilo je verovatno dobro za njih što su prošle noći bili zajedno. Da, ukoliko to ne prestane. Za njega je u svakom slučaju bilo dobro. Divno se oseća danas, zdrav i bezbrižan i srećan. Izgledi su bili dosta loši, ali on se osećao neobično 78

srećan. Bilo je i sličnih situacija koje su izgledale rđave. Izgledale rđave očigledno misli na španjskom: Marija je divna. Pogledaj je, govorio je u sebi. Pogledaj je. Posmatrao je kako korača na suncu srećna s košuljom kaki boje otvorenom na vratu. Kreće se kao ždrebe, pomisli ne naiđe čovek često na takve stvari. Ne dešavaju se čoveku takve stvari. Možda se to nije nikad ni desilo. Možda je samo sanjao, a možda se nije nikad ni desilo. Možda je to sve kao san, kao kad ti neko koga si video na filmu priđe noću krevetu i bude tako ljubazan i drag. Sa svima je spavao na taj način. Još se sećao Garbo i Harlo. Da, sa Harlo mnogo puta. Možda je to kao oni snovi. Još se sećao vremena kad je Greta prišla njemu u noći pre napada na Pokoblanko i imala na sebi neki svilenovuneni džemper kad je objuknuo i kad se nagnula nad njim, s kosom koja je pala napred, milovala mu lice i onda ga pitala zašto joj nije nikad rekao da je voli, kad ga ona voli čitavo to vreme? Nije bila ni stidljiva, ni hladna, ni udaljena. Bilo je divno držati je, onako kao što je nekada držao Džek Džilbert, prijatno i milo, i bilo je isto kao da se desilo, i voleo je mnogo više nego Harlo, mada je Garbo bila svega jednom, dok je Harlo možda je i ovo isto kao oni snovi. A možda i nije, reče on u sebi. Možda mogu pružiti ruku i sad dodirnuti Mariju, govorio je u sebi. Možda se plašiš, govorio je u sebi. Možda bi otkrio da se to nikad nije ni desilo i da nije istina, i da je to nešto slično snovima koje si sanjao o devojkama sa filma i o tom kako ti sve tvoje nekadašnje devojke dolaze u san i spavaju u tom tvom džaku noću na golom patosu, u slami, na senarama, štalama, na corrales, cortijos šumama, garažama, kamionima i svim brdima španije. Sve su dolazile u taj džak za spavanje i sve su bile mnogo draže nego ikad ranije u životu. Možda je to tako. Možda se i ti plašiš da je se dotakneš, da ne bi otkrio da to nije istina. Možda, i svakako je to nešto što si ti izmislio i sanjao. On opkorači stazicu i stavi devojci ruku na mlšicu. Pod prstima oseti glatkoću njene ruke u iznošenoj košulji kaki boje. Ona ga pogleda i nasmeši se. „Zdravo, Marija, reče. 186 187 “Zdravo, Ingles, odgovori ona i on vide njeno tamno smeđe lice i žuto sive oči, pune usne kako se smeše i ostriženu, od sunca izgorelu kosu i ona podiže lice prema njemu i nasmeja mu se u oči. Dobro je, istina je. Sad je već El Sordov logor bio na vidiku u poslednjim borovima, gde se nalazila jedna okrugla glavica s oblikom na gore okrenutog lavora. Svi ti krečnjački nagore okrenuti lavori mora da su puni pećina, mislio je on. Dve pećine su tu napred. Kržlja vi borovi koji su rasli na stenama dobro su ih sakrivali. To mesto je isto tako dobro kao Pablove ili još i bolje od Pablovog. “Kako su ti to streljali porodicu?” Pilar je pitala Hoakina. “Nikako, ženo, reče Hoakin. “Pripadali su levici kao i mnogi drugi u Valadolidu. Kad su fašisti čistili grad najpre su mi ubili oca. On je glasao za socijaliste. Onda su mi ubili majku. I ona je bila glasala za socijaliste. Tad je prvi put glasala uopšte. Posle toga su streljali muža jedne od mojih sestara. Bio je član sindikata tramvajdžija. Jasno, on nije mogao da bude tramvajdžija, a da ne pripada sindikatu. Ali on nije pripadao nikakvoj stranci. Po znao sam ga dobro. Bio je čak malo bestidan. Mislim da nije čak bio ni dobar drug. Onda muž druge sestre, koji je takođe radio kao kondukter, otišao je u brda 79

kao i ja. Mislili su da ona zna gde je. Onda su je streljali zato što nije htela da kaže gde se nalazi." "Kakvi varvari, reče Pilar. "Gde je El Sordo? Ne vidim ga." "Ovde je. Verovatno unutra, odgovori Hoakin i zaustavivši se i stavljajući kundak na zemlju, reče, "Pilar, slušaj. I ti, Marija. Oprostite mi, ako sam vam dosađivao pričajući vam porodične stvari. Znam da smo svi imali slične nevolje i da je bolje o njima ne govoriti." "Ti treba da o tom govoriš, reče Pilar. "Zašto smo se rodili, ako ne zato da pomognemo jedno drugom? I ništa ne saslušati i ništa ne govoriti je vrlo hladna pomoć." "Ali može da muči Mariju. Ima ona suviše svojih stvari." "Quć va, reče Marija. "Moja čaša je puna i ako doliješ nećeš je napuniti. Zao mi je, Hoakine, nadam se da ti je sestra dobro." "Dosad je dobro, reče Hoakin. "Zatvorili su je i izgleda da je ne gnjave mnogo." "Imaš li još nekoga u porodici?" upita Robert Džordan. "Nemam, reče dečak. "Ja. I niko više. Izuzev zeta koji je otišao u brda i za koga mislim da je mrtav." "Možda nije, reče Marija. Možda je s nekom družinom u drugim planinama." "Za mene je mrtav, reče Hoakin. "Nije imaa spretnosti da se kreće ovuda, bio je konduker u tramvaju i to nije najbolja priprema za brda. S umnjam da je mogao da izdrži više od godinu dana. A bio je i malo slab na plućima." "Možda mu je sad dobro, reče Marija i stavi mu ruku na rame. "Možda, devojko. Zašto ne?" reče Hoakin. 188 189 Dok je mladić tu stajao, Marija pruži ruku, zagrlila ga oko vrata i poljubi. Hoakin okrenu glavu, jer je plakao. "To kao brata, reče Marija. "Poljubila sam te kao brata." Dečko zatrese glavom, plačući nečujno. "Ja sam ti sestra, reče Marija. "1 ja te volim i ti imaš porodicu. Mi smo svi tvoja porodica." ,Uključujući i Inglesa, zagudi Pilar. "Zar nije tako, Ingles?" "Da, reče Robert Džordan dečaku. "Svi smo mi tvoja porodica." "On ti je brat, reče Pilar. "Je li tako, Ingles?" Robert Džordan zagrlila mladića oko ramena. "Mi smo svi braća, reče on. Mladić mahnu glavom. "Stid me je što sam govorio, reče on. "Govo ritim o tim stvarima znači stvarati teškoću svima. Stid me je što sam vas mučio." "... ti ja mleko tvoga stida, reče Pilar svojim dubokim, lepim glasom. "Ako te Marija ponovo poljubi i ja ću sama po četiri da te ljubim. Ima godinu dana kako nisam poljubila nijednog borca s biko vima makar i neuspelog kao što si ti, želela bih da poljubim jednog neuspelog borca s bikovima koji je postao komunist. Pridrži ga, Ingles, dok ga čestito ne izljubim." "Deja, reče dečak i naglo se okrenu. JPusti me na miru. Meni je dobro i stidim se." Stajao je nastojeći da licu da miran izraz. Marija je stavila svoju ruku u ruku Roberta Džordana. Pilar je stajala podbočivši se rukama, posmatrala mladića i rugala mu se. "Kad te ja poljubim, neće biti kao da te neka sestra poljubila, reče mu ona. "šta to 80

znači ljubiti kao sestra." "Nije potrebno da se šališ, reče mladić. "Rekao sam da mi je sad dobro, žao mi je što sam go vorio." "Dobro, onda hajdemo da vidimo starca, reče Pilar. "Umaraju me takva osećanja." Mladić je pogleda. Po očima mu se moglo videti da je odjednom bio vrlo povređen. "Ne tvoja osećanja, reče Pilar. Moja. Kako si ti nežan za borca s biko vima." "Nisam imao uspeha, reče Hoakin. "Ne moraš stalno to da ponavljaš." "Ali ponovo puštaš perčin." "Da, a zašto ne bih? Biko vi su najekonomičniji. To daje zaposlenje mnogima, a biće u državnim rukama. A možda se ja sad ne bih ni plašio." "Možda ne bi, reče Pilar. "Možda ne bi." "Zašto govoriš na tako surov način, Pilar?" upita je Marija. "Ja te vrlo volim, ali postupaš vrlo okrutno." "Možda sam surova, reče Pilar. "Slušaj, Ingles, znaš li šta ćeš reći El Sordu?" "Znam." "Jer on je čovek od malo reči, nije kao ja, ti, ili ova sentimentalna menažerija." "Zašto tako govoriš?" reče Marija ljutito. "Ne znam, reče Pilar koračajući. "A šta misliš zašto?" "Ne znam." "Ponekad me mnoge stvari zamaraju, reče Pilar ljutito. "Razumeš? I jedna od tih stvari je mo 190 191 s njih četrdeset osam godina. Čuješ li me? Četrdeset i osam godina i ružno lice. I druga je videti paniku na licu jednog promašenog borca s biko vima komunistički nastrojenog, kad mu u šali kažem da ću ga poljubiti." "To nije istina, Pilar, reče mladić. "Ti to nisi videla." "Qué va, to nije istina. A vam ja mleko sviju vas. A, eno ga. Hola, Santijago! Que va?" Čovek kome se Pilar obraćala bio je malen i težak, taman i širokih jagodica sedokos, sa široko rastavljenim očima, povijenog nosa kao u Indijanca s tankim korenim, velikom gornjom usnom i širokim ustima. Bio je sveže obrijan i pridie im sa ulaza pećine, krećući se na svojim povijenim nogama uz koje su dobro pristajale kravarske čakšire i čizme. Dan je bio topao, ali on je imao na sebi kožni kaputić, postavljen ovčjim krsnom, zakopčan do grla. On pruži veliku tamnu ruku Pilar, "Ho la, ženo, reče on. "Hola, reče on Robertu Džordanu, ruku va se s njim i pogleda ga oštro u lice. Robert Džordan vide da su mu oči žute kao u mačke i plitke kao kod reptila. "Guapa, reče on Mariji i potapša je po ramenu. "Jeli?" upita on Pilar. Ona odmahnu glavom. "Jesti?" reče on i pogleda Roberta Džordana. "Piti?" upita on, praveći pokret rukom sa palcem nadole. "Ja, hvala." "Dobro, reče El Sordo. "Viski?" "Imate viskija?" El Sordo klimnu glavom. "Inglšs?" upita. "Ne Ruso?"

"Malo Amerikanaca ovde, reče. "Sada više." "Utoliko bolje. Na severu ili jugu?" "Na severu." "Isto kao Inđi? Kad dići most?" "Znaš za most?" El Sordo klimnu glavom. "Prekosutra." JDobro, reče El Sordo. "Pablo?" upita on Pilar. Ona odmahnu glavom. El Sordo se nasmeja. "Idi, reče Mariji i ponovo se zasmeha. "Vrati se, pogleda na veliki sat na kožnom remenu koji je izvukao iz kaputa, "posle pola sata." On im pokretom ruke pokaza da sednu na jednu zaravnjenu kladu koja je služila kao klupa i gledaju či u Hoakina pokaza palcem prema stazi u pravcu odakle su oni došli. "Ja ću prošetati dole s Hoakinom i vratiti sef, reče Marija. El Sordo u đie u pećinu i vrati se sa flašicom škotskog viskija i tri čaše. Flašu je nosio ispod ruke, a tri čašice u istoj ruc i sa prstima u njima, drugom rukom je obuhvatio grlič zemljanog kr čaga u kome je bila voda. On stavi čaše i flašu na panj, a krčag metnu na zemlju. "Nema leda, re će on Robertu Džordanu i dade mu f lašu. "Ja neću, reče Pilar i poklopi čašu rukom. "Led prošle noći na zemlji, re će El Sordo i razvuče usta. "Rastopio se. Gore led, re će El Sor 192 13 Ernest Heraingvej, IV 193 do i pokaza prema snegu koji se video na golj ivici planine. "Suviše daleko." Robert Džo rdan poče da naliva El Sordovu čašu, ali glu vi čovek mahnu glavom i napravi pokret da nalije najpre sebi. Robert Džordan nali dosta škotskog viskija u čašu, El Sordo ga je posmatrao radoznalo i kad je svršio, dodade mu krčag s hladnom vodom, koja curkom potece iz grli ća kad on dignu krčag. El Sordo nali sebi pola čaše viskija i napuni čašu vodom. "Vina?" upita on Pilar. "Ne. Vode." "Uzmi, reče. "Nije dobro, re će Robertu Džordanu i nasmeši se. "Znao sam mnogo Engleza. Uvek mnogo viskija." "Gde?" "Na ranču, prijatelji gazdini, re će El Sordo. "Odakle ste dobili viski?" "šta?" "Moraš vikati, reče Pilar, "u drugo uvo." El Sordo pokaza drugo uvo i nasmeši se. "Odakle ste dobili viski?" upita Robert Džordan. "Pravimo ga, reče El Sordo i pogleda kako Robert Džordan dok prinosi čašu ustima 82

proverava viski. "Ne, reče El Sordo i potapša ga po ramenu. "šala. Dolaz i iz La Granhe. Sino ć čusmo da dolazi Englez, miner. Dobro. Drago nam je. Uzmi viskija. Na zdravlje. Sviđia ti se?" "Vrlo, reče Robert Džordan. "O vo je vrlo dobar viski." 194 "Drago mi je, razvuče El bordo usta u osmcu. r"Stigao no ćas sa vestima." "Kakvim vestima?" "Veliki pokret trupa." "Gde?" "Segovija. Avione ste videli "Ne valja, a?" "Nevalja." "Pokret trupa?" "Mnogo između Vilakostina i Segovije. Na putu za Valadolid. Mnogo između Vilakostina i San Rafaela. Mnogo. Mnogo." "šta mislite?" "Pripremamo li nešto?" "Oni znaju. I spremaju se." "Možda." "Zašto ne dići most noćas?" "Naređienje." "Čije naređienje?" "Glavnog štaba." "Tako." "Je li vreme dizanja mosta u vazduh važno?" upita Pilar. "Izuzetno važno." "li ako vrše pokret trupa o vamo?" "Poslaću Anselma s izveštajem o čitavom pokretu i koncentraciji. On izviđia put." "Imate nekoga na putu?" upita Sordo. Robert Džordan nije znao u kolikoj meri on ne čuje. Čovek nikad ne zna s gluvim čovekom. "Da, reče. 195 "1 ja. Zašto da ne srušimo most sad?" "Imam takva naređienja." "To mi se ne sviđia, reče El Sordo. "Ne sviđia mi se to." "Ni meni, reče Robert Džordan. El Sordo zatrese glavom i srknu viskija. "Zeliš od mene?" "Koliko ljudi imaš?" "Osam." "Da presečeš telefonske žice, da napadneš po ložaj kod putarske kućice, zauzmeš je i da navališ onda na most." "To je lako." "Sve će to biti napisano." "Ne brini. A Pablo?" "A docnije za povlačenje?" upita Pilar. "Nas je sedam ljudi, dve žene i pet konja. Vas je?" vikala je ona Sordu na uvo. "Osam ljudi i četiri konja. Faltan caballos, reče on. "Nedostaje konja." "Sedamnaest lica i devet konja, reče Pilar, "ne računajući potrebe za transport." 83

Sordo ne reče ništa. "Ima li mogu ćnosti da se do đie do konja?" reče Robert Džordan Sordu na bolje u vo. "Godinu u ratu, re će El Sordo, "a četiri konja." Pokaza četiri prsta. "Sad želiš osam do sutra." "Da, re će Robert Džordan, "znajući da odlazite. Nema potrebe da zbog okoline budete pažlji vi kao što ste dosad bili. Ne morate da budete predostrožni o vde. Zar ne možete da ukradete negde osam konja?" "Možda, reče El Sordo, "a možda nijednog. Možd a nijednog "Imaš automatsku pušku?" upita Robert Džordan. Sordo klimnu glavom. "Gde?" "Gore, u brdu." f,Kakve vrste?" vNe znam joj ime ,JColiko šaržera?" "Da li iko zna kako se njome rukuje?" , Ja. Malo. Nisam mnogo pucao. Nisam hteo da pravim buku ovde, Nisam hteo da trošim metke." "Pogledaću je docnije, re će Robert Džordan. Jmate li ručnih bombi?" ,JMnogo." "Koliko metaka za pušku?" "Koliko?" "Sto pedeset. I više možda." 99A. šta ćemo s ljudima?" "Za šta?" "Da biste imali dovoljno snaga da zauzmete polo žaj i štitite most dok ga budem dizao u vazduh. Trebalo bi da imamo dvostruko veći broj ljudi." "Ne brini za zauzimanje položaja. Koje doba dana?" ,fo danu "Ne brini." "Ja bih upotrebio još d vadeset ljudi da bih bio siguran," reče Robert Džordan. 196 197 "Dobrih nema. Zeliš one na koje se ne možeš osloniti?" "Ne. Koliko imaš dobrih?" "Možda četiri." "Zašto tako malo?" "Nemam poverenja." "Pa, za čuvare konja." "Potrebno je veliko poverenje za čuvara konja." "Trebalo bi mi još deset dobrih ljudi kad bih moga o da ih dobijem." "Četiri." "Anselmo mi je rekao da ima preko sto ljudi u ovim brdima." "Nisu dobri." "Ti si rekla trideset, re će Robert Džordan Pilar, "trideset na koje se u iz vesnoj meri možeš osloniti." 84

"šta je s Elijaso vim ljudima?" viknu Pilar ElSordu na uvo, ali on odmahnu glavom. "Ne vrede." "Ne možeš naći deset?" upita Robert Džordan. Sordo ga pogleda s vojim plitkim, žutim očima i odmahnu glavom. "Četiri, reče on i diže četiri prsta. "Tvoji su dobri?" upita Robert Džordan, i zažali odmah što je to rekao. Sordo klimnu glavom. "Dentro de la gravedad, reče on na španskom. "U granicama opasnosti." On se nasmeši. "Biće loše, a?" "Možda." "Meiii je svejedno, reče Sordo jednostavno i ne hvališući se. "Bolje četiri dobra nego mnogo loših. U o vom ratu uvek mnogo loših, vrlo malo dobrih. Svaki dan manje dobrih. A Pablo?" pogleda on Pilar. "Kao što znaš, reče Pilar. "Svaki dan gori." Sordo se nasmeja. "Pij, reče Sordo Robertu Džordanu. "Do vešću svoje i još četiri. To je dvanaest. Nočas ćemo porazgovarati o svemu. Imam šezdeset šipki dinamita. Treba ti?" "Koliko procenata?" "Ne znam. Običan dinamit. Doneću." "Time ćemo dići u vazduh mali most gore, reče Robert Džordan. "To je fino. Hoćeš li doći nočas? Ponesi ga, hoćeš? Nemam naredjenje u vezi s njim, ali treba ga srušiti." "Doći ću nočas. Onda da nađiem konje." "Kakvi su izgledi?" "Možda ću da nađiem nešto. Sad jedi." Da li govori tako sa svakim? mislio je Robert Džordan. Ili on smatra da će ga stranac tako razumeti? "A kuda ćemo ići kad to bude svršeno?" viknu Pilar El Sordu na uvo. On slegnu ramenima. "Sve se to mora predvideti, reče žena. "Dabome, reče El Sordo, "zašto ne?" "Prilično je loše, reče Pilar. "Mora se dobro planirati." "Da, ženo, reče El Sordo. "šta t e brine?" "Sve, viknu Pilar, Sordo se nasmeši. 198 199 "Ti ideš sa Pablom, reče. Tako, on govori tim smešnim španskim samo sa stranc ima, pomisli Robert Džordan. Drago mi je što čujem da govori direktno. "šta misliš gde bismo mogli ići?" Pilar upita. "Gde?" "Da, gde." "Ima mnogo mesta, reče El Sordo "Mnogo mesta. Znaš Gredos?" "Tamo ima mnogo sveta. Sva ta mesta će očistiti čim budu imali vremena." "Jeste. Ali to je veliki kraj i vrlo divlj." "Teško bi bilo i stići tamo, reče Pilar. 85

"Sve je teško, reče El Sordo. "Do Gredosa doći kao ma kud. Putovati po noći. Pravo je čudo što smo ovako dugo mogli ostati i ovde. Gredos je sigurniji nego ovaj kraj." "Znaš li kud bih ja htela da idem?" upita ga Pilar. "Gde? U Parameru? Nije dobro." "Ne, reče Pilar. "Ne u Sijeru de Paramera. Hoću da idem u Republiku." "Tamo je nemoguće." "Da li bi i tvoji ljudi pošli?" "Da. Ako ja kažem." "Za svoje, ja ne znam, reče Pilar, "Pablo ne bi hteo mada bi se zapravo tamo, možda osećao sigurnije. On je suviše star da bi morao da ide u vojsku, ukoliko ne pozovu starija godišta. Ciganin ne bi voleo da ide. Za ostale ne znam." "Zato što se već dugo ovde ništa nije desilo oni ne shvataju opasnost, reče El Sordo. "Videće je već više danas posle aviona, reče Robert Džordan. "li smatram da iz Gredosa možete vrlo dobro da operišete." "šta?" reče El Sordo i pogleda ga svojim plitkim očima. Nije bilo prijateljstva u načinu na koji je postavio pitanje. "Odande možete još efikasnije da vršite napade, reče Robert Džordan. "Tako, reče El Sordo. "Ti poznaješ Gredos?" "Da. Možeš odande da operišesh duž glavnine železničke pruge. Možeš je stalno presecati kao što mi činimo dole na jugu, u Estramaduri. Operisati odande bi bilo bolje nego vratiti se u Republiku, reče Robert Džordan. "Tamo ste mnogo korisniji." Ono dvoje postadoše sumorni dok je on to govorio. "Ti stvarno poznaješ Gredos?" upita Sordo. "Jstinski?" "Svakako, reče Robert Džordan. "Gde bi ti išao?" "Iznad Barko de Avila. Ima boljih mesta nego ovo ovde. Da napadam glavni drum i železničku prugu između Behara i Plasencije." "Vrlo teško, reče El Sordo. "li smo napadali istu prugu u mnogo opasnijem kraju u Estramaduri, reče Robert Džordan. "Ko to mi?" "Guerrilleros, grupe iz Estramadure." "Mnogo vas je?" "Oko četrdeset." "Da li je onaj slabih ži vaca i sa stranim imenom odande?" upita Pilar. "200 201 "Gde je sad?" "Umro je, kao što sam ti rekao." "Jesi ti odande?" "Da." "Vidiš šta ja mislim?" reče mu Pilar. Pogrešio sam, pomisli Robert Džordan. Pričao sam špancima kako mi možemo nešto da uradimo bolje nego oni, a pravilo je nikad ne govoriti o svojim poduhvatima i svojim sposobnostima. Kad je trebalo da im laskam, ja im govorim o onom što mislim da treba da urade i sad su besni. Pa, ili će preći preko toga ili neće. Svakako su mnogo korisni 86

niji u Gredosu nego ovde. Dokaz je što ovde ništa nisu uradili od napada na voz koji je organizovao Kaškin. Mada to nije neka velika stvar. Fašiste je stajalo jedne lokomoti ve i nešto vojnika, a oni o tom pričaju kao da je to neka važna tačka u ratu. Možda se stide ići u Gredos. Da, i možda će i mene izbaciti odavde. Nisu baš vrlo ružičasti izgledi. "Slušaj, Ingles, reče mu Pilar. "Kakvi su tvoji nervi?" "Dobri, reče Robert Džordan. "Sasvim dobri." "Jer poslednji miner koga su poslali da radi s nama, mada izvanredan tehni čar, bio je vrlo nervozan." "Imamo ih i nervoznih, reče Robert Džordan. "Ne kažem da je bio kuka vica, jer se poneo vrlo dobro, produži Pilar. "Ali go vorio je na vrlo čudan i zaobilazan na čin." Ona podiže glas. "Zar nije istina, Santijago, da je poslednji miner bio malo čudan?" "Algo raro, klimnu glavom gluvi čovek i pogledom svojih očiju pređe preko lica Roberta Džorda Ba na takav način da ga podseti na otvor cevi usisača prašine. "Si, algo raro, pero bueno." ,JMurio, reče Robert Džordan na u vo gluvom čoveku. "Umro je." ,Kako to?" upita gluvi čovek, spuštajući pogled sa o čiju Roberta Džordana na usta. "Ja sam ga streljao, reče Robert Džordan. "Bio je su više teško ranjen da bi mogao s nama dalje ia putuje i ja sam ga streljao." "On je uvek pričao o potrebi da se tako nešto uradi, reče Pilar, "bio je opsednut time." ,Ja, reče Robert Džordan, "stalno je pričao o tom i bio time opsednut." "Come fue?" upita gluvi čovek. Je li prilikom voza?" "Vraćali smo se s napada na voz, reče Robert Džordan. kc ija je bila uspela. Vraćajući se u mraku naišli smo na fašističku patrolu i dok smo trčali, njega je metak pogodio visoko u leđia, ali nije povredio kosti izuzev lopatice. Išao je prilično dugo, ali zbog rane nije mogao dalje. Nije hteo da ostane iza nas i ja sam ga ubio." "Menos mal, reče El Sordo. "Bolje "Jesu li ti sigurno nervi u redu?" reče Pilar Robertu Džordanu. "Da, reče joj on. "Siguran sam da su mi ži vci u redu i smatram, kad svršimo ovo sa mostom, dobro biste uradili da odete u Gredos." Kad on to reče, žena izruči takvu bujicu psovki koje su pljuštale oko njega kao vrelo bela voda koja pada dole posle iznenadne erupcije gejzira. Gluvi čovek mahnu glavom Robertu Džordanu i nasmeja se od zadovoljstva. Dok je Pilar nastala 202 203 Jf vljala s pogrđama on je produžio da zado voljno maše glavom i Robert Džordan je znao da je sad stvar ponovo u redu. Najzad ona prestade da psuje, dohvati krčag s vodom, diže ga i napi se i reče mirno. "A sad ćuti i nemoj govoriti o tom šta treba docnije mi da uradimo, razumeš li, Ingles? Ti se vrati u Republiku i ponesi sa sobom ono tvoje parčence i ostavi nas na miru da odlučimo koja ćemo brda da izaberemo da u njima umremo." "Da živimo, reče El Sordo. "Umiri se, Pilar." 87

"Da živimo i da umremo, re će Pilar. "Sad sasvim dobro vidim kraj toga. Ti mi se sviđaš, Ingles, ali kad svršiš svoj posao, nemoj ni da zucneš o tom šta mi treba da uradimo." "To je tvoja stvar, reče Robert Džordaru "Neču u to da zavlačim nos." "Ali jesi, reče Pilar. "Uzmi svoju malu ostriženu kurvu i vrati se u Republiku, ali nemoj zatvarati vrata onima koji nisu stranci i koji su voleli Republiku još onda kad si ti brisao sa brade majčino mleko." Dok su oni razgovarali Marija je prišla stazom i čula poslednju rečenicu koju je Pilar, podižući ponovo glas, viknula Robertu Džordanu. Marija je snažno mahnula glavom Robertu Džordanu i pri pretila mu prstom u znak opomene. Pilar je primećivao da Robert Džordan posmatra devojku i videla je kako joj se nasmešio, pa se okrenu i reče, "Da, rekla sam kurvu i to sam i mislila. I verujem da ćete ići u Valenciju zajedno, a mi možemo da jede mo ovde u Gredosu." "Dobro, kurva sam, ako hoćeš, Pilar, reče Marija. "Recimo da jesam, čim ti to tako kažeš. Ali umiri se. Šta je s tobom?" "Ništa, reče Pilar i sede na klupu, glas joj je sad bio miran i metalni bes je iščezao iz njega: "Ne kažem da jes i. Ali ja tako strašno želim da odem u Republiku." "Možemo s vi ići, reče Marija. "Zašto ne?" reče Robert Džordan. "Kad već, izgleda, ne voliš Gredos?" El Sordo mu se nasmeja. "Videćemo, reče Pilar, ljutina je sad bila prošla. "Daj mi čašu tog neobičnog pića. Grlo mi se osušilo od besa. Videćemo. Videćemo šta će se desiti "Vidiš, družo, objasni El Sordo. "Ujutru je to teško Nije više govorio osakaćenim španskim, gledao je Roberta Džordana mirno i razložno u oči ne istraži vački i podozrivo, niti s otvorenom superiornošću strog borca kao raaije. "Ja razumem šta tebi treba i znam da položaje treba uništiti i da se most mora štiti dok ti ne uradiš što moraš. To ja sa vršeno razumem. To je lako uraditi pre dana ili u zoru." "Da, reče Robert Džordan. "Idi, na trenutak, hoćeš li?" reče on Mariji i ne gledajući je. Devojka se udalji od mesta odakle nije mogla ništa da čuje i sede obgrlivši gležnjeve rukama. "Vidiš, reče Sordo. "Nije problem u tom. Ali otići do njega, i iz ići odavde po dnevnoj svetlosti predstavlja ozbiljan problem." "Jasno, reče Robert Džordan. "Mislio sam o tom. I za mene je dnevna svetlost problem." 204 205 "Ali ti si jedan, reče El Sordo. "Mi smo različiti." "Postoji mogućnost da se vratimo u logore i da odemo po mraku, reče Pilar prinoseći čašu ustima i onda je spusti. "1 to je vrlo opasno, objasni El Sordo. "To je možda i opasnije." "Znam, da bi to moglo da bude, reče Robert Džordan. "Svršiti s mostom noću, bilo bi lako, reče El Sordo. "Ali pošto je uslo v da se svrši po 88

danu, bi će ozbiljnih posledica." "Znam." "Ne bi li mogao da to uradiš noću?" "Zato bih bio streljan."
"Verovatno ćemo svi biti streljani, ako to uradiš danju." "Što se mene samog tiče, za mene je važno kad već jednom most ode, reče Robert Džordaru "Ali mi je jasno šta mislite. Nemate mogućnosti za povlačenje po danu." "Svakako, reče El Sordo. "Naći ćemo neku mogućnost za povlačenje. Ali objasniću ti zašto to čoveka pravi toliko zamišljenim i toliko nerвозnim. Ti govoriš o odlasku u Gredos kao da je to vojni manevar koji treba izvršiti. Doći do Gredosa bilo bi pravo čudo." Robert Džordan ne reče ništa. "Slušaj me, reče gluvi čovek. "Suviše mnogo govorim, ali hoću da se razumemo. Mi čudom ovde postojimo. Čudom i glupošću fašista koju će oni na vreme otkloniti. Dabome, mi smo vrlo pažljivi i ne stvaramo nikakve nemire u ovim brdima." "Znam "Ali sad, posle toga, moramo da odemo. Moramo dobro da razmislimo kako ćemo otići." „Jasno." "Sad, reče El Sordo, "sad da jedemo. Mnogo smo pričali." Nisam te nikad čula da toliko govoriš, reče Pilar. Je li to zbog ovoga?" ona diže čašu. „Ijef" odmahnu El Sordo glavom. "Nije to zbog viskija. To je zbog toga što nikad nisam imao ni o čemu da govorim ovoliko." „Ja cenim vašu pomoć i odanost, reče Robert Džordan. Shvatam teškoću zbog vremena u koje treba daći most u vazduh "Ne spominji to, reče El Sordo. "Mi smo ovde da uradimo što možemo. Ali to je složeno." "A na hartiji vrlo jednostavno, nasmeši se Robert Džordan. "Na papiru je most dignut u vazduh u trenutku kad napad otpočne da ništa ne bi moglo da naiđe putem. To je vrlo prosto." "Kad bi nam dozvolili da to izvršimo na papiru, reče El Sordo. "Da to smislimo i izvršimo na papiru." "Hartija može s ve da podnese, citirao je Robert Džordan poslo vicu. „li je vrlo korisna, reče Pilar. "Es mui util, volela bih ja da upotrebim tvoja naređenja u određenu svrhu. „J ja, reče Robert Džordan. li na taj način se ne dobija rat." "Ne, reče krupna žena. "Verujem da se tako ne pobeđuje. Znaš šta bih želela?" 206 207 "Da odeš u Republiku, reče El Sordo. On joj primaknu zdravo uvo dok je govorila. "Ia iras, mujer. Da poredimo i onda će svugde biti Republika." "U redu, reče Pilar. "A sad, za ljubav božju, da jedemo." Glava II Otišli su od El Sorda posle jela i krenuli niz stazu. El Sordo ih je pratio do donjeg položaja. "Salud, reče on. "Do viđenja u ponoć." "Salud camarada, reče mu Robert Džordan i njih troje produžiše da silaze stazom, gluvi čovek je stajao i gledao za njima. Marija se okrenula i mahнула mu rukom. El Sordo je prezrivo mahao na isprekidan španski način, pomicanjem gornjeg dela ruke, kao da se ne čeg otreša, što je izgledalo 89

kao negiranje svakog pozdrava koji nema ni čeg zajedničkog s poslom. Za vreme jela on nije nijedanput otkopčao svoj kožuh i bio je pažljiv i učtivo, pažljivo je okretao glavu da bolje čuje i vraćao se na svoj osakaćeni španski, pitajući Roberta Džordana učtivo o prilikama u Republici ali je bilo očigledno da želi da ih se otrese. Kad su odlazili, Pilar mu reče, "Pa, Santijago?" "Pa, ništa ženo, reče gluvi čovek. "U redu. Ali ja razmišljam." "1 ja, rekla je Pilar, i sad dok su silazili stazom kojom su se namučili idući gore, hodanje je bilo lako i prijatno niz strminu kroz borove, sa mračnom mjesom. Ivi Kooert uzoraan m Marija nisu govorili i sve troje su išli brzo dok se staza nije počela strmo dizati, napustivši šumovitu dolinu između drveća i izlazeći gore na livadu na visini. Bilo je vrelo posle podne kasnog maja, i kad su bili na pola puta te strmine žena se zaustavi. Robert Džordan zasta vši i okrenuvši se vide kako su joj graške znoja izbile po čelu. Izgledalo mu je da joj je lice bledo i koža žućkasta i da ima tamne kolotove oko očiju. "Da se malo odmorimo, reče "Idemo suviše brzo." "Ne, reče ona. "Produžimo." "Odmori se, Pilar, reče Marija. "Loše izgledaš." "Ćuti, reče žena. "Niko od tebe ne traži sa vet." Ona krenu stazom do vrha, disala je teško lice J°J. Je bilo vlažno od znoja i nije više bilo sumnje da je bleda. "Sedi, Pilar, reče Marija. "Molim te, molim te, sedi." "U redu, reče Pilar, i njih troje sedose pod bor i posmatrahu vrhove stena koji kao da su se, pokriveni snegom koji je bleštao na ranom popodnevnom suncu, izdvajali iz ovog visokog planinskog predela, tamo iza livada. "Kako je prokleta stvar taj sneg, a kako lepo izgleda, reče Pilar. "Kakva je varka taj sneg." Okrenu se Mariji. "Zao mi je što sam bila gruba prema tebi, guapa. Ne znam šta me je uhvatilo. Rđiave sam volje." 208 14 Eraest Hemingvej, IV 209 "Ja nikad ne vodim računa o onom što ti kažeš kad si ljuta, reče joj Marija. "A ti si često ljuta." "Ne, to je gore od ljutine, reče Pilar gledajući preko vrhova. "Tebi nije dobro, reče Marija. "Nije ni to, reče žena. "Hodi o vamo, guapa, i stavi mi glavu u krilo." Marija joj se primače, stavi ruke na nju i savija ih onako kako ih savija čovek koji se smešta da spava bez jastuka, pa stavi glavu na njih. Ona okrenu lice ka Pilar i nasmeši joj se, ali je krupna žena i dalje gledala preko li vade u planine. Milovala je devojkicu po glavi i ne gledajuć je i prelazila grubim prstom preko devojčinog čela, oko linije uva, pa niže linijom gde joj je kosa rasla na vratu. "Imaćeš je uskoro, Ingles, reče ona. Robert Džordan je sedeo iza nje. "Nemoj govoriti tako, reče Marija. "Da, moći će da te ima, reče Pilar ne gledajuć ni u jedno od njih. "Nikad te nisam želela. Ali sam ljubomorna." JPilar, reče Marija. "Nemoj govoriti tako." "Može da te ima, reče Pilar i prevuče prstom preko jagodice na njenom uvu. "Ali ja sam vrlo ljubomorna." 90

"Ali, Pilar, reče Marija. "Ali baš s i mi ti objasnila da nema ni čeg takvog između nas." "Postoji uvek nešto slično tome, reče žena. "Postoji uvek nešto slično nečemu što ne bi trebalo da postoji. Ali kod mene ne postoji. U stvari ne ji. Zelim tvoju sreću i ništa više." Marija ne reče ništa već produži da leži, nastojeći da joj glava bude što lakša. "Slušaj, guapa, reče Pilar, povlačeći odsutno prstom po konturama njenih obraza. "Slušaj, guapa, ja tebe volim, ali on može da te ima, ja nisam nikak va tortillera, nego žena stvorena za muškarce. To je istina. Ali sad mi pra vi zadovoljstvo da kažem usred dana, da te volim." "1 ja tebe volim." "Quć va. Ne govori gluposti. Ti čak ni ne znaš o čemu ja govorim." "Znam." "Que va, ti da to znaš. Ti s i za Inglesa. To se vidi, tako treba i da bude. To ja i ho ću. Ništa drugo ne bih ni htela. Nisam ja izopačena. Govorim ti samo ono što je istina. Malo će ti ljudi govoriti istinu, a nijedna žena. Ja sam ljubomorna, to kažem, jer jesam. I govorim ti." "Nemoj to govoriti, reče Marija. "Nemoj to govoriti, Pilar." "Por que nemoj to govoriti, reče žena, još uvek ne gledaju ći ni jedno od njih. "Govoriću dogod mi se bude svidelo da o tom govorim. A, ona pogleda sad na devojkku, "sad je došlo vreme. Neću više o tom da go vorim, razumeš?" "Pilar, reče Marija, "nemoj više tako govoriti." "Ti si dragi, dragi zečić, reče joj Pilar, stavi svoju veliku ruku pod devojkčinu glavu i diže je. "A ti, Ingles?" reče ona, "kakva ti je mačka pojela jezik?" "Nikakva životinja, reče joj Robert Džordan. "iOnda koja ži votinja?" ona položi de vojčinu glavu na zemlju. "Nikakva životinja, reče joj Robert Džordan. "Onda s i ga progutao sam, a?" "Bi će tako, reče Robert Džordan. "A je T ti se svideo ukus?" okrenu se sad Pilar i nasmeja se. "Ne naročito." "1 mislila sam da nije, reče Pilar. "1 mtstla sam da nije. Ali vraćam ti tvog zečića. Nikad nisam ni pokušala da ti ga uzmem. To ime joj dobro odgo vara. Čula sam jutros da je tako zoveš." Robert Džordan oseti kako mu lice cr veni. "Ti si vrlo teška žena, reče joj on. "Nisam, reče Pilar. "Ali i ovako jednostavna vrlo sam složena. Jes i li ti složen, Ingles?" "Nisam. Nisam ni tako jednostavan." "Ti mi se sviđiaš, Ingles, reče Pilar. Onda se nasmeši, naže unapred, nasmeši se i zatrese glavom. "Sad bih mogla da uzmem ze čića od tebe i tebe od zečića." "Ne bi." "Znam, reče Pilar i ponovo se nasmeši. "Ne bih ni želela. Ali da sam mlada mogla bih." "Verujem." "Veruješ?" "Svakako, reče Robert Džordan. "Ali je glupo razgo varati ovako." "To tebi ne prili ći, reče Marija. "Ne ličim danas mnogo na samu sebe, reče Pilar. "Nimalo. Tvoj most mi je zadao 91

glavobolje, Ingles." "Onda ga možemo nazvati Most Glavobolje, reče Robert Džordan. "Ali srušiću ga u provaliju kao slomljeni ptičji kavez." "Dobro, reče Pilar. "Samo govori tako." "Prelomiću ga isto kao što ti prelomiš bananu s koje si oljuštila kožu." "Baš bi mi banana sad dobro došla, reče Pilar. JProduži, Ingles. Pričaj naširoko." "Nema potrebe, reče Robert Džordan. "Hajdemo u logor." "Tvoja dužnost, reče Pilar. iStići ćeš, ne brini. Rekla sam da ću vas ostaviti." "Ne. Imam mnogo posla." "1 ovo je velik posao, a ne traži mnogo vremena." "Čuti, Pilar, reče Marija. "Gadno govoriš." "Ja sam gadna, reče Pilar, "ali ja sam i vrlo fina. Soi mui delicada. Ostaviću vas nasamo. A razgovor o ljubomori je glupost. Bila sam ljuta na Hoakina, jer sam videla po njegovom licu da sam ružna. Ljubomorna sam samo na tvojih devetnaest godina. To nije ljubomora koja traje. Ti ne ćeš uvek imati devetnaest. Sad idem." Ona ustade i oslonivši se riikom na kuk pogleda Roberta Džordana koji je takođe stajao. Marija je sedela na zemlji pod drvetom, napred nagnute glave. "Hajdemo svi zajedno u logor, reče Robert Džordan. "Bolje je, i tamo ima mnogo da se uradi." Pilar mahnu glavom put Marije koja je tu sedela okrenuvši glavu, i ne govoreći ništa. Pilar se nasmeši i slegnu ramenima goto vo neprimetno i reče, "Ti znaš put?" "Znam, reče Marija ne dižući glavu. "Pues me voi, reče Pilar. "Onda idem. Spremićemo ti nešto dobro za večeru, Ingles." 212 213 .# Ona livadom krenu kroz vres ka potoku koji je tekao naniže prema logoru. "Cekaj, zovnu je Robert Džordan. "Bolje je da idemo s vi zajedno." Marija je sedela tu i nije rekla ni reči. Pilar se i ne okrenu. "Que va, da idemo zajedno, reče ona. "Videćemo se u logoru." "Da li joj je sad dobro?" upita on Mariju. "Malopre je slabo izgledala." "Neka ide, reče Marija još uvek spuštene glave. "Mislim da treba da pođiem s njom." "Neka ide, reče Marija. "Neka ide." Glava III Hodali su kroz vres na planinskoj livadi i Robert Džordan je osećao kako mu vres struže po nogama, osećao je težinu pištolja u futroli na kuku, osećao je sunce na glavi, osećao je povetarac koji je svež puhaosa snega na planinskim vrhovima i, u svojoj ruci, ruku devojkje, čvrstu i snažnu, s isprepletenim prstima. Od nje, sa dlana njene ruke prislomljenog uz njegov dlan, sa njihovih prstiju prepletenih čvrsto, sa njenog ručnog zglavka koji je bio uz njegov, nešto je dolazilo od njene ruke, njenih prstiju, njenog ručnog zglavka, sveže kao prvi svetli vazduh koji, prilazeći k vama, jedva bora staklastu površinu mora, lagano kao kad čoveku prevučete perom preko usne, ili kao list koji pada kad nema ni daška po vetarca, tako lagano da su ga mogli osetiti samo dodirom 92

svojih prstiju, ali je bilo tako snažno, pojačano, i snažnim stiskanjem njiho vih prstiju i tesno sljubljenim dlanovima i zglavcima nametalo kao nešto hitno bolno i jako, tako da je njemu izgledalo kao da mu je neka struja podigla ruku i ispunila čitavo telo bolnom šupljinom želje. Pod suncem koje je sijalo na njenoj kosi zagasitoj kao žito, i njenom zlatnosmeđem, glatko ljupkom licu i na krivini njenog vrata, on joj po vuče glavu nazad, privuče je k sebi i poljubi. Oseti kako ona zad rhta kad je on poljubi i on je držao čitavo njeno telo uza se i osećao njene grudi na svojim prsima kroz dve košulje kaki boje, osećao je njene male i čvrste grudi i on otkopčava dugmeta na njenoj košulji i sagne se i poljubi je i ona je stajala drhteći, držeći zabačenu glavu na njegovoj ruci. Onda ona spusti bradu na njegovu glavu i on oseti kako mu rukama drži glavu i njiše je na sebi. On se uspravi i obema rukama stisnuo je tako čvrsto uza se da je podigao sa zemlje, pripijenu, i osećao je kako drhti i onda su se njene usne našle na njegovom vratu, i onda je on spusti i reče, "Marija, oh, moja Marija." Onda on reče, "Gde ćemo?" Ona ne odgovori ništa, već skliznu rukom pod njegovu košulju i oseti kako mu otkopčava dugmeta i ona reče, "1 ja tebe želim da poljubim." "Ne, zečiću." "JDa, da. Sve kao što i ti." "Ne. To je nemoguće." "J Dobro, onda. Oh, onda. Oh, onda. Oh. 214 Onda se osećao miris vresa zgnječenog i hrapavost savijenih stabljika pod njenom glavom i sunce svetlo na njenim zatvorenim očima, i čitavog svog života će pamtili krivu liniju njenog vrata s glavom zabačenom unazad među korenjem vresa i usne koje su se same od sebe malo micale i treperenje čvrsto stisnutih kapaka zbog sunca i svega, a njemu je bilo sve crveno, narandžasto, zlatno crveno, od sunca na zatvorenim očima, i sve joj je bilo te boje, sve to, ispunjavanje, posedovanje, imanje sve te boje, sve u slepilu te boje. Za njega je to bio tamni prolaz koji nije vodio nigde, onda opet nigde, onda opet nigde, onda još jednom nigde, stalno i uvek nigde, teško s laktovima na zemlji ka nigde, mračno, nikad nikakvog kraja nigde, visio je čitavo vreme uvek nad nesaznavanjem tog nigde, ovog puta i ponovo zauvek ka nigde, sad da ga ne odnese još jednom i zauvek ka nigde, sad iznad svih odnošenja gore, gore, i u nigde, iznenadno, zagrevajući, držeći, sva nigde odoše i vreme bi apsolutno mirno, a njih oboje su bili tu, i vreme je stalo i on oseti zemlju kako se pomera i izmiče ispod njih. Onda je ležao na boku, sa glavom zagnjurenom u vres, mirišući ga i miris korenja i zemlje i sunca izbijao je iz njega i bio je bodljiv i osećao ga je na svojim golim ramenima i na kukovima i devojka je ležala nasuprot njemu s još uvek zatvorenim očima i onda ih je otvorila i nasmešila mu se i on reče vrlo umorno iz velike ali prijateljske daljine "Zdravo, zečiću." A ona se nasmeši i reče, ne iz daljine, "Zdravo, moj Ingles." "Nisam ja Ingles, reče on vrlo leno. "u, aa, rece ona, "jesi. 11 si moj Ingles, i pruži ruku i uhvati ga za oba uva i poljubi ga u čelo. "Je li?" reče ona. "Kako je? Da li te bolje ljubim?" Onda su zajedno išli pored potoka i on reče, Marija, ja te volim i ti si tako ljupka, i sjajna, i lepa, i to toliko znači za mene što sam s tobom da osećam želju da umrem kad 93

sam s tobom i kad te volim." "O, reče ona, "ja umirem svakog puta. Zar ti ne umireš?" "Ne. Skoro. Ali da li si osećala kako se zemlja pokreće?" "Da. Kad sam umrla. Stavi ruku oko mene, molim te." "Ne. Imam tvoju ruku. Tvoja ruka mi je dovoljna." On pogleda u nju, i preko livade gde je soko lovio, i u velike popodneve oblake koji su sad nailazili preko planina. "1 nije ti tako s drugima?" upita ga Marija dok su hodali jedno pored drugoga s rukom u ruci. "Ne, zaista." "Voleo si mnoge druge." "Nekoliko. Ali ne kao tebe." "1 nije bilo tako? Istinski?" "Bilo je zadovoljstvo, ali nije bilo ovako 9fA onda se zemlja pokretala. Zemlja se nije nikad ranije pokretala?" "Nije. Nikad, istinski." "Da, reče ona. "A nama jeste i to za jedan dan". On ne reče ništa. 216 217 "Ali smo bar to sad doži veli, reče Marija. "1 sviđam li ti se? Dopadam li ti se? Docnije ću izgledati lepše." "Ti si i sad vrlo lepa." "Ne, reče ona, "ali pogladi me rukom po glavi. On je pogladi i oseti kako se njena podstrižena meka kosa najpre pora vnjava i onda diže između njegovih prstiju i onda stavi obe ruke na njenu glavu i okrenu joj lice k sebi i poljubi je. "Vrlo mi se sviđia ljubljenje, reče. "Ali ne umem lepo da ljubim." "Ne moraš da ljubiš." "E, moram. Ako treba da budem tvojažena, hoću da te zadovoljim na sve načine." "Ti mi pružaš do voljno zadovoljstva. Meni ne treba više. Ne bih mogao ništa da uradim kad bi mi pružala više zadovoljstva." "Ali videćeš, reče ona vrlo srećna. "Moja kosa te sad zabavlja, jer je neobična. Ali ona raste svakog dana. Biće duga i onda neću više izgledati ružna i možda ćeš me mnogo voleti." "Imaš di vno telo, reče on. "Najdivnije na svetu." "Samo je mlado i mrša vo." "Ne. U mladom telu ima nečeg magičnog. Ne znam otkuda ga ima u jednom telu, a nema u drugom. Ali u tvom ga ima." "Za tebe, reče ona. Ne" "rVC. "Da. Za tebe i uvek za tebe i jedino za tebe. Ali malo je što ti dajem. Naučiću kako da se bri nem za te. Aii reci mi istmSKi. ua u ti se zemija pokretala ranije?" "Nikad, reče on iskreno 94

"Onda sam srećnafače. "Sad sam istinski srećna." "Ti sad razmišlaiš o nečem drugom?" upita ga ona. I "Da. O svom poslu." v "Zelega bih da imarno konje zajharu ć, reče Marija. "U svojojsreći,zelega bilaa samrna konju i da jašem brso i aa ti ozo iafžeš porć. mene i da jašemo s ve brže i brž i daikadrfiepređiemo moju sreću." "Možemo da ponesemo t voju sreću avionom, reče on odsutno. "1 da idemo sve više i više u nebo kao m ali avioni lovci što se sijaju na suncu, re će ona. "1 da se prevrćemo i padamo. Que bueno!" nasmeja se.iMoja sreća ne bi to čak ni primetila." "Tvoja sreća ima dobar stomak, odvratil on čujući samo upola ono što ona go vori. Jer on sad nije bio više tu. Išao je pored nje, ali je bio zauzet razmišljanjem o problemu u vezi sa mostom i sad mu je sve bilo jasno i čvrsto i oštro kao kad su stakla kamere u fokusu. Video je dva položaja i Anselma i Ciganina kako vrše osmatranje. Video je prazan put i pokret na njemu. I video je mesto gde će postaviti dve automatske puške tako da pokrije što veći deo zemljišta, a ko će rukovati njima, mislio je, ja na kraju, ali ko će početi? Smestio je šipke, uklještio ih i čvrsto vezao, stavio kapisle i uvртеo ih, povezoao žicu, savio je i vratio nazad do mesta gde je ostavio staru ku 218 219 tiju sa eksplozivom i onda je po čeo da misli o svim stvarima koje su se mogle desiti i koje su mogle da po điu krivim putem. Prestani, re će on sebi. Voleo si se sad s tom devojkom i glava ti je sad potpuno bistra, i po činješ da se brineš. Jedna je st var razmišljati o onom što moraš da uradiš, a druga je st var brinuti se. Ne brini. Ne treba da se brineš. Znaš stvari koje možda moraš da uradiš i znaš šta se može desiti. Svakako, može se desiti. Ušao si u to znajući zašto se boriš. Boriš se tačno protiv onoga što radiš i što s i prisiljen da radiš, a da bi imao ikakvog izgleda da pobediš. Tako je on sad bio prisiljen da upotrebljava ove ljude koje je voleo kao što se, ako hoćeš da uspeš, upotrebljava vaju vojnici koje ni ne znaš. Pablo je očigledno bio najznačajniji. Znao je kako je to trenutno rđiavo. Zena je bila potpuno za to, i još je i sad ali je ostavrenje onog u čemu se to sastojalo nju već potpuno savladalo i mnogo je već stalo. Sordo je to odmah shvatio i to će izvršiti, ali pju se to nije ništa više sviđialo nego njemu, Robertu Džordanu. Tako, ti govoriš da se to neće desiti tebi nego se može desiti ovoj ženi, ovoj devojci i ostalima o kojima razmišljaš. U redu. šta bi se desilo njima da ti nisi došao? Sta im se desilo i šta im se događialo pre nego što s i ti zavirio ovamo? Ne smeš tako da misliš. Ti ne snosiš nikakvu odgovornost za njih, izuzev u akciji. Naređenja ne potiču od tebe. Nego od Golca. A ko je Golc? Jedan dobar general. Najbolji pod kojim si ikad služio. Ali, treba li da čovek izvršava nemoguća naređenja kad zna kuda vode? Čak kad dolaze i od Golca, koji je partija i vojska. Da. Mora da ih izvršava jer se jedino u izvršavanju mogu pokazati kao nemoguća. Kako znaš da su nemoguća, a nisi još ni pokušao da ih sprovedeš. Kad bi svako rekao da je naređenje nemoguće izvršiti kad ih dobije, gde bismo stigli? Gde 95

bismo svi mi bili kad bismo samo rekli, "Nemoguće, kada naređenja stignu? Video je već mnogo komandanata kojima su sva naređenja bila nemoguća. Ta svinja, Gomez, u Estramaduri. Video je dovoljan broj napada kojima bokovi nisu išli napred, jer je bilo nemoguće. Ne, on će izvršiti naređenja, a nesreća je satno u tom što mu se ljudi s kojima mora da ih izvrši sviđaju. U svim stvarima koje su oni, partizani, vršili, uvek su povećavali opasnost i donosili nesreću ljudima, koji su ih sklanjali i radili s njima. Zašto? Zato da najzad ne bi bilo nikakve opasnosti i da bi zemlja bila prijatno mesto za življenje. To je istina, ma koliko zvučalo otrcano. Kad bi Republika izgubila bilo bi nemoguće za one koji su verovali u nju da žive dalje u Španiji. Ali da li bi? Da, znao je da bi bilo, po onom što se desilo u delovima koje su fašisti već bili zauzeli. Pablo je svinja, ali ostali su dobri ljudi i nije H to izdaja prema svima njima navesti ih da to urade? Možda jeste. Ali ako to ne urade, d'va eskadro na konjice će doći kroz nedelju dana i proteraće ih iz ovih brda. Ne bi se ništa dobilo time što bi ih ostavio na miru. Izuzev ako bi sve ljude ostavio na miru i ne bi se mešao ni u čije stvari. Onda, znači da veruje u to? Da, veruje. A šta onda sa društvom 220 221 koje bi imalo planski živi vot i sa svim ostalim? Da li drugi onda da to izvrše? I on ima svoje stvari da radi posle rata. On se bori u ovom ratu zato što je otpočeo u zemlji koju voli i što veruje u Republiku, i kad bi ona bila uništena živi vot bi bio nepodnošljiv za sve one koji su u nju verovali. On je pod komunističkom disciplinom za čitavo trajanje rata. Ovde, u Španiji, komunisti su imali najbolju disciplinu i najzdraviju i najpametniju za vođenje rata. On je prihvatio njihovu disciplinu u toku rata, jer su u vođenju rata oni predstavljali jedinu partiju čiji je program i disciplinu on bio u stanju da poštuje. Kakva je onda njegova politika? On je sad uopšte nema, govorio je u sebi. Ali ne govori o tom nikom drugom, razmišljao je. Nemoj to nikad priznati. A šta ćeš docnije raditi? Vraćam se nazad i živi veću od poučavanja španskog, kao i ranije, i napisaću jednu istinitu knjigu. Kladam se, reče. Kladam se da će to biti lako. Moraće da razgovara s Pablom o politici. Bilo bi svakako zanimljivo videti kakav je bio njegov politički razvoj. Klasično kretanje s leva u desno, verovatno kao stari Leru. Pablo je umnogom podsećao na Lerua. I Prieto je loš. Pablo i Prieto otprilike podjednako veruju u krajnju pobjedu. Svi oni vode politiku konjokradica. Verovao je u Republiku kao oblik vladavine, ali će Republika morati da se otrese čitave te skupine konjokradica koje je dovela u škripac kad je pobuna počela. Da li je ikad postojao narod čije bi vođe bili u tolikoj meri njegovi istinski neprijatelji kao što su oni ovome? 222 Neprijatelji naroda. Iu stavi. To je parola dana i mogao je izbaciti. To je došlo kao posledica njegovog spavanja s Marijom. Bio je postao tako zagrižen što se tiče politike i svakim delićem tela vezan za nju, kao neki baptist u svojoj čvrstoj ljušturi, i frazu kao što je "neprijatelji naroda" prihvaćao je njegov duh bez ikakve kritike. I sve klišefraze, i revolucionarne i patriotske. Dabome, bile su istinite, ali je bilo suviše lako 96

naviće se da ih upotrebljavaš. Ali od sinoć i danas popodne, duh mu je bio mnogo bistriji i čistiji u tim stvarima. Bigotizam je čudna stvar. Da bi bio bigotan, čovek mora da bude apsolutno siguran da je u pravu, a ništa ne stvara tu sigurnost i opravdanost kao suzdrža vanje. Suzdržavanje je neprijatelj jeresi. Kako li bi ta premisa stajala, kad bi je on ispitao? To je verovatno razlog zbog koga su komunisti obično udarali na boemstvo. Kad si pijan ili izvršiš preljubu ili blud otkri vaša i prepoznaješ kroz svoju sopstvenu pogrešnost i pogrešnost onog tako promenljivog supstituta apostolske vere partijske linije. Dole boemstvo, greh Majakovskog. Ali Majakovski je ponovo svetac. Zato što je bezbedno mrtav. I ti ćeš biti sigurno mrtav, govorio je on sebi. Prestani da misliš o tim stvarima. Misli na Mariju. Mariji se nimalo nije sviđao njegov bigotizam. Ali dosad ona nije uticala na njegovu odluku, ali on bi sad mnogo više voleo da ne umre. Vrlo rado bi odustao od mučeničkog ili herojskog svršetka. Nije želeo da stvara Termopile, niti da na nekom mostu bude Horacije, niti holandski mladić s prstom na 223 oram. je. voleo da provede izvesno vreme s Marijom. Da najjednostavnije izrazi čitavu stvar. Želeo bi da s njom provede dugo, dugo vremena. Nije verovao da će ikad postojati nešto tako kao što je dugo, dugo vremena, ali ako bude postojalo, voleo bi da dugo vremena provede s Marijom. Otišli bismo u hotel i prijavili se kao doktor i gđa Livingtoun, mislio je. Zašto se ne bi oženio njom? Svakako, pomisli. Oženiću se. Onda ćemo biti g. i gđa Robert Džordan iz San Vali, Ajdahou. Ili iz Korpusa Kristi, Teksas, ili iz Bata, Montana. španske devojke postaju odlične žene. Nisam nikad bio nijednom oženjen, pa znam. I kad dobijem ponovo svoje nameštenje na uni versitetu, ona će biti nastavnikova žena i kad studenti, koji studiraju španski kao glavni predmet, dođu uveče da popuše po lulu i da vode nezvanične diskusije, koje toliko vrede, o Kvevedu, Lope de Vegi, Galdosu i ostalim uvek divno mrtvima, Marija im može pričati o tom kako su joj krstaši u plavim košuljama zbog istinske vere seli na glavu, dok su joj drugi stiskali ruke i svlačili košulju da bi joj njome zapušili usta. Zanima me kako će se Marija svideti svetu u Misuli, u Montani? To jest, ako mi uspe da ponovo dobijem nameštenje u Misuli. Verujem da sam sad zauvek zabeležen kao crveni i da ću biti na opštoj crnoj listi. Mada čovek nikad ne zna. Čovek nikad ne može reći. Nemaju nikakvog dokaza šta radim i u stvari ne bi nikad verovali, čak i da im kažem, a moj pasoš je vredeo za španiju pre ograničenja. Vreme za povratak bice u jesen trideset sedme. Otputovao sam u leto trideset šeste i mada sam dobio odsustvo na godinu dana, ne moram da se vratim pre početka zimskog semestra iduće godine. Ali ako baš tako postavljaš stvari, ima mnogo vremena između današnjeg dana i preksutrašnjeg. Ne. Smatram da nema potrebe da se brinem o universitetu. Samo se vratiš tamo u jesen i stvar će biti u redu. Prosto pokušaš i vratiš se. Ali čudan je ovaj život, sad već dugo. Jest, bogami. španija je tvoj posao i zaposlenje, a onda nalazeći se u španiji to je prirodno i zdravo. Već više leta si radio na inženjerskim projektima i u šumskoj službi pratio puteve i u parkovima i naučio si kako se rukuje barutom, tako da je demoliranje postalo prirodno tvoj normalni posao. Uvek malo užurban, ali zdrav. Kad jednom usvojiš demoliranje kao problem, onda je ono samo problem. Ali ima mnogo stvari koje nisu tako lepe, a koje idu s tim, mada sam Bog zna da si ih ti prihvatao s 97

dosta lako će. Stalno nastojavanje da stvoriš uslove podesne za uspešno ubijanje prati demoliciju. Da li krapne reči po mažu da se to lakše brani? Da li one stvaraju ubijanje probavljivijim? Prihvatio si se toga donekle isuviše lako, ako baš mene pitaš, pomisli on. I kakav ćeš izgledati, ili još tačnije, za šta ćeš biti kad za vršiš svoju službu Republici, za mene je, pomisli on, sasvim neizvesno. Ali pretpostavljam da ćeš se svega toga otresti time što ćeš to opisati, reče on. Kad jednom to pribeležiš, gotovo je sve. Biće dobra knjiga ako budeš umeo da je napišeš. Mnogo bolja od druge. 224 15 Ernest Hemingway, IV 225 Ali u međuvremenu jedini život koji imaš ili ćeš ikad imati jeste ovaj danas, noćas, sutra, i isto i isto ponovo nadam se, razmišljao je, i zato bolje hvataj ovo vreme koje ti je tu i budi zahvalan na njemu. A ako se stvar s mostom loše svrši. Zasad ne izgleda baš naročito zgodno. Ali Marija je dobra. Zar nije? O, zar nije, pomisli on. Možda je to ono što sad treba da dobijem od života. Možda je to moj život i umesto da poživim sedamdeset godina poživeću četrdeset osam sati ili tačnije sedamdeset ili sedamdeset dva sata. Dvadeset četiri sata dnevno puta tri bilo bi sedamdeset dva sata, to jest tri puna dana. Mislim da je moguće puno proživeti život u sedamdeset sati kao i u sedamdeset godina s tim da ti je život bio pun kad tih sedamdeset časova počnu i da naiđu u doba izvesne zrelosti. Kakve gluposti, pomisli on. O kakvim ti burgijama samo misliš. To je stvarno glupost. A možda i nije. Dobro, videćemo. Poslednji put sam spavao s devojkom u Madridu. Ne, u Eskorijalu i, izuzev što sam se noću probudio i pomislio da je to neka druga i uzbudio se dok nisam shvatio ko je, nije bilo ništa naročito izuzev što je bilo prilično prijatno. A ono pre toga u Madridu, izuzev što sam ležao i pretvarao se i zamišljao drug u dok su se stvari odvijale, bilo je isto ili čak još gore. Ja nisam neki romantični obožavalac španske Zene i nikad nisam smatrao slučajne doživljaje kao nešto drugo, nego kao slučajne doživljaje u bilo kojoj zemlji. Ali kad sam s Marijom, ja je volim tako da osećam bukvalno kao da ću umreti, a nikad ni sam ranije u to verovao, niti mislio da je to moguće. Tako, ako ti život daje sedamdeset godina za sedamdeset časova, ja tu vrednost imam sad i srećan sam da sam je saznao. A ako ne postoji takva stvar kao što je dugo vreme, niti ostatak života, niti odsad pa nadalje, nego postoji samo sad, onda je sad stvar koju treba slaviti i srećan sam sa tim sad. Sad, ahora, maintenant, heute, nov. Sad, smešno zvuči da bi to sad moglo da bude čitav svet i tvoj život. Esat noche, tonight, ce soir, heute abend, noćas. Život i žena. Life and wife. Vie i Mari. Ne, ne ide. Na francuskom ispada muž. Po stoje no i frau, ali to ništa ne kazuje. Uzmimo mrta, v, dead, mort, muerto, i todt. Todt je najmrtnije od svih izraza. Par, var, guerre, guerra, i Krieg. Krieg je najbliži, zar ne? Ili je možda zbog toga što nemački znam najslabije. Dragana, sweetheart, chérie, prenda, i Schatz. Sve bih dao za ime Marija. Postoji ime. Dobro, svi će delovati zajedno i to uskoro. A sve stalno izgleda gore. To nije nešto što možeš uraditi ujutru. Provođaš u jednoj nemogućoj situaciji do noći da bi opet ušao u to. Možda bi bilo sasvim u redu kad bi mogao da do mraka budeš daleko od tog i da ga se onda ponovo prihvatiš. Šta ako to počneš raditi, kad svane jutro? Šta onda? A taj jadni, nesrećni Sordo koji prestaje da govori u dijalektu da bi mi stvari objasnio. Kao da 98

nisam o tom mislio kad god sam razmišljao o tim stvarima otkako mi je to Golc prvi spomenuo. Kao da s tim ne živi kao sa grudvom nesva 226 renog testa na dnu stomaka, stalno od nakju čerašnje večeri. Čudna stvar. Ideš tako s njima čitavog života i oni izgledaju kao da nešto znače i na kraju uvek se završi tim da ne znače ništa. Nikad pre nije bilo ništa slično. Misliš da je to stvar kakvu nikad nećeš doživeti. I onda u takvom jednom smrdljivom poslu kao što je koordiniranje rada u veju po sranih grupa gerilaca pri dizanju mosta u vazduh pod nemogućim okolnostima da bi osujetio neku kontraofanzivu koja će u to vreme svakako početi, natrapaš na de vojku kao što je Marija. S vakako. Eto, kako idu stvari. Naleteo si na nju prilično kasno, to je sve. Jedna žena kao što je Pilar prosto ti gurne de vojku u krevet, i šta se deša va? Da, šta se deša va? šta se dešava? Reci mi šta se deša va, molim te? Da. Eto ti šta se deša va. Eto ti tačno šta se dešava. Nemoj se zavarati da ti je Pilar gurnula devojku u krevet i nemoj pokušavati da to obescenjuješ ili obezvređiš. Bio si gotov kad si je prvi put video. Kad je prvi put otvorila usta i razgovarala s tobom tad je već sve bilo gotovo, i ti to znaš. I pošto ti se to desilo, nikad nisi mislio da će ti se desiti, nema nikakvog smisla da se sad na to bacaš blatom, kad znaš šta je to i znaš da je došlo kad si prvi put bacio na nju pogled kad je izišla napo lje sagnuta nad g vozdenom činijom koju je nosila. Tad te je uhvatilo i ti to znaš, i našto onda lagati? Nešto čudno ti se unutra deša valo svaki put kad si je pogledao, i svaki put kad je ona tebe pogledala. Pa onda zašto ne priznaješ? U redu, priznaću. A što se tiče Pilar i tog da je nju ona tebi gurnula, ono što je Pilar uradila, uradila je kao pametna žena. Ona je dobro pazila devojku i videla je onog trenutka kad se devojka vratila s gvozdеноm činijom u pećinu šta će da naiđe. Tako je ona samo olakšala stvari. Olakšala je stvari tako da se ono desilo i sinoć i popodne. Ona je samo neuporedivo civilizovanija od tebe i zna šta znači vreme. Da, reče on u sebi, smatram da moram priznati da ona ima izvesne pojmove o vrednosti vremena. Počela je da preklapa, a sve zato što nije želela da drugi ljudi izgube ono što je ona izgubila, i onda pomisao da priznaje da je nešto izgubljeno bila je suviše krupna da bi je progutala. Tako je počela ponovo da preklapa gore na brdu i čini mi se da mi njoj ništa nismo olakšali. Eto, to je ono što se deša va i što se desilo i moraš i sam priznati, i sad više nikad nećeš sastaviti ni pune dve noći s njom. Kamoli čitav život, živeti zajedno, ili imati što se pretpostavlja da ljudi uvek imaju, ne, nikako. Jednu noć koja je prošla, jedanput jedno poslepodne, još sledeću noć možda. Ne, gospodine. Ni vremena, ni sreće, ni zabave, ni dece, ni kuće, ni kupatila, ni čiste pidžame, ni jutarnjih noćvina, ni zajedničkog buđenja, niti buđenja pojedinačnog, a kad znaš da je ona tu i da nisi sam. Ne. Ni čeg takvog. Pa šta, kad je to sve što ćeš dobiti u životu od onog što želiš kad si to sad našao zašto bar nemaš jednu noć u krevetu s čaršavima? Tražiš nemoguće. Tražiš sasvim nemoguće. Tako, ako voliš tu devojku koliko kažeš da je voliš, bolje je da je voliš tako snažno da jačinom nadoknadiš ono što se tom odnosu nedostajati zbog krat

229 kočice trajanja. Čuješ li to? U stara vremena ljudi su posvećivali čitav život tome. A sad kad si ti to našao, ako budeš imao dve noći čudićeš se otkuda ti tolika sreća. Dve noći. Dve noći da voliš, poštuješ i miluješ. U zlu i u dobru. U muci i u smrti. Ne, ne tako. U muci i u zdravlju. Dok nas smrt ne rastavi. U dve noći. Više nego verovatno. Više nego verovatno, i sad odbaci takva razmišljanja. Možeš sad da prestaneš. To ti ne vredi. Ne radi ništa što nije dobro za tebe. Tako ti je to. To je ono o čemu mu je Golc pri čao. što je duže bi vao ovde sve mu je Golc izgledao silniji. Dakle to je ono o čemu se on raspitivao kao o nekoj nadoknadi za neredovnu službu. Da li je i Golc to doži veo i da li je to stvarala užurbanost i nedostatak vremena i okolnosti? I da li on misli da je to nešto naročito samo zato što se to njemu dešava? Da li je i Golc negde spavao u žurbi, dok je komando vao neredovnom konjicom u Crvenoj armiji i da li je kombinacija okolnosti i ostalo činilo da devojke izgledaju kao Marija? Verovatno je Golc sve to znao i želeo je da po kaže da moraš da iziđi viš čitav život u dve noći koje su ti date na to ži vljenje koje sad imaš moraš da koncentrišeš u kratkom vremenu sve što bi inače dugo imao, zato da bi mogao uopšte da ga imaš. To je bio dobar na čin verovanja. Ali nije vero vao da su Mariju samo okolnosti stvorile. Ukoliko, dabome, ona samo nije reakcija na svoje okolnosti koliko i on na svoje. Njena jedna okolnost nije tako dobra, pomisli. Ne, nije naro čito dobra. Ako je to tako, onda je tako. Ali ne postoji nikakav zakon koji bi ga naterao da mu se to sviđia. Nisam nikad znao da ću moći da osećam ono što osećam, pomisli. Niti da bi se to meni moglo desiti. Zeleo bih da to mogu zadržati za čitav život. Hoćeš, zadržaćeš, govorio mu je drugi deo njega. Zadržaćeš. Ti to imaš sad i to je ono što čitav tvoj život jeste sad. Postoji samo sad. Ne postoji ni ju če, dabome, niti nekakvo sutra. Koliko mora da ti bude godina da bi to saznao? Postoji samo sad, a ako je sad dva dana, onda su dva dana čitav tvoj život i sve mora biti u proporciji. Tako se to živi život u dva dana. I ako prestaneš da se žališ i da tražiš ono što ne možeš dobiti, proži većeš lepo. Dobar život se ne meri biblijskom merom. Dakle, ne brini, uzmi šta imaš, vrši svoj posao i ima ćeš dug i veseo život. Zar nije već odskora veseo? Na šta se žališ? Tako ti je to s ovom vrstom posla, pomisli on, i bi vrlo zadovoljan mišlju, nije st var u tom što naučiš mnoge st vari, koliko što sretiš razne ljude. Bio je sad zadovoljan jer se salio i ponovo se vratio na devojku. "Volim te, zečiću, reče on devojci. "šta si ono govorila?" "Rekla sam, odgovori ona, "da ne moraš da se brineš zbog posla jer te ja neću gnjaviti niti ću se mešati. Ako bude ma šta što bih ja mogla da uradim, ti ćeš mi reći." "Nema ništa, reče on. "To je zaista prosta stvar." "Ja ću naučiti od Pilar šta treba da radim da bih se kako valja brinula o čoveku i to ću raditi, reče Marija. "Onda, kad nau čim, otkriću mnoge stvari i sama, a druge ćeš mi ti reći." 230 231 "Nema šta da se radi." "Que va, čoveče, da nema šta! Tvoja krevetnina, jutros, trebalo je da se protrese i provetri i iznese na sunce. Onda, pre nego što rosa padne da se unese u zaklon." "Produži, zečiću." 100

"Tvoje čarape treba da se operu i osuše. Nasto jaću da imaš dva para." "šta još?" "Ako mi pokažeš k ako se to radi, ja ću da ti čistim i mažem pištolj." "Poljubi me, reče Robert Džordan. "Ne, ja ti ozbiljno govorim. Hoćeš li mi pokazati kako se radi to s pištoljem? Pilar ima krpa i ulja. U pe ćini ima i jedna šipka za čišćenje, koja će taman odgovarati." "Svakako. Pokazaću ti." "Onda, reče Marija, "nau čičeš me kako se puca, tako da jedno od nas može da ubije ono drugo i sebe, ako bi jedno bilo ranjeno, a treba izbe ći zarobljavanje." "Vrlo zanimljivo, reče Robert Džordan, "imaš li još mnogo tak vih ideja?" "Nemam, reče Marija. "Ali ova je dobra. Pilar mi je dala ovo i pokazala mi kako se upotrebljava, ona otvori džep na košulji i iz vuće kožnu futrolu onak vu u kakvoj se obično nose džepni češljevi, odvi gumeni zavoj s obe strane i izvadi brijač tipa Džem s jednom oštricom. "U vek ga ovde čuvam, objasni, "Pilar kaže da čovek mora samo da napravi rez ovde ispod uva i da povuće nadole." Ona mu pokaza prstom. "Ona kaže da se tu nalaz i velika ija i ako povućeš brijačem ne možeš da pro mašiš. I ona, takođie, kaže da ne boli, samo moraš čvrsto da pritisneš ispod u va i da povućeš nadole. Kaže da to nije ništa i da niko ne može zausta viti ako to uradiš." "To je tačno, reče Robert Džordan. "To je karotidna arterija." Tako, ona se kre će ovuda s tim celo vreme, pomisli on, kao sa mogu ćnošću potpuno prihvaćenom i za koju se pripremila. "AH ja bih više volela da me ti streljaš, reče Marija. "Obe ćaj mi da ćeš me streljati ako ikad bude potrebno." "Svakako, reče Robert Džordan. "Obećavam ti." "Mnogo ti hvala, reče Marija. "Znam da to niie lako izvršiti." "Molim, reče Robert Džordan. Ti zaboravljaš sve to, pomisli on. Ti zaboravljaš na lepote građianskog rata kad suviše misliš na posao. Ti s i zaboravio na to. Misliš da s i zaboravio. Kaškin nije mogao da zaboravi i to mu je smetalo u poslu. Ili smatraš da je on nešto slutio? Vrlo čudno da nije osetio nikakvo uzbuđenje zbog Kaškinova streljanja. O čekivao je da se jednom pojavi. Ali dosada nije apsolutno ništa osećao. "Ali ima još stvari koje mogu da uradim za tebe, re će mu Marija hodajući sasvim pored njega i sad vrlo ozbiljna i ženst vena. "Sem toga što možeš da me ubiješ?" "Da. Mogu da ti uvijam cigaretu kad ne budeš više imao tih sa vrhom od kartona. Pilar me naučila kako se vrlo lepo zavijaju, pa budu čvrste, uredne i ne rasipaju se." 232 "Odlično, reče Robert Džordan. "Da li ih sama i lepiš?" "Da, reče devotka, "i kad budeš ranjen paziću te, previjaću ti ranu, umivaću te i hraniću te " "Možda neću biti ranjen, re će Robert Džordan. "Onda kad budeš bolestan, ja ću paziti na tebe, kuvaću ti supe, čistiti te i raditi sve za tebe. I čitaću ti." "Možda se neću razboleti." "Onda ću ti donositi kafu ujutru kad se probudiš " "Možda se meni ne s viđia kafa, reče joj Robert Džordan. 101

"Nije tako, voliš je, reče devojka sva srećna. "Jutros si popio dve šolje." "Pretpostavimo da meni dosadi kafa i da nema potrebe da me ubiješ i da ne budem ni ranjen, ni bolestan i prestanem pušiti i imam samo jedan par čarapa i da vetrim sam svoju posteljinu. šta ond a, zečiću?" potapša je on po leđima. "šta onda?" "Onda, reče Marija, "onda ću pozajmiti makaze od Pilar i odse ći ti kosu." "Ali ja to ne želim." "Ni ja, reče Marija. "Svidia mi se onakva kakva je. Tako. A ako ne budem mogla ništa da uradim za tebe, sešću pored tebe i posmatra ću te, a no ću ćemo voditi ljubav." "Dobro, reče Robert Džordan. "Ta poslednja misao je vrlo pametna." "1 meni se čini, nasmeši se Marija. "O, Ingles, reče ona. f "Ja se zovem Roberto." 234 ,JNe. Ja te zovem Ingles kao i Pilar." "Ali ja se zovem Roberto." "Ne, reče mu ona. "Danas ćeš čitavog dana biti Ingles. I mogu li ti nešto pomoći?" "Ne. Ono što sad radim, radim sam i vrlo trezveno." "Dobro, reče ona. "A kad ćeš to svršiti?" "Večeras, ako bude sreće." "Dobro, reče ona. Ispod njih se nalazilo poslednje drveće koje je vodilo ka logoru. "Ko je to?" upita Robert Džordan i pokaza prstom. "Pilar, reče devojka gledaju ći tamo gde je on pokazivao. "Pilar, dabome." Na donjoj ivici livade gde je raslo prvo drveće sedela je žena s glavom naslonjenom na ruke. S mesta na kome su oni stajali izgledala je kao neki taman zavešljaj crn prema smeđiem deblu drveta. "Hajdemo, reče Robert Džordan i poče da trči prema njoj kroz vres visok do kolena. Bilo je teško i naporno trčati kroza nj, i pošto je trčao neko vreme on uspori korake pa onda pođie hodom. Video je glavu žene naslonjenu na skrštene ruke gledala je otvoreno i tamno u deblo drveta. On priđie k njoj i oštro reče, "Pilar!" Zena diže glavu i pogleda ga. "O, reče ona. "Jeste li već svršili?" "Jesi li bolesna?" upita je savijen nad njom. "Que va, reče ona. "Spavala sam." "Pilar, reče Marija, koja je prišla, kleknu vši. "Kako si? Je li ti dobro?" i. "Odlično sam, reče Pilar, ali ne ustade. Posmatrala ih je. "Pa, Ingles, jesi li se ti opet muški pošalio? " ,Je li ti dobro, upita je Robert Džordan prela zeći preko pitanja. "Zašto ne bi bilo? Spa vala sam. Zar ne?" "Pa, reče Pilar devojci. "Izgleda da ti odge vara." Marija pocrvene i ne reče ništa. "Pusti je na miru, reče Robert Džordan. "Niko tebi ne govori, reče mu Pilar. "Mari ja, reče ona i glas joj je bio vrlo tvrd. Devojka ne diže pogled. "Marija, reče žena ponovo. "Kazala sam ti, či ni mi se, da ti odgovara." "O, pusti je na miru, reče ponovo Robert Džordan. 102

"Ti, čuti, reče Pilar ne gledaju či ga. "Slušaj Marija, rec i mi jednu stvar." "Ne, reče Marija i zatrese glavom. "Marija, reče Pilar i glas joj je bio tvrd kao i lice, i nije bilo ni čeg prijateljskog na njenom licu. "Reci mi jednu stvar po svojoj sopstvenoj volji." Devojka odmahnu glavom. Robert Džordan je pomislio kako bi je, da ne mora da radi s tom ženom i njenim pijanim mužem i čitavim njenim nakotom, tako lupio posred lica. "Hajde, ispri čaj mi, reče Pilar devojci. "Ne, reče Marija, "ne." "Ostavi je na miru, reče Robert Džordan i glas mu je zvučao kao da nije njegov. Lupiću je pa šta bilo, pomisli. Pilar mu čak i ne odgovori. Nije to bilo kao kad zmija omađija pticu, ili kad mačka omađija pticu. Nije tu bilo ni čeg od grabljivica. Niti je bilo ma čega izopačenog u tom. Bilo je nekog širenja, kao što se širi kobrina kapuljača. Osećao je to. Osećao je pretnju tog širenja. Ali to širenje je bilo vlast, ne zla, već istraživanja. Voleo bih da to nisam video, pomisli Robert Džordan. Ali za to se ne udara. "Marija, reče Pilar. "Ja te ne ću ni taći. Reci mi po svojoj volji." "De tu propria voluntad, reči su bile na španskom. Devojka odmahnu glavom. "Marija, reče Pilar. "Sad i sama po svojoj volji. Čuješ li me? Ma šta?" "Ne, reče devojka tiho. "Ne i ne." Ne, ti ćeš mi sad reći, kaza joj Pilar. "Nešto. Videćeš. Ti ćeš mi sad reći." "Zemlja se pokretala, reče Marija ne gledaju či u ženu. "Istinski. Bilo je tako da ti ne mogu ispričati." "Tako, reče Pilar i glas joj je sad bio topao i prijateljski i nije u njemu bilo nikakvog prisiljavanja. Ali Robert Džordan primeti male kapljice znoja na njenom čelu i usnama. "Tako je to bilo. Tako je bilo." "Istina je, reče Marija i ugrize se za usnu. 236 237 "Dabome da je istina, reče Pilar nežno. "Ali nemoj o tom pričati, jer ti neće verovati. Ti nemaš Cali kr vi u sebi, Ingles." Ona se diže i Robert Džordan joj pomože pri tom. "Ne, reče on. "Koliko ja znam nemam." "Nema ni Marija koliko ona zna, reče Pilar. "Pues es mui raro. Vrlo čudno." "Ali desilo se, Pilar, reče Marija. "Como que no, hija?" Pilar reče. "Zašto ne, kćeri? Kad sam ja bila mlada zemlja se tako kretala da si mogao osetiti kako se u prostoru pomera, i bojao si se da ne izmakne ispod tebe. Dešavalo se svake večeri." "Lažeš, reče Marija. "Da, reče Pilar, "lažem. Nikad se ne miče više od tri puta u ži votu. Da li se stvarno pokretala?" "Da, reče devojka. "Istinski." "A tebi, Ingles?" Pilar pogleda Roberta Džordana. "Nemoj lagati." "Da, reče on. "Istinski." "Dobro, reče Pilar. "Dobro. To je nešto." 103

"šta misliš kad kažeš tri puta?" upita Marija. "Zašto si to rekla?" "Tri puta, reče Pilar. "Sad ste imali to jedanput." "Samo tri puta?" "Većini sveta nijedanput, reče Pilar. "Jesi li sigurna da se kretala?" "Mogao si pasti koliko se kretala, reče Marija. 238 "Onda sigurno jeste, reče Pilar. "Hajdemo u logor." "Kakve su to gluposti to tri puta?" reče Robert Džordan krupnoj ženi dok su išli zajedno kroz borove. "Gluposti?" pogleda ga ona iskosa. "Nemoj mi pričati o glupostima, Engleščiću." "Jesu li to vračarije kao i gledanje u dlan?" "Ne, to je opšte i potvrđeno iskustvo kod Gitanosa." "Ali mi nismo Gitanoši." "Ništa. Ali ste imali nešto sreće. I oni koji nisu Cigani imaju ponekad sreće." "Ti misliš da je istina to s tri puta?" Ona ga pogleda popreko. "Ostavi me na miru, Engles, reče ona. "Nemoj me gnjaviti! Ti si previše zelen da sa mnom razgovaraš." "Ali, Pilar, reče Marija. om i puta, ita. "Dva puta, pita je Robert Pilar j loživeti to ita ilar. "Čuti. Busnes doba mt? upita Robert džordan. "Hožeš li ti da čutiš?" ffege Pilaruti!" U redu, reče sebi Robert Džordan TSamo ja nemam te kr vi nimalo u sebi. Poznavao sam dosta Cigana, oni su prilično čudni. Ali i mi smo. Razlika je u tom što mi hoćemo pošteno da zarađujemo za život. Niko ne zna od kakvog plemena 239 ćemo, niti kakva su naša plemenska nasleđia, niti kakve su se misterije dešavale u šumama u kojima su živi naši preci. Jedino što znamo je da ne znamo. Mi ništa ne znamo šta se s nama dešava noću. Ali ipak kad se dešava danju, to je nešto. Ma šta se desilo, desilo se, i sad ta žena ne samo da je materala da joj devojka to, iako nije htela, ispriča, nego je to čak uzela i prisvojila. Morala je od tog da napravi cigansku stvar. Gore na brdu sam mislio da je dotučena, a ona nesumnjivo ponovo počinje da gospodari. Da želi zlo, trebalo bi je ubiti. Ali to nije bilo zlo. To je jedino bila želja da se drži života. Da se drži života preko Marije. Jednom, kad prođieš kroz taj rat, možeš se prihvatiti studiranja žena, reče on sebi. Možeš početi s Pilar. Ako se baš upitpmžila ti je prilično složen dan. Nikad prrijiznosifetsciganske stvari. Izuzev dlana, pfffrnsli. Da, dabome, plan. I ne verujem da se šalila s tim. Dabome, nije htela da mi kaže šta je videla. Ali sama je poverovala u ono što je videla. Ali to ništa ne znači. i "Slušaj, Pilar, reče on ženi. Pilar ga pogleda i nasmeši i "šta je?" upita ona. "Ne budi previše tajansjilna, reče Robert Džordan. "Ta tajanstvenost ič zamara." "O, reče Pilar 104

"Da i možpšraevojku da ostaviš na miru," "Ostavižu devojku na miru." "1 pgfavi nastranu te misterije, re će Robert Džordan. "Imamo mnogo posla i mnogo st vari da uradmio i bez komplikovanja s tim koještarijama. Majnje tajanst venosti i "Znam, reče Pilar i klimnu glavom. "A slušaj, Ingles, reče mu ona i nasmeš i se. "Da li se zemlja pokretala?" "Jeste, idi do đavola, pokretala se." Pilar se smejala i smejala, i zastala da posmatra Roberta Džordana smejući se i dalje. "O, Ingles, Ingles, re će ona smejući se. "Vrlo si smešan. Moraš sad mnogo da radiš da bi povratio svoje dostojanstvo." Idi do đavola, pomisli Robert Džordan. Ali nije ništa rekao. Dok su razgo varali oblaci su zaklo nili sunce, i kad je pogledao gore prema planini nebo je bilo teško i sivo. "Bogaiiii, reče Pilar gledajući nebo. "Pašće sneg." "SađiGotovo u junu?" "Zašto ne? O ve planine ne znaju imena meseci. Sad jermaj "Ne može sneg da padne, reče on. vNe može da padne. "Papak, dbert Džor neba sunce je sa posmatrao potpun st vena tako da je la je planinskfe vrh "Da, repe. ona. "Pašće sneg." u gustu sivoću to žuto i dok ga je foča je postala jedini teška i presecar jV s u pravu. 240 16 Ernest Hemingvej, 241 Glava IV Kad su stigli do logora, sneg je padao i pahuljice su padale dijagonalno kroz boro ve. Koso su se spuštale kroz dr veće, retke u po četku i kružile su dok su padale, a onda, kad hladan vetar poče da duva sa planine, one su se gusto kovitlale i Ro bert Džordan je stajao pun besa ispred pe čine i po smatrao ih. Imaćemo mnogo snega, re će Pablo. Glas mu je bio debeo, a o či crvene i krmeljive. "Je li Ciganin došao?" upita ga Robert Džordan. "Nije, reče Pablo, "ni on ni starac." "Hoćeš li poći sa mnom do gornjeg položaja iznad puta?" "Neću, rece Fablo. "Ne ću da imam nikakvog učešća u tom." "Onda ću ga potražiti sam." "Možeš se izgubiti po o voj oluji, reče Pablo. "Ja sad ne bih išao." Pablo sad pogleda sneg koji je gusto padao po red otvora pećine i reče, "Ne sviđia ti se sneg, Ingles?" Robert Džordan opso va, a Pablo ga pogleda svojim krmeljivim očima i nasmeja se. "Ode tvoja ofanziva, Ingles, reče Pablo. "Uđii u pećinu, tvoji ljudi samo što nisu naišli." U pećini je Marija poslovala pored vatre, a Pilar pored kuhinjskog stola. Vatra se pušila, ali kad je devojka podjarila gurajući komad drveta i mašući parčetom savijene hartije dim se diže i plamen zasja i pošto je vetar povukao kroz rupu na krovu, drvo poče da gori plamteći svetlo. 105

"A taj sneg, upita Robert Džordan, "misliš li da će mnogo napadati?" "Mnogo, reče Pablo zadovoljno. Onda se obrati Pilar. "A ni tebi se ne sviđa? Sad kada ti zapovedaš ne sviđa ti se sneg?" "A mi que?" reče Pilar preko ramena. "Ako pada, pada." "Hoćeš vina, Ingles?" reče Pablo. "Pio sam ceo dan o čekujući sneg." "Daj mi šolju, reče Robert Džordan. "U zdravlje snega, reče Pablo i kucnu se s njim. Robert Džordan ga pogleda u oči i kucnu se čašom. Ti krmelji vi vepre, pomisli on. Voleo bih da ti tresnem ovu čašu u zube. Nemoj pridavati važnosti, pomisli on, nemoj prida vati tom važnosti. "Baš di van sneg, reče Pablo. "Nećeš sigurno spavati napolju kad ovako pada." Tako, i to tebe mu či, mislio je Robert Džordan. Imaš ti mnogo ne volja, zar ne, Pablo? "Ne ću, reče on učtivo. "Ne. Vrlo je hladno, reče Pablo. "Vrlo vlažno." Ti i ne znaš zašto ti jorgani staju šezdeset pet dolara, pomisli Robert Džordan. Zeleo bih da dobijem po dolar za svaki put kad sam u njemu pro spavao na snegu. "Zna či moram da spavam ovde unutra?" upita u čtivo. "Da." "Hvala, reče Robert Džordan. Spavaću napolju." snegu? 242 243 "Da, idi ti do đavola sa svojim krvavim, crvenim, krmećim očima i svinjskim čekinjavim licem. "Na snegu." Na tom milion puta prokletom, izdajni čkom, neočekivanom, kurvanjskom, kopilanskom snegu. On priđie Mariji koja je stavila na vatru još komad jelovine. "Vrlo je lep sneg, reče on Mariji. "Ali nije dobro što pada, zbog posla, zar ne?" upita ga ona. "Jes i li mnogo zabrinut?" "Que va, reče on. "Ne vredi se brinuti. Kad će večera biti gotova?" "Mislila sam da ćeš imati apetita, reče Pilar. "Ho ćeš parče sira da ti odrežem?" "Hvala, reče on i ona pruži najpre ruku da skine sa kuke s ir koji je visio u mreži sa tavanice i povlačeći nožem preko već načete strane odseče mu poveliku krišku. On je stajao i jeo. Ose čalo se malo suviše da je kozji, pa nije bio naročito prijatan. JMarija, dozva Pablo sa stola za kojim je sedeo. "šta je?" upita de vojka. "Obriši sto, Marija, reče Pablo i nasmeš i se Robertu Džordanu. "Obriši ti najpre svoje brljotine, reče mu Pilar. "Obriši najpre bradu i košulju, a onda sto." "Marija, zovnu Pablo. "Nemoj obraeati pažnju na njega. Pijan je, reče Pilar. "Marija, reče Pablo. "Još u vek pada sneg i sneg je lep." JVCHVO.V JLIClllć 111 nje, pomisli Robert Džordan. Te stare krmeće oči ne znaju zašto sam ja platio u Vuđovoj radnji šezdese t i pet dolara za tu stvar. Ipak bih voleo da se Ciganin vrati. 106

Čim Ciganin do đie, ići ću da potražim starca. Pošao bih odmah, ali ih vrlo verovatno ne bih našao. Ne znam gde se starac smestio. "Hoćeš li da praviš grudve?" reče on Pablu. "Hoćeš li da se grudvamo?" "šta?" upita Pablo. "šta predlažeš?" "Ništa, reče Robert Džordan. Jes i li dobro pokrio sedla?" "Jesam." Onda Robert Džordan reče na engleskom: "Hoće li nahraniti te konje, ili će ih, zavezavši im zadnje noge naterati da van ograde traže hranu pod snegom, kopaju zaklon?" "šta?" "Ništa! To je tvoj problem, čoveče. Idem ja odavde peške." "Zašto govoriš engleski?" upita ga Pablo. "Ne znam, reče Robert Džordan. "Ponekad kad sam vrlo umoran govorim engleski. Ili kad mi se vrlo gadi. Ili kad se prevarim, recimo. Kad se uveliko prevarim, ja prosto govorim engleski da bih mu čuo zvuk. Njegov zvuk ohrabruje. Treba nekad da pokušaš." "šta kažeš, Ingles?" reče Pilar. "To izgleda vrlo zanimljivo, ali ja ne razumem." "Nothing, reče Robert Džordan. "Rekao sam, ništa na engleskom." "Dobro, reče Pilar. "Govori španski. Kraće je i prostije na španskom." 244 245 , Svakako, reče Robert Džordan. Ali, oh, mladiću, pomisli on, o Pablo, o Pilar, o, Marija, o, vi dva brata u uglu čija imena sam zaboravio, a mo'rao bih da ih pamtim, ali nekad sam umoran od svega tog. I od tog, i od vas i od sebe i rata i zašto je, zašto je, pobogu, taj sneg morao da padne? To je već prevršilo svaku meru. Ne, nije. Ništa nije prevršilo svaku meru. Moraš sve primiti kakvo je, i izići iz toga, i prestati da se ponašaš kao primadona i prihvatiti činjenicu da sneg pada kao što s i je malopre bio prihvatio, a sledeća stvar koju treba da uradiš jeste da tačno ispitais Ciganina i da odeš da do vedeš svog starca. Ali sneg da pada! Sad u ovom mesecu. Prestani, reče on sebi. Prestani s tim i pomiri se s tim. To je ona čaša, znaš. Kako ono ide s čašom? Mora da dotera svoje pamćenje ili da ne misli na citate, jer kad ne potrefiš, onda ti se to vrse po glavi kao ime koje si zaboravio, i ne možeš da ga se otreseš. Kako ono ide u vezi s čašom? "Daj mi molim te čašu vina, reče on španski. Onda, "Mnogo snega? A?" reče on Pablu. "Mucha nieve." Pijani čovek ga pogleda i naceri se. Klimnu glavom, pa se opet naceri. "Nema ofanzive. Nema aviones. Nema mosta. Samo sneg, reče Pablo. "Misliš da će dugo trajati?" Robert Džordan sede pored njega. "Misliš li da će padati celo leto, a, Pablo, čoveče?" "Čitavo leto, ne, reče Pablo. "Danas i sutra, đia." "Po čemu to misliš?" "Postoje dve vrste oluja, reče Pablo sumorno i razborito. "Jedna dolazi sa Pirineja. S njom dolaze velike hladnoće. Ali za tu je suviše kasno." Dobro je, reče Robert Džordan. "1 to je neSto." "Ova oluja dolazi iz Kantabrika, reče Pablo. "Dolazi s mora. S vetrom iz tog pravca biće velike oluje i mnogo snega." 107

"Gde si ti sve to naučio, stari?" upita ga Robert Džordan. Sad, kad ga je prešao bes, oluja ga je uzbuđivala kao što su ga u vek oluje uzbuđivale. Vejavica, vetar, iznenadni vihor, tropska oluja, ili letnji pljusak u šumi s grmljavinom uzbuđivali su ga više nego ižta drugo. To uzbuđenje je bilo slično uzbuđenju u bici izuzev što je bilo čisto. Postoji vetar koji duva za vreme bitke, ali je to vreo vetar vreo i suv kao što su ti usta i duva snažno vrelo i prljavo diže se i nestaje sa sudbinama dana. Poznao je takav vetar. Ali mećava je potpuno drukčija. U mećavi priđeš divljim životinjama i one se ne plaše. Hodaju po prirodi ne znajući gde su i srne ti ponekad stanu u zavetrinu kolibe. Za vreme mećave naiđeš na losa koji pomisli od konja da je drugi los, pa počne da ti kaska ususret. U mećavi uvek izgleda, bar neko vreme, kao da ne postoje neprijatelji. Za vreme mećave vetar može da duva kao uragan, ali duva belu čistotu i vazduh je pun pokretne beline i sve stvari izgledaju izmenjene, i kad vetar stane, onda nastaje mir. Bila je to velika oluja, pa ipak je mogao da uživa u njoj. Sve je uništavala, ali ipak je mogao da uživa u njoj. Glava VI "E1 Sordo je bio ovde, reče Pilar Robertu Džordanu. Iz oluje su ušli u zadimljenu toplotu pećine, žena je mahanjem glave dala znak Robertu Džordanu da joj priđe. "Otišao je da obiđe konje." "Dobro. Da li je ostavio neku poruku za mene?" "Samo da je otišao po konje." "A mi?" "No se, reče ona. "Pogledaj ga." Kad je ušao Robert Džordan je video Pabla, i Pablo mu se nasmešio. Sad ga je gledao kako sedi za drvenim stolom, smeši mu se i maše mu rukom. "Ingles, doviknu Pablo. "Još uvek pada, Ingles." Robert Džordan mu mahnu glavom. "Da ti izujem cipele i da ih osušim, reče Marija. "Obes ih ovde na dimu." "Pripazi da ih ne izgoriš, reče joj Robert Džordan. "Ne bih želeo da o vuda bos hodam. Šta je ovo?" okrenu se on Pilar. "Je li ovo neki sastanak? Je li straža napolju?" "Po ovoj oluji? Que va." Šest ljudi je sedelo za stolom, leđima naslonjenim na zid. Anselmo i Fernando su stresali sneg sa svojih kaputa, udarali po pantalonama i strugali cipelama o zid pored ulaza. "Skinij kaput, reče Marija. "Nemoj da ti se sneg topi na njemu." Robert Džordan svuče kaput, otrese sneg s pantalona i odreši cipele. Sve ćeš ukvasiti ovde, reče Pilar. "Pa ti siniepc2vala ovBmo." "Ipak nije ti valjda teško da odeš do vrata da se očistiš." 11 "Izviniv, reče Robert Džordan, stojeći bosonog naprljavom tlu. Dodaj mi par čarapa, Marija." "Gospod i (špodar, reče Pilar i gurnu komad drveta na vatru. if" "Ha5rrit[aprovechar al tiempo, reče joj Robert Džordan. "Moraš koristiti vreme koje ti stoji na raspoloženju." "Zaključano je, reče Marija. vEvo ti ključ, i on joj ga dobaci. li ne otključava ovaj džak." 108

274 275 "To je od onog drugog. Gore su na vrhu sa strane." Devojka nađe čarape, zatvori džak, zaključa ga i donese ih zajedno sa ključem. "Sedi, obuj ih i protrljaj dobro noge, reče ona, i Robert Džordan joj se nasmeši. "Zar ih ne možeš obrisati svojom kosom?" reče on da bi ga Pilar čula. "Vidi ti svinje, reče ona. "Najpre se ponaša kao gospodar zamka, a onda kao sam naš bivši gospod. Udari ga cepanicom, Marija." "Nemoj, reče joj Robert Džordan. Ja se šalim, jer sam srećan." "Jesi li srećan?" "Da, reče on. "1 mislim da sve dobro ide." "Roberto, reče Marija. "Hajde, sedi i obriši noge i onda ću ti doneti nešto da popiješ da se zagreješ." "Ti misliš da čovek pre nikad nije ukvasio noge, reče Pilar. "Niti da su pahuljice ikad ranije padale." Marija donese jednu o včiju kožu i stavi je na prljavo tlo pećine. "Evo ti, reče ona. "1 drži to ispod sebe dok se cipele ne osuše." Koža je bila tek sasušena i nešto vljena, i dok je Robert Džordan na njoj držao noge u čarapama, osećao je kako pucka kao pergament. Vatra se pušila i Pilar zo vnu Mariju. "Duvaj u tu vatru, ti lenjivice. Nije ovo pušnica." "Duvaj sama, reče Marija. "Ja tražim flašu koju je El Sordo osta vio." "Ona je Iza njegovih džakova, reče Pilar. "Moraš li se ti brinuti o njemu kao da je odojče?" "Ne, reče Marija. "Nego kao za čoveka kome je hladno i koji je mokar. I kao za čoveka koji se baš vratio svojoj kući. Evo je." Ona donese flašu do mesta gde je Robert Džordan sedeo. "To je flaša koju smo videli u podne. Od nje bi se dala napraviti lepa lampa. Kad budemo opet imali elektriku, kakvu divnu lampu ćemo moći da napravimo od ove flaše." Gledala je na pozlaćenu flašu s di vljenjem. "Kako se to pije, Roberto?" "Mislio sam da sam Ingles, reče joj Robert Džordan. "Pred drugima ja te zovem Roberto, reče ona i pocrvene. "Kako ćeš ga piti, Roberto?" "Roberto, reče Pablo muklim glasom i klimnu glavom Robertu Džordanu. "Kako želiš, don Roberto?" "Hoćeš ti malo?" upita ga Robert Džordan. Pablo odmahnu glavom. "Ja se opijam vinom, reče on sa dostojanstvom. "Idi u Bahusa, reče mu Robert Džordan na španskom. "Ko je Bahus?" upita Pablo. "Tvoj drug, reče Robert Džordan. ,likad nisam čuo za nj, reče Pablo sumorno. "Nikad u ovim planinama." "Daj čašu Anselmu, reče Robert Džordan Mariji. "On se smrzao." Obu vao je suve čarape, a viski i voda u čaši imali su određen ukus i blago su zagrevali. Ali ne uskovitlava sve u tebi kao absint. Nema ništa kao abs int.

276 277 Ko je mogao i pomisliti da oni ovde gore imaju viskija, pomisli. Ali, kad dobro razmisliš, 109

La Granha je jedino mesto u Španiji gde s i ga skoro sigurno mogao naći. Zamisli El Sorda, koji je nabavio flašu za minera koji će ga posetiti i onda se setio da je donese ovde i da je ostavi. To u stvari nije njihov način. Oni iznesu flašu i posluže pićem. Kao što bi Francuz i uradili, i onda ono što preostane sačuvali bi za drugi put. Ne, istinski se brinuti i misliti da to posetila c možda voli i onda doneti to da bi ga obradovao, a sam biti zauzet poslom pri kojem nema nikakvog razloga da se misli na bilo koga do na sebe, i ni na šta drugo do na posao koji se radi - to je španski. Tak va je jedna vrsta Španaca, pomisli. To, što će se setiti da ti donese viski, jedan je od razloga da zavoliš taj narod. Nemoj ih pra viti romanti čnim, pomisli. Ima mnogo vrsta Španaca kao i Amerikanaca. Pa ipak, to donošenje viskija je vrlo lepa stvar. "Kako ti se sviđia?" upita on Anselma. Starac je sedeo pored vatre s osmehom na licu i krupnim rukama držao čašu. On klimnu glavom. "Ne?" upita ga Robert Džordan. "Dete je stavilo vode u ovo, reče Anselmo. "Baš kao što pije i Roberto, reče Marija. "Jesi li ti nešto naročito?" "Nisam, reče joj Anselmo. "Baš ništa naročito. Ali volim da osetim kako pe če kad se spušta dole." "Daj mi to, re će Robert Džordan de vojci, "i nalij mu onoga što peče." On preruči sadržaj u s voju čašu i praznu vrati devojci, koja u nju pažlji vo uli iz flaše. , mseimo uze cabu, z, čiuču,i giavu da mu tečnost klizi niz grlo. Posmatrao je Mariju koja je stajala i držala flašu i namignu joj dok su mu suze na virale na oba oka. "To, reče. "To." Onda obliza usne. "To je ono što ubija cr va koji nas opseada." "Roberto, reče Marija i pri đie mu držeći još uvek flašu. "Jes i li gotov, možeš li jesti?" ,Je li gotovo?" "Gotovo je, kad želiš." "Jesu li ostali jeli?" "Svi izuzev tebe, Anselma i Fernanda." "Onda da jedemo, re će joj on. "A ti?" "Posle s Pilar." ,Jedi sad s nama." "Ne. To nije zgodno." "Hajde, jedi. U mojoj zemlji čovek ne jede pre žene." "To je u tvojoj zemlji. Ovde je bolje jesti do cnije." ,Jedi kad i on, re će Pablo gledaju či od stola. "Jedi s njim. Pij s njim. Spavaj s njim. Umri s njim. Drži se običaja njegove zemlje." ,Jesi li ti pijan?" re će Robert Džordan stojeći ispred Pabla. Prljavi, u bradu zarastao covek gledao ga je zadovoljno. "Da, reče Pablo. "Gde je tvoja zemlja, Ingles, u kojoj žene jedu s muškarc ima," "U Estados Unidos u drža vi Montana." "Da li tamo ljudi nose suknje, kao žene?" "Ne. To je u Škotskoj." "Ali slušaj, reče Pablo. "Kad vi nosite suknje, Ingl čs -" 278 279 "Ne nosim ja suknje, reče Robert Džordan. 110

"Kad nosite te suknje, produži Pablo, "šta no s ite ispod njih?" "Ne znam šta Škotlandčani nose, reče Robert Džordan. "Pitam se i ja sam." "Ne Escoceses, reče Pablo. "Kome je stalo do Escoceses? Kome je uopšte stalo do nečega što ima tako neobično ime? Ti, ja kažem, ti, Ingles. Šta ti nosiš ispod suknje kad si u svojoj zemlji?" "Rekao sam ti dvaput da mi ne nosimo suknje, reče mu Robert Džordan. "Ni kad smo pijani, ni u šali." "Ali ispod sukanja, produža vao je Pablo. "Jer je dobro poznato da vi nosite suknje. Čak i vojnici. Video sam fotografije, a video sam ih i u cirkusu. Sta nosite ispod sukanja, Ingles?" "Los cojones, reče Robert Džordan. Anselmo se nasmeja, a i ostali koji su slušali; s vi izuzev Fernanda. Vrediao ga je zvuk te reči, i grubost te reči izgovorene pred ženama. "Dobro, to je normalno, reče Pablo. "Ali mi se čini kad imate cojones, ne biste morali nositi suknje." "Nemoj mu dozvoliti da opet po čne, Ingles, reče čovek pljosnata lica i zgnje čena nosa koga su zvali Primitivo. "On je pijan. Reci nam šta se gaji u t vojoj zemlji?" "Krave i ovce, reče Robert Džordan. "1 mnogo žita i grahorice. I mnogo šećerne trske." Njih trojica su sada sedeli za stolom, a ostali su sedeli tu blizu, izuzev Pabla koji je sedeo sam i kr čag vina ispred njega. Za večeru su imali isti gulas kao i prethodne večeri, i Robert Đordan ga je jeo s uži vanjem. "Ima li u tvojoj zemlji planina? Kad ima takvo ime, sigurno ima planina, upita Primitivo učtivo da bi zapo čeo razgovor. Njega je zbunjivalo Pablovo pijanstvo. "Mnogo planina i to vrlo visokih." "A ima li dobrih pašnjaka?" "Odličnih; visokih letnjih ispaša u šumama ko je su pod upra vom države. A u jesen se stado goni u donje predele planinskih venaca." "Da li tamo seljaci poseduju zemlju?" "Veći deo zemlje je u posedu onih koji je obra điuju. U po četku je zemlja pripadala državi, ali ako si živeo na njoj i izjavio da imaš nameru da je unaprediš, mogao s i da dobiješ po sto i pedeset hektara". "Ispričaj mi kako je to ura đieno, reče Agustin. "To je agrarna reforma, to već znači nešto." Robert Džordan objasni proces gazdinstva. On o tom nikad ranije nije mislio kao o nekoj agrarnoj reformi. "To je sjajno, reče Primitivo. "Znači, vi imate komunizam u svojoj zemlji?" "Ne. To je urađeno pod Republikom." "Po mom mišljenju, reče Agustin, "sve se može uraditi pod Republikom. Ja ne vidim potrebe za drugim oblikom upravljanja." "Ima li kod vas velikih posednika?" upita Andres. "Mnogo." "Onda mora da ima zloupotreba." "Svakako. Ima mnogo zloupotreba." 280 281 "Ali vi ćete ih otkloniti?" 111

"Pokušavamo sve više i više. Ali ih još uvek ima mnogo." "Ali nema velikih imanja koja bi se mogla rasparsati?" "Ima. Ali ima ljudi koji veruju da će ih taksama uništiti." "Kako?" Robert Džordan, obrisavši hlebom čanak u kome je bio gulaš, objasni s istem poreza na prihod i na nasledstvo. "Ali veliki posedi ostaju. A postoje porezi i na zemlju, reče on. "Ali sigurno će se veleposednici i bogataši dići protiv takvih poreza. Čini mi se da su takvi porezi revolucionarni. Oni će ustati protiv vlade kad vide da su ugroženi, tačno onako kao što su fašisti uradili o vde, reče Primitivo. "Možda." "Onda ćete vi morati da se borite kao što se mi sad o vde borimo." "Da, moraćemo da se borimo." "Ali u vašoj zemlji nema mnogo fašista?" "Ima ih mnogo koji ne znaju da su fašisti, ali će to saznati kad dođe vreme." "Da, ali vi ih ne možete uništiti pre nego što se pobune?" "Ne, reče Robert Džordan. "Ne možemo ih uništiti. Ali možemo vaspitavati narod tako da se plaši fašizma i da ga prepozna čim se pojavi i da se bori protiv njega." "Znaš li gde nema fašista?" upita Andres. "Gde?" "U Pablovom mestu, reče Andres i nasmeši se. "Znaš li šta se desilo u tom selu?" upita Primitivo Roberta Džordana. "Da, čuo sam." "Od, Pilar?" "Da." "Nisi mogao sve da saznaš od žene, reče Pablo muklo. "Ona nije videla kraj jer je pala sa stolice pored prozora." "Kaži mi onda ti šta se desilo, reče Pilar. "Kad već ja ne znam, ispričaj mi ti." "Ne, nisam o tom nikad pri čao." "JMe, reče Pilar. "A ti i ne ćeš da je ispričaš. Sad bi voleo da se to nije desilo." "Ne, reče Pablo. "To nije istina. I da su svi pobili fašiste kao što sam ja, ne bi sad više bilo rata. Voleo bih da se nije desilo onako kako se desilo." "Zašto to kažeš?" upita Primitivo. "Da li menjaš stav?" "Ne. Ali bilo je surovo, reče Pablo. "U to vreme sam bio vrlo surov." "A sad si pijan, reče Pilar. "Da, reče Pablo. "8 vašim dopuštenjem." Više si mi se sviđao kad si bio surov, reče mu žena. "Od svih ljudi pijanica je najgori. Lopov kad ne krade je kao i ostali. Egzekutor ne vrši posao kod svoje kuće. Ubica, kad je kod kuće, može da opere ruke. Ali pijanica smrdi i bljuje u svojom sopstvenom krevetu i razara svoje organe alkohola lom." "Ti si žena i ti ništa ne razumeš, reče Pablo monotono. "Ja sam pijan od vina i bio bih srećan samo da nisam ubio te ljude. Zbog svih njih sam ispunjen tugom." On tužno zatrese glavom. "Daj mu malo toga što je El Sordo doneo, reče Pilar. "Daj mu nešto da ži vahne.

toliko tužan da ga ne možeš podneti." "Kad bih mogao da ih povratim u život, povratio bih ih, re će Pablo. "Idi i j. .. se, re će mu Agustin. "Gde se mi ovo nalazimo?" "Sve bih ih vratio nazad u život, reče Pablo tužno. "Sve do jednog." "Tvoju mater, reče Agustin. "Prestani tako da govoriš ili idi napolje. Fašiste si i pobio." "Cuo si šta sam rekao, reče Pablo. "Povratio bih ih sve u život." "1 onda bi ti bilo sve potaman, re će Pilar. "Nisam u svom životu videla takvog čoveka. Do juče si bio sačuvarao nešto muškosti. A danas je u tebi nema ni koliko u bolesnom mačetu. I još si srećan u svom pijanstvu." "Trebalo je da pobijemo sve ili nijednog, klimnu Pablo glavom. "Sve ili nikoga." "Slušaj, Ingles, reče Agustin. "Kako se desilo, da si ti došao u Španiju? Ne obraćaj pažnju na Pabla. On je pijan." "Prvi put sam došao u Španiju pre dvanaest godina da proučim zemlju i jezik, reče Robert Džordan. "Ja predajem španski na uni verzitetu." "Ti vrlo malo ličiš na profesora, reče Primitivo. "Nema brade, re će Pablo. "Nema brade. Po gledajte ga." "Jesi li ti stvarno profesor?" "Predavač." "Ali ti poučavaš?" "Da." "Ali zašto španski?" upita Andres. "Zar ti ne bi bilo lakše da predaješ engleski, kad si već Englez?" "On govori španski kao i mi, reče Anselmo. "Zašto ne bi predavao španski?" "Da. Ali, na izvestan način, smelo je da stranac predaje španski, reče Fernando. "Ne mislim time da govorim nešto proti v tebe, don Roberto." "On je lažni profesor, reče Pablo vrlo zado voljan sobom. "Nema bradu." "Ti svakako znaš bolje engleski, reče Fernando. "Zar ne bi bilo bolje i lakše i jasnije da predaješ engleski?" "On ne predaje Špancima -" počeo Pilar da se meša. "Nadam se da ne predaje, re će Fernando. "Pusti me da dovršim, ti mazgo, reče mu Pilar. "On predaje španski Amerikancima ima. Amerikancima iz Severne Amerike koji govore engleski." "Zar oni ne govore španski?" upita Fernando. "Južnoamerikanci i govore." "Mazgo, reče Pilar. "On predaje španski Amerikancima ima iz Severne Amerike koji govore engleski." "Uza sve to ja ipak mislim da bi njemu bilo lakše da predaje engleski, ako tim jezikom govori, reče Fernando. "Zar ne čuješ da govori i španski?" zatrese Pilar beznađežno glavom prema Robertu Džordanu. "Da. Ali sa naglaskom." "Kakvim?" upita Robert Džordan. 284 285 "Iz Estramauure, reče Fernando važno. "O, majko moja, re će Pilar. "Kakav je ovo jti!" 113

"Moguće, reče Robert Džordan. "Ja sam odande sad došao." "1 on ga dobro zna, reče Pilar. "Ti stara devojko, okrete se ona Fernandu. "Jesi li se najeo?" "Mogao bih još da jedem ako ima, reče joj Fernando. "1 nemoj misliti da sam hteo da kažem nešto proti v tebe, don Roberto -" "Mleko ti tvoje, reče Agustin jednostavno. "Mleko ti tvoje. Zar mi zato dižemo revoluciju da bi druga nazivali don Roberto?" "Za mene je revolucija zato da bismo posle mogli svima govoriti don, reče Fernando. "Tako treba da bude pod Republikom." "Mleko ti, reče Agustin. "Crno ti mleko tvoje." "A ja ipak mislim da bi za don Roberta bilo i lakše i jednosta vnije da predaje engleski." "Don Roberto nema bradu, reče Pablo. "On je lažni profesor." "Šta misliš time da kažeš što nemam bradu?" upita ga Robert Džordan. "Šta je o vo?" On se pogladi po bradi i obrazima, tri dana se nije brijao, pa su mu izrasle plave čekinje. "Nema bradu, reče Pablo. On zatrese glavom. "To nije brada." Bio je sad gotovo šaljiv. "On je lažni profesor." " J. .. vam mleko svima, reče Agustin. "Ako ovo ne liči na ludnicu." "Treba da piješ, reče mu Pablo. "Meni sve izgleda normalno. Izuzev što don Roberto nema brade." Marija pređie rukom Robertu Džordanu po obrazu. "Ima bradu, reče ona Pablu. "Ti moraš znati, reče Pablo, i Robert Džordan ga pogleda. Ne verujem da je toliko pijan, pomisli Robert Džordan. Ne, nije toliko pijan. I mislim da je bolje da se pripazim. "Ti, reče on Pablu. "Šta misliš, hoće li ovaj sneg potrajati?" "Šta ti misliš." "Ja sam tebe pitao?" "Pitaj drugog, reče Pablo. "Nisam ja tvoja obaveštajna služba. Ti imaš no vine iz obaveštajne službe. Pitaj ženu. Ona komanduje." "Ja sam pitao tebe." "Idi, j. .. ja tebe, reče mu Pablo. "Tebe i tu ženu i de vojku." "On je pijan, reče Primitivo. "Ne obraćaj pažnju na njega, Ingles." "Ja ne verujem da je toliko pijan, reče Robert Džordan. Marija je stajala pored njega i Robert Džordan je video da je Pablo posmatra preko njegovog ramena. Male o či, slične veprovim, gledale su je iz okrugle, čekinjave glave i Robert Džordan je mislio: pozna vao sam mnoge ubice u ovom ratu, a i pre rata, i svi su bili razli čiti; ne postoji nijedna zajedni čka crta; ništa kao neki kriminalni tip; ali Pablo baš sigurno nije lep. Ne verujem da ti možeš da piješ, reče on Pablu. "Niti da si pijan." 286 287 "Ja sam pijan, reče Pablo sa dostojanstvom. "Piti nije ništa. Važno je biti pijan. Esto i mui borracho." "Sumnjam, reče mu Robert Džordan. "Kuka vica, da." Odjednom je nastupila takva tišina u pećini da je čuo šištanje drveta što je gorelo na ognjištu na kom je Pilar ku vala. Čuo je kako pucka o včja koža kad bi se s vom 114

težinom oslonio na noge. Činilo mu se da može da čuje kako sneg napolju pada. To nije čuo, ali je mogao da čuje tišinu u koju je padao. Voleo bih da ga ubijem i da svršim s tim, mislio je Robert Džordan. Ne znam šta će da uradi, ali neće biti ništa dobro. Prekosutra je most, a taj čovek je rđiav i predstavlja opasnost za uspeh čitavog pothvata. De, da svršimo s tim. Pablo mu se naceri i diže jedan prst i njime pređe preko grkljana. On zatrese glavom, i ona se na njegovom debelom, kratkom vratu pokrete vrlo malo na jednu i na drugu stranu. "Ne, Ingles, re će on. "Ne izazivaj me." On po gleda Pilar i re će joj: "Na taj na čin me se nećeš otarasiti." "Sinverguenza, reče mu Robert Džordan, u duši sad rešen na akciju. "Cobarde." "To je sasvim moguće, reče Pablo. "Ali ne treba me izazivati. Uzmi nešto i popij, Ingles, i daj ženi do znanja da je bilo bez uspeha. " "Jezik za zube, reče Robert Džordan. "Ja te izazivam za svoj račun." "Ne vredi se za to truditi, reče Pablo. "Ja ne izazivam." "Ti si bicho raro, reče Robert Džordan, ne želeći da ispusti stvar; nije hteo da mu po drugi put promakne, dok je govorio znao je da se sve to jednom ranije deša valo; imao je osećanje da igra ulogu po sećanju na nešto što je nekad čitao ili sanjao, osećao je da se sve to okreće u krugu. "Vrlo redak, da, re će Pablo. "Vrlo redak i vrlo pijan. U tvoje zdravlje, Ingles On kupom zagrabi vina iz činije i diže je, "salud i cojones." On je redak, u redu, pomisli Robert Džordan, i s ilan, i vrlo složen. Nije više mogao da čuje vatru od svog sopstvenog disanja. "Ovo u tvoje zdravlje, reče Robert Džordan i zagrabi čašom vina. Izdaja ne bi ništa a ni vredela bez svih ovih zdravica, pomisli on. Nazdravi. "Salud, reče. "Salud i salud ponovo, ti salud, pomisli. Salud, ti salud. "Don Roberto, re će Pablo mračno. "Don Pablo, reče Robert Džordan. "Nisi ti nikakav profesor, reče Pablo "jer nemaš brade. I da bi me dokrajčio morao bi da me ubiješ, a ti za to nemaš cojones." Gledao je Roberta Džordana zatvorenih usta, tako da su mu usne stvarale usku liniju, kao usta ribe, pomisli Robert Džordan. Takvu glavu imaju ribe ježurice koje gutaju vazduh i koje se nadmu kad ih ulove. "Salud, Pablo, re će Robert Džordan i diže čašu i popi je. Mnogo učim od tebe." "Ja učim profesora, klimnu Pablo glavom. "Hajde, don Roberto, bi ćemo prijatelji." "Mi smo već prijatelji." "Ali sad ćemo biti dobri prijatelji." 288 19 Ernest Hemingvej, IV 289 "Ja odlazim odavde, reče Agustin. "Zaista, tvrdi se da moramo tonu koje čega progutati u životu, ali sad, dobijam po dvadeset kilograma na minut, evo ovde u uvo." "Šta ti je, negro?" reče mu Pablo. "Zar ti se ne sviđa što smo don Roberto i ja prijatelji?" Pri čuvaj ti njušku ako me budeš nazivao negro." Agustin mu priđe i stade ispred njega držeći ruke spuštene. "Tako te zovu, reče Pablo. 115

"Ali ne ti." "Dobro, onda, blanco -" "Ni tako." "Kako onda, crveni?" "Da. Crveni. Rojo. Sa crvenom zvezdom naše armije i u čast Republike. A moje ime je Agustin." "Kakav je ovo patriot, re će Pablo. "Gle, Ingles, kakav je ovo primeran patriot." Agustin ga snažno udari po ustima le vom rukom, zadaju či mu brz udarac nadlanicom. Pablo je sedeo. Uglovi usta su mu bili prijavu od vina i izraz mu se nije menjao, ali Robert Džordan primeti kako mu se oči sužavaju, kao što se pri jakoj s vetlosti mačje zenice zatvaraju do vertikalnih proreza. "Ni ovo, reče Pablo. "Ne računaj na to, ženo." On okrete gla vu prema Pilar. "Nisam izazvan." Agustin ga ponovo udari. Ovog puta ga je udario u usta stisnutom pesnicom. Robert Džordan je držao pištolj u ruc i pod stolom. On je otko čio osigurač i gurnuo Mariju levom rukom. Ona se pokrete malo, ali on je opet levom rukom snažno munu u rebra da bi je naterao da se stvarno udalju Ona sad ode i on je video jednim kraji čkom oka kako promi će uza zid pećine, prema vatri, i Robert Džordan je sad posmatrao Pablo vo lice. Čovek okrugle glave sedeo je i buljio u Agustina svojim praznim o čicama. Zenice su mu sad bile još manje. Oblizao je usne, digao gore ruku i nadlanicom obrisao usta, onda je pogledao i video krv na ruci. On prevuče jezikom preko usana, onda pljunu. "Ni ovo, reče on. "Ja nisam budala. Ja ne izazivam." "Cabron, reče Agustin. "Ti to moraš znati, reče Pablo. "Ti poznaješ ženu." Agustin ga opet snažno udari po ustima, a Pablo mu se nasmeja pokazujući žute, kvarne, slomljene zube u pocrvenelom otvoru usta. "Ostavi se tog, reče Pablo i posegnu čašom da zah vati vina iz činije. "Niko ovde nema cojones da me ubije, a ovako rukama je glupo." "Cobarde, reče Agustin. "Ni reči, reče Pablo i mu čkajući ispra usta vinom. Onda ga ispljunu na pod. "Ja sam daleko van domašaja reči." Agustin je stajao i posmatrao ga i psovao ga, govoreći polako, jasno, gorko i prezrivo, i psuju či uporno kao da vilama za điubre istovaruje iz kola gnojivo na njivu. ,>Ni to, reče Pablo. "Ostavi se tog Agustin. I nemoj me više udarati. Po vredičeš ruke." Agustin se okrete od njega i ode ka vratima. "Nemoj i či napolje, reče Pablo. "Napolju pada sneg. Smesti se ovde." 290 291 "A ti! Ti!" Agustin se okrete od vrata i obrati mu se stavljajući čitav svoj prezir u jedno jedino Ti " " ji. "Da, ja, reče Pablo. "Ja ću biti živ, ako ti budeš mrtav." On zagrabi još jednu čašu vina i diže je prema Robertu Džordanu. "U zdra vlje profesora, reče on. Onda se obrati Pilar. "U zdravlje senjore zapovednika." Onda im svima nazdravi, "U zdravlje svih zanesenih." 116

Agustin mu priđe i udarivši ga naglo rukom postrance izbac i mu čašu iz ruke. "To je raspiku čstvo, reče Pablo. "To je glupo." Agustin mu reče nešto grubo. "Ne, reče Pablo grabeći još jednu čašu. "Ja sam pijan, zar ne vidiš? Kad nisam pijan, ne govorim. Nikad me nisi čuo da mnogo govorim. Ali pametan čovek mora nekad da se opije da bi proveo neko vreme sa budalama." "Jdi, j. ... ti ja mleko tvog kukavičluka, reče mu Pilar. "Znam ja dobro tebe i tvoj kukavičluk." "Kako samo ta žena govor, reče Pablo. "Idem ja napolje da pogledam konje." "Jdi i j. ... ih, reče Agustin. "Nije li to tvoj običaj." "Ne, reče Pablo i zatrese glavom. Skidao je sa zida svoj veliki kaput napravljen od čebeta i gledao Agustina. "Ti, reče, "Ti i tvoja neobuzdanost." "Šta ćeš da uradiš s konjima?" upita ga Agustin. "Pripaziti ih, reče Pablo. "P... ti ih ja, reče Agustin. "Konjski ljubavniče." "Meni je do njih vrlo stalo, reče Pablo. "Čak i odostrag su lepši i imaju više razuma od ovih ljudi. Zabavljajte se, reče i nasmeja se. "Pričaj im o mostu, Ingles. Objasni im njihove dužnosti pri napadu. Gde ćeš ih odvesti, Ingles, posle mosta? Kuda ćeš odvesti svoje patriote? O tome sam razmišljao čitav dan dok sam pio." "O čemu si ti mislio?" "O čemu sam mislio?" upita Pablo i jezikom unaokolo opipa usne iznutra. "Que te importa, šta sam ja mislio." "Reci, reče mu Agustin. "Mnogo, reče Pablo. On je navukao preko glave kaput napravljen od čebeta i okruglina glave mu je sad provirivala iz prljavih žutih nabora čebeta. "Mnogo sam razmišljao." "Šta?" reče Agustin. "Šta?" "Mislio sam o tom kako ste vi grupa zanesenih ljudi, reče Pablo. "Kuju vodi jedna žena čiji je mozak između butina i stranac koji je došao da bi vas uništio." "Marš odavde, povika Pilar. "Marš oda vde i provaljaj se u snegu. Nosi se odavde sa svojim pokvarenim mlekom, ti isceđeni konjski maricon." "Tako se govori, reče Agustin diveći se, ali odsutan. Bio je zabrinut. "Idem, reče Pablo. "AH vratiću se uskoro." On podiže čebe a vratima pećine i zakorači napolje. Onda sa ita doviknu, "Još pada, ." Bio sam arriero mnogo godina, reče Pablo. "Prevozili smo velikim kolima terete preko planina, pre nego što su kamioni ušli u upotrebu. Na tom poslu sam naučio sve o vremenu." "A kako si ti pristupio pokretu?" "Ja sam uvek bio na levici, reče Pablo. "Uvek smo imali mnogo dodira sa svetom iz Asturije gde je svet politički vrlo razvijen. Ja sam uvek bio za Republiku." "A šta si i radio pre pokreta?" "Radio sam tada za jednog preprodavca konja iz Saragose. On je konjima snabdevao arene i ko njicu. Tad sam se i upoznao s Pilar koja je, kao što ti sama reče, bila tada s matadorom Finitom de Palencija." On to reče s mnogo ponosa. "Nije on baš bio neki matador, reče jedan od braće za stolom gledajući u leđa Pilar 117

koja je stajala ispred peći. "Nije?" reče Pilar okrećući se i gledajući u čoveka. "Nije bio baš neki naročiti matador? Stojeci sad tu pored ognjišta ona je videla, malog i tamnog i trezvena lica, tužnin očiju, utonulih obraza i crne kovrdžave kose. Žene na čelu gde je tesni matadorski šešir ureo crvenu liniju koju niko drugi nije primećivao; Videla ga je kako stoji prema plogodišnjem Diku, prema rogu vima koji su visoko atzTiKonje, videla je veliki vrat bika koji je dizao konja visoko, dok je jahač taj vrat bo klinastim štapom, dizao s ve više i više, dok konj nije uz tresak pao, a jahač se srušio uz drvenu ogradu i bik ga je gurao nogama napred, a mahao velikim vratom tražeći rogovima konja da mu oduzme još ono malo snage koja mu je održavala život. Videla je sad Finita, tog tobože srednjeg matadora, kako je stao ispred bika i krenuo prema njemu, prilazeći mu sa strane. Sad ga je jasno videla kako je savio tešku flanelsku krpu oko štapa; flanel je visio težak od krvi koja je biku potekla iz glave, pleća i curila sjajna između njegovih plećki, svuda po leđima dok se bik propinjao u vazduh uz zveket banderilja. Videla je sve iz profila, Finita kako stoji na pet koraka od glave bika, a bik je stajao miran i težak, i Finito je polako dizao mac do u visinu svog ramena i odmeravao je duž ispružene oštrice tačku koju još nije mogao videti. Ljer je bikova da tu glavu 1] se nalazila unazad stojeći u profilu su se nadimajući glava bila iznad njegovih očiju. privuče naniže zamahom leve ruke zila vlažna tešla na petama ipogleda ispred smrsane krpu. je sasvim okrenuo arene iznad le, a i včula njegov tanki, avipogledao svet u prvim redovima srebrne iznaocrvena ograde i rekao, "Da vidimo, Imože ikoga. p vojubiti Mogla je uamu čuje glas i da vidi kako im se prvi put savilo koleno, kad je krpomio. posmatra njegov Jafanje prema rogu koj a čaran, do Te bik ijuškaj; tanki videla je Finito izmeajrašrijetvm lopatica. Videla je i sad kako blistavost mača ulazi polako i sigurno kao da ga je bik sam svojim nasrtajem 248 249 sjurio u sebe iz čovekove ruke i posmatrala je kako klizi unutra, sve dok se smeđi zglobovi nisu odmorili na zategnutoj koži i dok se mali tamni čovek čiji pogled nije nikako napuštao mesto gde je mač ušao, uvučena stomaka ne savila i odskočila ustranu od roga i od životinje i stado držeći krpu na motki u levoj ruci a, digavši desnu ruku da posmatra kako bik umire. Videla ga je kako stoji i posmatra bika koji pokušava da se održi, posmatra bika kako se ljulja kao drvo pre nego što padne, posmatra bika kako se bori da se održi na nogama i videla je malog čoveka s rukom podignutom uvis, s uobičajenim gestom pobede. 118

Videla ga je kako stoji sa znojnim šupljim olakšanjem što je to s vršeno i što nije bilo nikakve povrede, nikakvog udara rogovima, što je lepo prošao i onda, dok je stajao, bik se nije duže mogao da drži i srušio se dole kotrljajući se mrtav sa sve četiri noge u vazduhu, mogla ga je videti, tog malog tamnog čoveka kako se umoran i bez osmeha kreće prema ogradi. Znala je da on ne bi bio u stanju da trči arenom čak da mu i život zavisi od toga i posmatrala ga je kako polako ide prema ogradi i briše usta peškirom, onda je pogledao prema njoj, mahnuo glavom i onda obrisao lice peškirom i počeo pobedonosno da kruži po areni. Videla ga je kako se polako kreće, vukući se oko arene, osmehujuć se i klanjajući se, osmehujući se, a njegovi pomoćnici su išli za njim, saginjali se kupeći cigare, bacajući šešire; on je kružio po areni tužnih očiju i osmehujuć se završio je kruženje ispred nje. Ona ga pogleda i vide kako sedi na drvenom stepeniku s peškirom na ustima. Pilar je sve to videla, dok je stajala tu, nad vatrom, i onda je rekla: "Tako, on nije bio dobar matador? S kakvim svetom ja to želim?" "On je bio dobar matador, reče Pablo. "Smetalo mu je što je bio malog rasta." "1 jasno, bio je tuberkulozan, reče Primitivo. "Tuberkulozan?" reče Pilar. "Ko ne bi bio tuberkulozan da mu se dešava ono što i njemu? U ovoj zemlji, u kojoj nijedan siromašan čovek nema nimalo nade da dođe do para ukoliko nije kriminalac kao Huan Marč, ili borac s bikovima, ili tenor u operi? Kako ne bi bio tuberkulozan? U ovoj zemlji u kojoj se buržoazija preždire tako da joj stomak strada i da ne može da živi bez bikarbonate sode, a sirotinja gladna otkako se rodi pa do smrtnog dana, zašto ne bi bio tuberkulozan? Ako si putovao ispod sedišta u vagonima treće klase da se voziš besplatno, da bi išao po vašarima da naučiš kako se bori, još kao dete, dole u prašini i prlja vštini među još svežim ispljuvcima i suvim ispljuvcima, kako da ne budeš tuberkulozan s grudima toliko izudaranim rogo vima?" "Jasno, reče Primitivo. "Ja sam samo rekao da je bio tuberkulozan." "Dabome da je bio tuberkulozan, reče Pilar, stojeći i mašući velikom drvenom kašikom u ruci. "Bio je malog rasta i imao je tanak glas i mnogo se plašio bikova. Nikad nisam videla čoveka koji bi se više plašio pre borbe s bikovima, a koji bi bio neustrašiviji kad se našao u areni. "Ti, reče ona Pablu. "Ti se i sad plašiš smrti. I smatraš da 250 251 je to nešto važno. A Finito se plašio celo vreme, ali u areni bio je lav." "On je uživao glas vrlo hrabrog čoveka, reče drugi brat. "Nikad nisam poznavala čoveka koji bi se toliko plašio, reče Pilar. "Nije hteo čak ni da drži bikovu glavu u kući. Jedanput na vašaru u Valadolidu ubio je bika Pabla Romera odlično -" "Sećam se, reče prvi brat. "Bio sam onda ta mo. Bio je boje sapuna s kovrdžavim čelom i vrlo velikim rogovima. Taj je bik bio težak preko trideset aroba. To mu je poslednji bik, što ga je ubio u Valadolidu." Q. "Tačno, reče Pilar. "A docnije su članovi društva njegovih obožavalaca koji su se 119

sastajali u kafani Kolon i koji su dali ime svom klubu po njemu, opto čili bikovu glavu i poklonili mu je za vreme malog banketa u kafani Kolon. Za vreme ban; keta oni su stavili glavu na zid, ali su je pokrji krpom. Ja sam sedela za stolom, a i druge tu, Pastora, koja je ružnija od mene i prvekate kui ;orije. žestine Peinesr "iHruge Bio je to zbog rasprave zmeć najzna čajnijih kurvi ii vezi t6jnosti. Ja, sa ma, bila samviše go sreena iedela sam pored Finita i prim&ti V4iH <£a neofcMa gleda bikovu glavu koja je bila obavijena purpurnom krpom kao što su slike s vetaca pokrivene u crkvi za vreme strasne ne delje našeg bi všeg gospoda. Finito nije mnogo jeo jer je u svojoj poslednjoj koridi te godine, u Saragosi, zadobio kad je ušao, palotazo udarac pljosnatim delom vroga i od udarca je neko vreme bio onesvešćen i čak i sad mu stomak nije mogao da podnese hranu i s vremena na vreme primicao bi maramicu ustima i izbacivao izvesnu količinu krvi u toku čitavog banketa. Šta sam htela da vam kažem?" "O biko voj glavi, reče Primitivo. "O punjenoj bikovoj glavi." "Da, reče Pilar. "Da. Ali vam moram ispri čati neke pojedinosti tako da vidite. Finito, znate, nije nikad bio vrlo veseo. Bio je u suštini u vek dostojanstven i ne znam da se ikad ma čemu smejaio čak i kad smo bili sami. Čak ni stvarima koje su bile vrlo smešne. Bio je ozbiljan skoro kao Fernando. Ali to je bio ban ket koji su u njegovu čast priredili aficionados okupljeni u Klubu Finito i bilo je potrebno da ostavi utisak veselosti, drugarstva i veselja, tako se za vreme jela smeškao i pra vio prijateljske primedbe i samo sam ja primetila £ta on radi s maramicom. Ima o je tri maramice i tri ih je napunio i onda mi je rekao vrlo tihim som, "Pilar, ne mogu više da podnesem, mislim loržiti da odem, oda vde." hajdemo kazala sam. Jer sam videla iti. Baš taoja je vladala velika veselost ;kao mi je Finito. io ime po meni a sam ja. je pame ništa nije jeo ju; ali on o manzanille ijegove strane mu je sto o nije mo 252 253 gao da podnese veselost, bu čnost i larmu, a da ništa ne uzme. Onda sam ga gledala kako ispija vrlo brzo, gotovo celu flašu manzanille. Pošto je upotrebio s ve maramice, on sad upotrebi svoj ubrus u istu svrhu u koju je ranije upotrebio maramice. "Sad je banket zaista stigao do vrhunca odu ševljenja i neke od najlakših kur vi paradirale su oko stola na ramenima raznih članova kluba. Pa 120

storu su namolili da peva, a El Ninjo Rikardo je svirao na gitari, bilo je vrlo dirljivo i bio je to trenutak istinske radosti i pijanog prijateljstva pr vog reda. Nikad nisam videla banket na kome je stvarno flamenco oduševljenje dostiglo veći vrhu nac, a ipak još u vek nije došlo do otkri vanja bi kove glave što je, najzad, bila s vrha ove proslave i banketa." "U tolikoj meri sam uži vala i bila zauzeta tapšanjem prateći Rikardovo sviranje i nastojeći da se stvori hor koji bi udarao rukama uz pesmu Ninje de los Peinos, da nisam ni primetila da je Finito već bio napunio svoj i uzeo moj ubrus. Jos je pio manzanillu i o či su mu bile vrlo svetle i svakom je mahao glavom irftovoljno. Nije mogao mnogo da govori, jer svačma kad bi progovorio morao je da pribegava ubriisu; ali je davao utisak velike radosti i veselja i to je naj2d i bilo ono zbog čega se tu nalazio. (2) "Banket se nastavlja, čovek koji je sedeo do mene bio je bivši upravnik Rafaela el Gala i pri čao mi je jednu zgodu, a kraj te pri če bio je ovakav " Onda je Rafael prišao k mni i rekao, "Ti si mi najplemenitiji. Ja te napravim poklon." I najbolji prijatelj na sveti volim kao brata i ho ću d onda mi je dao divnu dijamantsku iglu i poijuoio me u oba obraza i obojica smo bili vrlo dirnuti. P ošto mi je dao dijamantsku iglu, Rafael el Galo je iz išao iz kafane, a ja sam rekao Retani koja je sedela za stolom " Taj prljavi Ciganin je baš sad zaključio ugovor s drugim upravnikom , Kako to misliš? upita Retana. , Bio sam upravnik deset godina i nika d mi ranije nije ništa poklonio, rekao je upra vnik El Gala.To može da znači jedino to l to je dabome bilo istina i eto tako ga je El Galo ostavio. "Ali na tom mestu se umešala Pastora u razgo vor, ne možda da brani dobro ime Rafaela, jer nikad niko oštrije nije govorio o njemu od nje same, nego zato što je upra vnik govorio protiv Cigana upotrebivši izraz, prljavi Ciganin. Umešala se tako žučno i s takvim izrazima da je upravnik bio prisiljen da učuti. Ja sam se umešala da bih umirila Pastoru, a druga Gitana se umešala da umiri mene i galama je bila tak va da niko nije ni reči mogao da razume od onog što se go vorilo izuzev jedne jedine: kurva, koja je nadjačavala sve ostale reči, dok mir nije ponovo uspostavljen i nas tri koje smo se umešale u razgo vor nismo sedeše gledaju či u čaše i onda sam primetila kako Finito bulji u bikovu glavu, još uvijenu u purpurnu krp, s izrazom užasa na licu. "U tom trenutku je predsednik Kluba poceo govor koji je trebalo da prethodi otkrivanju glave, i za vreme čitavog govora odobravali su mu povcima.Ole! i udaranjem po stolu, a ja sam posmatrala Finita koji je upotrebljavao svoj, ne, moj ubrus i sve dublje tonuo u stolicu i buljio s užasom 254 GED 255 i zaprepašćenjem u zavijenu bikovu glavu na suprotnom zidu. "Pri svršetku govora, Finito je po čeo da tresse glavom i sve je više nestajao na stolici. 121

, Kako si, mali moj? upitah ga ja, kad me je pogledao, ali on me nije ni prepoznao, samo je tresao glavom i govorio " Ne. Ne. Ne "Predsednik Kluba je završio govor i onda se, uz uzvike svih prisutnih, popeo na stolicu, pružio ruku, od vezao konopac kojim je bila vezana purpurna krpa na glavi i polako je povukao s glave, a ona se zadržala na jednom rogu i on je digao i po vukao i pojavio se veliki žuti bik sa crnim rogo vima koji su se najpre širili ustranu, pa onda isturali unapred, i bili belih vrhova šiljatih kao bodljike ježine, a gla va bika je izgledala kao da je ži v; čelo mu je bilo kovrdžavo kao dok je bio ži v i nozdrve otvorene i oči svetle i gledao je pravo u Finita. "Svi su vikali i pljeskali rukama i Finito je sve više tonuo u stolicu i onda su s vi začutali i pogledali ga i on je rekao. Ne, Ne i gledao u bika i povlačio se unazad i onda rekao vrlo glasno, Ne! i krv mu je snažno pokuljala na usta i on čak ni ne stavi ubrus nego mu zgrušana krv kliznu niz bradu i on je stalno gledao u bika i rekao " Celu sezonu, da. Zarađivati novac, da. Jesti, da. Ali ne mo gu jesti. Čujete li me? Stomak mi je slab. Ali sad kad je sezona završena! Ne! Ne! Ne! Pogledao je unaokolo oko stola i onda je pogledao u bikovu glavu i rekao još jedno, Ne, zatim je pognuo gla vu i prineo ubrus ustima i tako sedeo i nije govorio ništa i banket, koji je tako lepo počeo i koji je mo gao da predstavlja retkost u pogledu veselosti i drugarstva, svrši neveselo." "Posle kog vremena je umro?" upita Primitivo. "Te zime, reče Pilar. "Nikad se nije oporavio od udara roga koji je zadobio u Saragosi. Takvi udarci su gori od rane, jer je povreda unutrašnja i ne leči se. Takve udarce je dobijao gotovo svaki put kad bi ulazio u arenu i zbog toga i nije imao većeg uspeha. Za njega je bilo teško da izbegne udare roga, jer je bio malog rasta. Skoro u vek je do bijao udarce stranom roga. Ali mnogi su bili samo površni udarci." "Ako je bio suviše mali nije trebalo ni da pokuia va da bude matador, re će Primitivo. Pilar pogleda Roberta Džordana i zatrese gla vom. Onda se nagnu nad veliki gvozdeni lonac, mašući još uvek glavom. Kakav je ovo svet, pomisli ona. Kakav svet su ovi Španci, "ako je bio suviše mali nije trebalo ni da pokuša va da bude matador." I ja to slušam i ne go vorim ništa. Nisam dovoljno besna i, pošto sam objasnila, ćutim. Kako je to prosto kad čovek ništa ne zna. Que sencillo! Kad čovek ne zna ništa go vori, "Nije bio baš neki mať ador, a onaj drugi, isto tako ne zna ništa i kaže, "Bk) je tuberkulozan." A o vaj, opet, pošto mu je neko ko zna objasnio, pri ča, "Ako je bio toliko malen nije trebalo ni da pokuša va da bude matador." Sad, nagingu ći se nad vatru, ona vide ponovo na postelji golo, mrko telo s čvorugavim ožiljcima po kukovima i dubokom osušenom po vredom ispod rebara s desne strane grudnog koša i dugu belu brazgotinu sa strane koja je išla do ispod pazuha. 256 17 Ernest Hemintrej, IV 257 Videla je sklopljene o či i svečano, mrko lice i kovrdžavu crnu kosu zaba čenu sad unazad sa čela, ona je sedela pored njega i trljala mu noge, zagrevajući mu napete mišiće na listovima, meseći ih, labaveći ih, i onda udaraju ći ih lagano skupljenim rukama, i labavila zgrčene mišiće. "Kako je?" pitala ga je. "Kako su ti noge, ma f moj? "Vrlo dobro, Pilar, odgovarao bi on ne otvarajući oči. 122

Hoćeš li da ti protrljam grudni koš?" "Ne, Pilar, nemoj me dirati, molim te." "A gornji deo nogu?" "Ne. Suviše me bole." "AH ako ih protrljam i namažem, zagrejaće se i bi će ti bolje." "Ne, Pilar. Hvala ti, više volim da ih ne dodiruješ." "Opraću te alkoholom." "Možeš. Samo vrlo lagano." "Silan si bio u poslednjoj borbi s bikom, rekla bi mu ona, a on bi odgovorio, "Da, divno sam ga ubio." Onda, pošto bi ga oprala i prekrila čaršavom, legla bi pored njega u krevet, a on bi izvukao svoju mrku ruku, didirnuo je i rekao, "Silna si ti žena, Pilar." To je bila naj veća šala koju je izustio i nekada, obično posle borbe, on bi odlazio da spava i ona bi legla, držeći njegovu ruku u svojim obema i slušala bi kako diše. Često se plašio u snu i osećala bi kako mu se ruka stisla čvrsto i videla graške znoja na čelu, a ako bi se probudio ona bi mu rekla, "Nije ništa, i on bi opet zaspao. Provela je s njim pet godina i nikad mu nije bila neverna, to jest skoro nikad, a onda posle sahrane uhvatila se Pabla koji je uvodio konje pikadora i bio sličan svim onim bikovima na koje je Finito, ubijaju či ih utrošio s voj život. Ali zna ona sad da ni bikovska snaga, ni bikovska hrabrost nisu potrajale, ali šta traje? Ja trajem, pomisli. Da, ja trajem. Ali zašto? "Marija, reče ona. "Pazi šta radiš. To je vatra za kuvanje, a ne za spaljivanje grada." Baš u tom trenutku Ciganin se poja vi na vratima. Bio je pokriven snegom i stajao je držeći karabin i stresaju či sneg s nogu. Robert Džordan ustade i priđe vratima, "Pa?" reče on Ciganinu. "Smenjuju se svakih šest sati. Na mostu su po điva čoveka istovremeno, reče Ciganin. "U putarevoj kućici se nalazi osam vojnika i kaplar. Evo ti tvoj hronometar." "A kako stoji sa stražarskim mestom kod strugare?" "Tamo je starac. On može da osraatra i to i put." "A put?" reče Robert Džordan. "Stalno isti pokret, re će Ciganin. "Ništa neo bično. Nekoliko automobila izgledalo je da je Ciganinu hladno, njegovo tamno lice bilo je zategnuto od hladno će i ruke su mu bile crvene. Stao je na otvor pećine, skinuo bluzu i stresao je. "Stajao sam dok nisu smenili stražu, reče on. "Smenili su se u podne, pa u šest. To je mnogo. Drago mi je što nisam u njih voj vojsci." 258 259 "Hajdemo po starca, re će Robert Džordan oblačeći kožni kaput. u "Ja ne idem, re će Ciganin. Idem ja sad kod vatre i da uzmem toplu supu. Re či ću jednom od ovih, gde se nalazi, i on može da te vodi. Hej, lutalice, viknu on ljudima koji su sedeli za stolom. "Ko ho će da vodi Inglesa do mesta sa kojeg starac osmatra put?" "Idem ja, diže se Fernando. "Rec i mi gde je." "Slušaj, reče Ciganin: "On je -" i reče mu gde se starac Anselmo smestio. Glava V Anselmo se šćućurio u zavetrinu debila jednog velikog drveta, a sneg je, nošen vetrom, padao s obe strane. On se čvrsto priljubio uz drvo, ruke su mu bile u rukavima 123

kaputa, svaka ruka u suprotnom rukavu, a glavu je uvukao što je više mogao u kaput. Budem li ovde još mnogo stajao, smrznuću se, pomisli, a to ne će nikom biti od koristi. Ingles mi je rekao da ostanem sve dok me neko ne smeni, ali on onda nije znao za oluju. Na putu nema nikakvog izuzetnog pokreta, a ja znam položaj i navike straže kod strugare, preko puta. Treba da se vratim sada u logor. Ko god ima pameti o čekivaće da se vratim u logor. Još ću malo ostati, pomisli, i onda se vraćam u logor. Kriva su naređenja koja su suviše kruta. Jer se ne smeju menjati ni pod kakvim okolnostima. Udarao je jednim stopalom o drugo, onda je izvukao ruke iz rukava, savio mi i njima irirao noge i u potpunosti cirkulacije. Tu u zavetrini, u zaklonu od debla bilo je manje hladno, ali će uskoro morati po četi da šeta. Dok je tako šćućuren sedeo, trljaju ći noge, ću automobil na putu. Imao je lance. Jedan lanac je udarao i Anselmo ga je posmatrao, dok je nailazio putem prekrivenim snegom, obojen zeleno i smećie, s izlomljenim krupnim mrljama tamne boje, i plavo premazanim staklima tako da nisi mogao videti unutra, a samo je jedan polukrug ostavljen neobojen kroz koji su oni iznutra mogli da gledaju napolje. To je bio Rols Rojs, star dve godine, automobil za grad, a kamufliran za generalštab, ali to Anselmo nije znao. On nije video unutra tri oficira umotana u pelerine. Dvojica su sedela na zadnjem sedištu, a jedan na stolici na sklapanje. Dok su kola prolazila, oficir koji je sedeo na stolici za sklapanje gledao je kroz ćisti prorez na prozoru, samo što Anselmo to nije znao. Nisu videli jedan drugoga. Kola su prošla u snegu baš ispred njega. Anselmo je video šoferu, crvena lica i s ćelićnim šlemom na glavi, lice i šlem su mu se isticali nad pelerinom od ćebeta koju je imao na sebi i video je cev automatske puške posred šoferu. Onda su kola pošla putem, on je uvukao ruku u kaput i izvukao iz džepa na košulji dva lista hartije koje mu je iz svoje beležnice istrgao Robert Džordan i napravio je znak kojim se obeležavaju kola. To je bio deseti automobil tog dana koji je prošao nagore. Šest ih je prošlo naniže. Još ih je ćetiri bilo gore. To nije bio izuzetan broj kola koja su se kretala tim putem, samo što Anselmo nije 260 261 umeo a raziiKuje Koia marKe rora, fijat, Keno i Citroen koja su pripadala štabu di vizije koja je držala klisuru i planinski lanac od Rols Rojsa, Lanća, Mercedesu i Izota Vrhovnog štaba. Tu razliku bi mogao da ući Robert Džordan da se umesto starca nalazio na položaju, i njemu bi bi o jasan znaćaj tih kola koja su otišla na više. Ali on nije bio tu i starac je prosto napravio znak da su kola prošla na više, na hartiji istrgnutoj iz beležnice. Anselmu je sad bilo tako hladno, da je rešio kao najbolje da pre nego što padne mrak, krene za logor. Nije se plašio da će izgubiti put, ali je smatrao da je beskorisno da duže ostane tu, a puhaoje sve hladniji vetar i sneg je padao jednakom žestinom. Ali kad je ustao, i stresao noge, i pogledao na sneg koji je vejao putem, nije krenuo uzbrdo, već je ostao naslonivši se na zašćićenu stranu bora. Ingles mi je rekao da stojim, pomisli. Moćda je sad krenuo o vamo, i ako napustim mesto moće se izgubiti u snegu traćeći me. Za celo ovo vreme rata trpeli smo zbog nedostatka discipline i zbog nepokoravanja narećienjima, pa ću još malo prićekati Inglesa. Ali ako uskoro ne do ćie, moraću krenuti uprkos svih narećienja, jer moram da predam izvešćaj, i imam još mnogo da uradim o vih dana, a da se smrzavam ovde, bilo 124

bi preterano i bez ikakve koristi. Prekoputa na strugari dizao se dim iz dimnjaka i Anselmo je ose ćao miris dima koji je vetar naneo kroz sneg. Fašistima je toplo, pomisli on, i udobno, a sutra u veće mi ćemo ih ubiti. Ćudna je to stvar i ja ne volim da mislim o tom. Ćitav dan 262 SćULLI 111 jem, mogao sam oti ći do strugare i zakucati im na vrata i oni bi me lepo do ćekali da nemaju narećienja da zaustavljaju sve putnike i da im traže ispra ve. Jedino se narećienja isprećuju izmećiu nas. Ti ljudi nisu fašisti. Tako ih ja zovem, ali nisu. Oni su siromašni ljudi kao i mi. Ne bi trebalo da se bore proti v nas, i ne volim ni da mislim na ubi janje. Ti na straži su Galegos i. Znam jer sam ih danas posle podne ćuo kako govore. Oni ne mogu da pobegnu, jer ako to urade, porodice će im biti streljane. Galegosi su ili vrlo pametni ili vrlo glupi i surovi. Upoznao sam obe vrste. Lister je iz Galega isto kao i Franko. Baš se pitam šta li ti Galegos i misle o snegu u ovo doba godine. Kod njih nema ovako visokih planina i u njihovom kraju stalno pada kiša i u vek je zeleno. Jedan prozor na strugari se osvetli, a Anselmo zadrhta i pomisli, do điaavola i taj Ingles. Tu je tim Galegosima toplo i pod krovom su u našoj zemlji, a ja se smrza vam iza drveta i mi živimo u rupi u stenama kao planinske zveri. Ali sutra, pomisli on, ži votinje će izići iz svoje rupe, a ti kojima je sad udobno, umre će topli u svojim ćebetima. Kao što su umrli oni kad smo no ću napali na Otero, pomisli. Nije voleo da se seća Otera. U Oteru, te no ći, tad je prvi put ubio, nadao se da ne će biti prisiljen da ubija u napadu na ove položaje. U Oteru se to des ilo. Pablo je izbo stražara, pošto mu je Anselmo navukao ćebe na glavu, ali stražar je uh vatio Anselma za nogu, držao je onako za vijen u ćebe i kukao u ćebetu i Anselmo je 263 mu ovaj nije pustio nogu i dok nije bio miran. Ko lenom mu je pritisnuo vrat, da bi ga ućutao i bo je nožem u taj s vežanj, dok je Pablo kroz prozor bacao bombu u sobu u kojoj su se nalazili ljudi koji su ćuvali taj položaj i koji su sad s vi spavall I tad je bljesnulo pred očima, izgledalo je kao da je ćitav svet planuo crveno i žuto i već su dve bombe bile unutra. Pablo je odvrnuo bombe i zavitlao ih brzo proz prozor, i oni, koji nisu bili ubijeni u postelji, ubijeni su sad kad su se digli iz kreveta, pošto je i druga bomba eksplodirala. Tako je to bilo u slavnim danima Pablovim, kad je palio zemlju kao Tatarin i nijedan fašistićki položaj nije bio noću siguran. A sad je kraj i svršeno je s njim kao i sa uško pljenim veprom, pomisli Anselmo i, kad su ga već uškopili, i kad je prestao da cići, bacite jajca i vepar, koji više nije vepar, ide njuškajući i rijući k njima i pojede ih. Ne, nije tako r điaavo, nasmeši se Anselmo, ne treba misliti suviše rđiavo ćak ni o Pablu. Ali dosta je ružan i dosta se i zmenio. Suviše je hladno, pomisli on. Kad bi Ingles do šao, kad ne bih morao nikoga da ubijem na ovim položajima. Ta ćetiri Galegosa i njihov kaplar su za one koji vole ubijanje. To je rekao Ingles. Ja ću to uraditi ako mi padne u dužnost, ali Ingles je re kao da ću ja biti s njim kod mosta i da će to biti prepušćeno drugima. Kod mosta će se voditi borba i ako izdržirn borbu ućiniću sve što jedan starac može da uradi u ratu. Ali samo neka taj Ingles doćie jer mi je hladno, i kad vidim svetlost u strugari gde znam da se Galegosi greju onda mi je još hlad mje. voieo Din da sam Kod Ku će i da se rat završio. Ali ti sad nemaš kuće, pomisli. 125

Moramo pobediti u ovom ratu pre nego što se uopšte možeš vratiti kući. U strugari je jedan vojnik sedeo na dušemi i mazao cipele, drugi je ležao i spa vao. Treći je kuvao i kaplar je čitao novine. Šlemovi su im visili na ekserima zakucanim u zid, a puške su im bile naslonjene na drveni zid. "Kakva je ovo zemlja u kojoj pada sneg gotovo u junu?" reče vojnik koji je sedeo na dušemi. "To je sasvim neobično, reče kaplar. "U maju smo, reče vojnik koji je kuvao. "Još nije ni kraj maja." "Kakav je ovo kraj u kom sneg pada u maju?" produža vao je vojnik na dušemi. "U ovim planinama sneg nije nikakva retkost u maju, reče kaplar. "Meni je u Madridu bilo hladnije u mesecu maju nego u bilo kojem drugom." "A i toplije, reče vojnik koji je kuvao. "Maj je mesec u kom su razlike u temperaturi vrlo velike, reče kaplar. "Ovde u Kastilji, u maju su velike vrućine, ali može biti i vrlo hladno." "111 može kiša da pada, reče vojnik sa dušeme. "Prošlog maja kiša je padala skoro svakog dana." "Nije, reče vojnik koji je kuvao. "To nije bio maj, još je vladao aprilski mesec." "Čovek da poludi kad te sluša kako govoriš o vladavinama meseca, reče kaplar. "Prestani da pričati o mesecima." "Svaki, bilo da živi na moru ili na suvu, mora da zna da nije važno koji je mesec po kalendaru, nego da je važan mesec na nebu, reče vojnik koji 264 265 je kuvao. "Na primer sad je otpočela vladavina majskog meseca. A ipak se ide u juni." "Zašto onda ne bismo bili i izvan godišnjih doba?" reče kaplar. "Čoveka prosto glava da zaboli od tih tvojih nagađanja." "Ti si iz grada, reče vojnik koji je kuvao. "Ti si iz Luga. Šta možeš ti da znaš o moru ili kopnu?" "Čovek više nauči u gradu nego što vi analfabetos naučite na tom tvom moru ili na tom tvom suvu." "Pod ovim mesecom dolaze prva velika jata sardina, reče vojnik koji je kuvao. "U ovom mesecu se doteruju čamci za lov na sardine, a skuše odlaze na se ver." "Zasto ti nisi u mornarici kad si iz Noje?" upita ga kaplar. "Zato što nisu upisali da sam iz Noje nego da sam iz Negreire, gde sam se i rodio. A ako si iz Negreire, koja se nalazi gore uz reku Tambre, uzimaju te u kopnenu vojsku." "Utoliko gore, reče kaplar. "Nemoj misliti da u mornarici nema opasnosti, reče vojnik koji je sedeo na dušemi. "Čak i bez borbe je ova obala opasna zimi." "Ništa ne može biti gore od kopnene vojske, reče kaplar. "A ti kaplar, pa -" reče vojnik koji je kuvao. "Zar se tako govori?" "Ne, reče kaplar. "Mislio sam na opasnosti. Mislim na izdržavanje bombardovanja, potrebu napada, ži vot u rovu." "Malo toga mi ovde preživljujemo, reče vojnik sa dušeme. "Hvala bogu, reče kaplar. 99Ali ko zna kad će nas to opet snaći? Sigurno nam neće biti uvek ovako lako!" "Koliko misliš da ćemo se još zadržati na ovom položaju?" 126

"Ne znam, reče kaplar. "Zeleo bih da ostanemo do kraja rata." "Suviše je dugo biti na straži šest sati, reče vojnik koji je kuvao. "Straža će se smenjivati svaka tri sata dok bude trajala ova nepogoda, reče kaplar. "To je normalno." "A šta misliš o tim štabskim automobilima?" upita vojnik sa dušeme. "Ne s vidia mi se što vidim tolika štabska kola." "Ni meni, reče kaplar. "Sve te stvari su loš pređnak." "A avijacija, reče vojnik koji je kuvao. "Avijacija je još jedan loš pređnak." "Ali mi imamo izvanrednu avijaciju, reče kaplar. "Crveni nemaju avijaciju kakva je naša. Ti avioni jutros su bili takvi, da čovek mora biti srećan." "Video sam crvene avione onda kad su predstavljali nešto sasvim ozbiljno, reče vojnik sa dušeme. "Video sam one dvomotorne avione i bilo je užasno podneti ih." "Da; ali nisu oni ovako divni kao naši" reče kaplar. "Mi imamo nenadmašnu a vijaciju." Tako su oni razgovarali u strugari dok je Anselmo čekao na snegu i posmatrao put i svetlost na prozoru strugare. Mislim da ne treba ubijati, razmišljao je Anselmo. Mislim da će se posle rata morati izvršiti neka 266 267 vrsta iskupljenja za ubijanje. Ako mi više ne budemo pobožni posle rata onda će po mom mišljenju morati da se organizuje neka vrsta građanskog ispaštanja da bi se svi očistili od ubijanja, jer inače nikad nećemo imati istinske i ljudske osnove za život. Ubijanje je nužno, znam, ali je ipak štetno za čoveka i mislim da će, pošto se sve ovo svrši, i mi dobijemo rat, morati postojati neka vrsta ispaštanja radi očišćenja svih nas. Anselmo je bio vrlo dobar čovek i kad god se našao sam, a sam je bio vrlo često, vraćao mu se taj problem ubijanja. Pitam se kako ta stvar stoji sa Inglesom, po misli on. Rekao mi je da mu to ne smeta. A ipak izgleda da je i osetljiv i dobar. Možda to za mlađie ljude nema važnosti. Može biti da stranc i ili oni koji nisu imali našu veru, nemaju isti stav. Ali mislim da će svaki ko to radi, poži votinjiti jednog dana, i mislim, čak iako je neophodno, da je to veliki greh i docnije moramo da uradimo nešto vrlo snažno da bismo to iskupili. Bilo je mračno i on je gledao u svetlost preko puta i udarao rukama o grudni koš da bi se zagrejao. Sad, pomisli on, svakako bih krenuo u logor; ali ga je ipak nešto zadržalo tu, pored drveta, iznad puta. Padao je sve gušći sneg i Anselmo po misli: kad bismo samo noćas mogli da dignemo most u vazduh. U ovakvoj noći ne bi bilo teško zauzeti položaje i dići most u vazduh i onda bi bilo sve gotovo i svršeno. U o vakvoj noći čovek možda da učini što god hoće. Stajao je tu naslonjen na drvo i tiho tapkao nogama i nije više mislio o mostu. U sumrak se uvek osećao usamljenim, a večeras je usamljenost bila takva, da je osećao u sebi izvesnu šupljinu kao od gladi. U stara vremena on se te usamljenosti oslobodio govoreći molitve i, često, vraćajući se kući iz lova, ponavljao bi mnogo puta istu molitvu i osećao se od toga bolje. Ali otkako je pokret počeo, nije se nijednom molio. 127

Nedostajale su mu molitve, ali je smatrao da ne bi bilo lepo i da bi bilo licemerno da se moli; nije voleo da traži usluge ili postupak koji bi bio drukčiji nego prema ostalim ljudima. Ne, pomisli, usamljen sam. Ali su usamljeni svi Tojnci i žene svih vojnika, i svi oni koji su izgubili porodice ili roditelje. Ja nemam ženu, ali sam srećan što je umrla pre pokreta. Ona ga ne bi shvatila. Ja nemam dece i nikad ne ću imati dece. Usamljen sam i po danu kad ne radim, ali kad dođie mrak, onda nastane vreme velike usamljenosti. Ipak imam jednu stvar koju mi nikakav čovek i nikakav bog ne može uzeti, a to je što radim čestito za Republiku. Radio sam mnogo za dobro koje ćemo docnije svi deliti. Radio sam što sam više mogao, od samog početka pokreta, i nisam ništa uradio čega bih se stideo. Jedino zbog čega mi je žao jeste ubijanje. Ali sigurno će postojati mogućnost da se to okaje, jer za greh te vrste koji toliki nose, mora se pronaći olakšanje. Voleo bih o tom porazgovarati s Inglesom, ali, pošto je mlad, mogao bi i da me ne razume. Spomenuo je ubijanje ranije. Ili sam to možda ja spomenuo? Mora da je mnogo ubijao, ali ne pokazuje nikakvog znaka da mu se to dopada. Kod onih koji to vole, postoji uvek nešto trulo. 268 269

Mora da je to stvarno veliki greh, pomisli. Jer, sigurno, to je stvar koju nemamo prava da uradimo, čak iako je, kao što znam, nužna. Ali u Španiji se to radi vrlo lako i često bez istinske potrebe i ima mnogo nagle nepravde, koja se, docnije, ne može popraviti. Hteo bih da o tom ne mislim toliko, pomisli on. Želeo bih da postoji za to iskupljenje, tako da čovek može već da počne da se iskupljuje, jer to je jedina stvar koju sam uradio u ži votu zbog koje se rđiavo osećam kad sam sam. Sve druge stvari se opraštaju ili se čoveku da prilika da ih okaje dobrotom ili na neki drugi način. Ali mislim da je greh ubistva vrlo veliki greh i želeo bih da to ispravim. Možda će docnije postojati izvesni dani, kad će čovek moći da radi nešto za državu ili nešto drugo, čime će se iskupiti. Verovatno će čovek nešto plaćati, kao u doba Crkve, pomisli on i nasmeši se. Crkva je za grehove dobro organizovana. To mu se svidelo i smešio se u mraku kad mu Robert Džordan priđe. Prišao je tiho i starac ga nije video dok nije bio tu. "Hola, viejo, prošapta Robert Džordan i potapša ga po leđima, "Kako si stari?" "Vrlo mi je hladno, reče Anselmo. Fernando je stajao malo po strani leđima okrenut prema pravcu odakle je vetar nanosio sneg. "Hajde, prošapta Robert Džordan. "Kreni u logor da se ugreješ. Zločin je što smo te pustili ovde toliko dugo." "Ono je njihova svetlost, pokaza Anselmo. "Gde je stražar?" "Ne možeš ga videti odavde. On je iza okuke." "Neka idu do đavola, reče Robert Džordan. "Reći ćeš mi u logoru. Hajde da idemo." "Da ti pokažem, reče Anselmo. "Pogledaću sutra ujutru, reče Robert Džordan. "De, uzmi gutljaj o voga." 128

On priži starcu flašu. Anselmo je nagnu i po vuče gutljaj. „jiii, reče on i protrlja usta. "Vatra." "Hajdemo, reče Robert Džordan u mraku. "Da idemo." Bilo je mračno i mogao si videti pored sebe samo pahuljice nošene vetrom i kruta mračna stabla borova. Fernando je stajao malo više. Gledaj tog Indijanca iz prodavnice cigara, pomisli Robert Džordan. "Hej, Fernando, reče on kad mu pri đie. "Gutljaj?" "Ne ću, reče Fernando. "Hvala ti. Hvala tebi, pomisli Robert Džordan. Drago mi je što Indijanc i iz prodavnica cigara ne piju. Nije još mnogo ostalo. Momće. Drago mi je što vidim ovog starca, pomisli Robert Džordan. On pogleda Anselma i opet ga potapša po leđiima kad su po čeli da se penju. "Drago mi je što te vidim, viejo, reče on Anselmu. "Kad god postanem setan pa vidim tebe, razveselim se. Hajde da krenemo gore." Penjali su se po snegu uz brdo. Nazad u Pablovu palatu, reče Robert Džoi v dan Anselmu. I to je izvanredno zvučalo na španskom. "E1 Palacio del Miedo, reče Anselmo. "U Palatu Straha 270 271 "La cueva de los huevos perdidos, dodade Robert Džordan veselo. "Pećina izgubljenih jaja." "Kakvih jaja?" upita Fernando. "Šala, reče Robert Džordan. "Prosto šala. Ne jaja, znaš. Drugih st vari." "Ali zašto izgubljenih?" upita Fernando. "Ne znam, reče Robert Džordan. "Knjiga će ti rcći. Pitaj Pilar, onda, stavivši ruku oko Anselmovog ramena i privukavši ga k sebi dok su hodali protrese ga. "Slušaj, reče. "Drago mi je što te vidim, euješ li? Ti ne znaš šta to znači naći nekoga u ovoj zemlji na istom mestu na kom si ga ostavio." U tome se videlo koliko poverenje i prisnost je ose ćao, kad je mogao da kaže nešto proti v te zemlje. "1 meni je drago što vidim tebe, reče Anselmo. "Ali sam baš hteo da odem." "Đavola si ti hteo, reče veselo Robert Džordan. "Ti bi se pre smrzao." "Kako je gore?" upita Anselmo. "Dobro, reče Robert Džordan. "S ve je dobro." Bio je srećan, onom iznenadnom retkom sre ćom koja može da obuzme s vakog ko komanduje u revolucionarnoj vojsci; srećom, kad vidiš da ti se bar jedno od krila dobro drži. Kad bi ti se u vek oba boka dobro držala, mislim da bi to bilo su više. Ne znam ko bi to mogao da podnese. Jer ako kreneš krilom, jednom ili drugom stranom, videćeš da ti se drži na jednom jedinom ćovoku. Nije da on želi da to bude pra vilo. Ali ovo je bio dobar ćovek. Jedan dobar ćovek. Ti ćeš biti levo krilo, kad budćmo u bici, pomisli on. Bolje da ti još ne go vorim o tom. To će biti strahovito mala bitka, razmišljao je. Eto, uvek sam želeo da vodim jednom bitku kako ja ho ću. Uvek sam znao šta ne valja u onim koje su drugi vodili, od Aženkura pa nadalje. O va će morati da bude dobra. Bi će mala, ali vrlo izuzetna. Ako je izvedem onako kako mislim da treba da je izvedem, biće zaista vrlo izuzetna. 129

"Slušaj, reče on Anselmu. "Strašno mi je drago što te vidim." "1 meni što vidim tebe, reče Anselmo. Dok su išli uzbrdo po mraku, i vetar im udarao leđia a oluja hujala pored njih dok su se penjali, Anselmo se nije osećao usamljen. Nije se osećao usamljen otkako ga je Ingles lupnuo po ramenu. Ingles je bio srećan i zadovoljan i šalili su se zajedno. Ingles je rekao da je sve u redu i on se nije brinuo. Piće mu je zagrejalo stomak, a noge su mu se zagrevale dok se penjao. "Na putu ništa naročito, izvesti Inglesca. "Dobro, reče mu Ingles. "Pokazaćeš mi kad stignemo tamo." Anselmo je sad bio vrlo srećan i bilo mu je drago što se zadržao na osmatračnici. Da je i došao u logor, bilo bi u redu. Uradio bi inteligentno i pametno da je to u činio pod tim okolnostima, razmišljao je Robert Džordan. Ali je postupio onako kako mu se kazalo, pomisli Robert Džordan. To je najređia stvar koja može da se des i 11 Španiji. Stajati na oluji, na izvestan način, znači mnogo. Ne nazivaju Nemci bez razloga juriš olujom. Možda ih ima još nekoliko koji bi tako isto odstajali. Ima sigurno. Pitam se da li bi Fernando stajao. Sasvim je moguće. Najzad, on sam je predložio da pođie ovamo. Misliš li da bi se i on dobro 272 18 Eraest Hemingvej, IV 273 poneo? Zar to ne bi bilo dobro? Dovoljno je tvrdoglav za tako nešto. Moraću se raspitati. Šta li taj stari Indijanac iz prodavnice cigara samo misli. "O čemu razmišljaš, Fernando?" upita ga Robert Džordan. "Zašto pitaš?" "Iz radoznalosti, reče Robert Džordan. "Ja sam vrlo radoznao čovek." "Mislio sam na večeru, reče Fernando. "Voliš li da jedeš?" "Da. Vrlo." "Kako Pilar kuva?" "Obično, odgovori Fernando. Ovo je drugi Kulidž, pomisli Robert Džordan. Ali, znaš, izgleda da bi on ipak ostao. Njih trojica su se s mukom penjali uzbrdo po snegu. Glava VII Sada je jedini zvuk u pećini bilo šištanje na ognjištu gde je po uglje viju na vatri padao sneg kroz rupu na krovu. "Pilar, reče Fernando. "Ima li još gulaša?" "O, čuti, reče žena. Ali Marija uze Fernando u čanak i odnese ga do velikog lonca koji je stajao na ivici ognjišta i nagradi mu. Onda ga donese do stola, stavi na nj i potapša Fernanda po ramenu, kad se on sagnu da jede. Osta trenutak pored njega ostavljajući mu ruku na ramenu. Ali je Fernando i ne pogleda. Potpuno se posvetio gulašu. Agustin je stajao pored vatre. Ostali su sedeli. Pilar je sela za sto prema Robertu Džordanu. "Eto, Ingles, reče ona, "video si sad kakav je." "Šta ee uraditi?" upita Robert Džordan. "Može svašta, žena je gledala u sto. "S vašta. On je sposoban da uradi s ve." "Gde je automatska puška?" upita Robert Džordan. 130

"Tu u uglu zavijena u čebe, reče Primitivo. "Hoćeš li da je vidiš?" "Docnije, reče Robert Džordan. "Hteo sam da znam gde je." "Tu je, reče Primitivo. "Uneo sam je unutra i zavio u svoje čebe da ne bi zar điala. Magazini s mecima su u džaku." "Neće on to uraditi, re će Pilar. "Neće on ništa uraditi s maquinom." "Čini mi se, rekla si da može s vašta da uradi." 294 "Može, reče ona. "Ali nema prakse s maqui nom. Može da bac i bombu unutra. To je više u njegovom stilu." ,3ila je glupost i slabost ne ubiti ga, re će Ciganin. On nije uopšt e učestvovao u razgovoru cele večeri. "Trebalo je da ga Robert ubije prošle noći." "Ubij ga, reče Pilar. Njeno krupno lice izgledalo je sad tamno i umorno. "Sad sam i ja za to." Jfa sam bio protiv toga, reče Agustin. Stajao je ispred vatre, duge ruke je spustio sa strane, a obrazi, obrasli bradom ispod jagodica, izgledali su Suplji pri svetlosti vatre. "Sad sam za to, re će. "On je sad pun otrova i želi da nas vidi uništene." "Neka svi kažu, reče Pilar i glas joj je bio umoran. "Ti Andres?" ,Iatarlo, reče brat kome je tamna kosa u oštrom uglu rasla duboko u čelo i mahnu glavom. JEladio?" "Isto, reče drugi brat. "Meni izgleda da on predstavlja veliku opasnost. A ni čem ne služi." "Primitivo?" Jsto "Fernando?" "Da li bismo ga mogli zadržati kao zat vorenika?" upita Fernando. "Ko bi pazio na zarobljenika?" upita Primitivo. "Bila bi potrebna dva čoveka koja bi pazila na zatvorenika i šta bismo onda na kraju učinili s njim?" ,>ložemo ga prodati fašistima, reče Ciganin. "To ne, reče Agustin. "Takve prljavštine ne." "To je bio samo jedan predlog, re će Rafael, Ciganin. " Čini mi se da bi facciosos bili srećni da ga dobiju." 295 "Ostavi se toga, reče Agustin. "To je prljavo." "Nije prljavije od Pabla, pravdaše se Ciganin. "Jedna prljavština ne opra vdava drugu, reče Agustin. "Pa, tu su svi, izuzev Inglesa i starca." "Oni nemaju veze s tim, re će Pilar. "On nije bio njihov vođia." "Jedan trenutak, re će Fernando. "Ja nisam završio." "Hajde, reče Pilar. "Pri čaj dok se on ne vrati. Pričaj dok ne ubaci ručnu granatu ispod čebeta i ne digne sve to u vazduh. Dinamit i sve." "Ja mislim da ti preteruješ, Pilar, reče Fernando. "Ja mislim da on nema takve namere." "1 ja mislim, reee Agustin. "Jer bi to diglo u vazduh i vino, a on će se uskoro vratiti po vino." "Zašto da ga ne predamo El Sordu, a ovaj da ga proda fašistima?" predloži Rafael. "Možete ga oslepiti i onda će lako biti s njim." "Ćuti, reče Pilar. "Ja osećam nešto što je sas vim opravdano u odnosu na tebe kad

tako govoriš." "Fašisti ne bi inače platili za njega ništa, reče Primitivo. "Drugi su pokušali valiti takve stvari, ali oni ne plaćaju. Oni bi i tebe ubili?" "Verujem kad bi ga oslepili, mogli bismo ga prodati za nešto, reče Rafael. "Cuti, reče Pilar. "Budeš li opet govorio o oslepljivanju, možeš otići za njim." "Ali, on, Pablo je oslepio ljude iz guardia civil koji su bili ranjeni, naglašavao je Ciganin. "Zar si to zaboravila?" "Zaklopi ta usta, reče Pilar. Bila je zbunjena pred Robertom Džordanom zbog tih reči o oslepljivanju. "Niste mi dali da završim, prekide ih Fernando. "Dovrši, reče Pilar. "Produži. Do vrši." "Pošto je neizvodljivo držati Pabla kao zatvorenika, otpoče Fernando, "i pošto je odvratio po nudi ga -" "Završavaj, reče Pilar. "Za ljubav božju, završavaj." "- pri bilo kakvoj vrsti pregovora, produži Fernando mirno, "ja se slažem da je možda najbolje eliminisati ga, da bi se za nameravane operacije osigurao maksimum mogućnosti za uspeh." Pilar pogleda malog čoveka, zatrese glavom, ugrize se za usne i ne reče ništa. "To je moje mišljenje, reče Fernando. "Verujem da smo u pravu kad verujemo da on predstavlja opasnost po Republiku -" "Majko božja, reče Pilar. "Čak i ovde čovek može da postupa kao birokrat." "1 po njegovim sopstvenim rečima, po nedavnim postupcima, produži Fernando. "1 dok on zaslužuje zahvalnost za pothvate u ranijem delu pokreta i sve do najskorijeg vremena -" Pilar je bila otišla ka vatri. Sada priđe stolu. "Fernando, reče Pilar mirno i dodade činiju. "Uzmi molim te ovog gulaša i napuni njime usta sa svim dostojanstvom i nemoj više govoriti. Čuli smo tvoje mišljenje." "Ali, kako onda, upita Primitivo i zasta ne do vršivši rečenicu. "Estoi listo, reče Robert Džordan. "Ja sam spreman da to izvršim. Pošto ste svi vi odlučili da 296 297 tako treba da se uradi, to je jedina usluga koju ja mogu da uradim." Šta je ovo, pomisli. Zato što sam slušao Fernanda, počinjem da govorim kao on. Mora da je taj jezik zarazan. Francuski, jezik diplomatije. Španski, jezik birokratije. "Ne, reče Marija. "Ne." "To nije tvoj posao, reče Pilar devojci. "Jezik za zube." "Jzvršiću to noćas, reče Robert Džordan. Primetio je da ga Pilar gleda s prstom na ustima. Gledala je prema vratima. Čebe učvršćeno na otvoru pećine se diže i Pablo proturi glavu. On im se svima nasmeja, provuče se ispod čebeta, onda se okrenu i ponovo pričvrsti čebe. Onda napravi okret i stade, pa povuče kaput do iznad glave i otrese sneg sa njega. "Razgovarali ste o meni?" obrati se on svima. "Jesam li vas prekinuo?" Niko mu ne odgovori i on okači kaput o klin u zidu i priđe stolu. "Que tal?" reče on i dohvati čašu koja je prazna stajala na stolu i zagrabi u posudu za vino. "Nema vina, reče on Mariji. "Idi i natoči iz mešine." 132

Marija dohvati posudu i ode ka prašnja voj, vrlo izduženoj mešini premazanoj katranom, koja je visila sa zida s vratom nadole i izvuče čep iz jedne od nogu, taman koliko da vino poteče iz otvora u sud. Pablo je posmatrao kako kle či, držeći posudu i gledao je svetlocrveno vino kako se razliva po činiji tako brzo da je, pune či je, pravilo virove. "Pazi, reče on Mariji. "Vino je sad ispod grudi." Niko ništa ne reče. "Pio sam danas od pupka do grudi, reče Pablo. "To je posao od čitavog jednog dana. Šta je s vama svima? Jeste li omutaveli?" Niko ništa ne reče. "Začepi, Marija, reče Pablo. "Nemoj da curi." "Biće mnogo vina, reče Agustin. "Mo či ćeš da se napiješ." "Jednom se povratio jezik, reče Pablo i mahnu glavom prema Agustinu. " Čestitam. Mislio sam da ste onemeli." "Od čega?" "Zbog mog dolaska." "Misliš li da tvoj dolazak ima neke važnosti?" Možda se sam priprema na to, pomisli Robert Džordan. Možda će Agustin to da izvrši. On ga sad sigurno dovoljno mrzi. Ja ga ne mrzim, pomisli. Ne, ne mrzim ga. Gadan je, ali ga ne mrzim. Mada ga ta stvar sa oslepljivanjem stavlja u naročitu kategoriju. Ipak, to je njihov rat. Ali, sasvim sigurno, on ne spada u ono što bi čovek želeo da ima oko sebe ova dva dana. Ja ću se držati van toga, po misli. Večeras sam već jednom ispao budala i savršeno sam voljan da ga likvidiram. Ali pre toga ne ću tu da izigravam budalu. I neće više biti tih gluposti i paljenja šibica tu gde se nalaz i dinamit. Pablo je mislio na to, dabome. A jesi li ti mislio o tom, upita on sebe. Ne, nisi mislio, a nije ni Agustin. Sve što ti se des i, zaslužio si, pomisli. "Agustin, reče on. "Šta je?" Agustin ga tupo pogleda i okrete gla vu od Pabla. 299 "Hteo bih da razgovaram s tobom, reče Robert Džordan. "Docnije." "Sad, reče Robert Džordan. "Por fa vor." Robert Džordan je otišao do ot vora pećine i Pablo ga je pratio pogledom. Agustin, visok i upalih obraza, ustade i pri đie mu. Kretao se nerado i prezrivo. "Ti si zaboravio šta je u džakovima?" reče mu Robert Džordan, go voreći vrlo tiho da se ne bi čulo. "Mleko mu!" re će Agustin. "Čovek navikne i zaboravi." "1 ja sam zaboravio." "Mleko mu!" re će Agustin. "Leche! Kakve smo budale". On otklimata ka stolu i sede. "Pij, Pablo, starino, re će mu. "Kako su konji?" "Vrlo dubro, reče Pablo. "1 sneg sve manje pada." "Šta misliš, da li će prestati?" "Hoće, reče Pablo. "Razređuje se, ima sitniH čvrstih pahulja. Vetar će i dalje duvati, ali sneg pada. Vetar se izmenio." "Šta misliš, da li će se razvedriti sutra?" "Da, reče Pablo. "Verujem da će biti hladno i bistro. Taj vetar donosi promenu." Gledaj ti njega, pomisli Rob ert Džordan. Sad je prijateljski raspoložen. Menja se kao vetar. Ima lice i telo svinje, i znam da je mnogostruki ubica, a uza sve to ima 133

osetljivost dobrog barometra. Da, pomisli on, i svinja je vrlo inteligentna ži votinja. Pablo oseća mržnju prema nama, ili možda samo prema našim plano vima, istupa s mržnjom i u vredama do one ta čke kad si spreman da ga pošalješ do đavola, a onda, kad vidi da je dotle doterao, prestaje i po činje sve sasvim iznova. "Imaćemo dobro vreme, Ingles, re će Pablo Robertu Džordanu. "Mi, reče Pilar, "mi?" "JDa, mi, naceri joj se Pablo i popi malo vina. "Zašto ne? Razmišljao sam o tom dok sam bio napolju. Zašto se ne bismo složili?" "U čemu?" upita ga žena. "U čemu sad?" "U svemu, reče Pablo, "što je u vezi s mostom. Ja sam sad s tobom." "Jesi li ti sad s nama?" re će mu Agustin. "Posle svega što s i rekao?" "Da, reče mu Pablo. "Otkako se vreme pro menilo, ja sam s tobom." Agustin zatrese glavom. "Vreme, reče on i opet zatrese glavom. "1 pošto sam te onako lupio po licu?" "Da, nasmeja mu se Pablo i pre đie prstima preko usana. "1 posle ovoga." Robert Džordan je posmatrao Pilar. Ona je gledala Pabla kao neku neobičnu životinju. Na licu j'j Je J°5 bio trag onog izraza koji joj je izaz vao pomen na oslepljivanje. Ona je stresla glavom kao da ho će da ga se oslobodi, onda je zamahnula unazad. "Slušaj, reče ona Pablu. "Da, ženo." "Šta se dešava s tobom?" "Ništa, reče Pablo. iPromenio sam mišljenje. Ništa više." "Ti si prisluškivao, reče ona. "Da, reče on, "ali nisam ništa mogao da čujem." 301 300 "Ti se plašiš da ćemo te ubiti." "Ne, reče joj on i pogleda je preko čaše. "Ne plašim se toga. Ti to znaš." "Dobro, a šta ti se deša va?" reče Agustin. "Jednog trenutka si pijan i grdiš s ve nas i odstupaš od rada koji stoji pred nama i vređiaš žene i suprotstavljajš se onom što treba da se uradi -" "Bio sam pijan, re će mu Pablo. "A sada -" "Nisam pijan, re će Pablo. "Promenio sam od luku." "Neka ti dragi to veruju. Ja neću, reče Agustin. "Verovali mi ili ne, reče Pablo. "Ali nema nikoga ko bi te mogao odavde odvesti u Gredos kao ja." "Gredos?" "To je jedino mesto gde možemo ići posle tog mosta." Robert Džordan, gledajući Pilar, podiže onu ruku koja nije bila do Pabla i udari se upitno 134

po desnom uvu. Zena klimnu glavom. Onda klimnu ponovo. Reče nešto Mariji i de vojka priđe Robertu Džordanu. "Ona kaže " Dabome da je s ve čuo," reče Marija Robertu Džordanu na u vo, "Onda Pablo, re će Fernando razložno, "ti s i sad s nama, i jednom nalaze či se na našoj strani, ti si za most?" "Da, čoveče, reče Pablo. Pogledao je Fernanda pravo u oči i klimnuo glavom. "Uistinu?" upita Primitivno. "De veras, reče mu Pablo. misliš da možemo imati uspeha?" upita Fernando. "Imaš sad u to vere?" "Zašto da nemam?" reče Pablo. "Zar ti ne veruješ?" "Verujem, reče Fernando. "Ali ja sam i pre verovao " "Idem ođiavde, reče Agustin. JHladno je napolju, re će mu Pablo prijateljskim tonom. "Možda, reče Agustin. "Ali ne mogu duže da ostanem u o vom manicomiou." "Ne nazivaj ti ovu pećinu ludnicom, re će Fernando. "Ovo je manicomio za zlo činačke lude, reče Agustin. idem napolje pre nego što i ja poludim." Glava VIII Ovo je kao vrteška, pomisli Robert Džordan. Ne vrteška koja se brzo kreće uz muziku orkestrio na, s decom koja jašu na kra vama pozlaćenih rogova, u plavom, gasom osvetljenom mraku ulice di Men, gde postoje na štapo vima prstenovi za hvatanje i gde se pržena riba prodaje za susednom tezgom, i gde se okre će kolo sreće s malim kožnim jezičcima koji udaraju po numerisanim odeljcima, a kao premija gomilaju se paketi šećera u kockama. Ne, nije to takva vrteška; mada i o vi ljudi čekaju, kao i oni u kapama, a žene u pletenim džemperima, gologla vi, pod gasnim osvetljenjem, obasjane kose, stojeći ispred kola sreće, dok se o 302 303 no vrti. Da, to su ljudi. Ali ovo je drukčije kolo. Ovo je kao kolo koje se kre će gore i naokolo. Dosad se dvaput okrenulo. To je veliko kolo, postavljeno pod izvesnim uglom, i svaki put se okrene naokolo i onda se vrati tamo odakle je krenulo. Jedna strana je viša od druge, i zamah koji na čini diže vas i spušta odakle ste i krenuli. Nema ni premija, pomisli, i niko ni ne želi da jaše na tom točku. Pojašeš s vaki put i okre ćeš se, a nisi nikad ni imao nameru da uzjašeš. Napra viš samo jedan krug, velik, elipti čan, koji se diže i spušta, i vratiš se onamo odakle s i krenuo. Sad smo se opet vratili, pomisli, i ništa se nije rešilo. U pećini je bilo toplo i vetar je napolju stao. On je sad sedeo za stolom s beležnicom ispred sebe, praveći proračune za dizanje mosta u vazduh. Nacrtao je tri skice, proračunao formule, ozna čio pomoću dva crteža, jasna kao da su za decu, kako se most diže u vazduh, tako da bi Anselmo mogao stvar dovršiti, ako bi se njemu nešto des ilo prilikom demoliranja. Dovršio je te skice i posmatrao ih. Marija je sedela pored njega i gledala preko njegovog ramena šta radi. On je bio s vestan da je Pablo tu za stolom, preko, i drugi da su tu, koji pri čaju i igraju karata i ose čao je mirise pećine koji su se sad izmenili; nije više mirisalo na jelo i hranu koja se ku vala 135

nego na dim vatre i na ljude, duvan, na crno vino, na ustajao, bakren miris tela, i kad je Marija, gledaju ċi kako on dovršava crtež, stavila ruku na sto, on je uhvati svojom levom rukom i prinese licu i oseti miris prostog sapuna i sveže vode na koje je od pranja sudova mi risala njena ruka. On stavi njenu ruku dole ne gledaju ċi je i produži da radi i ne vide da je ona pocrvenela. Ona zadrža ruku, sas vim do njegove, ali on je nije ponovo digao. Kad je svršio projekt za demoliranje, on istrže no vi list iz beležnice i poče da piše dnevnu zapovest za akciju. Razmislio je jasno i potpuno o tom i svidelo mu se ono što je napisao. On napisa dve strane u beležnic i i pažlji vo ih ponovo pročita. Mislim da je to sve, pomisli on. Savršeno je jasno i ċini mi se da nema šupljina. D va stražarska mesta ċe biti uništena i most ċe biti dignut u vazduh prema Golcovim naredjenjima, i to je sve zašta ja odgo varam. Ćitava ta stvar sa Pablom, kojom nije ni trebalo da se natovarim, rešiće se na ovaj ili na onaj na ċin. Pablo ċe postojati, ili Pablo neċe postojati. A ho ċe li ili neċe, mene se ni ne ti ċe. Ali više se neċu hvatati u to kolo. Dvapat sam se uhvatio i dvapat se ono okrenulo i vratilo otkud je i pošlo i više neċu sedati na nj. On zatvori beležnicu i pogleda Mariju, "Hola, guapa, reċe joj. "Jesi li išta mogla da razabereš od svega toga?" "Nisam, Roberto, re ċe devojka i stavi ruku na njegovu u kojoj je on još držao olo vku. "Jesi li završio?" "Da. Sad je sve zapisano i nare đieno." "Šta si radio, Ingles?" upita ga Pablo preko stola. O ċi su mu opet bile krmeljive. Robert Džordan ga pažlji vo pogleda. Ne hvataj se kola, re ċe on u sebi. Ne staj na to kolo. Ćini mi se da ċe ponovo početi da se ljulja. 304 20 Eraest Hemingvej, IV 305 "Radio sam na probiemu u vezi s mostom, reċe on uċtivo. "Pa kako stoji stvar?" upita Pablo. "Vrlo dobro, reċe Robert Džordan. "S ve je vrlo dobro." "Ja sam radio na problemu povlaċenja, rece Pablo. Robert pogleda njegove pijane svinjske oċi i posudu za vino. Sud za vino bio je gotovo prazan. Samo dalje od to ċka, reċe on sebi. On ponovo pije. Svakako. Ali ne sedaš li sad na toċak? Zar ne govore da je Grant bio pijan u toku gotovo celog građianskog rata? Sigurno je bio. Opkladio bih se da bi Grant bio besan zbog ovog poređjenja kad bi video Pabla. Grant je pušio c igare. Moraċe nekako da na đie jednu cigaru za Pabla. Tom licu je jedino nedostajala cigara da bude potpuno; poluiž vakana cigara. Gde li ċe samo nabaviti cigaru za Pabla? "Pa kako ide?" upita Robert Džordan uċtivo. "Vrlo dobro, reċe Pablo i mahnu glavom ozbiljno i razumno. "Pui bien." "Jesi li smislio nešto?" upita ga Agustin s mesta gde su igrali karata. "Da, reee Pablo. "Razne stvari." "Gde si ih našao, u tom sudu?" zapita Agustin. "Možda, reċe Pablo. "Ko zna? Marija, napuni sud molim te, ho ċeš li?" "Možda se u samoj mešini nalaz i neka lepa ideja, re ċe Agustin vraċajuċi se igri. "Zašto se ne uvuċš u nju i ne potražiš je u koži?" 136

"Ne, reče Pablo, "ja ih tražim u posudi." Ni on se ne hvata za kolo, pomisli Robert Džordan. Mora da se ono kreće samo od sebe. Čini mi se da se ne možeš na njemu dugo voziti. To je svakako smrtonosno kolo. Drago mi je što smo daleko od njega. Ošamutilo me je nekoliko puta. Ali na takvoj spravi pijanice i oni koji su istinski niski i svirepi jašu dok ne umru. Ono se kreće unaokolo i gore, i okret nije nikad isti, i, onda, zaokrenuvši se, spusti se dole. Neka se kreće, pomisli. Neće me navesti da se ponovo hvatam za nj. Ne, gospođo dine generale Grante, daleko sam od kola. Pilar je sedela pored vatre, na stolici koja je bila okrenuta tako da je mogla videti karte preko ramena dvojice igrača leđima okrenutim prema njoj. Posmatrala je igru. Ovo je promena od ubistvenog ka normalnom porodičnom životu, što je najčudnije, pomisli Robert Džordan. Kad se proklete kolo spusti, ono te zahvati. Ali ja sam daleko od kola, pomisli. I niko me ne će ponovo staviti na nj. Pre dva dana nisam ni znao da postoje Pilar i Pablo, i ostali, pomisli. Za mene na čitavom svetu nije ni postojala neka Marija. Svakako taj svet je bio mnogo jednostavniji. Dobio sam instrukcije od Golca koje su bile savršeno jasne i izgledale savršeno izvodljive, mada su predstavljale izvesnu teškoću i uključivale izvesne posledice. Kad dignem most, očekivao sam da ću se vratiti na liniju, ili da se ne ću vratiti, a ako bih se vratio, mislio sam da zatražim da odem na neko vreme u Madrid. U ovom ratu niko nema odsustva, ali sam siguran da bih dobio dvatri dana da ostanem u Madridu. Zeleo sam da u Madridu kupim neke knjige, da odem u hotel Florida da uzmem sobu i da se okupam u toploj vodi. Mislio sam kako ću posla 306 307 ti Luisa, nosača, po flašu absinta, ako može da je nađe u Mantekerias Leonesas, ili bilo gde, nedaleko ulice Gran Via, i onda sam mislio kako ću da ležim u postelji i da čitam posle kupanja i popijem dvatri absinta i onda da telefoniram Gajlordu, pa da vidim da li se tamo može dobiti nešto za jelo. Nije voleo da jede u ulici Gran Via, jer hrana stvarno nije bila dobra i morao si da dođeš na vreme inače nisi dobio ništa ni od onog što je bilo. A tu je bilo i mnogo novinara koje je poznao, a on ne bi voleo da celo vreme mora da čuti. Zeleo je da pije absint i da priča, da bude u Gajlordu, da ruča sa Karkovim, da jede dobru hranu i pije pravo pivo i da čuje šta se dešava u ratu. Gajlord hotel u Madridu koji su Rusi preuzeli nije mu se sviđao kad je prvi put tamo otišao, jer mu je izgledao suviše luksuzan i hrana je bila suviše dobra za opsednuti grad, a razgovori suviše cinični za ratno vreme. Ali vrlo brzo sam se pokvario, pomisli on. Zašto da nemaš najbolju hranu, što se može dobiti, kad se vraćaš sa ovakvog posla? A pokazalo se da su isuviše istiniti razgovori koje je smatrao kao cinizam kad ih je prvi put čuo. Ovo će biti priča za Gajlord, samo kad se svrši. Da, kad se svrši. Hoćeš li moći povesti Mariju kod Gajlorda? Ne. Ne ćeš. Ali ćeš je moći ostaviti u hotelu i ona može da se okupa i da te sačeka dok se ne vratiš iz Gajlorda. Da, možeš tako da uradiš, docnije, kad ispričaš Karkovu o njoj, možeš je i dovesti, jer će biti radoznali i želeće da je vide. 137

Možda uopšte nećeš ići u Gajlord. Možeš jesti negde na ulici Gran Via, pa požuriti natrag u Flo 308 ridu. Ali i sam znaš da ćeš otići do Gajlorda, jer bi hteo da sve to ponovo vidiš; jer želiš da opet jedeš onu hranu i da vidiš svu udobnost i luksuz po sle ovoga. Onda ćeš se vratiti u Floridu i Marija će biti tamo. Kad ovo prođie, ona će svakako tamo biti. Kad ovo prođie. Da, kad ovo prođie. Ako se ovo dobro svrši, doz voliće sebi svakako da ode do Gajlorda na ru čak. Gajlord je bio mesto gde si mogao susresti čuvene španske komandante seljake i radnike koji su se u samom početku rata prihvatili oružja, a potekli su iz naroda i bili bez ikakvog prethodnog vojnog obrazovanja i mogao si videti da mnogi od njih go vore ruski. To je, pre nekoliko meseci bilo za njega prvo veliko razočaranje i zbog toga je počeo da biva ciničan prema sebi. Oni su bili seljaci i radnici. Ali kad je shvatio kako se to desilo, smatrao je da je to u redu. Bili su aktivni u revoluciji 1934 godine i kad nije uspela, morali su da pobjegnu iz zemlje, u Rusiji su ih poslali u vojne akademije i Lenjinov institut koji je podržavala Kominternu da bi bili spremni sledeći put za borbu i da imaju potrebno vojno vaspitanje za komandovanje. Kominternu ih je tamo vaspitala. U revoluciji ne možeš dozvoliti onima spolja, koji te pomažu, niti ma kome da zna više nego što treba da zna. On je to naučio. Ako je jedna stvar u osnovi pravilna, laganje nema važnosti. U početku mu se laganje nije sviđalo. Mrzeo ga je. Docnije ga je zavoleo. Laganje je deo onoga koji je unutra, ali vrlo kvare čoveka. U Gajlordu je saznao da Valentin Goncales zvani El Kampesino, Seljak, nikad nije ni bio se 309 ljak, nego bivši narednik Španske legije stranaca, koji je dezertirao i borio se sa Abdel Krimom. To je u redu. Zašto da ne bude? U o vakvoj vrsti rata morao si brzo da stvoriš te seljačke vođe, i stvarni seljački vođi bi mogao malo suviše da liči na Pabla. Nisi mogao da čekaš da se poja vi stvarni Seljaeki vođi, i on bi mogao da ima suviše mnogo seljačkih karakternih crta, kada bi se i pojavio. Znači morao si da ga stvoriš. Što se tiče Kampesina, po onom koliko je on video, smatrao je da taj čovek crne brade, debelih crnačkih usana, grozni čavih buljavih očiju, može isto toliko zadati muke koliko i neki stvarni seljački vođi. Poslednji put kad ga je video, činilo mu se da je i sam poverovao u glaso ve o sebi i mislio da je seljak. Bio je hrabar, čvrst čovek; nije bilo hrabrijeg na svetu. Ali, gospode bože, koliko je go vorio. I kad je bio uzbuđen govoro je svašta, bez obzira na posledice svoje indiskrecije. A posledice su već bile velike. Ali ipak, bio je sjajan komandant brigade u situaciji kad je već sve izgledalo izgubljeno. Nikad nije znao da je sve izgubljeno i ako je bilo, onda bi se borio i izvukao bi. U Gajlordu si mogao sresti i jednostavnog zidara Enrika Listera iz Galicije, koji je upravljao divizijom; i on je go vorio ruski. Mogao si upoznati i Huana Modesta, drvodelju iz Andaluzije, koji je baš dobio komandu nad armijskim korpusom. On nije naučio ruski u Pertu de Santa Marija, mada je mogao da su bili organizovali Berlicovu školu za drvodelje. Od svih mladih ljudi, Rusi su u njega imali najviše poverenja, jer je on bio istinski partijski čovek, "stoprocentni, kako su go vorili, po nosni što upotreblja vaju amerikanizam. Bio je mnogo inteligentniji i od Listera i El Kampesina. 138

Zaista, Gajlord je bio mesto gde si mogao upotpuniti svoje obrazovanje. To je bilo mesto gde si mogao naučiti kako se sve to u stvarnosti radi, a ne kako čovek misli da se radi. On je tek otpo čeo svoje obrazovanje pomisli. Pitao se da li će ga još pro dužiti. Gajlord je bilo dobro i zdravo mesto i baš ono što njemu treba. U početku, kad je još verovao u sve gluposti, za njega je to bio udar. Ali sad, do voljno je znao i mogao je da prihvati nužnost za svaku prevaru i ono što je naučio u Gajlordu samo je u njemu pojačalo veru u stvari koje je smatrao istinitim. Njemu se sviđalo da zna kakve su zaista stvari i kakve se veruje da jesu. U ratu uvek ima laganja. Ali istina o Listeru, Modestu i El Kampesinu bila je lepša od svih laži i legendi. Pa, jednoga dana oni će svakom kazati istinu, a u međuvremenu njemu je drago što postoji Gajlord gde on sam može da je sazna. Da, to je mesto gde će on oti kad bude u Madridu, kad kupi knjiga i okupa se u toploj vodi, popije nekoliko absinta i pročita nešto. Ali tako u plan je imao pre nego što je Marija ušla u sve to. U redu. Imaće dve sobe i ona će moći da radi što joj je volja dok on bude tamo, a onda će se on vratiti od Gajlorda k njoj. Čekala je u brdima celo to vreme. Može da čeka malo i u hotelu Florida. Provešće tri dana u Madridu. Tri dana mogu da budu vrlo duga. Odvešće je da vidi braću Marks u operi. To je sad već tri meseca na repertoaru, održaće se sigurno bar još tri meseca. Njoj će se svideti braća Marks u operi, pomisli. Mnogo će joj se svideti. 310 311 Ali od Gajlorda do pećine je vrlo daleko. Ne, nije daleko. Daleko će biti od pećine do Gajlorda. Kaškin ga je prvi put doveo do Gajlorda i njemu se nije dopalo. Kaškin je rekao da treba da se upozna sa Karkovim, pošto Karkov želi da upozna Amerikance i pošto je on najveći ljubitelj Lope de Vega na svetu i smatra da je Fuente Oveljuna najbolji komad. Možda i jeste, ali on, Robert Džordan, nije tako mislio. Njemu se dopao Karkov, ali mu se nije sviđelo mesto. Karkov je bio najinteligentniji čovek koga je upoznao. Nosio je crne jahaće čizme, sive čačšire i sivu dolamicu, imao je sitne ruke i noge, podbulo nežno lice i telo, prskao je kroz rđiave zube dok je govorio, i učinio se vrlo smešan Robertu Džordanu kad ga je prvi put video. Ali imao je više pameti, unutrašnjeg dostojanstva, spoljne drskosti i humora nego ma koji čovek koga je upoznao. Gajlord je izgledao nepristojno luksuzan i po kvaren. Ali zašto ne bi predstavnici sile koja vlada jednom šestinom sveta imali udobnost? U redu, imali su je i Roberta Džordana je u početku odbijala cela ta stvar, a onda je prihvatio i uživao u njoj. Kaškin je o njemu pričao čuda i Karkov je u početku bio uvredljivo učtiv prema njemu, a onda, pošto Robert Džordan nije igrao ulogu heroja, nego je ispričao jednu stvarno smešnu i do krajnosti nezgodnu anegdotu po sebi samoga Karkov je prešao sa učtivosti na grubost koja je bila puna olakšanja, a zatim na drskost i tako su se sprijateljili. Kaškina su samo podnosili. Očigledno s njim nešto nije bilo u redu i on je, sad, u Španiji morao da to popravi. Nisu hteli da mu kažu šta, mada bi mu sad, kad je mrtav, možda i rekli. Međutim, on i Karkov su se sprijateljili, a sprijateljio se i sa neverovatno mršavom, izduženom, tamnom, ljupkom, neravnom, tužnom i nezajedljivom ženom Karkova, koja je imala mršavo, zanemareno telo i kratko podšišanu tamnu progrušalu kosu i služila kao tumač pri Tenkovskom korpusu. Bio je 139

prijatelj i Karkovljeve ljubavnice koja je imala mačje oči, crvenkastu kosu (nekad više crvenu, nekad više zlatnu, već prema frizeru), leno senzualno telo (podešeno za tuđa tela), usta podesna za tuđia usta i glupu, ambicioznu i potpuno odanu dušu. Ta ljubavnica je volela spletke i povremeno je uživala u neverstvima što je samo zabavljalo Karkova. Govorilo se da Karkov ima negde još jednu ženu, po red one pri Tenkovskom korpusu, možda i d ve, ali niko to baš sigurno nije znao. Robertu Džordanu su se sviđale obe, i žena koju je poznavao, i ljubavnica. Ako je postojala i ona druga žena, smatrao je da bi sigurno voleo i nju, kad bi je poznao. U pogledu žena Karkov je imao dobar ukus. Straže sa bajonetima stajale su ispred ulaza kod Gajlorda i noćas je to sigurno najprijetnije i najudobnije mesto u čitavom opkoljenom Madridu. Voleo bi da je noćas tamo, mesto ovde. Mada je ovde, otkako su zaustavili taj točak, sasvim dobro. A i sneg je prestajao da pada. Voleo bi da Karkovu pokaže Mariju, ali ne može tamo da je vodi dok najpre ne upita, a moraće da vidi i kako će ga primiti posle ovog putovanja. Golc će biti tamo kad ovaj napad prođe, i, ako dobro sve izvrši, oni će svi to saznati od Golca. Golc 312 313 će ga zadirkivati ?bog Marije. Naročito posle onog što mu je rekao da nema posla s devojkama. On dohvati posudu ispred Pabla i zagrabi čašu vina, "Ako dozvoljavaš, reče. Pablo klimnu glavom. Valjda je zauzet svojim vojničkim planovima, pomisli Robert Džordan. Ne traži penunša u slavu u otvoru topovske cevi, nego u toj tamo posudi za vino. Ali znaš, mora da je to kopile bilo prilično sposobno kad je sa uspehom rukovodilo ovako dugo ovom grupom. Posmatrajući Pabla pitao se kakav bi bio vođa gerilaca da se nalazio u američkom građanskom ratu. Mnogo ih je bilo, pomisli. Ali mi vrlo malo znamo o njima. Ne mislim o Kvantrilu, o Mosbiju, niti o svom sopstvenom dedi, već o onim malim, grmačima. Ni o piću. Da li stvarno veruješ da je Grant bio pijanica? Njegov deda je to uvek tvrdio. Da je uvek već do četiri sata posle podne bio malo pijan i da je pre Viksberga ponekad za vreme opsade bio po nekoliko dana vrlo pijan. Ali deda je tvrdio da je na poslu bio savršeno normalan bez obzira na to koliko je popio, izuzev što ga je ponekad bilo vrlo teško probuditi. Ali ako si ga probudio, bio je normalan. Ali u ovom ratu nema dosad na jednoj strani ni Granta, ni Šermana, ni Ston vola Džeksona. Ne. Čak ni nekakvog Džeba Stjuarta. Ni Šeridana. A preplavili su Meklelani. Fašisti imaju mnogo Meklelana, a mi ih imamo najmanje trojicu. Nije video baš neke vojne genije u ovom ratu. Nijednog. Ni približno. Kleber, Lukač i Hans su sa internacionalnim brigadama, svaki u svom delokrugu, divno izveli odbranu Madrida i onda je brani 314 lac Madrida, Miaha, koga je propaganda izvikala, star, ćelav, kratkovid, uobražen, glup kao buljina, hrabar i tup kao bik, neinteligentan u razgovoru, bio toliko ljubomoran na Kleberovu popularnost, da je prisilio Ruse da Klebera razreše dužnosti, i da ga pošalju u Valenciju. Kleber je bio dobar vojnik, ali ograničen i stvarno je suviše govorio s obzirom na posao koji je vršio. Golc je bio dobar general i dobar vojnik, ali su ga uvek držali na podređenim mestima i nikad mu nisu davali određene ruke. Trebalo je da o
vaj 140

napad bude njegov najveći poduhvat dosad, a Robert Džordan nije mnogo voleo ono što je o ovom napadu čuo. A onda je tu bio i Gal, Mađar, koga je trebalo ubiti ako se moglo verovati u polovinu onih glasina što su se čule kod Gajlorda. Pa čak i u deset od sto od onog što se pričalo, pomisli Robert Džordan. On bi voleo da je video borbu na platou iza Gvadalahare, gde su potukli Italijane. Ali tada je bio u Estramaduri. Hans mu je to ispričao jedne noći kod Gajlorda, pre dve nedelje, i tako mu predstavio da mu se činilo da je sam sve video. U jednom trenutku je sve zaista bilo izgubljeno kad su Italijani probili liniju blizu Trihuekvea, Dvanaesta brigada bi bila odsečena da su presekli put između Trihuekvea i Brihugea. "Ali znajući da su to Italijani, rekao je Hans, "izveli smo manevar koji bi bio neopravdan da su u pitanju bile druge trupe. I manevar je imao uspeha." Hans mu je sve to pokazao na ratnim mapama. Hans ih je stalno nosio sa sobom u torbici za mape i izgleda još se uvek divio zbog čuda koje se desilo i bio srećan zbog njega. Hans je bio sjajan 315 vojnik i dobar drug. Španske trupe Listera, El Kamp esina i Modesta su se sve dobro tukle u bitkama, govorio mu je on, a to treba da se pripiše njihovim rukovodiocima i disciplini koju su zaveli. Ali raski vojni savetnici su kazali Listeru, Kampesinu i Modestu kako da izvedu mnoge pokrete. Oni su bili kao u čenici na avionu sa dvojnim komandama, tako da pilot može da preuzme vođstvo kad god oni pogreše. Pa, ova godina će pokazati koliko su, i kako su stvar savladali. Posle izvesnog vremena neće biti dvostrukog upravljanja, i onda će se videti kako sami umeju da upravljaju divizijama i korpusima. Bili su komunisti i bili su za disciplinu. Disciplina koju su nametnuli stvorice dobru vojsku. Lister je bio lud u pogledu discipline. Bio je istinski fanatik i bio je sasvim španski lišen svakog poštovanja prema životu. Retko su u kojoj vojsci od prve tatarske invazije Zapada pa naovamo ljudi masovno ubijani gotovo bez razloga kao pod njegovom komandom. Ali on je znao kako da iskuje diviziju u jednu borbenu jedinicu. Jedna je stvar držati položaj, a druga je napadati položaje i zauz imati ih, a sasvim različito manevrisati armijom na bojnopolju, pomisli Robert Džordan, dok je tu sedeo za stolom. Po onom, koliko ga znam, pitam se kako li će Lister izgledati kad ne bude više dvostruke kontrole? Ali možda ni neće otići, mislio je. Pitam se da li će otići? Ili će još pojačati? Pitam se kakav je stav Rusa u čitavoj ovoj stvari? Gajlord je pravo mesto, pomisli on. Ima mnogo toga što sad treba da saznam, a to mogu samo u Gajlordu. Jedno je vreme smatrao da je Gajlord rđavo mesto za njega. Gajlord je bio suprotnost puritanskom, religioznom komunizmu u Velaskezovoj 63, jednoj madridskoj palati, koja je bila pretvorena u štab Internacionalne brigade u prestonici. U Velaskezovoj 63 činilo ti se da si član nekog verskog reda - a kod Gajlorda si bio daleko od svakog osećanja koje si imao u štabu Petog puka, pre nego što se on pregrupisao u brigade nove armije. Na oba ova mesta osećao si se kao da učestvuješ u krstaškom ratu. To je bila jedina prava reč za to, mada je već toliko otrcana i zloupotrebljavana da ne daje pravi smisao. Uprkos svojoj birokratiji i poslovnoj nesposobnosti i partijskim borbama, imao si osećanje slično onom koje si očekivao da ćeš imati kad si se prvi put pričestio, ali ga nisi imao. To je bilo osećanje da si se posvetio dužnosti prema svima ugnjetenim u svetu, o njemu je isto tako teško i nemoguće govoriti kao i o religioznom doživljaju, a 141

ipak je istinito kao što je osećanje ko je imaš kad slušaš Baha, ili se nalaziš u katedrali u Šartru ili u katedrali u Leonu i vidiš kako s vetlost ulazi kroz velike prozore; ili kad gledaš Mantenu, El Greka ili Brojgela u muzeju Prado. Da valo vam je pristupa u nešto u šta verujete potpuno, do kraja, i u čemu osećate apsolutno bratstvo sa ostalima koji su u tome. To je nešto što pre nis i poznavao, a što si sad doživeo i pridao mu takav značaj i pronašao za njega tak ve razloge da ti se tvoja sopstvena smrt čini bez ikakve važnosti; izuzev što je treba izbegavati, da bi mogao da izvršiš svoju dužnost. Ali najlepše u s vemu tome je to što 316 317 postoji nešto što možeš da uradiš i u pogledu tog osećanja i u pogledu mižnosti. Možeš se boriti. I boriš se, pomisli on. Ali oni koji su preži veli borbu i u njoj se pokazali dobro, uskoro izgube čistotu osećanja. Već posle šest mesec i. Odbrana jednog položaja ili jednog grada je deo rata u kom već možeš imati tu prvu vrstu osećanja. Takva je bila i borba u Sijeri. Tamo su se borili sa istinskim drugarstvom revolucije. Baš tamo, kad je nas tala prva nužnost za nametanjem discipline, on je to odobravao i razumeo. Pod granatama ljudi su postajali kukavice i bežali su. Video ih je streljane i naduvene pored puta, i niko ih nije ni gledao izuzev kad je hteo da im uzme metke i ostale stvari od vrednosti. Što su im uz imali metke, čizme i kožne kapute bilo je u redu. A što su im uz imali stvari od vrednosti bilo je realno, to je onemogućavalo anarhistima da do điu do njih. Izgledalo je pravo, i pravedno, i nužno, da ljudi koji su pokuša vali da beže bu du streljani. U tom nije bilo ni čeg neispravnog. Njihovo bekstvo je bilo sebi čnost. Fašisti su bili napali i mi smo ih zaustavili na padini, na sivim stenama među kržljivim borovima i vresom na gvadaramskim obroncima. Mi smo usput izdržali bombardovanje iz aviona i vatru kad su doveli artileriju, i oni koji su ostali ži vi do kraja dana izvršili su protivnapad i odbacili ih natrag. Docnije, kad su nailaze či između stena i drveća pokušali da siđu dole s leve strane, mi smo izdržali u Sanatorijumu i pucali smo sa prozora i krova mada smo znali da su ga oni zaobišli s obe strane i mada smo znali šta to znači biti opkoljen, 318 izdržali smo, dok ih proti vnapadom nisu opet po tsnuli nazad, iza puta. Pri svemu tome, - u strahu koji ti suši usta i grlo, u prašin i olupanog maltera, u panici zbog zida koji pada rušeći se uz blesak i prasak eksplodiranja granate, pri izvlačenju mitraljeza i odvlačenju onih koji su ga poslužili vali, dok si ležao licem prema zemlji, pokriven otpacima ruševina, s glavom iza štita, otklanjao zastoj vadeći slomljeni okvir, ispravljao redenik, ležao potpuno iza štita, pucajući ponovo duž puta - radio si stvar koju je trebalo da radiš, i znao s i da si u pravu. Shvatio si prečišćavajući borbenu ekstazu koja ti suši usta i otklanja strah, i borio si se tog leta i te jeseni za siromahe čitavog sveta, protiv svake tiranije, za sve one stvari u koje si verovao, i za novi svet za koji si se vaspitao. Ove jeseni si, pomisli on, naučio kako se podnose nedaće i naučio si kako se prezire trpljenje u dugom periodu hladnoće i vlage, blata, kopanja i utvrđivanja. I osećanje leta i jeseni bilo je duboko zakopano pod umorom, pospanošću, nervozom i neudobnošću. Ali ono je još postojalo tu i s ve kroz šta si prošao samo je poslužilo da mu oceniš vrednost. I baš tih dana, pomisli on, imao si 142

duboko i zdravo i nelično osećanje ponosa - zbog kojeg bi te smatrali đavolski dosadnim tipom kod Gajlorda - pomisli on odjednom. Ne, u onom trenutku ne bi bio zgodan za Gajlord, pomisli on. Bio si suviše naivan. Bio si u nekoj vrsti milosti. Ali možda Gajlord tada nije bio onaka v kakav je sad. Ne, u stvari, nije ni bio takav, reče on sebi. Nije uopšte bio taka v. Tad nije ni postojao nikakav Gajlord. 319 Karkov mu je pričao o tim danima. U to vreme su svi Rusi, koliko ih je bilo, ži veli u Palashotelu. Robert Džordan nije tada nijednog pozna vao. To je bilo pre nego što je ijedna partizanska grupa formirana; pre nego što je upoznao Kaškina ili ma kog drugog. Kaškin je bio na severu u Irunu, u San Sebastijanu i u neuspeloj borbi blizu Vitorije. On nije stigao u Madrid do januara, a dok se Robert Džordan tukao u Karabančelu i u Useri, ona tri dana kad su zaustavili desno krilo fašističkog napada na Madrid, i terali Mavre i Tercio od kuće do kuće čisteći ono porušeno predgrađe na ivici sivog platoa prepečenog od sunca i uspostavljajući odbrambenu liniju duž visova da bi zaštitili taj ugao grada, Karkov je bio u Madridu. Ni Karkov nije bio ciničan kad je govorio o tim danima. To su bili dani koje su svi doživeli, kad je sve izgledalo izgubljeno i svaki čovek je zadržao, više nego ikakav citat ili dekoraciju, znanje o tom kako bi se ponašao kad bi s ve izgledalo izgubljeno. Vlada je napustila grad uzevši pri bekstvu sve auto mobile od Ministarstva rata i stari Miahia je mo rao da vrši inspekciju odbrambenih položaja na biciklu. Robert Džordan to nije mogao da veruje. On nije mogao da zamisli Miahu na biciklu, čak ni sa najpatriotskijom maštom, ali Karko v je pričao da je to istina. Ali u ono vreme je on pisao za ruske novine, tako da je verovatno hteo da u to veruje pošto je već bio tako napisao. Ali postojala je još jedna priča koju Karkov nije napisao. On je u Palashotelu imao tri ranjena Rusa, za koje je bio odgovoran. To su bila dva tenkista i jedan pilot koji su bili u suviše lošem sta nju da bi ih mogli prebaciti, a pošto je, u to vreme, bilo krajnje važno da se ne dođe ni do kakvog dokaza o ruskoj intervenciji kojim bi se opravdala otvorena intervencija fašista, Karkov je bio zadužen da spreči da ovi ranjenici padnu u ruke fašistima, u slučaju da grad bude napušten. U slučaju da treba napustiti grad, Karkov je morao da ih otruje i da uništi s vaki dokaz njihovog postojanja pre nego što napusti Palashotel. Niko ne bi mogao dokazati da su to Rusi. Po telima te trojice ranjenih ljudi, od kojih je jedan imao tri rane od metka u trbušnoj duplji, drugi, raznesenu vilicu i pokidane glasnice, a tre ćem je metak na komadiće smrskao kuk, a ruke i lice su mu bili tako strašno izgoreli da mu je lice bez obrva, trepavica i ikakve dlačice bilo samo jedan velik plik. Niko ne bi mogao da prepozna po telima te trojice ljudi koji bi ostali u krevetu u Palashotelu da su to Rusi. Ničim se ne bi moglo dokazati da je goli mrtvac Rus. Nacionalnost i politika se ne vide kad si mrtav. Robert Džordan je pitao Karko va kako se osećao zato što je morao da iz vrši taj čin, a Karkov mu je odgovorio da ga nije baš s nestrpljenjem očekivao. "A kakav način ste izabrali?" pitao ga je Robert Džordan i dodao, "Znate, nije tako prosto tek odjednom otrovati ljude." A Karkov mu je odgovorio, "O, jeste, kad ovako stalno nešto nos iš za samog sebe." Onda je otvorio tabakeru i pokazao Robertu Džordanu šta on nos i u jednoj strani tabakere.

"Ali prvo što bi uradio onaj koji bi vas zaro bio, bilo bi da vam uzme tabakeru, primetio je 320 21 Eraest Hemingvej, IV 321 Robert Džordan. "Naterali bi vas da dignete ruke uvis." "Ali ga imam malo i ovde, nasmeši se Karko v i pokaza na peševe kaputa. "Prosto ovako staviš deo u usta i odgrizeš ga i progutaš." "To je već bolje, reče Robert Džordan. "Kažite mi ima li to miris na gorki badem kao što piše u svim detektivskim romanima?" "Ne znam, reče Karkov zadovoljno. "Nikad ga nisam pomirisao. Da razbijemo jednu flašicu i da pomirišemo?" "Bolje ne." "Da, reče Karkov i ukloni tabakeru. "Ja, znate, nisam defetista, ali je uvek moguće da takva ozbiljna vremena ponovo naiđu, a ovo se nigde ne može naba viti. Jeste li videli izveštaj sa fronta u Kordobi? Vrlo je lep. Od svih kominikea taj mi se sada najviše dopada." "Šta piše u njemu?" Robert Džordan je došao u Madrid sa fronta i osetio da se iznenada malo koči, kao kad se neko šali sa st varima kojima se vi sami možete šaliti, ali smatrate da drugi ne mogu. "Recite mi?" "Nuestra gloriosa tropa siga avanzando sin perder ni una sola palma de terreno, reče Karkov na svom čudnom španskom. "Sigurno ne piše tako, posumnja Robert Džordan. "Naše slavne trupe produžavaju da napreduju ne gube či ni stopu zemljišta, pono vi Karkov na engleskom. "Tako glasi kominike, naći ću vam ga." 322 Sećaš se ljudi koje s i poznavao, a koji su umrli u borbi kod Posoblanka; ali to je u Gajlordu bilo predmet šale. To je bio ton koji je sad vladao u Gajlordu. Ali Gajlord nije uvek postojao, a ako je situacija bila sad takva da je od onih koji su preži veli rane dane stvorilo takvo nešto kao što je Gajlord, njemu je samo drago što zna za Gajlord i vidi da postoji. Ti se osećaš mnogo, mnogo drukčije nego što si se osećao u Sijeri, i u Karaban čelu, i u Useri, pomisli. Vrlo se lako kvariš, pomisli. Ali da li je to bilo k varenje, ili prosto gubljenje one naivnosti s kojom si počeo? Zar nije tako u svemu? Ko je još održao onu čistotu duše u svom poslu, s kojom mladi lekari, mladi sveštenici i mladi vojnici obično počinju? Sveštenici su je održavali, ili su istupali. Verujem da je i nacisti zadržavaju, pomisli on, a i ko munisti koji imaju dovoljno strogu samodisciplinu. Ali pogledaj Karkova. Nikad ga nije zamaralo da razmišlja o slučaju Karkova. Poslednji put kad je bio kod Gajlorda, Karkov je sjajno pri čao o jednom britanskom ekonomisti koji je proveo mnogo vremena u Španiji. Robert Džordan je već godinama čitao stvari tog čoveka i uvek ga je pošto vao i ne znaju či ništa o njemu. Nije mu se mnogo s viđialo ono što je taj čovek napisao o Španiji. Bilo je su više jasno i jednostavno i suviše otvoreno i zatvoreno, a za mnoge statistike je znao da su prema potrebi izmišljene. Ali je mislio kako je čoveku uopšte malo stalo do no vinskih članaka pisanih o zemlji koju stvarno dobro poznaješ, i poštovao ga je zbog njegove dobronamernosti. 323 144

Onda ga je najzad video, onog popodneva kad su napadali na Karaban čel. Sedeli su u zavetrini arene i pucnjava se čula u drugoj ulici naniže i svi su bili nervozni očekujući napad. Obećali su im bili tenk i on nije dolazio i Montero je sedeo obuhvativši glavu rukama i govorio, "Tenk nije stigao, tenk nije stigao." Bio je hladan dan i žuta prašina se dizala po ulic i. Montera su pogodili u levu ruku i ruka mu se kočila. "Moramo imati tenk, rekao je. "Moramo čekati tenk, ali ga ne možemo čekati." Izgledao je zbog rane zlovolan. Robert Džordan je otišao da potraži tenk za koji je Montero rekao da misli da se možda zaustavio iza zgrade za stanovanje, na uglu kod tramvajske stanice. Tamo je nešto stajalo, u redu. Ali ne tenk Španc i su u to vreme svašta nazivali tenk. To su bila stara oklopna kola. Šofer nije hteo da napusti ugao zgrade i da ih dotera gore do arene. Stajao je iza njih sa s krštenim rukama naslonjenim na metal kola, i gla vu na kojoj se nalazio kožom postavljen šlem naslonio je na ruke. On je zatresao gla vom kad je Robert Džordan s njim razgo varao i držao je i dalje naslonjenu na ruke. Onda okrete gla vu i ne gledajuei Roberta Džordana. "Nemam naređienje da idem tamo, re će on sumorno. Robert Džordan iz vadi pištolj iz futrole i prisloni ce v na kožni kaput šofera oklopnih kola. "Evo ti naređienja, reče mu. Čovek zatrese glavom na kojoj je bio veliki kožom obloženi šlem nalik na šl em igrača ragbija i reče, "Nema municije za puškomitraljez." "Mi imamo municije kod arene, re će mu Ro bert Džordan. "Hajde, da krenemo. Tamo ćemo napuniti redenike. Hajde." "Nema nikoga ko bi pucao, re će šofer. "Gde je on? Gde ti je pomo ćnik?" "Mrtav, rekao je šofer. "Tu unutra." "Izvuci ga napolje, rekao je Robert Džordan. "Iz vuci ga odatle." "Ne volim da ga diram, rekao je šofer. "A, on je sa vijen između volana i oru đia pa ne mogu da pro điem pored njega." "Hajde, rekao je Robert Džordan. "Iz vući ćemo ga zajedno." On se udari u glavu dok se penjao u oklopna kola, i malo se pose će iznad obrve i iz posekotine krv mu je curila niz lice. Mrtvi čovek je bio težak i tako krut da ga nis i mogao saviti, morao je da ga udara po glavi da bi je izbio iz mesta u kome je bila uklještena, s licem prema dole, između sedišta i volana. Najzad je izbi gurnuvši koleno pod glavu mrtvog čoveka i onda, vukući unazad i držeći ga za struk, sad pošto je gla va bila oslobođiena, izvuče sam mrtvacu ka vratima. "Pomozi mi, reče on šoferu. "Ne mogu da ga se dotaknem, rekao je šofer i Robert Džordan vide kako plače. Suze su mu tekle pravo dole s obe strane nosa, po licu uprljanom od baruta, a i iz nosa mu je curilo. Stojeći pored vrata on se zaljulja i izbaci mrtvacu napolje i ovaj pade na trotoar pored tramvajske linije još u vek u zgrčenom, presavijenom po ložaju. Ležao je tu, na cementu plo čnika, voštano sivog lica, ruku savijenih ispod sebe, kao što je bio u kolima. "Ulazi unutra, boga ti tvoga, rekao mu je Robert Džordan, mašući sad pištoljem. "Ulaz i odmah unutra." Baš u tom trenutku video je čoveka koji je izišao iz zaklonjene strane zgrade za stanovanje. Na sebi je imao dug kaput, bio je gologlav i imao sedu kosu. Imao je istaknute jagodice, a o či uvučene i nablizu usa điene. Imao je u ruci paket cigareta 145

česterfild, on izvuče jednu i daje je Robertu Džordanu koji je gurao šofera pištoljem u oklopna kola. "Samo trenutak, družo, rekao je on Robertu Džordanu na španskom. "Možete li mi nešto o objasniti u vezi sa borbom?" Robert Džordan uze cigaretu i stavi je u prednji džep s vog plavog mehaničarskog džempera. On je prepoznao tog druga po slikama. Bio je to britanski ekonomist. "Hajde u govna, reče on na engleskom i onda na španskom šoferu okl opnih kola. "Dole, ka areni. Vidiš." Povukao je teška vrata sa strane i zatvorio ih lupivši, i kad su krenuli niz dugu padinu meci su počeli da udaraju po kolima i čuo se zvuk kao kad šljunkom udaraš po gvozdenom kotlu. Onda kad su otvorili mitraljesku vatru po njima, bilo je kao oštri udari čekića. Povukli su se u zaklon arene i zaustavili se, a tu su još oglas i od prošlog oktobra bili izlepljeni pored prozora blagajne, i nalazile su se otvorene kutije municije, i drugovi, s puškama i granatama u džepo vima ili zadenutim za pojas, očekivali su ih u zavetrini i Montero je rekao, "Dobro je. Tenk je ovde. Sad možemo napadati." Docnije, u noći, kad su zauzeli i poslednje kuće na brdu, on je ležao udobno iza zida od cigala u kome se nalazila rupa za osmatranje i gledao po divnoj ravnoj vatrenoj liniji između njih i obronka na koji su se fašisti povukli i mislio je, s udobnošću koja je gotovo bila razbludna, o uzvišici brda koja je štitila levi bok, na kojoj su se nalazile nedavno uništene vile. Legao je u gomilu slame, u odelu koje je bilo natopljeno znojem, uvio se u ćebe i brisao se. Ležeći tako setio se ekonomiste i nasmejao se i bilo mu je žao što je bio grub. Ali u trenutku, kad mu je taj čovek dao cigaretu, gurajući je kao neku vrstu napojnice za obaveštenje, bila je mržnja borca prema neborcu su više jaka u njemu. Sad se sećao Gajlorda i Karkova kako je pričao o tom istom čoveku. "Tako, tamo si se sreo s njim, rekao je Karkov. "Ja lično nisam tog dana išao dalje od Puente de Toleda. On je bio vrlo blizu fronta. Verujem da je to bio poslednji dinst njegovog junaštva. Otišao je iz Madrida sledećeg dana. Ja mislim da je on kod Toleda bio najhrabriji. Kod Toleda bio je silan. Bio je jedan od onih koji su izradili nacrt za osvajanje Alkazara. Trebalo je da ga vidite kod Toleda. Verujem da je naša opsada imala uspeha umnogom zahvaljujući njegovim naporima i savetima. To je bio najgluplji deo rata. Tu je glupost došla do vrhunca, ali recite mi šta se o njemu misli u Americi?" "U Americi se veruje, reče Robert Džordan, "da je on vrlo blizak Moskvi." "Nije, reče Karkov. "Ali on ima izvanredno lice i sa svojim licem i ponašanjem ima uspeha. 326 327 Ja sa svojim licem ne mogu ništa da uradim. Što god sam postigao, uradio sam uprkos s vom licu, koje niti inspiriše ljude, nit i ih navodi da me zavole ili da nemaju poverenja u mene. Ali taj Mišel ima lice s kojim stvara kapital. To je lice konspiratora. Svi oni koji su u knjigama čitali o konspiratorima rima imaće odmah poverenja u njega. Isto tako ima i ponašanje istinskog konspira tora. Ma ko da ga vidi kako ulazi u sobu, istog trenutka će znati da se nalazi u prisustvu konspiratora prve vrste. Svi vaši bogati sunarodnici koji sentimentalno žele da pomognu Sovjetskom Savezu, bar tako veruju, ili da se malo osiguraju za slučaj eventualnog uspeha partije, vide odmah po licu tog čoveka i po njegovom ponašanju da on ne može da bude niko drugi do vrlo poverljiv 146

agent Kominterne." "Zar on nema nikakvih veza sa Moskvom?" "Nikakvih. Slušaj, družo Džordane. Poznaješ li oned v vrste budate?" "Naivne i lukave?" "Ne. Dve vrste budala, što ih imamo u Rusiji, nasmeši se Karko v i poče. "Na prvom mestu postoji zimska budala. Zimska budala dolazi do vrata vaše kuće i glasno kuca. Ti odeš do vrata, vidiš je, i vidiš da tu budalu nis i nikad ranije video. Ona ima vrlo upečatljiv izgled. To je vrlo visok čovek, ima visoke čizme i krznenu kaput i krznenu kapu i sav je prekriven snegom. Najpre udara čizmama i otresa sneg sa njih. Onda skida svoj krznenu kaput i s njega pada još više snega. Onda skinu i s voju krznenu kapu i udara njom o dovrtak. Još više snega pada s njego ve krznene kape. Onda još jed nom otresa čizmama i ulazi u sobu. te i vidite da je budala. To je zimska budala "Onda leti vidite budalu kako ide niz ulicu i maše rukama i njiše gla vom, i svako, na dvesta metara, može pogoditi da je to budala. To je letnja budala. O vaj ekonomist je zimska budala." "Ali zašto s vet ima poverenja u njega ovde?" upita Robert Džordan. "Zbog lica, re će Karkov. "Njegovog lepog gueule de conspirateur. I zbog njegovog dragocenog trika, što u vek baš dolaz i s nekog važnog mesta gde uži va veliko poverenje i gde je vrlo uvažen. "Dabome, nasmešio se Karko v, "mora vrlo mnogo da putuje da bi mu taj trik uspevao. Znae Španci su vrlo neobični, produžavao je Karkov. "Ova vlada je imala mnogo novca. Mnogo zlata. Ona ne će dati ništa s vojim prijateljima. Vi ste prijatelj. U redu. Vi ćete to raditi ni za šta i nećete biti nagrađeni. Ali ljudima koji predstavljaju važnu firmu ili zemlju koja nije prijateljska, ali na koju treba uticati - tim ljudima daju vrlo mnogo. To je zanimljivo kad se prati izbliza." "Ne sviđa mi se. I taj novac pripada španskim radnicima." "Od vas se ne očekuje da vam se stvari sviđaju. Samo da ih razumete, rekao mu je Karkov. "Ja vas svaki put kad vas vidim malo poučavam i vi ćete steći obrazovanje za izvesno vreme. Za jednog profesora je vrlo zanimljivo kad ga poučavaju." "Ne znam da li ću moći da budem profesor kad se vratim. Verovatno će me izbaciti kao crvenog." 328* v329

"Dobro, možda ćete moći da dođete u Sovjetski Savez i da tamo produžite studije. Možda bi bilo najbolje da tako uradite." "Da, ali moja grana je španski." "Ima mnogo zemalja u kojima se govori španski, rekao je Karko v. "Možda neće sa svima ići tako teško kao sa Španijom. A onda treba da se setite da niste profesor već devet meseci. Za devet meseci mogli ste naučiti neki drugi zanat. Koliko ste čitali iz oblasti dijalektike?" "Čitao sam Priručnik marksizma koji je izdao Emil Berns. To je sve." "Čak ako ste ga i celog pročitali, to je još uvek malo. Ima hiljadu pet stotina strana, a 147

na svakoj se strani treba zadržati. Ali ima još drugih stvari koje treba da čitate." "Nema sad vremena za čitanje." "Znam, reče Karkov. "Mislim povremeno. Ima mnogo stvari za čitanje koje bi vam pomogle da razumete stvari koje se dešavaju. I iz ovog će izići knjiga koja je vrlo potrebna; ona će objasniti mnoge stvari koje treba znati. Možda ću je ja napisati. Nadam se da ću je baš ja napisati." "Ne znam ko bi mogao bolje da je napiše." "Nemojte laskati, rekao mu je Karkov. "Ja sam novinar, ali kao svi novinari želim da pišem književne stvari. Baš sad sam zauzet radom na studiji o Kal vu Sotelu. On je bio vrlo dobar fašist; istinski španski fašist. Franko i oni ostali nisu. On je bio vrlo inteligentan i vrlo je inteligentno što su ga ubili." "Mislio sam da vi ne verujete u politička ubistva." "To se mnogo praktikuje, reče Karkov. vrlo mnogo - " "Mi ne verujemo u terorističke akcije koje dolaze od pojedinaca, nasmešio se Karkov. "Koje dolaze od kriminalnih terorista i kontrarevolucionarnih organizacija. Mi se s užasom gnušamo od voličnosti i podlaštva zločinačkih hijena, kao što su buharinistički razbijači i ostali šljama ljudski kao što su Zino vjev, Kamenjev, Rikov i njihovi najamnici. Mi mrzimo i gadimo se tih istinskih neprijatelja, nasmeši se ponašanje. "Ali ipak se može reći da se politička ubistva vrlo mnogo praktikuju." "Vi mislite - " "Ja ne mislim ništa. Ali mi, dabome, smaknemo i uništimo takve stvarne neprijatelje i šljama ljudski i te izdajničke pse generale i odvratne klovne admirale koji nisu vredni ukazivanja im poverenja. Oni bivaju uništeni. Ali to nije ubistvo. Uvidite li razliku?" "Da, rekao je Robert Džordan. "A zato što se ja poneki put šalim (ali, da li vi znate kako je opasno šaliti se i u šaliti?), dobro - i zato što se ja šalim, nemojte misliti da španski narod neće zažaliti što nije pobio izvesne generale koji još sada stoje u upravi. Ja ne volim streljanja, razumete?" "JMeni ne smetaju, reče Robert Džordan. "Ja ih ne volim, ali mi ne smetaju više." "Znam, reče Karkov. "Rekli su mi to." "Je li to važno?" reče Robert Džordan. "Nastojao sam jedino da budem iskren u vezi s tim." "To je žalosno, rekao je Karkov. "Ali to je jedna od stvari zbog kojih tretiraju kao pouzdane ljude koji bi inače morali provesti mnogo više vremena pre nego što bi ih ubrojali u tu kategoriju." "Smatrate li mene pouzdanim?" "Veruje se da ste pouzdani u svom poslu. Moram jednom razgovarati s vama da vidim da li ste to i u duši. Šteta je što mi nikad ne govorimo ozbiljno." "Dok ne dobijemo rat vrlo sam neodređen, rekao mu je Robert Džordan. "Onda ćete vrlo dugo vremena i ostati. Ali morate ipak nastojati da se pokažete malo određenijim." "Čitam Mundo Obrero, rekao mu je Robert Džordan, a Karkov reče, "U redu. Dobro. Mogu prihvatiti i šalu. Ali ima mnogo pametnih stvari u listu Mundo Obrero. Jedine pametne stvari koje su napisane o ovom ratu." "Da, reče Robert Džordan. "Slažem se s vama. Ali da bi se dobila puna slika o onom šta se dešava, nije dovoljno čitati samo partijski organ." "Ne, reče Karkov. "Nećete dobiti tu sliku ni ako čitate dvadeset novina, pa onda ako

je i dobijete, ne znam šta ćete uraditi s njom. Ja skoro stalno imam sliku o tom i jedino što mogu s njom da uradim jeste da pokušam da je zaboravim." "Zar smatrate da je tako loša?" "Sad je bolja nego što je bila. Oslobođamo se onog što je najgore. Ali je vrlo rđiava. Mi izgrađujemo sada jednu ogromnu armiju i neki elementi kao što su Modesto, El Kampesino, Lister i Diran su pouzdani. Oni su više nego pouzdani. Oni su veli članstveni. To ćete videti. Pa imamo i brigade, mada se njihova uloga menja. Ali armija koja je sastavljena od dobrih i rđavih elemenata ne može dobiti rat. Svi moraju biti na izvesnom stepenu političkog razvitka; svi moraju znati zašto se bore, i značaj toga. Svi moraju da veruju u borbu koja im predstoji, i svi moraju prihvatiti disciplinu. Mi stvaramo ogromnu regularnu armiju s opštom vojnom obavezom, a nemamo vremena da zavedemo disciplinu koju takva armija mora da ima da bi se držala u vatri kako treba. Mi je nazivamo narodna armija, ali ona ne će imati one osobine koje ima prava narodna armija i ne će imati ni onu gvozdenu disciplinu koja je nužna jednoj armiji koja se sastoji od mobilisanih ljudi. Vidite. To je vrlo opasan po stupak." "Danas niste vrlo veseli." "Ne, rekao je Karkov. "Ja baš dolazim iz Valencije gde sam video mnogo sveta. Niko se ne vraća veseo iz Valencije. U Madridu se čovek oseća do bro i čisto, i pobjedu vidi kao jedinu mogućnost. Valencija je nešto drugo. Kukavice koje su pobjegle iz Madrida još uvek tamo upravljaju. Zadovoljno su se ugnezdili u bezbrižnost i birokratiju upravljanja. Prema onim iz Madrida osećaju samo prezir. Sad su jedino opsjednuti time da oslabe ratni mesarijat. A Barcelona. Treba da vidite Barcelonu." "Kako je tamo." "To vam je još uvek komična opera. Najpre je bila raj za zanesenjake i romantične revolucionare. Sad je raj za lažne vojnike. Za vojnike koji vole da nose uniformu, koji vole da se šepure, kočopere i da nose crvenocrne marame. Za one koji u stvari vole sve izuzev Doroe. u Valenciji viciu & čiči, a u Barceloni se nasmejete." "A šta je s pučom P. O. U. M.?" "P. O. U. M. nije bio nikad ozbiljna organizacija. To je bila jeres zanesenjaka i pustih ljudi, u stvari običan infantilizam. Bilo je nešto i poštenih za vodenih ljudi. Bio je i jedan s prilično mnogo pameti, a bilo je i nešto malo fašističkog novca. Ne mnogo. Jadna P. O. U. M. organizacija. To je bio vrlo glup svet." "Je li ih mnogo ubijeno u puču?" "Ne toliko koliko ih je docnije streljano i koliko će ih biti streljano. P. O. U. M. To je kao ime. Nije ozbiljno. Trebalo je da se zove M. U. M. P. S. ili M. E. A. S. L. E. Ali ne, boginje su mnogo opasnije. Mogu delovati i na vid i na sluh. Ali, znate li, skovali su zaveru da ubiju mene, da ubiju Valtera, da ubiju Modesta i da ubiju Prieta. Vidite kako su sve pobrkali? Mi uopšte nismo slični. Jadna P. O. U. M. Nikad nisu nikoga ubili. Ni na frontu ni ma gde drugde. Samo nekolicinu u Barceloni." "Jeste li bili tamo?" "Da. Poslao sam telegram opisavši svu zloču te neslavne organizacije trockističkih ubica i njihove fašističke mahinacije dostojne prezira, ali, međim nama, ta organizacija P. O. U. M. je vrlo neozbiljna. Nin je jedini čovek koga su imali. Bili smo ga uhvatili, ali nam je umakao." "Gde je sada?" "U Parizu. Kažemo da je u Parizu. To je bio vrlo prijatan čovek, samo je politički bio u zabludi." 149

"Ali oni su imali veze sa fašistima, zar ne?" "Mi je nemamo." "Ko zna? Nadam se da nemamo. Vi često idete iza njihovih linija, nasmeja se on. "Ali brat jednog od sekretara republikanske ambasade u Parizu putovao je prošle nedelje u Sen Zan de Liz da bi se sastao sa nekim ljudima iz Burgosa."JVleni se više dopada na frontu, rekao je Robert Džordan. "Što s i bliže frontu, to je bolji s vet." "Kako vam se dopada iza fašističkih linija?" "Vrlo dobro. Imamo tamo odličnih ljudi." "Eto, vidiš isto tako mora da oni imaju s vojih odličnih ljudi iza naših linija. Mi ih otkrivamo i streljamo, i oni otkrivaju naše i streljaju ih. Kad ste na njihovom terenu onda uvek morate da mislite koliko li su ljudi oni k nama poslali." "Mislio sam na njih." "Dobro, rekao je Karkov. "Verovatno imate i danas o mnogo čemu da mislite, zato ispijte to pivo što je ostalo u krčagu i idite, a ja moram gore, da vidim neke ličnosti, one ličnosti gore. Posetite me ponovo što skorije." Da, mislio je Robert Džordan. Mnogo naučiš u Gajlordu. Karko v je pročitao onu jedinu knjigu koju je on, Robert Džordan, objavio. Knjiga nije imala uspeha. Imala je oko dvesta strana i verovao je da je nije pročitao više od dve hiljade ljudi. Stavio je u nju sve što je otkrio u Španiji u toku deset godina puto vanja po njoj, peške, u vagonima treće klase, u autobusima, ili na kamionima, i jašući na konju ili na mnjgi. Poznavao je dobro zemlju Baska, Navaru, Aragon, Galiciju, obe Kastilje i Estramaduru. Takvih knjiga je već bilo, napisali 334) su ih dobro Borou, hord i ostaii, taKo aa mje imao mnogo šta da doda. Ali Karko v je rekao da je knjiga vrlo dobra. "Eto zbog čega se ja i gnjavim s vama, rekao mu je. "Smatram da pišete apsolutno istinito, a to je vrlo retko. I zat o bih želeo da znate iz vesne stvari." U redu. Napisa će knjigu kad se sve ovo svrši. Ali samo o st varima koje istinski zna i ono što stvarno zna. Ali mora ću biti mnogo bolji pisac nego što sam sad da bih mogao da se toga poduhvatim, pomisli. Stvari koje je saznao u ovom ratu nisu tako jednostavne. Glava XIX "Šta radiš tu?" upita ga Marija. Stajala je blizu iza njega, i on okrenu glavu i nasmeši joj se. "Ništa, reče on. "Razmišljao sam." "O čemu? Mostu?" "Ne. To je rešeno. O tebi, o hotelu u Madridu u kome po znamem neke Ruse, i o knjizi koju ću jednom napisati." "Ima li mnogo Rusa u Madridu?" "Nema. Vrlo malo." "Ali u fašističkim novinama piše da ih ima na stotine hiljada." "To su laži. Ima ih vrlo malo." "Sviđaju li ti se Rusi? Onaj koji je bio ovde, bio je Rus." "Da li ti se sviđao?" "Da. Bila sam tada bolesna, ali sam smatrala da je vrlo lep i vrlo hrabar." "Kakva glupost, lep, re će Pilar. "Nos mu je bio pljosnat kao moja ruka, a imao je jagodice široke kao ovčije stražnjice." 150

"Bio mi je vrlo dobar prijatelj i drug, reče Robert Džordan Mariji. "Bk> mi je vrlo drag." "Sigurno, reče Pilar. "Ali ti si ga streljao." Kad ona to reče, oni koji su igrali karata, digoše pogled od stola i pogledaše Roberta Džordana; i Pablo je buljio u njega. Niko ništa ne reče, a onda Ciganin Rafael upita, "Je li to istina, Roberto?" "Da, reče Robert Džordan. Zažalio je što je to rekao Pilar i voleo bi da to nije kazao ni kod El Sorda. "Po njegovom zahtevu. Bio je teško ranjen." "Qué cosa mas rara, reče Ciganin. "Čitavo vreme dok je bio s nama govorio je o takvoj mogućno sti. Ne znam koliko puta sam mu obećao da ću to uraditi. Kako je to neobično, reče on ponovo i zatrese glavom. "Bk> je vrlo neobičan čovek, reče Primitivo. "Vrlo izuzetan." "Gledajte, reče Andres, jedan od braće, "Ti, koji si profesor i sve. Veruješ li da čovek može unapred da vidi šta će mu se desiti?" "Ja verujem da ne može, reče Robert Džordan. Pablo je buljio u njega radoznalo i Pilar ga je posmatrala bez ikakvog izraza na licu. "Što se tiče slučaja tog druga, Rusa, on je bio suviše nervozan, jer je vrlo dugo vremena bio na frontu. On se borio kod Iruna, a svi znate da je tu bilo teško, Vrlo 22 Ernest Hemingvej, IV teško. Borio se docnije na se veru. I otkako su se obrazovale prve grupe za ovaj posao iza linije, on je radio tu, u Estramaduri i Andaluziji. Mislim da je bio vrlo umoran i nervozan i da je zamišljao nezgodne stvari." "On je nesumnjivo video mnogo zla, reče Fernando. "Kao sav svet, reče Andres. "Ali slušaj, Ingles. Zar ti misliš da nema ljudi koji unapred znaju šta će im se desiti?" "Ne, reče Robert Džordan. "To je neznanje i sujeverje." "Produži, reče Pilar. "Da čujemo mišljenje profesora." Go vorila je kao da se obraćala starmalom detetu. "Ja verujem da strah stvara rđiave vizije, reče Robert Džordan. " Videći loše znake -" "Kao što su bili avioni danas, reče Primitivo. "Kao što je tvoj dolazak, reče Pablo tiho. Robert Džordan pogleda preko stola u njega i vide da to nije bila provokacija nego jednostavno izražena misao, on produži, " Videći loše znake, čovek u strahu zamišlja svoj kraj i misli da je zamišljanje izazvano slutnjom, Robert Džordan za vrši. "Verujem da u tom nema ni čeg drugog. Ja ne verujem u divove, niti proroke, niti u natprirodne stvari." "Ali taj s neobičnim imenom video je jasno svoju sudbinu, reče Ciganin. "1 tako mu se i desilo." "Nije je video, reče Robert Džordan. "On se plašio takve mogućnosti i to mu je postala manija. Niko me ne može uveriti da je on nešto video." "Ni ja?" upita ga Pilar i uze malo prana sa ognjišta i oduva ga sa svoje ruke. "Ni ja ti ne mogu ništa reći?" "Ne. Ni sa svim vračarijama, Ciganima i svim skapa, ni ti me ne možeš uveriti." "Jer si ti čudovište od gluvoće, reče Pilar, lice joj je bilo tvrdo i široko pri s vetlosti sveće. "Nije da si ti glup. Ti si prosto gluv. Onaj ko je gluv ne može da čuje muziku. Ne može da čuje ni radio. I pošto ih nikad nije ni čuo, može da kaže da takve stvari ni ne postoje. Que va, Ingles. Ja sam tom čoveku s neobičnim imenom videla smrt na licu 151

isto kao da mu je bila utisnuta vrelim gvožđiem." "Nisi, reče Robert Džordan. " Videla si strah i neizvesnost. Strah je nastupio zbog svega onog kroz šta je prošao, a neizvesnost zbog mogućnosti zla koje je zamišljao." "Que va, reče Pilar. "Videla sam smrt jasno kao da mu je sedela na ramenu. I još više, mirisao je na smrt." "Mirisao na smrt, naruga se Robert Džordan. "Na strah možda. Od straha se miriše." "De le muerte, reče Pilar. "Slušaj. Kad je Blanket, koji je bio jedan od najvećih poena de brega koji su ikad živi bili, u službi Granera, pričao mi je da je Manolo Granera, na dan smrti, kad su se zaustavili kad pakele na svom putu ka areni, imao tako jak zadah smrti da se njemu, Blanketu, skoro smučilo. On je bio sa Manolom kad se ovaj kupao i oblačio u hotelu, pre nego što se uputio u arenu. Miris se nije osećao ni u automobilu dok su sedeli sasvim jedan uz drugog i vozili se prema areni 339 ni. I niko drugi nije mogao da ga oseti izuzev Huana Luisa de la Rosa u kapeli. Ni Marsial, ni Čukuelo nisu osetili miris ni u kapeli, ni kad su se njih četvorica poređali za paseo. Ali Huan de Luis je beo kao smrt, pričao mi je Blanket, a on, Blanket, mu je rekao, "1 ti?" "Tako da ne mogu da dišem, rekao mu je Huan Luis., 1 to od tvoga matadora ", Pues nada, reče Blanket., Šta možemo. Nadajmo se da nije tačno ", A ostali? Luis Huan upita Blanketa. ", Nada reče Blanket., Ništa. Ali o vaj smrdi gore nego Hoze u Talaveri "1 baš to posle podne je bik Pocapena sa ranča Veragua spljoštio Manolu Granera o daske ograde ispred tendida broj dva, na trgu de Toros u Madridu. Ja sam tamo bila sa Finitom i videla sam. Rog mu je potpuno zdrobio lobanju i prikovao Manolu glavu pod estribo u dnu barere kuda ga je bik bacio." "A jesi li ti osetila zadah?" upita je Fernando. "Ne, reče Pilar. "Bila sam suviše daleko. Mi smo bili u sedmom redu trećeg tendida. I baš tako sam mogla da vidim sve što se desilo. Ali iste te noć je Blanket koji je radio za Hozelita, kad je i ovaj ubijen, pričao Finitu o tome u Fornosu, i Finito je pitao Huana de la Rosa, a on nije hteo ništa da kaže. Ali je klimnuo glavom da je to istina. Bila sam prisutna kad se to desilo. Tako, Ingles, možda si i ti gluv za takve stvari kao što su tog dana Čikuelo i Marcial Lalande i ostali bandillerosi i pikadori i sva ta gente Huan Luisa i Manola Granera gluv čuli Zčt, IU MVcll. J<* hj.ocijlj.a gAuivc* t* irM.*", stvari." "Zašto kažeš gluva kad se radi o nosu?" upita je Fernando. "Leche!" reče Pilar. "Trebalo bi da si ti profesor mesto Inglesa. Ali ja ću tebi, Ingles, ispričati i druge stvari koje ti prosto ne možeš ni da vidiš ni da čuješ. Ti ne možeš da čuješ ono što pseto može da čuje. Niti možeš da namirišeš što pseto može da nanjuši. Ali već si ponešto doživeo od onoga što Čoveku može da se desi." Marija stavi ruke na ramena Robertu Džordanu i on odjednom pomisli, da s vršimo sa s vim tim glupostima i da koristimo ovo vreme što imamo. Ali je još su više rano. Moramo nekako protraćiti ostatak večeri. Zato reče Pablu, "Ti, veruješ li ti u te čarolije?" "Ne znam, reče Pablo. "Ja sam pre tvog mišljenja. Meni se nije nikad desila nikakva natprirodna stvar. Ali strah da, svakako. I to jak. Ali verujem da Pilar može da pred vidi 152

dogadja je po dlanu. Ako ne laže, možda je istina da je osetila taj miris." "Quć va, da ću ja lagati, re će Pilar. "Nisam ja to izmislila. Taj ćovek, Blanket, je vrlo ozbiljan ćovek i ćtaviće vrlo pobožan. On nije Ciganin, nego građianin iz Valencije. Zar ga nisi nikad video." "Da, reće Robert Džordan. " Video sam ga mnogo puta. Bio je malen, sivog lica i niko nije umeo lepće od njega da nos i plaćt. Bio je brz kao "Taćno, reće Pilar. "Lice mu je bilo sivo jer je patio od srca, i Cigani su pri ćali da on nosi smrt sa sobom, ali da moće da je otera, kao ćto oduneć praćinu sa stola. Pa ipak, on iako nije Ciganin osetio je miris smrti na Hozelitu kad se borio u Talaveri. Mada mi nije jasno kako ga je mogao osetiti pored mirisa mancanilje. Blanket je docnije o tom prićao sa mnogo nesigurnosti i oni kojima je to pri ćao govorili su da je to fantazija i da je ono ćto je on osetio miris ži vota koji je u to vreme vodio i da je dolazio od znoja ispod pazuha. Ali docnije je doćlo do slućaja Manola Granera i to je osetio i Luis de la Rosa. Jasno, i Huan Luis nije bio ćovek velike ćasti, ali je bio vrlo osetljiv u svom poslu, a bio je i velik ženskar. Ali Blanket je bio vrlo ozbiljan, vrlo miran i potpuno nesposoban za svaku laž. A ja vam kaćem da sam osetila miris smrti na tvom drugu kad je bio ovde." "Ja to ne verujem, reće Robert Džordan. "A ti kaćeć da je Blanket osetio taj miris bać pre pasea. Bać pre nego ćto je otpoćela borba s bikovima. Ali eto vaća i Kaćkino va akcija na voz je bila ovde uspećna. On nije tada poginuo. K ako si ti onda mo gla da osetić miris?" "Nema to nikakve veze s tim, objasni Pilar. "Poslednje sezone Ignacio Sanćez Mehiaz je mirisao tako jako da mnogi nisu hteli da sede pored njega u kafani. Svi Cigani to znaju." "Takve se stvari izmićljaju posle smrti, prepirao se Robert Džordan. "S vako je znao da je Sanćez Mehiaz na putu za Kornadu, jer već dugo nije većbao, jer je imao tećak i opasan stil, i jer je izgubio snagu i okretnost nogu i refleksi mu nisu bili kao ranije." "Sigurno, reće mu Pilar. "Sve je to istina. Ali svi Cigani znaju da je toliko mirisao na smrt da bi, kad bi on ućao u Vila Rosu, ljudi kao ćto su kikardo i Filipe Goncalez izlazili na mala vrata iza tezege." "Sigurno su mu bili dućni, reće Robert Džordan. "Moguće, reće Pilar. "Sasvim moguće. Ali oni su namirisali smrt, i svi za to znaju." "To ćto ona prića, Ingles, je istina, re će Ciganin Rafael. "To je me điu nama opće poznata stvar "Nića ja u to ne verujem, reće Robert Džordan. "Slućaj, Ingles, otpoće Anselmo. "Ja sam protiv svih tih vraćarija. Ali Pilar ući va glas žene koja je vrlo iskusna u tim stvarima." "Ali kako to miriće?" upita Fernando. "Kaka v miris to ima? Ako miriće, onda mora imati sasvim određien miris." "Hoćeć li da znać, Fernandito?" nasmeći mu se Pilar. "Ti mislić da bi ti bi o u stanju da ga osetić?" "Ako on stvarno postoji, zaćto ga ja ne bih mogao osetiti kao i s vaki drugi?" "Zaćto ne bi?" rugala mu se Pilar, ruku prekrćtenih na kolenima. "Da li s i ikad bio na brodu, Fernando?" "Nisam. I ne bih ni želeo." "Onda ga ne moćeć p repoznati. Jer je to deo mirisa koji ose ćać kad si na brodu, a oluja 153

je, i svi prozori su zatvoreni. Onda stavi nos na bakarne ru čice čvrsto zatvorenih okana na brodu koji se pod tobom toliko ljulja da ti je mučno i prazno u stomaku, i osetićeš delimično taj miris." 342 343 ,a mene je nemoguće da upoznam taj miris jer ja nikad ne ću da se ukracam ni na kakav brod, reče Fernando. "Ja sam se više puta ukrkala, reče Pilar. "Kad sam putovala za Meksiko i kad sam putovala za Venecuelu." "Kakav je drugi deo tog mirisa?" upita Robert Džordan. Pilar ga je pogledala podruglji vo, sećajući se s gordošću svojih putovanja. "U redu, Ingles. U či. Tako i treba. U či. U redu. Posle broda moraš rano izjutra u Madridu da dođieš niz brdo koje vodi ka Puente de Toledu, ka mataderu, i da stojiš na vlažnom trotoaru kad do lazi magla sa Mankaresa i da čekaš stare žene koje pre zore idu da piju krv zaklanih ži votinja. I kad jedna takva starica iziđie iz matadera, uvijena u šal, siva lica i šupljih očiju, s dlakama koje su joj od godina izrasle po bradi i licu, s dlakama kojima je osuta voštana belina njenog lica i koje su kao klice pasulja, ne kao čekinje već kao bele klice na mrtvilu njenog lica, privi je čvrsto uza se, Ingles, privuci je i poljubi je u usta, i zna ćeš kako izgleda drugi deo tog mirisa." "Taj drugi deo će mi oduzeti svaki apetit, reče Ciganin. "To s koren čićima je suviše." "Zeliš li još da učiš?" upita Pilar Roberta Džordana. "Dabome, reče on. "Ako već treba da se u či, onda da ueimo." "Muka mi je od tih koren čića na licu starice, re će Ciganin. "Zašto se to deša va staricama, Pilar? Kod nas to nije tako." "jije, naruga mu se rilar. "Kod nas stance, koje su u mladosti bile tako vitke, izuzev, dabome, stalne izbo čine koja je oznaka muževljeve ljubavi i koju svaka Ciganka uvek gura ispred sebe - " "Nemoj tako govoriti, reče Rafael. "To je ružno." "Tako, ti se vređiaš, reče Pilar. "Jesi li kad video ijednu gitanu, da nije baš pred porođiajem, ili da je tek rodila?" "Tebe." "Ostavi se toga, reče Pilar. "Nema nikoga ko se ne bi mogao uvrediti. Ja kažem da starost svakome donosi svoju vrstu ružnoće. Nema potrebe da idemo u pojedinosti. Ali ako Ingles ho će da nauči kako izgleda taj miris, koji on želi da prepozna, onda mora otići do matadera rano izjutra." "Otići ću, reče Robert Džordan. 9fAi ja ću osetiti miris već dok prolaze i ne moram poljubiti ni jednu. Ja se plašim tih korenčića isto kao i Rafael." "Poljubi jednu, re će Pilar. "Poljubi jednu, Ingles, za ljubav znanja. I onda s tim mirisom u nozdrvama vrati se u grad, i onda, kad vidiš kantu za otpatke s u venulim cvećem, zagnjuri u nju duboko glavu i udiši da ti se miris pomeša sa onima koji se već nalaze u tvojim nosnim kanalima." "1 sad, pošto sam to uradio, reče Robert Džordan. " Kakvo je to cveće bilo?" "Hrizanteme." "Produži, reče Robert Džordan. "Pomirisao sam ih." "Onda, produži Pilar, " važno je da to bude u jesen, ili da bude kišni dan, ili bar da ima magle, ili čak da je rana zima, i produži kroz grad do ulice

344 345 ae oamu, i uuisi imris unug siu putas i što iz posude za ispiranje proli vaju u kanale i kad ti taj miris izgubljenog ljubavnog posla, slatkast i pomešan sa sapunja vom vodom i pikavcima cigareta vrlo blago stigne do nozdrva, treba da odeš do Botaničke bašte gde one devojke koje ne mogu više vršiti posao u kućama vrše svoj posao uz gvozdene kapije parka ili uz gvozdene ograde i po trotoarima. Baš tu, u senc i drveća, uz gvozdene ograde one će učiniti sve ono što muškarac želi; od najmanjih zahteva za nagradu od deset sentima sve do jedne pezete za onaj veliki čin zbog koga smo se i rodili tu, na lejama mrtvog cveća koje još nije počupano i ponovo zasađeno, i zbog koga je zemlja mnogo mekša, znatno mekša nego na trotoaru, naći ćeš ostavljen džak od jute s mirisom vlažne zemlje, mrtvog cveća, i poslova od protekle noći. I taj džak će imati sve u sebi, miris mrtve zemlje i mrtvih stabljika cveća, i trulih cvetova, i miris koji je i smrt i rođenje čoveka. Uvićeš taj džak oko glave i disati kroz nj. "Neću." "Da, reče Pilar. "Uvićeš taj džak oko glave i nastojati da dišeš i onda, ako su ti se zadržali još raniji mirisi, kad duboko udahneš, namirisaćeš miris smrti koja nailazi, onakav kakvog ga mi znamo." "U redu, reče Robert Džordan. "1 ti kažeš da je Kaškin tako mirisao kad je bio ovdje?" "Da." "Dobro, reče Robert Džordan ozbiljno. 99 Ako je to istina, dobro je što sam ga ubio." "Ole, reče Ciganin. Ostali se nasmejaše. "Vrlo dobro, reče Primitivo. "Bar će za neko vreme prestati." "Ali, Pilar, reče Fernando. "Ne možeš očekivati od čoveka koji ima vaspitanje kao don Roberto da radi takve gadne stvari." "Ne, složi se Pilar. "Sve je to vrlo odvratno." "Da, složi se Pilar. "Valjda ne očekuješ od njega da napravi sve te ponižavajuće stvari?" "Ne, reče Pilar. "Hoćeš na spavanje? Hajde." "Ali, Pilar -" produži Fernando. "Hoćeš li ćutati, reče Pilar odjednom oštro. "Ne pravi budalu od sebe, a i ja ću pokušati da ne pravi budalu od sebe pričajući tu sa svetom koji ne može da shvati ono o čemu se govori." riznajem da ne razumem, otpoče Fernando. "Nemoj ništa priznavati i nemoj pokušavati da razumeš, reče Pilar. "Pada li još sneg napolju?" Robert Džordan ode do ulaza u pećinu, podiže čebe i pogleda napolje. Napolju je bila jasna i hladna noć i sneg više nije pao. On pogleda na belinu koja je ležala između stabala pa gore, kroz krošnje, u nebo koje je sada bilo vedro. I dok je disao oseti kako mu u pluća ulazi oštar i hladan vazduh. El Sordo će za sobom ostaviti mnogo tragova, ako je noćas ukrao konje, pomisli on. On spusti čebe i vrati se u zadimljenu pećinu. "Vedro je, reče. Mećava je prošla." 346 155

347 uiava Ležao je sad, u noći, i čekao da mu devojka dođe. Sad nije uopšte bilo vetra i borovi su u noći stajali mirni. Stabla borova su se ocrtavala na snegu koji je pokrivao čitavo tlo, a on je ležao u džaku za spavanje osećajući mekotu kreveta koji je sam namestio, nogu ispruženih u toplini džaka, a oštar i hladan vazduh osećao je na glavi i u nozdrvama kad je disao. Ležao je na boku, pod glavom mu je bio svežanj od pantalona i kaputa koje je obvio oko cipela da napravi jastuk, a sa strane je osećao hladni metal velikog automatskog pištolja koji je iz vadio iz futrole kad se svlačio i prievrstio konopčićem za zglavak desne ruke. On odgurnu pištolj i za vuče se još dublje u džak dok je posmatrao preko snega tamni prolom u stenama koji je bio otvor pećine. Nebo je bilo vedro i od snega se odbijalo dovoljno svetlosti, tako da je mogao videti debla drveća i gromadu stena gde se nalazila pećina. Pre tog uveče on je bio uzeo sekiru i otišao vši iz pećine preko neugaženog snega do i vice proplanka odsekao jednu malu omoriku. Vukao ju je u mraku držeći prednji deo napred, do zavetrine pod snegom. Tu, sasvim uz stenu, uspravio je drvo, i čvrsto držeći deblo jednom rukom i dršku sekire sasvim pored glave, odsekao mu je sve grane dok ih nije imao čitavu gomilu. Onda, ostavivši gomilu grana, položio je golo drvo dole u sneg i otišao u pećinu da uzme komad daske koji je video prislonjen uz zid. S tom daskom počistio je tlo od snega duž stene i onda uzeo granje, otrešao ga od snega i složio u redove, kao položena pera, dok nije napravio ležaj. Stavio je golo drvo u dnu ležaja od granja, da grane ne iskliznu, i učvrstio ga sa dva zarezana komada čaveta koje je otepio od daske. Onda je odneo dasku i sekiru u pećinu, saginjući se ispod čebeta dok je ulazio, i prislonio ih uz zid. "Šta to radiš napolju?" upitala ga je Pilar. "Spremam postelju." "Nemoj seći komade sa moje nove police za svoj krevet." "Nije važno, reče ona "Ima još dasaka u strugari. Kakvu postelju si napravio?" "Kakva se pravi u mojoj zemlji." "Zelim ti da dobro spavaš u njoj, rekla je ona, a Robert Džordan je otvorio jedan svežanj i izvukao iz njega džak za spavanje i ostavio stvari koje su u njemu bile i izneo ga napolje, sagnuvši se ponovo ispod čebeta, i pružio ga preko granja, tako da mu je zatvoreni deo bio prema golom drvetu koje je bilo unakrsno učvršćeno u dnu kreveta. Otvoreni deo džaka bio je zaštićen kamenom stranom stene. Onda on ponovo uđe u pećinu po svoja dva svežnja, ali Pilar reče, "Mogu da spavaju sa mnom kao i prošle noci." "Hoćeš li postaviti straže?" upita. "Noć je vedra i vreme je prošlo." "Fernando ide, reče Pilar. Marija je bila u dnu pećine i Robert Džordan nije mogao da je vidi. "Laku noć, rekao je on. "Idem da spavam." Od onih koji su prostrli čebad i posteljinu po patosu ispred ognjišta, pošto su bili odmakli u 348 349 stranu stolove od dasaka i sirovom kožom prekrivene stolice da bi napravili što više 156

prostora za spavanje, samo ga Primitivo i Andres pogledaše i rekoše, Buenas noches." Anselmo je već spavao u uglu, zavijen u ćebe i pelerinu, tako da mu se čak ni nos nije video* Pablo je spavao na stolici. "Hoćeš li da ti dam jednu ovčju kožu za spa va* nje?" tiho upita Pilar Roberta Džordana. "Ne, reče on. "Hvala ti. Nije mi potrebna." "Dobro spavanje, reče ona. "Ja odgovaram za tvoj materijal." Fernando je izišao s njim i stajao trenutak na mestu gde je Robert Džordan rasprostro posteljenu. "Čudna je ideja spavati napolju, don Roberto, reče on stojeći u mraku, zamotan u svoju pelerinu od ćebeta, s puškom obešenom preko ramena. "Ja sam na to navikao. Laku noć." "Od kada si ti na to navikao?" "Kad se smenjuješ?" "U četiri." "Biće vrlo hladno od sad pa do četiri." "Navikao sam na to." "E, pa kad si na to naviknut -" reče Robert Džordan učtivo. "Da, složi se Fernando. "Sad se moram popeti gore. Laku noć, don Roberto." "Laku noć, Fernando." Onda je od stvari koje je svukao napravio jastuk i uvukao se u džak i legao i čekao, osećajući ugibanje granja ispod flanelne, perjane lako će to plog džaka i posmatrajući preko snega otvor pećine; dok je tako čekao osećao je kako mu srce udara. Noć je bila vedra i u glavi mu je bilo bistro i sveže kao i u vazduhu. Osećao je miris borovih grana ispod sebe, miris zgnječenih iglica i još oštrij miris smolastog soka koji je curio sa posečenih mesta. Pilar, pomisli on. Pilar i miris smrti. Ovo je miris koji ja volim, ovaj miris i miris tek pokošene deteline, i zgnječene žalfije dok jašeš za stokom, dim drveta i popaljenog lišća u jesen. To je miris nostalgije, miris lišća u jesen skupljenog u gomile i zapaljenog po ulicama u Misuri. Koji bi miris više voleo? Miris slatke trave koju Indijanci upotrebljavaju za svoje korpe? Zadimljene kože? Miris zemlje u proleće posle kiše? Miris mora kad šetaš kroz vres po nekom rtu u Galiciji? Ili miris kopnenog vetra kad se po mraku približi vaš Kubi? To je miris rascvetalih kaktusa, mimoza i džbuno va morskog grožđia. Ili bi radije da osetiš miris pržene slanine ujutru kad si gladan? Ili kafe ujutru? Ili Džo natano ve jabuke kad je zagrižeš? Ili jabukovače dok se pravi, ili svežeg hleba iz peći? Mora da si gladan, pomisli on, i leže na stranu i pogleda ulaz u pećinu pod svetlošću zvezda koja se odbijala od snega. Neko iz idie ispod ćebeta i on vide taj neko stoji pored pukotine u steni koja je stvarala ulaz. Onda ču klizav šum po snegu i onda se ta osoba sagnu i vrati unutra. Mislim da ona ne će doći dok svi ne zaspe, po misli on. Ovo je gubljenje vremena. Već je prošlo pola noći. O, Marija. Hodi, brzo, Marija, jer ima još malo vremena. Čuo je tihi zvuk snega koji je sa grane padao dole, na sneg, na zemlju. Vetrić se dizao. Osetio ga je na licu. Odjednom oseti paničan 350 351 strah da ona možda neće doći. Vetar koji se dizao opomenu ga da će uskoro doći jutro. Palo je još nešto snega sa grana, sad kad je čuo kako se vetar kreće u 157

vrhovima borova. Hodi sad, Marija. Molim te, dolazi ovamo, brzo, mislio je. O, hodi sad ovamo. Ne čekaj. Nije više važno da čekaš, dok s vi ne zaspe. Onda je vide kako izlazi ispod ćebeta na ulazu u pećinu. Stajala je ovde trenutak, on je znao da je to ona ali nije mogao videti šta radi. On tiho z viznu i ona je još stajala na ulazu pećine i radila nešto u mraku koji je st varala senka stene. Onda ona po đie trčeći i noseći nešto u rukama, i on je vide kako, dugih nogu tr či po snegu. Onda ona kle će pored džaka, prisloni čvrsto glavu uza nj, i strese sneg sa nogu. Ona ga poljubi i pruži mu svoj svežanj. "Stavi to pored svog jastuka, re će ona. "Skinula sam ih tamo da uštedim u vremenu." "Došla si bosa po snegu?" "Da, reče ona, "i samo sa svadbenom košuljom na sebi." Privio je uza se i čvrsto je držao u naručju, a ona je trljala glavu o njegovu bradu. "Ne doti či se nogu, reče ona. "Vrlo su hladne, Roberto." "Stavi ih ovamo i razgrej ih." "Neću, reče ona. "Brzo će se zagrejati. Ali sad odmah reci da me voliš." "Volim te." "Dobro. Dobro. Dobro." "Volim te, zečiću." "Da li ti se dopada moja venčana košulja?" "To je uvek ona ista." "Jeste. Od prošle noći. To je moja venčana košulja." "Stavi noge ovde." "Neću. To bi bila zloupotreba. Ugreja će se same od sebe. Meni su one tople. A tebi se čine hladne zbog snega. Kaži ono pono vo." "Volim te, moj zečiću." "1 ja tebe volim, i ja sam tvoja žena." "Jesu li oni spavali?" "Ne, reče ona. "Ali nisam više mogla da izdržim. I zar je to važno?" "Nije, reče on i oseti je pored sebe, vitku, dugu i toplo ljupku., JMišta drugo nema značaja." "Stavi mi ruku na glavu, reče ona " 4 onda pusti da vidim da li umem da te poljubim ,Je li bilo dobro?" upita ona. "Da, reče on., iSkini venčanu košuljm" "Misliš da treba?" "Da, ako ti neće biti hladno." "Qu ć va, hladno. Ja gorim." "1 ja. Ali, zar ti posle ne će biti hladno?" "Neće. Posle ćemo biti kao šumske ži votinje i tako priljubljene jedno uz drugo da nećemo moći razlikovati ko je jedno, a ko drugo. Zar ne možeš da osećaš da je moje srce tvoje srce?" "Da, nema razlike." "Sad, slušaj. Ja sam ti, i ti s i ja, i svako od nas je potpuno i ono drugo. I ja te volim, oh, ja te tako volim. Zar mi nismo stvarno jedno? Zar ti to ne ose čaš?" "Da, reče on. "To je istina." "1 osećaš li sad, ti imaš samo moje srce." iti druge noge, niti stopala, niti telo." 158

"Ali mi smo različiti, reče ona., Ja bih htela da budemo potpuno isti." "Ne bi valjda." "Da. Htela bih, htela. To sam htela da ti kažem." "Valjda ne bi." "Možda ne bih, reče ona s usnama na njego vom ramenu. "Ali sam želela da ti to kažem. Kad smo već različiti, drago mi je što sam ja Marija, a ti Roberto. Ali ako ti ikad poželiš da se menjaš, biću srećna da se promenim. Htela bih da budem ti jer te mnogo volim." "Ja ne želim da se menjam. Bolje je biti jedno, a s vako od nas da je ono što jeste." "Ali mi ćemo biti sad jedno i nikada ne ćemo biti odvojeni. Ja te mnogo volim i moram se brinuti za tebe." "Marija." "Da." "Marija." "Da." "Marija." "Oh, da. Molim." "Nije ti hladno?" "Oh, nije. Navuci posteljinu preko ramena." "Marija." "Ne mogu govoriti." "Oh, Marija, Marija, Marija." Posle, priljubljeni, a noćna hladnoća napolju, u dugoj toplini posteljine, njena glava je dodirivala njegov obraz, ležala je mirna i srećna uza nj i onda rekla, "A ti?" 354 "Como tu, reče on. "Da, reče ona. "Ali nije bilo kao posle podne." "Nije." "Ali sam volela još više. Čovek ne treba da umre." "Ojala no, reče on. "Mislim da ne treba." "Nisam to mislila." "Znam. Znam šta misliš. Mi mislimo isto." "Onda zašto si rekla to umesto onog što sam ja mislio?" "To je druk čije kod muškarca." "Onda mi je drago što se razlikujemo." "1 meni, reče on. "Ali ja sam razumeo ono što si rekla o umiranju. Ja sam tako govorio, kao čovek, iz navike. Ja osećam isto što i ti." "Baš takvog kakav si, i kako govoriš, takvog te želim." "Ja volim tebe i volim tvoje ime, Marija." "To je obično ime." "Ne, reče on., Nije obično." "Hoćemo li sad spavati?" reče ona. "Ja bih lako zaspala." "Da spavamo, reče on i oseti dugo lako telo uza se, kao utehu uza se, kao uništenje usamljenosti uza se, magično, jednostavnim dodirima kukova, ramena, stopala, kako stvara s njim savez protiv smrti, i on joj reče, "Spavaj, spavaj, dugi moj zečiću." Ona reče, "Ja već spavam." "1 ja ću da zaspim, reče on. "Spavaj dobro, ljubljena moja." Onda je i on zaspao i bio srećan dok je spavao. 159

355 Ali u noći se probudio i držao je čvrsto uza se kao da je ona čitav život koji je bio otrgnut od njega. Držao je osećajući da je ona čitav život i to je bilo istina. A ona je čvrsto i zdravo spavala i nije se budila. Tako se on otkotrlja nastranu i navuče joj posteljinu na glavu i poljubi je pod pokrivačem jednom u vrat i onda povuče konopčićem pištolj naviše sa strane gde mu je bilo spretno da ga dohvati, i onda je ležao tako u noći razmišljajući. Glava XXI S dnevnom svetlošću, došao je i topli vetar i on je čuo kako se sneg topi na drveću i čuo je teški z vuk kada je padao. Bilo je to jutro kasnog proleća. Čim je prvi put udahnuo vazduh znao je, taj je sneg bio samo čudljiva planinska mećava i ubrzo će nestati. Onda ču kako nailazi konj, na kopitima je imao lopte vlažnog snega i kopita su tupo udarala dok je konjanik kasao. Čuo je kako futro la ka rabina potmulilo pljeska i koža škripi. "Marija, reče i protrese devojkicu za rame da je probudi. "Ostani u džaku, i on je zakopčavao košulju jednom rukom, a u drugoj je držao auto matski pištolj, otkopčavajući mu osigurač palcem. On vide kako podšišana glava devojkice uz trzaj nestaje u džaku i onda vide konjanika kako dolazi kroz drveće. On je sad čučao u džaku i držeći pištolj obema rukama nišanio u čoveka dok je jahao prema njemu. On nikad ranije nije video tog čoveka. 356 Konjanik se sa nanižao skruvajući Jahao je na velikom sivom uškopljenom konju i imao na sebi kapu kaki boje, pelerinu od čebeta kao pončo, i velike crne čizme. Iz futrole s desne strane sedla strčao je kundak i dugi pravougaoni magazin automatske puške. Imao je mlado, čvrsto lice i baš tog trenutka je opazio Roberta Džordana. Pružio je ruku dole prema futroli i, kako se okrenuo i nagnuo prema futroli, Robert Džordan mu vide purpurni pravilan znak na levoj strani grudi pelerine kaki boje. Nišaneći usred grudi, malo ispod znaka, Robert Džordan okinuo* Pištolj odjeknu u snežnoj šumi. Konj odskočio kao da je podboden, a mladi čovek, još uvek petljajući se oko futrole, skliznuo prema tlu, desna noga mu je bila u uzengiji, zakačena. Konj jurnu kroz drveće vukući ga licem prema zemlji i udarajući njime o zemlju, a Robert Džordan ustade držeći sada pištolj jednom rukom. Veliki sivi konj je galopirao kroz borove. Sada je u snegu kuda je konj vukao čoveka ostajao širok trag sa crvenim rubom duž jedne strane. Iz otvora pećine su izlazili ljudi. Robert Džordan dohvati jastuk i odveo pantalone i počeo ih navlačiti. "Qbucise, reče on Mariji. Nad glavom začu zvuk aviona koji je visoko leteo. Kroz drveće vide gde se veliki sivi konj zaustavio i ostao, a jahač je još visio licem nadole, zakačena u uzengiji. "Idi i uhvati tog konja, viknu on Primitivu koji se uputio prema njemu. Onda, "Ko je bio na straži gore na vrhu?" 357 "Karaei, reče Tilar iz pećine. Ona je stajala s dve pletenice još spuštene niz leđa. "Tu je konjica, reče Robert Džordan. "Iznesi ite taj vaš prokleti puškomitraljez gore." On ču kako Pilar viknu u pećinu, "Agustin". Onda ona uđe u pećinu, a dva čoveka iziđoše trčeći, jedan je nosio puškomitraljez s njego ve tri noge prebačene preko ramena, a drugi vreću municije. "Idi gore s njima, reče Robert Anselmu. "Lezi iza 160

mitraljeza i drži mu čvrsto nožice, reče. Njih trojica trkom odoše tragom gore u šumu. Sunce se još nije bilo pojačalo iznad vrhova planina, a Robert Džordan je stajao uspravljen, zakopčavao pantalone i stezao pojas, veliki pištolj mu je visio o konopčiću sa ručnog zglavka. On stavi pištolj u futrolu za pojasom, odreši čvor na konopčiću i napravi omču namakavši je preko glave. Jednom će te neko time udaviti, pomisli on. Pa, za to i jeste. On uze pištolj iz futrole, izvuče magazin, ugura u nj jedan metak iz niza metaka koji su se nalazili duž futrole i gurnu magazin nazad u pištolj. On pogleda kroz drveće onamo gde je Primitivo, držeći konja za uzde, izvlačio jahačevu nogu iz uzengije. Telo je visilo licem nadole i dok je on posmatrao, vide kako mu Primitivo pretražuje džepove. "Hodi ovamo, viknu on. "Dovedi konja." Dok je klečao obuvajući cipele sa đionovima od konopca, Robert Džordan oseti da se Marija oblačeći se u džaku naslonila na njegova kolena. Ali sad u njegovom životu nije bilo mesta za nju. 358 Taj konjanik nije ništa očekivao, pomisli on. Nije išao za konjskim tragom i nije bio dovoljno ni predostrožan, a kamoli oprezan. Nije čak išao ni trago vima koji vode do stražarskog mesta. Mora da je bio u patroli koje su rasute po ovim brdima. Ali kad ga patrola ne nađe doći će ovamo po njegovom tragu. Ukoliko se dotle sneg ne rastopi, pomisli. Ukoliko se ništa ne desilo u patroli. "Bolje je da siđieš dole, reče on Pablu. Sad su se svi nalazili ispred pećine, stajali tamo s karabinima i granatama za pojasom. Pilar pruži kožnu vreću prema Robertu Džordanu i on uze tri i stavio ih u džep. On se zavuče u pećinu, nađe svoja dva džaka, otvori onaj u kome se nalazila strojnica, izvuče cev i kundak zakači za prednji deo i stavi jedan magazin unutra, a tri u džep. Onda zaključa džak i uputi se ka izlazu. Imam oba džepa puna teških starih varijanti, pomisli on. Nadam se da će šavovi izdržati. On iziđe iz pećine i reče Pablu. "Ja idem gore. Ume li Agustin da rukuje ovim oružjem?" "Da, reče Pablo. Posmatrao je kako Primitivo dovodi konja. "Mira qué caballo, reče, "Gle, kakav je to konj." Veliki sivi konj se znojio i malo drhtao i Robert Džordan ga lupnu po plećima. Stavio ga sa ostalima, reče Pablo. "Ne, reče Robert Džordan. "On je ostavio trag dovde. Mora i da iziđe odavde." "Istina, složila se Pablo. "Ja ću izjahati s njim odavde i sakriti ga i vratiti se kad se sneg otopi. Imaš danas dobru glavu, Ingles." 359 "rosajiti nekoga dole, reče Robert Džordan. "Mi moramo gore." "Nije potrebno, reče Pablo. "Konjanici ne mogu doći tim putem. Ali mi možemo da se povučemo ovuda i još nađemo druga mesta. Bolje je da ne ostavimo nikakve tragove u slučaju da opet dođu avioni. Daj mi botu s vinom, Pilar." "Da odeš i da se napiješ, reče Pilar. "Evo ti, uzmi ovo umesto nje." On pruži ruku i stavio dve granate u džepove. "Que va, da se opijem, reče Pablo. "Situacija je ozbiljna. Ali daj mi botu. Ne volim da to radim živeći o vodi." On pruži ruku gore, dohvati uzde i baci se na sedlo. Nasmeha se i potapša nervoznog konja. Robert Džordan ga vide kako s ljubavlju trlja nogu o bok konja. 161

"Qué caballo mas bonito, re če on i ponovo potapša velikog sivog konja: "Que caballo mas hermoso, hajde. Što pre ode odavde, to bolje." Sagnu se i izvuče iz futrole laganu automatsku pušku koja je imala ce v na hladjenje, u stvari strojnicu koja je mogla da se puni pištoljskim mec ima od 9 mm, i pogleda je. "Gledaj kako su naoružani, reče. "Moderna konjica." "Evo ti tamo moderne konjice gde leži licem na zemlji, reče mu Robert Džordan. "Vamonos." "Ti Andres, osedlaj konje i drži ih u pripravnosti. Ako čuješ pucnjavu, dovedi ih gore u šumu, iza procepa. Dođi sa onim, a ženama predaj ko nje na čuvanje. Fernando, pobrini se da se i moji džako vi donesu. Pre svega pazi da se džako vi pažlji vo prenesu. A ti, Pilar, postaraj se i ti za džako ve, reče on rnar. "rroven aa 11 su uuvcu Vamonos, reče on. "Da krenemo." "Marija i ja ćemo pripremiti sve za odlazak, re če Pilar. Onda klimnuvši glavom Robertu Džordanu reče, "Gledaj ga, Pablo je sedeo na sivom konju kao što sede pastiri stisnuvši ga butinama, kad je sta vljao magazin u automatsku pušku, konj raširi nozdrve. "Gledaj šta konj znači za njega." ,JDa bar imam onda dva konja, reče Robert Džordan sa žarom. f,Opasnost je ovaj tvoj konj "Onda mi daj mazgu, nasmeši se Robert Džor "Svuci mi toga, reče on Pilar i mahnu glavom prema mestu gde je čovek ležao potrbuške u snegu. "1 dones i mi sve, sva pisma i hartije, i stavi ih u spoljni džep moga džaka. Sve, razumeš?"Da "Vamonos, reče on. Pablo je jahao napred, a dva čoveka su išla za njim jedan za drugim, da ne bi osta vljao trag u snegu. Robert Džordan je nos io puškomitraljez držeći ga rukom za prednji deo cevi. Kad bi za nj vredela ista municija koja vredi i za oružje što je bilo na sedlu. Ali ne vredi. Ovo je nemački puško mitraljez. O vo je bilo Kaškino vo oružje. Sunce je sada izlazilo iznad planina. puhaoje topao vetar i sneg se topio. Bilo je to divno jutro kasnog prole ća. Robert Džordan je pogledao unazad i video Mariju kako stoji sa Pilar. Onda potr ća tragom za njim. On zastade iza Primitiva da porazgovara s njom. 360 361 "Ti, reče ona. "Mogu li po ći s tobom?" "Ne. Pomozi Pilar." Ona pođie s njim i uhvati ga pod ruku. "Ja idem." Ona je i dalje išla neposredno iza njega. ja bih mogla da držim nožice puškomitraljeza kao što si naredio Anselmu." "Ti nećeš držati nožice. Ni one na puškomitraljezu ni ma koje druge." Hodajući pored njega ona pruži ruku i sta vi mu je u džep. ,gde si, reče on. "Ali dobro pazi na svoju venčanu spavaću košulju." Poljubi me, reče ona, "ako već ideš. Ti s i bestidna, reče on. "Da, reče ona. "Potpunof "Vrati se sad nazad. Ima mnogo posla. Možda ćemo se i boriti ovde ako oni budu pošli za tragom." "Ti, reče ona. "Da li si video šta je nos io na grudima?"Jesam. Zašto?" "To je bilo sveto srce." 162

"Da. Svi iz Navare ga nose." "1 ti si pucao u njega?" "Ne. Ispod njega. Vрати se sad." "Ti, reče ona. "Sve sam videla." "Ti nisi ništa videla. Jednog čoveka. Jednog čoveka kako pada s konja. Vete. Vрати se." "Kaži da me voliš." "Ne. Ne sada." "Ne voliš me sad?" "Dejamos. Vрати se. Covek ne može cla istog trenutka radi s ve to i da voli." "Hoću da držim nožice puškomitraljeza i d ok on bude pri čao hoću da te volim, sve u istom trenutku." "Ti si luda. Vрати se nazad." "Ja nisam luda, re će ona. "Ja te volim." "Onda se vrati natrag." "Dobro. Idem. Ako ti mene ne voliš, ja tebe volim dovoljno za oboje." On je pogleda i nasmeši joj se razmišljajući. "Kad čuješ pucnjavu, reče on, "dođii s konjima. I pomozii Pilar oko mojih džako va. Možda neće ništa da bude. Nadam se da neće." "Idem, reče ona. "Gledaj kakvog konja Pablo jaše." Veliki sivi konj se kretao napred stazom. Da. Ali idi." "Idem." Njena pesnica čvrsto stisnuta u njegovom džepu, snažno ga udari u butinu. On je pogleda i vide da su joj suze u o čima. Onda izvuče pesnicu iz njegovog džepa i čvrsto mu ovi ruke oko vrata i poljubi ga. "Idem, reče ona., Me voi. Idem." On se okrenu i vide je kako stoji; prvo jutarnje sunce obasjavalo joj je zagasito lice i podšiša nu kosu, tamnu kao staro zlato. Ona diže pesnicu prema njemu i okrenu se, i po đie niz stazu spuštene gla ve. Primitivo se okrete i pogleda za njom. "Da nema tako kratko podse čenu kosu bila bi sasvim lepa devojka, reče on. 362 363 " Da", reče Robert Džordan. On je razmišljao o nečem drugom. "Kakva je u postelji?" upita Primitivo. " Sta?" " U postelji." " Pričuvaj ti usta." oo " Čovek ne treba da se vređia kad -" " Ostavi se toga", reče Robert Džordan. On je razgledao položaj. Glava XXII reče Robert Džoi> " Naseci mr, dan Primitil*rT " i donesi je tamo", reče on " Ne Agustinu. " Zaš1 163

ert Džordan, " Preipesti ga onamo", ,a posle tako. Da ti pomognem., ,Ovtle", reče on, uski pravo obe strane. onda čučnn. On pogHHtfei napolje kroz ugaonik, oameravajifCi visinu stena s " Mora citi dalje", repfeon., ,Više Ainapred. Do-bro. Ovde. Takqg t}biti aoor, dok ga ne budemo smestili kako valja. Tu. Stavi kamčnja tamo. Evo jednog. StavKdrugi s te strane. Ostavi prostora da možeš pomerati ce v. Kamen nrora stajati dalje, s te druge strane. Ansfelmo! Idr dole, do pe čine, i do-nesi mi sekiru. Brzo." " Zar nikad niste imali pravo mesto za mitra-ljez?" reče on Anselmu. " Uvek smo ga stavljali ovde." " Zar Kaškin nije nikad rekao da ga sta vite tamo?" " Nije. Oružje smo dobili pošto je on otišao." " Zar ga nije doneo neko ko zna kako se rukuje njime?" " Ne. Doneli su ga nosa či." " Kakav je to način, zar se tako radi", reče Robert Džordan., ,Prosto su vam ga doneli, bez ikakvih uputstava?" ,Ja. Kao što se daje poklon. Jedan za nas i drugi za El Sorda. Četiri čoveka su ih donela. An-selmo ih je vodio." " Čudo da ih nisu izgubili, kad su četiri čove-ka morala da prelaze liniju." " Tako sam i ja mislio", ,eče Agustin., JMislio sam da su oni koji su ih poslali ra činjali s tim da se mogu izgubiti. Ali ih je Anse jno dobro sproveo." PTžnaš kako se njime rukuje?" / , ,Da. Pokii vao sam. Ja znam. Pablo zna. Pri.mitivo zna.-*Ternando. Prou čavali smo kako se ras/tavlja na delove i kako se posle sklapa tamo u pe/ čini na stolu." ./ \ "Qvakvo oružj zante va i širinu prostora za pu Vcafije. Tako da ln možeš tući i sa strane. Vidiš? Gle-daj sad. On vlada svim tim prostorom." " Vidim", reče Agustin., ,Ali mi nikad nismo vo-dili odbrambene borbe, izuzev kad je naš grad bio zauzet. Pri napadu na voz vojnici su imali ma-quinu." " Onda ćemo učiti svi zajedno", re će Robert Džordan., ,Ima nekoliko st vari na koje treba obra-titi pažnju. Gde je Ciganin, on treba da je o vde?" 364 365 " Da", reče Robert Džordan. On je razmišljao o nečem drugom. "Kakva je u postelji?" upita Primitivo. " Sta?" " U postelji." " Pričuvaj ti usta." oo " Čovek ne treba da se vređia kad -" " Ostavi se toga", reče Robert Džordan. On je razgledao položaj. Glava XXII reče Robert Džoi> 164

" Naseci mr, dan Primitil*rT " i donesi " Ne Agustinu. " Zaš1 " Preipesti ga onamo", ,a posle tako. Da ti pomognem., ,Ovtle", reče on, je tamo", reče on ert Džordan, onda čučnn. On pogHHtfei napolje kroz uski pravo obe strane. ugaonik, oameravajifCi visinu stena s " Mora citi dalje", repfeon., ,Više Ainapred. Do-bro. Ovde. Takqg t}biti aoor, dok ga ne budemo smestili kako valja. Tu. Stavi kamčnja tamo. Evo jednog. StavKdrugi s te strane. Ostavi prostora da možeš pomerati ce v. Kamen nrora stajati dalje, s te druge strane. Ansfelmo! Idr dole, do pe čine, i do-nesi mi sekiru. Brzo." " Zar nikad niste imali pravo mesto za mitra-ljez?" reče on Anselmu. 364 " Uvek smo ga stavljali ovde." " Zar Kaškin nije nikad rekao da ga sta vite tamo?" " Nije. Oružje smo dobili pošto je on otišao." " Zar ga nije doneo neko ko zna kako se rukuje njime?" " Ne. Doneli su ga nosa či." " Kakav je to način, zar se tako radi", re će Robert Džordan., ,Prosto su vam ga doneli, bez ikakvih uputstava?" ,Ja. Kao što se daje poklon. Jedan za nas i drugi za El Sorda. Četiri čoveka su ih donela. An-selrno ih je vodio." " Čudo da ih nisu izgubili, kad su četiri čove-ka morala da prelaze liniju." " Tako sam i ja mislio", ,eče Agustin., JMislio sam da su oni koji su ih poslali ra činjali s tim da se mogu izgubiti. Ali ih je Anse jno dobro sproveo." PTžnaš kako se njime rukuje?" / , ,Da. Pokii vao sam. Ja znam. Pablo zna. Pri-.mitivo zna.*Ternando. Prou čavali smo kako se ras-/tavlja na delove i kako se posle sklapa tamo u pe-/ čini na stolu." ./\ "Qvakvo oružj zante va i širinu prostora za pu Vcafije. Tako da ln možeš tući i sa strane. Vidiš? Gle-daj sad. On vlada svim tim prostorom." " Vidim", reče Agustin., ,Ali mi nikad nismo vodili odbrambene borbe, izuzev kad je naš grad bio zauzet. Pri napadu na voz vojnici su imali ma-quinu." " Onda ćemo učiti svi zajedno", re će Robert Džordan., ,Ima nekoliko st vari na koje treba obra-titi pažnju. Gde je Ciganin, on treba da je o vde?" 365 "Ne znam." " Gde, pobogu, može da bude?" " Ne znam." Pablo je projahao kroz prolaz i okrenuo se i jahao u krug po ravni na vrhu koja je predstavlja-la brisani prostor puškomitraljeza. A onda ga je Robert Džordan video kako jaše niz padinu po tra-govima koje je konj ostavio kad je dojahao ovamo. Zaokrenuvši u levo nestao je između drveća. Nadam se da ne će baš natrapati na konjicu, pomisli Robert Džordan. Strah me je da bi mogli imati nevolje s njim. 165

Primitivo donese borovih grana i Robert Džor -dan ih zabode kroz sneg u raskravljenju zemlju i u luku ih savi sa svake strane oružja. " Donesi još", reče on., ,Moramo napraviti zak" lon za dva čoveka koji će njime rukovati. Ovo je dobro i može da posluži dok ne dođe sekira. Slu-šaj", reče, ,ako čuješ avione ispruži se, gde budeš, u senku stene. Ja ću biti ovde kod oružja." Sad kada je sunce odsko čilo i puhaotopao ve-tar, bilo je prijatno na sun čanoj strani stene. Če-tiri konja, pomislio je Robert Džordan. D ve žene i ja, Anselmo, Primitivo, Fernando, Agustin i, kako se do đavola zvaše, onaj drugi brat? To nas je os -moro. Ne uračunavši Ciganina, što znači devet. Plus Pablo koji je otišao s konjem, to je deset. Zo ve se Andres, onaj drugi brat. Plus drugi, Eladio, što znači deset. To zna či ni pola konja na svako-ga. Tri čoveka mogu držati o vaj položaj, a četvori-ca mogu oti či. Ako računamo i Pabla, pet. Još ih d vojica ostaje. Trojica sa Eladijem. Gde je do đavola on? 366 Bogzna šta će se danas desiti £1 Sordu ako ot -kriju tragove konja po snegu. Nezgodno je što je sneg prestao da pada. Ali o vo, što se danas topi, može da popra vi stvari. Ali ne za Sorda. Strah me je da je to suviše kasno da pomogne Sordu. Kad bismo danas mogli nekako da se provučemo, da ne moramo da se borimo, mogli bismo da izvedemo čitavu stvar sutra sa ovim što imamo. Siguran sam. Možda ne dobro. Ne onako kako bi trebalo, kako zamišljamo, ne onako kako bismo ina -če izveli; ali koristeći svakog čoveka, izveli bismo. A samo da ne moramo danas da se borimo. Neka nam Bog bude u pomo či ako se danas budemo mo-rali boriti. Ne znam gde bih u me đivremenu našao bolje mesto da ležim. Kad bi sad nekud krenuli ostavili bismo tragove za sobom. Ovo je mesto dobro kao i svako drugo, i ako do đie do najgoreg, imamo uvek tri izlaza iz njega. Onda će pasti mrak i ma gde se nalazio u ovim brdima, mogu uvek i po dnevnoj svetlosti pri či mostu i di či ga u vazduh. Ne znam zašto sarn se ranije toliko brinuo. Sada mi izgled a prilično lako. Nadam se da će poslati avione na vre-me. Sutra je dan kad će se dići mnogo prašine na putu. Pa danas će biti ili vrlo zanimljivo, ili vrlo do-sadno. Hvala Bogu što smo iz veli tog konja odav-de. Čak i da dojašu dovde, ne, ne verujem da bi pošli za trago vima ovamo. Pomislili bi da se njihov konjanik tu zaustavio, i okrenuo u krug, i otišli bi za Pablom. Pitam se samo kuda će ta stara svinja otići. Sigurno će ostaviti tragove kao stari los koji luta i penja će se naviše, i onda kad sneg okopni na367 praviće krug i vratiti se natrag. Taj konj ga je stvarno izmenio. Dabome, mogao bi i da šmugne zajedno s njim. Mogao bi da se pobrine za sebe. On to i radi već duže vremena. Ne verujem mu vi-še nego čoveku koji tvrdi da može srušiti Mont E verest. Čini mi se da je zgodnije iskoristiti ove stene i izgraditi zaklon za oružje, nego da mu sad pravi-mo propisan ležaj. Ako još kopamo mogu nas uh -vatiti sa spuštenim pantalonama, u slu čaju da na-điu oni, ili da dolete avioni. Izdržaće ovde ovaj pu-škomitraljez ovako kako je smešten, s ve dok je po-trebno da izdrži, a ja ionako ne smem stupati u borbu. Ja moram da odem odavde i da ponesem materijal i povešću sa sobom Anselma. Ko će osta-ti da nas zaštiti dok se ne iz vučemo, ako dođe do okršaja? Baš dok je posmatrao teren koji je mogao da vidi, primeti Ciganina gde dolazi između stena s le-ve strane. Hodao je ljuljaju či se nemarno, visoko u kukovima, s puškom 166

prebačenom preko leđia; nje-govo tamno lice se osmehivalo, nosio je dva velika zeca, po jednog u svakoj ruci. Nosio ih je držeći ih za noge tako da su im se glave njihale. " Hola, Roberto", viknu on veselo. Robert Džordan mu sta vi ruku na usta i Ci-ganin pogleda zaprepašćeno. On skliznu iza stene gde je Robert Džordan čučao pored puškomitralje -za zaklonjenog granjem. On čučnu i položi zečeve na sneg. Robert Džordan ga pogleda. " Ti hijo de la gran puta", re će on tiho., " Gde si do đavola bio?" 368 " Naišao sam na trag", reče Ciganin., " Obadva sam uhvatio. Vodili su ljubav na snegu." " A tvoje stražarsko mesto?" " Pa nisam ga napustio za dugo", Ciganin pro-šaputa., " Šta se des ilo? Je li uzbuna?" " Došla je konjica." " Redios", reče Ciganin., " Jesi je ti video?" " Jedan konjanik je već u logoru", reče Robert Džordan., " Došao je na doručak." " Meni se u činilo da sam čuo pucanj ili tako nešto", reče Ciganin., " Mleko mu njegovo. Je li ovu-da prošao." " Ovuda. Pored tvog stražarskog mesta." " Ai, mi madre", reče Ciganin., " Baš sam jadan i nesrećan čovek." " Da nisi Ciganin ja bih te ubio." " Ne, Roberto, ne govori tako. 2ao mi je. Sve zbog zečeva. Pre zore čuo sam mužjaka kako tapka po snegu. Ne možeš ni da zamisliš kak ve su sve bes-tidnosti radili. Ja se uputim prema mestu odakle je dopirao šum, ali oni su već otišli. Išao sam za tragom u snegu i našao ih visoko i ubio oboje. Opi-paj kako su debeli za ovo doba godine. Pomisli samo šta će Pilar od njih napraviti. Meni je žao, Roberto, isto koliko i tebi. Jeste li ubili konjani-ka?" " Quć tio", reče Ciganin laskaju ći otvoreno., " Ti si pravo čudo." " Jesam tvoju mater!" reče Robert Džordan. Ali nije mogao da se ne nasmeši Ciganinu., " Oduci te 24 Ernest Hemingvej, IV 369 tvoje zečeve u logor i donesi nam nešto za doru-ćak." On izvuće ruku i opipa ze čeve koji su ležali na snegu vitki, dugi, debelog krzna, dugih nogu i dugih ušiju, ot vorenih okruglih tamnih o čiju. " Debeli su", reče. " Debeli!" reče Ciganin., " Ima svaki ćup masti na rebrima. Nisam nikad ni sanjao da ima o.ak-vih zečeva." " Hajde", reče Robert Džordan " ,i vrati se brzo s doru ćkom i donesi mi sva dokumenta koja su se našla kod onog requetea. Traži od Pilar da ti ih da." " Ne ljutiš se na mene, Roberto?" " Ne ljutim se, nego se gnušam što s i mogao da napuštaš stražarsko mesto. Zamisli da je bio ćitav odred konjice?" " Redios", reče Ciganin., " Kako si ti pametan." " Slušaj. Ne smeš više nikad o vako da napustiš stražarsko mesto. Nikad. Ne go vorim ja tek onako 0 streljanju." 167

" Dabome da ne govoriš. Ali, još jedna s tvar. Nikad se više neće pružiti takva prilika sa zečevima. Nikad dok sam ži v." " Anda!" reče Robert Džordan. "1 požuri nazad." Ciganin uze oba zeca i spusti se niz stene, a Robert Džordan je gledao otvorenu ravan i padine brda ispod sebe. Dve vrane su kružile iznad glave i onda se spustile dole na jedan bor. Još jedna vrana im se pridruži i Robert Džordan, posmatrajući ih, pomisli: to su moje straže. Dok su one mirne, niko se ne primiče kroz drveće. Ciganin, pomisli on. On je stvarno jedno ništa. On nije uopšte politički razvijen, niti ima ikakve discipline, niti se na njega uopšte možeš osloniti. Ali mi je potreban za sutra. Već sam mu odredio dužnost za sutra. Čudno je videti Ciganina u ratu. Trebalo bi ih isključiti kao i svesne protivnike rata. Oni nisu ni za šta. Ali s vesni protivnici rata ni su isključeni iz ovog rata. Nije niko isključen. On obuhvata sve i svakoga. Eto, tako je došao i ovamo, do ove lene bagre. Sad im je tu. Agustin i Primitivo stigoše noseći žbun i Robert Džordan napra vi dobar zaklon za automatsko oružje, zaklon će sakriti puškomitraljez iz vazduha, a izgleđati prirodan ako se gleda iz šume. On im pokaza gde da smeste jednog čoveka, visoko u stenama zdesna, odakle je mogao da vidi čitavu okolinu ispred sebe, a drugog na mesto odakle je mogao da gospodari jednim prolazom kojim se neko mogao popeti s leve strane. " Ne pucajte, ako vidite ma koga s te strane", reče Robert Džordan., "Bac i kamen dole da nas upozoriš, mali kamen, i daj nam signal puškom, ova-ko", on diže pušku i držaše je iznad glave kao da se njome štiti., "O vako pokazuješ broj", on diže i spusti pušku., "Ako su sjahali okreni cev puške na dole. O vako. Ne pucaj dok ne čuješ da maquina pali. Kad pucaš s te visine, pucaj čoveku u koleno. Ako čuješ da dvaput zviznem u ovu pištaljku siđi dole držeći se zaklona i dođi do stena gde se nalazi maquina." Primitivo diže pušku. " Razumem", reče on., "To je vrlo prosto." " Najpre baci mali kamen radi upozorenja i označi pravac i broj. Pazi da te ne primete." 371 " Da", reče Primitivo., "Da li smem da bacim granatu?" " Ne, dok maquina ne zaštekće. Može se desiti da konjica dođe u potragu za svojim drugom, a i ne pokuša da zađe ovamo. Mogu poći za Pablovim tragom. Mi ne ćemo bitku, ukoliko je možemo izbeći. Mi pre svega i iznad svega želimo da je izbeg-nemo. Sad idi brzo gore." " Me voi", reče Primitivo, i pope se na visoke stene sa svojim karabinom. " Ti, Agustin", reče Robert Džordan " ,koliko se ti razumeš u puškomitraljez?" Agustin čučne, visok, crn, obrasla lica, utonulih očiju i tankih usta i velikih, od rada ogrubelih ruku. " Pues, da ga napunim, da nišanim, da pucam. Ništa više." " Ne treba da pucaš dok ne budu na udaljenosti od pedeset metara, i to samo ako si siguran da će kroz prolaz prema pećini", reče Robert Džordan. " Da. Dokle kad priđi?" 168

" Do te stene." " Ako je s njima i oficir, pucaj najpre u njega. Onda okreći puškomitraljez na ostale. Pokreći cev vrlo polako. Potreban joj je vrlo mali pokret. Naučiću Fernanda kako se rukuje njim. Drži ga čvrsto da ti ne odskače i nišani pažljivo i nemoj opaliti više od šest metaka odjednom, ako ikako možeš. Vatra puškomitraljeza zanos i. Ali svaki put pucaj u jednog čoveka, pa onda nišani sledećeg. Ako gađiaš u čoveka na konju, pucaj mu u trbuh." 372 „Jedan čovek treba da drži nožice tako da puškomitraljez ne odskače. Ovako. I on neka ti puni mitraljez." „A gde ćeš ti biti?" „Ja ću biti ovde s leve strane. Gore, odakle mogu sve da vidim i ja ću ti štiti levu stranu ovom malom mlquinom. Ovde. Ako dođu, moći ćemo ih sve pobiti. Ali ne smeš pucati dok ne priđu vrlo blizu." "Verujem da ćemo ih pobiti. Menuda matanza!" " Ali ja se nadam da ne će doći." " Da nije tvog mosta mogli bismo ovde napraviti pokolj i onda otići odavde." " To ništa ne bi valjalo. To ne bi služilo niče-mu. Most je deo plana na osnovu kog ćemo dobiti rat. To ne bi bilo ništa. To bi bio sitan događaj. Jedno ništa." " Quć va, ništa. Jedan mrta v fašist znači jedan fašist manje." " Da, ali s tom akcijom u vezi s mostom može-mo osvojiti Segoviju. Glavni grad provincije. Raz-misli o tom. To će biti prvi koji ćemo osvojiti." " Ti ozbiljno veruješ u to? Da možemo zauzeti Segoviju?" Da. Ako most dignemo u vazduh kako treba." " Ja bih voleo da ih ovde udesimo i da dignemo most." f, Ti imaš veliki apetit", reče Robert Džordan. On je celo vreme posmatrao vrane. Sad vide da jedna nešto gleda. Ptica graknu i polete u vis. Ali druga ostade i dalje na drvetu. Robert Džordan pogleda visoko na stene prema Primitivu. Vide ga kako posmatra prostor dole ispod sebe, ali nije da373 vao nikakve signale. Robert Džordan se nagnu na -pred i povuče zatvarač na puškomitraljezu, pregleda metke u okviru i gurnu zatvarač. Vrana je još uvek stajala na drvetu. Ona druga je široko kružila nad snegom i onda se ponovo spustila. Na suncu i top-lom vetru sneg je padao s opterećenih borovih grana. " Pripremio sam ti pokolj za sutra ujutru, reče Robert Džordan., „Potrebno je uništiti stražu kod strugare." " Ja sam spreman", reče Agustin., „Estoi listo." " Isto tako i stražu kod putare ve kućice ispod mosta." " Jednu ili drugu ili i jednu i drugu", reče Agustin. " Ne obe straže. Jer treba to da se uradi isto -vremeno", reče Robert Džordan. " Onda jednu", reče Agustin., „Već odavno sam se zaželeo neke akcije. Pablo nas je ostavio da prosto istrunemo ovde bez ikakve akcije." Anselmo dođe gore sa sekirom. " Hoćeš li još grana?" upita on., „Izgleda mi do -bro skriveno." " Ne grana", reče Robert Džordan., „D va mala drveta, da ih pobodemo ovde i tamo da izgleda još prirodnije. Ovde nema dovoljno drveća da bi izgledalo stvarno prirodno." " Doneću ih." 169

" Odseci ih dobro, tako da im se posle panjevi ne vide." Robert Džordan ču udare sekire u šumi iza se -be. On pogleda gore u Primitiva na stenama i po-gleda dole na borove na čistini. Jedna vrana je još 374 uvek stajala tamo. Onda on ču prvi visoki šum bubnja ve aviona koji dolazi. On pogleda naviše i vi-de ga visoko, s ićušnjog i srebrnog na suncu i u vi-sini neba izgledalo je jedva da se kreće. " Oni nas ne mogu videti", reče on Agustinu., „Ali dobro je držati se dole. O vo je drugi izviđački avion danas." " A oni ju će?" upita Agustin. " Oni su sad kao rđiav san", reče Robert Džor-dan. " Mora da su u Segoviji. R điav san čeka tamo da postane stvarnost." Avion se sad nalazio van pogleda, preko plani-na, ali se zvuk motora još uvek čuo. Kad Robert Džordan pogleda, vide da je vrana poletela. Letela je pravo kroz drveće, bez graktanja. Glava XXIII " Spusti se dole", šapnu Robert Džordan Agu -stinu, i okrete glavu i mahnu rukom " ,dole, dole", Anselmu koji je dolazio kroz procep nose či bor preko ramena kao božićno drvce. On vide starca kako ispusti bor iza stene i onda nesta me điu ste-nama, a Robert Džordan posmatraše ot voren pro stor ispred sebe prema šumi. Nije video ništa, nije čuo ništa, samo je osećao kako mu srce udara i onda za ču udar kamena o kamen i šum kamička koji se kotrlja, odska će, pada. On okrete glavu na-desno i gledaju či gore vide Primitiva kako diže i 375 spušta pušku horizontalno četiri puta. A onda nije ništa mogao da vidi izuzev belog prostora ispred sebe, s krugom konjskih tragova, i šumu pozadi. " Konjica", re će on tiho Agustinu. Agustin ga pogleda, a njegovi tamni upali o-brazi se proširiše u donjem delu kad se nasmeja. Robert Džordan primeti da se preznoja va. On pru-ži ruku i stavi mu je na rame. Još mu je tu bila ru -ka kad primetiše četiri konjanika gde dolaze jašuci iz šumice i on oseti pod rukom kako se Agustinu zgr čiše mišići na leđiima. Jedan konjanik je jahao napred, a tri su jahala za njim. Onaj prvi je pratio trag. Gledao je u zem-lju dok je jahao. Ostala trojica su lepezasto išla za njim kroz dr veće. Svi su pažljivo osmatrali. Ro bert Džordan oseti kako mu srce udara o zemlju pokri venu snegom dok je ležao raširenih lakto va i posmatrao ih preko nišana na puškomitraljezu. Čovek koji je bio na čelu jahao je tragom do mesta gde je Pablo napravio krug i onda zastao. Ostali dojahaše do njega i s vi se zaustaviše. Robert Džordan ih je jasno video preko plave čelične cevi puškomitraljeza. Video je lica tih lju-di, sablje koje su im visile, od znoja potamnele sa-pi konja, i kupaste pelerine kaki boje, i navarski nakrivljene kaki berete. Vođia okrenu konja pravo prema otvoru u stenama gde je bilo smešteno oruž -je, i Robert Džordan vide njegovo mlado, od sun-ca i vetra preplanulo lice, njegove nablizu usađiene oči, orlovski nos i suviše dugu klinastu bradu. Sedeći tamo na konju kome su grudi bile okre-nute prema Robertu Džordanu - a imao je vrlo vi-soku glavu - a s desne strane sedla mu je iz futro376 le strčao kundak male automatske puške, vođia po-kaza prema otvoru gde se nalazio 170

puškomitraljez. Robert Džordan zabi lakto ve u zemlju i zagle-da se duž cevi u četiri jahača koji su se zaustavili na snegu. Trojica su imala izvađene automatske puške. D vojica su ih nosila preko jabuke na sedli-ma. Treći je sedeo na konju s puškom prebačenom udesno, tako da mu se kundak oslanjao o kuk. Teško da s i ih ikad video na takvom rastoja-nju, pomisli on. Bar ih ne možeš videti duž cevi ovakvog oružja. Obično se podigne zadnji nišan i oni izgledaju kao minijature od ljudi i imaš mnogo muke da do njih dobac iš, ili ti dođiu trčeći, talasa-jući se, trčeći, i tučeš vatrom u padinu ili braniš neku ulicu, ili gađiaš u prozore; ili ih vidiš daleko kako maršuju putem. Samo kad su u vozu vidiš ih ovako. Samo su onda oni ovakvi, i sa četiri metka ih možeš razjurići. Kroz nišane, na o voj razdaljini, čine ti se dvostruko veliki. Ti, pomisli on, gledaju či mušicu prednjeg nišana sada čvrsto smeštenog u rezu stražnjeg nišana, vrh mušice se sad nalaz io u centru grudi njihovog vođie, malo udesno od pur-purne oznake koja je blistala u jutarnjem suncu na pelerini kaki boje. Ti, pomisli on, misleći sad na španskom i pritiskujući prstima napred osigurač da bi zadržao eventualnu brzu, udarnu, smrtonos-nu navalu vatre iz puškomitraljeza. Ti, pomisli on ponovo, ti si sad mrtav u svoj svojoj mladosti. I ti, pomisli, i ti. Ali samo da se to ne desi. Samo da se ne desi. On oseti kako Agustin pored njega htjede da kašlje, oseti kako se suzdrža, kako se guši i guta. Onda, dok je gledao duž uljano pla ve cevi, kroz ot377 vor između grana, s prstom još u vek pritisnutim o osigurač, vide vođiu kako okreće konja i uputi se prema šumi kuda je vodio Pablov trag. Ostala čet-vorica krenuše u kasu za njim i Agustin tiho re če " ,Cabrones!" Robert Džordan se okrenu prema stenama gde je Anselmo osta vio drvo. Prema njima je između stenja dolazio Ciganin Rafael, nose či platnene bisage i pušku prebačenu preko leđia. Robert Džordan mu mahnu rukom da se sakrije i Ciganin se izgubi iz vida. " Mogli smo ubiti svu četvoricu", reče Agustin mirno. Bio je sav mokar od znoja. " Da", prošapta Robert Džordan., ,Ali da smo pucali ko zna šta se moglo des iti?" Baš u tom trenutku on eu kako se opet kamen kotrlja i obazre se brzo unaokolo. Ali obojica, i Anselmo i Ciganin, se nisu mogli videti. On pogleda na ru čni sat, pa onda gore gde je Primitivo dizao i spuštao pušku, kako mu se učini, beskrajno mno go puta. Pablo je krenuo pre četrdeset pet minuta, pomisli Robert Džordan, i tada ču buku čitavog od-reda konjice koji se približa vao. " No te apures", prošapta on Agustinu., ,Ne bri -ni. Proći će kao i ostali." Oni se pojavise u kasu na i vici šume, u koloni po d voje, dvadeset ljudi na konjima, naoružani i u uniformama kao i prethodni, sablje su im se ljujla -le, a karabini bili u futrolama; a onda zamakoše u šumu kao i ostali. " " Tu ves?" reče Robert Džordan Agustinu., , Vi-diš?" ,JMnogo ih je", reče Agustin. 378 "5 ovima bismo morali da se nosimo da smo one prve uništili", reče Robert Džordan vrlo tiho. Srce mu se sad smirilo, a košulja mu je bila mokra na grudima od snega koji se topio. Imao je oseća-nje šupljine u grudima. Sunce je blistalo u snegu koji se sad brzo to-pio. I on je video sneg kako se šupljika nešto dalje od debla dr veta baš ispred oružja, pred njego vim očima, Površina snega je

postajala vlažna i čipkasto krhka pošto je toplota sunca rastapala gornji sloj, a toplota zemlje isparavala se toplo kroz sneg koji je ležao na njoj. Robert Džordan pogleda gore na stražarsko mesto Primiti va, i vide ga kako im daje signal " ,Ni-šta", ukrštajući svoje ruke sa dlanovima nadole. Anselmova glava se pojavi iznad stene i Robert Džordan mu mahnu da priđe. Starac se vukao od stene do stene, dok nije dopuzao i pružio se po zem -lji iza puškomitraljeza. " Mnogo ih je", reče on., ,Mnogo." ,J)rveće mi više ne treba", reče Robert Džor-dan. "Nema više potrebe da pošumljavamo zemlji-šte/f Anselmo i Agustin se nasmešiše. " Ova kamuflaža je dobro uspela i bilo bi opas -no sada saditi drveće, jer se ti ljudi mogu vratiti, a možda nisu glupi." On oseti potrebu da razgovara što je kod nje-ga bio znak da je ono bila vrlo velika opasnost. U-vek je znao koliko je r điaava situacija po jačini želje da o tom posle razgovara. " Dobar je ovo zaklon a?" re će on. 379 " Dobar", reče Agustin., ,Do điavola sve to fašis-tičko dobro. Mogli smo ih svu četvoricu pobiti. Je-si li video?" reče on Anselmu. " Video sam.". *o " Ti", reče Robert Džordan Anselmu., ,Ti moraš otići do jučerašnjeg položaja, ili do nekog drugog koji sam izabereš, da kao juče posmatraš put i da -ješ izveštaje o pokretu na putu. Već smo zakasnili s tim. Ostani do mraka. Onda do đii i poslaćemo ne-kog drugog da te zameni." " A tragovi koji će ostati iza mene?" " Pođii s donje strane, čim se otopi sneg. Put će biti kaljav od snega. Obrati pažnju da li je pro-šlo mnogo kola i da li u blatu na putu ima mnogo trago va od tenkova. To je jedino što ti možemo re -ći, dok ne odeš i dok ne osmatraš." " S tvojim dopuštenjem?" upita starac. " Svakako." " Ako dozvoljavaš, zar ne bi bilo bolje da ja odem u La Granhu i da se raspitam šta se tamo dešavalo prošle noći, i da nađiem nekog ko će po-smatrati stvari onako kako si ti mene učio da ih posmatram. Takva osoba bi mogla da da izveštaj večeras, ili bolje ja bih mogao ponovo ići po iz-veštaj u La Granhu." " Zar se ne plašiš da susretneš konjicu?" " Kad se sneg otopi, ne." " Imamo li nekog takvog u La Granhi?" " Da. Imamo. Bila bi to jedna žena. Ima raznih žena od po verenja u La Granhi." " Verujem", reče Agustin., ,Ima ih više, znam ja to, i nekoliko njih koje služe za druge svrhe. Hoćeš li da ja odem?" 380 " Neka ide starac. Ti se r azumeš u puškomitra -ljez, a dan još nije prošao." " Poći ću kad okopni sneg", re će Anselmo., ,A sneg se sad brzo topi." " Šta misliš, ima li izgleda da uh vate Pabla?" upita Robert Džordan Agustina. ,JPablo je sila", reče Agustin., ,Uhvate li ljudi mudrog jelena bez pasa?" " Ponekad", reče Robert Džordan. " Ali Pabla ne će", reče Agustin., ,O čigledno je on samo điubre od onog što je nekad 172

bio. Ali nije to onako, baš sas vim bez razloga, što je on još ži v i što se dobro oseća u ovim planinama i što može na mrt vo da se napije, dok su mnogi nastradali pored plotu." "Je li on onako silan kao što se priča?" "1 mnogo silniji." JMije se baš pokazao naročito sposoban." " C6mo que no? Da nema velikih sposobnosti bio bi mrtav prošle noći. Meni se čini, Inglcs, da ti ne razumeš politiku, niti gerilski način ratovanja. U politici, i u ovom drugom, glavna stvar je pro dužiti ži vot. Gledaj, kako je on sinoć sebi produžio život. A koliku količinu balege je progutao i od tebe i od mene." Sad, kad se Pablo ponovo vratio jedinici, Robert Džordan nije voleo da govori protiv njega, i čim je to izgovorio, požalio je što je rekao ono o njego voj sposobnosti. Sam je znao kako je Pablo sposoban. Pablo je bio onaj koji je odmah video šta u naredjenju za rušenje mosta ne valja. Rekao je ono iz antipatije i čim je kazao znao je da nije u pravu. To je zbog toga što posle živčane napreg381 nutosti mnogo pri ča. Zato odbaci to i reče Anselmu., "A ući u La Granhu po danu?" " Nije to tako teš ko", reče starac. Neću ući s vojnom muzikom." " Niti sa zvoncem oko vrata", reče Agustin., "Niti će nositi zastavu." " Kako ćeš ući?" " Gore pa dole kroz šumu." " Ali ako te uhvate." " Imam isprave." v " Imamo ih svi mi, ali onda moraš brzo da pro -gutaš one lažne." " Mislio sam kako bi trebalo da nosimo malo slačice na njima", reče Robert Džordan., "Ja u le vom džepu nos im naše isprave. U desnom fašistič-ke. Tako čovek neće doći u zabunu, u slu čaj u opasnosti." Mora da su svi osetili da je situacija bila vrlo opasna kad je vođa patrole pokazao prema ulazu, jer su sad svi vrlo mnogo pričali. Suviše mnogo, pomisli Robert Džordan. " Ali slušaj, Roberto", reče Agustin., "Kažu da vlada ide svakog dana sve više udesno. Da u Re-publici više ne go vore družu, nego senjor i senjora. Možeš li pomerati džepove?" " Kad se mnogo pomeri udesno, bi će mi u stražnjem džepu", reče Robert Džordan " ,a posle ću ga prišiti u sredinu." " Nek ti ostanu na košulji", reče Agustin., "Zar da dobijemo rat, a izgubimo revoluciju?" " Ne", reče Robert Džordan., "Ali ako ne dobi -jemo ovaj rat, neće biti ni revolucije, ni Republike, ni tebe, ni mene, ni ni čega do vrlo velikog carajoa." 382 " Tako i ja kažem", reče Anselmo., "Da mi treba da dobijemo rat." "1 da posle pobijemo sve anarhiste i komuniste i čitavu tu canalla-u izuzev dobrih republikanaca", reče Agustin. " Treba da dobijemo rat i da nikoga ne ubijamo", reče Anselmo., "Mi treba da vladamo pravedno i da svi dele blagodeti prema tome koliko su se za njih zalagali. I da oni koji su se borili protiv nas budu prevaspitani, da uvide svoju zabludu." " Moraćemo da streljamo mnoge", reče Agustin., iMnoge, mnoge, mnoge." On udari stisnutom šakom desne ruke po dlanu le ve. " Ne treba da streljamo nikoga. Čak ni vođe. Da bi se vaspitali pomo ću rada." " Znam ja kako bih ih zaposlio", reče Agustin, uze malo snega sa zemlje i stavi ga sebi 173

u usta. " Kako, zlo čo?" reče Robert Džordan. " Sa dva najsajnija posla." ,J to?" Agustin stavi još snega u usta i pogleda po či-stini preko koje je odjahala konjica. Onda ispljnu rastopljeni sneg " ,Vaia. Kakav je ovo doručak", reče on., ,Gde je taj prljavi Ciganin?" "1 to?" reče Robert Džordan., ,Go vori, ti čoveče prljavog jezika." " Da skaču iz aviona bez padobrana", reče Agustin i oči mu zasijaše., ,To za one do kojih nam je stalo. A druge nabiti na vrhove koplja po ogra-dama." " Gadno je tako govoriti", reče Anselmo., ,Na taj na čin nećemo imati nikad Republiku." 383 " Voleo bih da plivam deset milja u jakoj supi napravljenoj od njihovih cojones-a", reče Agustin. "1 kad sam video onu četvoricu tamo, i pomislio kako bismo ih mogli pobiti, bio sam kao kobila u ogradi koja čeka pastuva." " Ali ti znaš zašto ih nismo pobili?" reče Robert Džordan mirno. " Da", reče Agustin., ,Da. Ali sam ose čao potrebu kao kobila kad je raspaljena. To ne možeš da znaš kako je ako nis i sam osetio." " Ti si se sav preznojio", reče Robert Džordan., ,Ja sam mislio da je to od straha." " Od straha, da", reče Agustin., ,Od straha i onog drugog. A u ži votu nema ništa jače od onog drugog." Da, pomisli Robert Džordan. Mi to radimo hla -dno, ali oni ne rade, niti su ikad radili. To je njih-ov posebni sakrament. Njihov stari sakrament koji su imali pre nego što je no va religija došla s drugog kraja Sredozemlja, onaj koji nisu nikad napuštali nego su ga samo potisnuli i sakrili da ga u ratovima i inkvizicijama ponovo iznesu. Ovo je narod auto dafea; akta vere. Ubijanje je nešto što mora da se radi, ali naš s vet je druk čiji pri tom od njihovog. A ti, pomisli on, tebe to nije iskvarilo? Ti to nisi radio ni u Sijeri, a? Ni u Useri? Niti čitavo vreme u Estramaduri? Nikad? Que va, reče on samom se-bi. A pri dizanju svakog voza? Prestani da izmišljaš neku sumnji vu literatura o Berberima i Ibercima i priznaj da si i sam želeo da ubijaš kao što s vi vojnici od zanata ponekad uži vaju u tom, pa govorili o tom istinu ili lagali. Anselmo to ne voli, zato što je lo vac a ne vojnici. 384 Nemoj ni njega idealizovati. Lovci ubijaju ži votinje, a vojnici ljude. Nemoj se zavaravati, pomisli on. I stvarati neku literaturu od toga. Prožet s i time već dugo vremena. A nemoj ništa izmišljati proti v Anselma. On je hrišćanin. Nešto što je vrlo retko u katoličkim zemljama. Mislio sam da je to bio strah kod Agustina, po-misli on. Onaj prirodni strah pre akcije. A bilo je i ono drugo. Dabome, možda se on sad razmeće. Ali i dobar deo straha. Ose čao sam strah pod ru-kom. Pa, vreme je da prestaneš s pričanjem. " Pogledaj da li je Ciganin doneo nešto za jelo", reče on Anselmu., ,Neka ne dolazi gore. On je bu-dala. Donesi sam. I ma koliko doneo, pošalji ga da donese još. Gladan sam." Glava XXIV Sad je to bilo jutro kasnog maja, nebo je bilo visoko i jasno, i topao vetar je 174

puhaoRobertu Džor -danu po plećima. Sneg se brzo topio i oni su do-ručkovali. Svako je dobio po dva velika sendviča sa mesom i kozjim sirom, i Robert Džordan s vojim džepnim nožem krupno naseče luka i stavi ga sa svake strane do mesa i sira, između oba komada hleba. " Dah će ti tako smrdeti da će dopreti kroz šu -mu sve do fašista", reče Agustin punih usta. " Daj mi mešinu, ispracu usta", reče Robert Džordan, a usta su mu bila puna mesa, s ira, luka i saž vakanog hleba. 25 Ernest Hemingvej, IV 385 Nikad nije bio gladniji, i on napuni usta vinom, koje je donekle imalo ukus smole sa mešine, i proguta ga. Po vuče još jedan gutljaj, dižući mešinu uvis da mu vino curi duboko u grlo, dok je rukama dizao mešinu ona dodirnu iglice boro vih grana na napravljenom zaklonu koji je prekrivao puškomi-traljez, a on nasloni glavu na borove grane, zabacu-jući je unazad da bi mu vino teklo. " Hoćeš li i ovaj sendvič?" upita ga Agustin, pružajući mu ga preko puškomitraljeza. " Neću. Hvala. Pojedi ga ti." " Ne mogu, nisam navikao da jedem ujutru." " Stvarno ga nećeš?" " Neću. Uzmi ga." Robert Džordan ga uze i šta vi u krilo dok iz bo čnog džepa na kaputu gde su mu stajale i gra-nate ne izvadi luk i ne otvori nož da ga iseče. On odseče tanak sloj koji se bio isprljao u džepu, onda odreza debelu krišku. Jedan spoljni kolut mu pade, on ga diže, sa vi ga u kružić i stavi ga u sendvič. " Jedeš li u v k luka za doru čak?" upita Agustin. " Kad ga imam." " Jedu li ga svi u tvojoj zemlji?" " Ne", reče Robgrt Džordan., "Tamo se smatra da to nije lepo." " To mi je drago", reče Agustin., "Uvek sam smatrao da je Amerika civilizovana zemlja." Šta ti imaš proti v luka?" " Miris. Ništa drugo. Inače je kao ruža." Robert Džordan mu se nasmeši punim ustima. " Kao ruža", reče., "Baš kao ruža. Ruža je ruža, a ne luk." " Pripazi, luk ti deluje na mozak", re će Agustin. 386 " Luk je luk je luk", re će Robert Džordan ve-selo, a, pomisli, kamen je stena je plo ča je šljunak je. " Isperi usta vinom", reče Anselmo., "Ti si vrlo neobi čan, Ingles, Velika je razlika između tebe i poslednjeg minera koji je radio s nama." " Postoji jedna velika razlika." " Koja?" " Ja sam živ, a on je mrtav", reče Robert Džor-dan. Onda pomisli: šta je s tobom? Zar se tako govori? Zar te jelo čini tako šašavo srećnim? Šta je s tobom, jes i li se opio od luka? Zar ti sad to toliko zna či? Nikad ti nije mnogo zna čilo, reče on sebi iskreno. Uvek si pokušavao da ti to mnogo zna či, ali nikad nije. Nije potrebno da sebe lažeš za 175

ovo vreme što ti preostaje. " Ne", reče on sada ozbiljno., ,To je bio čovek koji je mnogo propatio." ,iA ti? Zar ti nisi patio?" " Ne", reče Robert Džordan., Ja sam od onih koji malo pate." "1 ja", reče Agustin., ,Ima ljudi koji pate, a ima ih koji ne pate. Ja patim vrlo malo." " Utoliko bolje", Robert Džordan ponovo nagnu mešinu., ,A iiz o vo još bolje." " Ja patim zbog drugih." " Kao što moraju s vi dobri ljudi." >fAli zbog sebe vrlo malo." " Imaš li ženu?" " Ali sad imaš Mariju. 387 " Čudna stvar", reče Agustin., ,Otkako je došla kod nas, posle voza, Pilar je držala strahovito odvojeno od svih kao da je u karmelitskom manastiru. Ne možeš ni da zamisliš kako je strahovito pazila na nju. A ti si došao i onda ti je predala poklon. Kako ti se to čini?" " Nije tako bilo." " Onda kako je bilo?" " Ona je nju predala meni na brigu." "1 tvoja briga je da se joder s njom celu noć." " Srećom." " Divan način da se neko čuva." " Ti ne možeš razumeti da se neko može čuvati i na taj način." " Da, ali tako je mogao čuvati i bilo koji od nas." " Nemojmo više o tome govoriti", reče Robert Džordan., ,Istinski mi je do nje stalo." " Istinski?" " Kao ni do čega na svetu." " A posle? Posle mosta?" " Poći će sa mnom." " Onda", reče Agustin., ,Više da se ne govori o tom i neka vam je sa srećom." On diže vinsku mešinu i dobro povuče, onda je dodade Robertu Džordanu. " Još nešto, Ingles", reče on. "1 meni je bila draga." Robert Džordan mu stavi ruku na rame., ,Mnogo", reče Agustin., ,Mnogo. Više nego što čovek može i da pomisli.", ,Mogu da zamislim." 388 " Slušaj. Ja ti to potpuno ozbiljno govorim." " Kaži." ,JFa je nisam nikad ni takao, niti sam ma šta imao s njom; ali mi je bila mnogo draga. Ingles, nemoj s njom olako da postupaš. Nije ona kurva zato što spava s tobom." " Brinuću se za nju." " Verujem ti. Nego još nešto. Ti ne razumeš kakva bi to devojka bila da nije bilo revolucije. Tvoja odgovornost je velika. Ona je, istinski, mnogo podnela. Ona nije kao mi." " Ja ću se oženiti njome." , Ne. To ne. To nije potrebno u vreme revolucije. Ali -" on klimnu glavom -, ,bilo bi bolje." ,Ja ću se njome oženiti", reče Robert Džordan i oseti kako mu se grlo steže dok je to 176

govorio., „Meni je mnogo stalo do nje.“ " Docnije", re će Agustin., „Kad bude zgodno. Važno je imati nameru.“
" Ja je imam." " Slušaj", reče Agustin., „Ja govorim suviše mno-go o stvarima u koje nemam pravo da se mešam, ali, jes i li imao mnogo devojaka u ovoj zemlji?" JSfekoliko." " Kurvi?" " Poneke nisu bile." " Koliko?" " Nekoliko." „Jesi li spavao s njima?" 389 " Hoću da kažem da se Marija u to ne upušta olako." " Ni ja." " Da sam verovao da je druk čije ubio bih te si-noć dok si ležao s njom. O vde mi često ubijamo zbog toga." " Slušaj, družo", reče Robert Džordan., „S ve je to bilo neozvaničeno samo zbog nedostatka vreme-na. Ono čega nemamo, to je vreme. Sutra se mora-mo boriti. Za mene to nije ništa. Ali za Mariju i mene to znači da moramo iži veti čitav život u ovom vremenu." " A jedan dan i jedna no ć je kratko vreme", reče Agustin. " Da. Ali postojalo je ju će, i prošla i pretprošla noć." " Slušaj", reče Agustin., JMogu li ti ja pomo ći?" " Ne. Dobro nam je." " Ako mogu ma šta da uradim za tebe i za onu podšišanu gla vu -" Ne" " ixc-. " Zaista, postoji malo čega što čovek može da učini za čoveka." " Ne. Postoji vrlo mnogo." " Sta?" " Bez obzira šta može da se des i u vezi s bit-kom, danas i sutra, imaj poverenja u mene i poslu-šaj me, čak iako ti nare đienja budu izgledala nepravilna." " Ja imam poverenja u tebe. Posle konjice i ot-kako si otposlao konja." " To nije ništa. Vidiš da mi radimo za istu st var. Da dobijemo rat. Ako ga ne dobijemo sve drugo je 390 beskorisno. Sutra imamo jednu vrlo važnu stvar. Zaista vrlo važnu. I imaćemo bitku. U bici mora postojati disciplina. Jer mnoge stvari nisu onakve kakve izgledaju. Disciplina mora poticati iz povere-nja i pouzdanja." Agustin pljunu na zemlju. "Marija je jedno, a sve te stvari su drugo", re-če on., „Ti i Marija treba da koristite ono vreme što imate kao d va ljudska bi ća. Ako mogu da ti pomog-nem, samo narediuj. A što se tiče sutrašnjih stvari pokoravaću ti se slepo. Ako je potrebno umreti za sutrašnju stvar, idem veselog i lakog srca." "Tako i ja ose ćam", reče Robert Džordan., „Ali čini mi zadovoljstvo da to čujem i od tebe." "1 još više", reče Agustin., „Taj gore", on po-kaza na Primitiva " „je ponzdan. Pilar znači mnogo, mnogo više nego što ti možeš i da zamisliš. Starac Anselmo takođe. I 177

Andres. I Eladio. Vrlo miran, ali vrlo pouzdan čovek. I Fernando. Ne znam kako si ga ti ocenio. Istina da je teži od ži ve. A puniji je dosade nego june koje vuče kola putem. Ali se bori i radi kao što mu kažeš. Es mu i hombre! Videćeš." „Imamo sreće." " Ne. Imamo dvojicu slabih. Ciganina i Pabla. Ali El Sordova grupa je bolja od nas koliko smo mi bolji od kozjih brabonjaka." " Onda je sve u redu." " Da", reče Agustin., „Ali voleo bih da je to od-ređeno za danas." "1 ja. Da se svrši s tim. Ali nije." „>lisliš li da će biti teško?" " Može da bude." " Ali ti si vrlo veseo sada, Ingles." 391 ffDa." "1 ja. Uprkos onog s Marijom i svega drugog." " Znaš li zašto?" " Ne." " Ni ja. Možda zbog vremena. Dan je lep." " Ko zna? Možda zbog toga što ćemo ići u ak-ciju." " Misliš da je zbog toga", reče Robert Džordan., „Ali ne danas. Nizašta na s vetu. Danas je moramo izbeći po svaku cenu." Dok je to govorio, začu nešto. Neki šum je do laz io iz daleka, jači od šuma toplog vetra u drveću. Nije bio siguran, držao je usta otvorena i slušao, pogledajući u Primitiva. Učinilo mu se da je nešto čuo, ali onda je to nestalo. Vetar je puhaou boro-vima i Robert Džordan se sa v napregnu da čuje. I ču kako tiho dolazi s vetrom. " To za mene nije strašna nesreća", ču Agustina kako govori., „To što nikad neću imati Mariju, to nije ništa. Ići ću s kurvama kao i uvek." " Čuti", reče on ne slušajući i ležeći pored njega, s glavom okrenutom u stranu. Agustin ga odjed-nom pogleda. " Que pasa?" upita. Robert Džordan stavi ruku na usta i produži da sluša. Čulo se ponovo. Čulo se slabo, muklo, su-vo, i iz daleka. Sad više nije bilo sumnje. Bilo je to precizno, praskavo štektanje iz puškomitraljeza. Ču-lo se kao da je ispaljen paket za paketom minija-turnih praskavih žabica, negde u daljini, goto vo van domašaja sluha. Robert Džordan pogleda gore u Primitiva koji je sad glavu držao uspravljenu, lice okrenuto pre392 ma njima, a ruku savijenu uz ušnu školjku. Kad je pogledao Primitiva ovaj pokaza planinu prema naj-višem delu ovog kraja. " Bore se kod El Sorda", reče Robert Džordan. " Qnda hajdemo da im pomognemo", reče Agustin., „Skupi svet. Vamonos." " Ne", reče Robert Džordan " ,mi ostajemo o vde." Glava XXV Robert Džordan je pogledao prema osmatrač-nici gde je Primitivo stajao držeći pušku i pokazu-jući nešto njome. On klimnu glavom, ali čovek je i dalje nešto pokazivao, stavio je ruku na uvo i onda uporno pokazivao kao da sam nije nikako mogao nešto da shvati. 178

" Stoj pored oružja i dok nis i siguran, siguran, siguran da oni baš ovamo idu, nemoj pucati. A i onda ne pucaj pre nego što budu kod onog žbuna", pokaza Robert Džordan., „Razumeš li?" " Da; ali -" " Nikakvo ali. Objasni ću ti docnije. Idem do Pri-mitiva." " Viejo, ostani tu s Agustinom pored puškomi -traljeza", govorio je polako i bez žurbe., „Ne treba da puca pre nego što konjica počne stvarno da ula-zi ovamo. Ako se samo pojave treba da ih ostavi na miru kao što smo ranije uradili. Ako bude mo -rao da otvori vatru, drži čvrsto nožice i dodaj mu žaržere kad god mu se isprazne." 393 " Dobro", reče starac., „A La Granha?" " Docnije." Robert Džordan se pope preko vlažnih sivih stena, i dok se verao po njima ose čao je pod rukama da su vlažne. Sunce je brzo topilo sneg po nji -ma. Vrhovi kamenja su bili suvi, i dok se penjao gledao je okolo i video borovu šumu i dugu ot vo renu čistinu i nagib iza koga su stajale visoke pla-nine. Onda je stajao pored Primitiva, u šupljini, iz-međiu dva kamena, i mali, tamnopusi čovek mu re-če " „Napadaju El Sorda. Šta mi da radimo?" " Ništa", reče Robert Džordan. Ovde je jasno čuo pucnjavu i kad je pogledao preko video je iza udaljene doline, vrlo daleko, ta-mo gde se zemljište strmo dizalo, jedan odred ko njice kako je izjahao iz šume i prešao preko sne -žne padine jašući uzbrdo u pravcu vatre. Vide na snegu tamni pravougaonik dvostrukog reda konja i ljudi kako se probija brdom. Vide kako dvostruki red dođie do na vrh bila, i onda za đie dalje u šumu. " Mi moramo da im pomognemo", re će Primi-tivo. Glas mu je bio suv i ravan. ..To je nemogu će", reče mu Robert Džordan., „Celo jutro sam to očekivao." " Kako?" " Oni su prošle noći išli u krađiu konja. Sneg je prestao da pada i oni su im ušli u trag." " Ali mi treba da im pomognemo", re će Primi-tivo., „Ne možemo ih ovako ostaviti same. To su naši drugo vi." Robert Džordan stavi čoveku ruku na rame. , Mi ne možemo niš ta da ura/Umo", re će on., „Da možemo, ja bih uradio." 394 " Postoji mogu čnost da stignemo tamo s gornje strane. Tuda možemo krenuti s konjima i sa dva oružja. Ovim dole i tvojim. Tako im možemo po -moći." „Slušaj -" reče Robert Džordan. " Ovo ja slušam", r eče Primitivo. Pucnjava se ču u isprekidanim talasima. Onda, kroz suhu pucnjavu puškomitraljeza, oni čuše pra-sak ručnih granata, težak i kao po vlažnom. " Nastradali su", re će Robert Džordan., „Nastra -dali su kad je sneg prestao da pada. Ako i mi ode-mo tamo, propali smo. Snage koje imamo nije mo-guće rasparčati." Sive dlake se naježiše Primiti vu po vilicama, oko usana i po vratu. Ostali deo lica bio mu je pljo snat i taman, sa slomljenim pljosnatim nosom i du-boko usađenim sivim očima, i, posmatraju ći ga, Ro-berť Džordan vide kako mu se čekinjje grče na uglo-vima usta i niže po grlu. " Slušaj", reče on., „To je pokolj." " Ako su opkolili procep, onda jeste", re će R<> bert Džordan., „Možda je neko i uspeo da 179

se iz-vuče." " Sad dok udaraju na njih, mogli bistno ih zao-bići i napasti od pozadi", re će Primitivo., „Da pođiemo nas četvorica sa konjima." "1 šta onda? Šta će se desiti kad ih vi napad-nete od pozadi?" " Pridružićemo se El Sordu." „Ja umrete tamo. Pogledaj na sunce. Dan je dug." Nebo je bilo visoko i bez oblaka i sunce ih je peklo u le đia. Na južnoj padini ot vorene čistine is395 pod njih sad su se već videle ogromne gole mrlje i sneg je popadao sa borova. Veliko kamenje ispod njih, koje je bilo vlažno dok se sneg topio, sada se blago pušilo na vrelom suncu. " Moraš to da podneseš", reče Robert Džordan., „Na i que aguntarse. U ratu se deša vaju takve stvari." " AH zar mi ništa ne možemo da uradimo? St varno?" Primitivo je gledao u njega, i Robert Džordan je znao da mu veruje., „Zar ne možeš po slati mene i još nekoga sa puškomitraljezom?" " To bi bilo nekorisno", re će Robert Džordan. Onda mu se u čini da je primetio nešto što je tražio, ali to beše soko koji se pustio na vetru, pa onda digao iznad ivice najudaljenije borove šume., „BUo bi nekorisno da s vi mi pođiemo", reče Baš u tom trenutku pucnja va kao da se udvo-struči i kroz nju se ču tresak ru čnih granata. " Oh, da im j.... majku", re će Primitivo u pot-punosti osećajući psovku, suze su mu bile u očima i obrazi se grčili., „O, Bože i s veta device, j. ... im mleko njihove gadosti." " Umiri se", re će Robert Džordan., „Uskoro ćeš se tući s njima. Eno, dolazi žena." Pilar se pela k njima, verući se s naporom iz-međiu kamenja. Primitivo je stalno govorio " „Majku im njihovu. O, Bože i s veta device, crkli da Bog da", i ponav-ljao to svaki put kad bi se kroz vetar čula pucnjava, a Robert Džordan je sišao da pomogne Pilar da sepopne. " Qu6 tal, ženo", reče on, držeći je za obe ruke i vukući je, dok se s mukom penjala na poslednji veliki kamen. " Tvoj dogled", reče ona i zabaci kaiš dogleda preko gla ve., „Tako, stiže El Sorda?" " Da." " Pobre", reče ona saosećajući., „Jadni Sordo." Disala je teško zbog penjanja, doh vatila je ruku Roberta Džordana i čvrsto je stisnula u svojoj dok je posmatrala predeo. " Kako izgleda bitka?" " Rđiavo. Vrlo rđiavo." " Onjejodido?" " Jeste." " Pobre", reče ona., fiez sumnje zbog konja?" " Verovatno." " Pobre", reče Pilar., „Rafael mi je ispri čao celu tu novu govnaniju o konjici. Koliko ih je bilo?" " Patrola i deo eskadrona." 180

"Dokle su došli?" Robert Džordan pokaza gde se patrola zausta -vila i pokaza gde je puškomitraljez sakriven. Sa mesta na kome su stajali mogli su baš da vide je-dnu Agustinovu čizmu koja je provirila pozadi iza zaklona. "Ciganin kaže da su dojahali tako blizu da je ce v očešala grudi konja na kome je jahao vođia pa-trole", reče Pilar., "Kakva je to rasa! Tvoj dogled je bio u pe ćini." "Jeste li se spakovali?" "Sve što može da se ponese. Ima li vesti od Pabla?" 397 "Bio je za četrdeset minuta udaljen od konjice. Konjica je pošla za njego vim tragom." Pilar mu se nasmeši. Još je držala njego vu ru-ku. Sad je ispusti., "Ne će ga više videti", reče ona., "Sad o Sordu. Možemo li mi ma šta da uradimo?" "Ne možemo ništa." "Pobre", reče ona., "Mnogo sam volela El Sorda. Ti si siguran, siguran, da je on jodido?" "Da. Video sam mnogo konjice." "Više nego što je bilo o vde?" "Još jedan pun odred koji je pošao gore." "Slušaj s amo", reče Pilar., "Pobre, pobre Sordo." Slušali su pucnjavu. "Primitivo je hteo da ode tamo gore", reče Ro bert Džordan. "Jesi li ti lud?" reče Pilar čoveku pljosnata lica., "Kakvu vrstu locosa imamo mi ovde?" "Zeleo sam da im pomognem." "Quć va", reče Pilar. , "Još jedan Zar misliš da nećeš ionako ubrzo umreti o vde i tih nekorisnih putovanja?" Robert Džordan pogleda u njeno krupno tamno lice sa visokim indijskim jagodicama, široko usa-đienim tamnim o čima i nasmejanim ustima sa teš -kom gorkom gornjom,usnofn. "Trebada se ponaša kao čovek", j ce ona mitivu., "Kao odrastao "Nemoj se šaliti sajmrtnbm zo voljno., "Ako čovek/|ma/ ma šte-" //.- / "Onda treba da n lar., "Ti ćeš i inače potrebe da to t 398 reče a\Ne A što sVi mašte. Ciganin je ima do voljno za sve nas. Kakve mi je samo pri će ispri čao." "Da si sama videla, ne bi to nazivala pričom", reče Primitivo., "To je bio vrlo ozbiljan trenutak." "Quć va", reče Pilar., "Nešto konjice je doja -halo dovde i odjahalo. I svi vi od toga stvarate he-rojstvo. Dotle smo, eto, pali sve zbog neaktivnosti." "A ni to sa Sordom nije ozbiljno?" re će Pri-mitivo sad sa prezrenjem. Videlo se da pati svaki put kad vetar donese zvuk pucnjave i želeo je ili da ode tamo da se bori ili da bar Pilar ode odatle i ostavi ga na miru. "Total, que?" re će Pilar., "Desilo se, pa se de-silo. Ne gubi svoje cojones radi tu đie nesreće." "Jdi u govna", reče Primitivo., "Ima tako glu-pih i surovih žena da ih ne možeš podneti." (|Jer ne mogu pomagati i podnositi ljude koji labi za plo đienje", reče ona " ,ako 181

odavde ne mogu ništa da vidim, ja odlazim." Tad baš Robert Džordan ču avion visoko iznad glave. On pogleda gore i u čini mu se da je visoko na nebu onaj isti izvidnički avion koji je video rano izjutra. Vraćao se otud iz pravca gde su bile linije i kretao se prema uzvisini na kojoj se napadali El Sorda. " To je zloguka ptica", reče Pilar., "Hoće li se iz njega videti šta se tamo dešava?" " Svakako", reče Robert Džordan., " Ako nisu slepi." Posmatrali su kako se srebrnasti avion kreće gore visoko i ravnomerno na suncu. Dolazio je s 399 leve strane, videli su dva kruga svetlosti što su ih st. varale elise. " Lezite", reče Robert Džordan. Sad je avion bio upravo nad njihovim glavama, senke su mu prelazile preko otvorene čistine, a jačina zujanja dostigla svoj zloslutni vrhunac. Prošao je i uputio se ka vrhu doline. Posmatrali su ga kako ravnomerno ide u svom pravcu dok ga ne izgubiše iz vida, i onda ga ponovo videše kako se vraća u širokim s. ve. n. ž. im. krugovima, kako dvaput ičezava u pravcu Segovije. I. e. d. a. P. i. l. a. r. C. e. l. o. j. o. j. j. e. b. i. l. o. o. z. n. o. j. e. n. o., i ona zatres ilavom. Donju usnu je sti. snula zubima. kniži iznad visoravni Robert Džordan nasiiiiie kret Mz , Ako slučafe činuA " Da, moj goj/pod Ciganin . (dala možds ti nikoga zaraz itij strahom. Znaftb 4| mi /e što sam se su iše smp mi u istom kollu.' Onda , Džq>rdanu., ,Poslaću jošUešto?" 1, ,Zasad ne. igles", reče Pilar., ,Tvog poslala sam po pe čur-ke da ihv prenmn sa zečevikiom. Sad imamo mnogo pečurki pkj m mislila da danas pojedemo ze čeve, mada bi bolji bili sutra ili prekosutra." "1 meni se čini da je bolje da ih pojedemo", reče Robert Džordan; a Pilar mu sta vi svoju krup-nu ruku na rame, tamo gde mu je remen sa puško mitraljeza prelaz io preko grudi, a onda je pruži i promrs i mu kosu prstima., ,Gle ti, Inglesa", reče Pi-lar., ,Poslaću Mariju sa pucherom kad budu sku-vani." Pucnjava iz daljine i odozgo gotovo se više ni-je čula, sad se čuo samo poneki pucanj., ,Misliš li da je goto vo?" upita Pilar., ,Ne", reče Robert Džordan., ,Prema z vuku koji smo čuli oni su napali i bili odbijeni. Sad bih re-kao da su ih napada či opkolili. Zauzeli su zaklone i čekaju na avijaciju." Pilar se obrati Primitivu., ,Ti. ShvataS li da ni-sam imala nameru da te uvredim?" " ,la lo se", reče Primitivo., ,Progutao sam ja od tebe i gorih stvari. Ti imaš pogan jezik. Ali pri-pazi šta govoriš ženo. Sordo je bio moj dobar drug." " A moj nije?" upita ga Pilar., ,Slušaj ti, pljos -nata glavo. U ratu čovek ne može da kaže sve što oseća. Imamo mi dosta svoga i bez Sordovog." Primitivo je i dalje bio mrzovoljan., ,Trebalo bi da uzmeš kaka v lek", reče mu Pi-lar., ,Sad idem da spremim ručak." " Jesi li donela dokumenta onog requet ć?" upi-ta je Robert Džordan. " Kako sam glupa", reče ona., ,Zaboravila sam. Posla ću ti ih po Mariji." 400 26 Ernest Hemingvej, IV 401 182

Glava XXVI Avioni nisu stigli pre tri sata posle podne. Do podne se sneg potpuno otopio i stene su sada, na suncu, bile vrele. Na nebu nije bilo oblaka i Robert Džordan je sedeo sunčajući leđia i čitajući pisma ko ja su se nalazila u džepu mrtvog konjanika. S vre-mena na vreme bi prekinuo čitanje, pogledao preko otvorene padine prema ivici šume, pogledao gore prema visokom planinskom predelu, i vratio se čitanju. Konjica se više nije pojavljivala. S vremena na vreme čuo bi se zvuk hica otud iz El Sordovog logora. Ali samo povremeno. Iz vojnih dokumenata koje je pregledao saznao je da je mladić bio iz Tafalje, u Navari, da je imao dvadeset i jednu godinu, bio neoženjen i da je sin jednog kovača. Bio je iz konjičkog puka N, što je iznenadilo Roberta Džordana, jer je mislio da se taj puk nalazi na severu. Bio je karlist, i na početku rata je bio ranjen u borbi kod Iruna. Verovatno sam ga video kako trči ulicama ispred bikova na feriji u Pamploni, pomisli Robert Džordan. U ratu, reče on samom sebi, nikad ne ubijaš onog koga hoćeš da ubiješ. Pa, retko kad, po pravi se on i produži da čita pisma. Prva pisma koja je pročitao bila su vrlo formalna, pisana vrlo oprezno i doticala su se samo mesnih događaja. Bila su od sestre i Robert Džordan je pročitao da je u Tafalji sve u redu, da je otac dobro, da je majka kao i obično, samo se ponekad tuži na bolove u leđima, da se nada da je i on dobro i da se ne nalazi u suviše velikoj opasnosti i da je srećna što se tuče protiv crvenih da oslobodi Španiju od vladavine marksističkih hordi. On-da je sledila lista s imenima onih mladića koji su poginuli ili su teško ranjeni od onog vremena kad mu je pisala poslednje pismo. Spomenula je deseto ricu poginulih. To je prilično velik broj za mesto kao što je Tafalja, pomisli Robert Džordan. Pismo je bilo pisano u vrlo pobožnom duhu i ona se molila svetom Antoniju, blaženoj Devici od Pilara i drugim devicama da ga zaštite i neka on nikada ne zaboravi da njega štiti i sveto srce Isusovo koje on, kako se nada, još nosi i uvek na svome srcu i koje je bezbrojno puta ovo je bilo podvučeno - pokazalo da ima moć da zaustavi metak. Završavala je sa: uvek te voli tvoja sestra Konča. Ovo pismo je imalo malo umrljane ivice i Robert Džordan ga pažljivo stavi uz vojne isprave i otvori drugo pismo pisano manje strogim rukopisom. Pisala ga je mladićeva novia, njegova verenica, i bilo je mirno, formalno potpuno hysterično zbog toga što je u opasnosti. Robert Džordan ga je pročitao i onda sva pisma zajedno stavio u stražnji džep s ostalim papirima, ostala pisma nije hteo da čita. Mislim da sam za danas izvršio svoje dobro delo, reče on sebi. Mislim da jesi, ponovi. "Šta si to čitao?" upita ga Primitivo. "Dokumenta i pisma onog requete koga smo jutros ubili. Hoćeš li da ih vidiš?" "Ne umem da čitam", reče Primitivo., "Da li je bilo išta zanimljivo?" "Nije", reče Robert Džordan., "Lična pisma." "Kako stvari stoje tamo otkuda je on? Možeš li videti iz pisama?" "Izgleda dobro", reče Robert Džordan., "Njegovo mesto ima dosta gubitaka." On pogleda dole na zaklon za puškomitraljez koji se bio malo pokvario pa su ga popravili kad se sneg otopio. Izgledao je dosta ubedljivo. Onda pogleda preko predela. "Iz kog je mesta?" upita Primitivo. "Iz Tafalje", reče mu Robert Džordan. 183

U redu, reče on sebi. Zao mi je. Ako to uopšte nešto vredi. Ne vredi, reče on sebi. U redu, onda se ostavi tog, reče on sebi. U redu, ostavio sam se. Ali nije to tako lako odbaciti. Koliko si ih ubio? upita se on. Ne znam. Smatraš li da imaš pravo ma koga da ubiješ? Ne. Ali moram. Od onih koje si i pobio koliko ih je stvarno bilo fašista. Vrlo malo. Ali svi su oni neprijatelji čijoj snazi mi suprotstavljamo našu snagu. Ali tebi se sviđa svet iz Navare više nego iz bilo kog drugog kraja Španije. Da. I ti ga ubijaš. Da. Ako ne veruješ sidii dole u logor. Zar ne znaš da ne valja ubiti? Da. Ali ti to ipak radiš? Da. I još uvek veruješ da je t voja stvar apsolutno ispravna? Da. U redu, reče on sebi neubedljivo, ali gordo. Ja verujem u narod i njegovo pravo da upravlja so-bom onako kako želi. Ali ne treba da veruješ u ubi -janje, reče on sebi. Možeš to raditi zbog nužnosti, ali ne treba da u to veruješ. Ako u to veruješ onda je cela st var neispravna. Ali šta misliš, koliko si ih ubio? Ne znam, jer nisam vodio o tom računa. Pa, ipak, da li znaš? Da. Koliko? Ne možeš nikad s igurno znati koliko. Pri dizanju vozova mnogo ih ubiješ? Vrlo mnogo. 404 Ali to ne znaš s igurno. Ali onih, za koje sigurno znaš? Više od dvadeset. A koliko je od tih bilo stvarnih fašista? D vojica za koje sam siguran. Za-to jer sam morao da ih streljam kad smo ih zaro-bili kod Usere. I bio si ravnodušan prema tome? Da. Ali nis i baš ni voleo? Nisam. Odlu čio sam da to više nikad ne uradim. Izbega vao sam. Izbegavao sam da ubijam one koji su nenaoružani. Slušaj, reče on sebi. Bolje da ovo presečeš. To ne valja ni za tebe, ni za tvoj posao. Onda opet sam sebi reče, vidiš? Zato što radiš nešto vrlo ozbiljno i ja moram da nastojim da ti to stalno razumeš. Moram u vek da ti održavam bistru glavu. Jer ako ti sve u glavi nije apsolutno bistro, onda nemaš ni -kakvo pravo da vršiš st vari koje vršiš, jer su onda sve one zločin i nijedan čovek nema pravo da oduz-me drugom čoveku život ukoliko to ne uradi zato da spre či da se još gore st vari ne dese drugim lju-dima. Zato raščisti tu situaciju i nemoj lagati sebe. Ali ja neću da zapisujem koliko sam ljudi ubio, kao da su to trofeji, ili, da na ogavan način pravim zareze na puški, reče on sebi. Ja imam prava da ne vodim o njima računa i imam prava da ih zabora-vim. Ne, reče sebi. Ti nemaš pra va da zaboraviš ma šta. Nemaš prava da zatvaraš oči pred time niti da to zaboravljaš niti da to ublažavaš ili menjaš. Ne, reče on sebi. Postaješ straho vito razmetljiv. Nemoj se zavaravati, produži on. U redu, reče on sebi. Hvala na dobrim saveti-ma, a je li u redu to što volim Mariju? Da, reče. 405 Čak iako se po čisto materijalističkoj koncepci-ji društva ne veruje da postoji nešto tako kao što je ljubav. Otkada ti uopšte imaš tak vu koncepciju? upita se. Nisi je ni imao. Ne možeš je ni imati. Ti nisi pravi marksista, to i sam znaš. Ti veruješ u Slo -bodu, Jednakost i Bratstvo. Ti veruješ u Zi vot, Slo bodu i Traženje Sreće. Nemoj se nikad zavaravati da si neki dijalekti čar. Dijalektika jeste za neke, ali nije za tebe. Ti moraš da je poznaješ da ne bi bio kao neko derište. Mnoge st vari si zanemario da bi-smo dobili rat. Ako izgubimo rat, 184

sve te stvari su propale. Ali posle možeš odbaciti sve ono u šta ne veruješ. Ima mnogo stvari u koje ne veruješ i mnogo u koje veruješ. I još jedna stvar. Nemoj se nikad zavaravati da nekoga voliš. Većina ljudi nema sreće da to ikad doživi. Ni ti sam to nisi nikad ranije doživeo, a sad jesi. Ono što ti doživljavaš sa Marijom, pa bilo da potraje samo danas i jedan deo sutrašnjeg dana, ili da potraje čitav jedan život, to je najveća stvar koju može da doživi ljudsko biće. Biće uvek sveta koji će govoriti da to ne postoji zato što sam to nikad nije doživeo. Ali ja ti kažem da je to istina i da ti to imaš i da si srećan, pa makar sutra umro. Prestani s tim o smrti, reče on sebi. Mi tako ne govorimo. Tako naši prijatelji anarhisti govore. Kad god stvari ne pođu dobrim tokom oni hoće nešto da zapale i da umru. Vrlo su čudne psihe. Vrlo čudne. Eto, prolazi ti ovaj dan, reče on sebi. Skoro će tri sata, i, malo pre ili posle dobiće nešto za jelo. Još uvek pucaju na El Sorda, što znači da su ga 406 opkolili i da verovatno čekaju da im dođe još ljuđi. Mada moraju napasti pre mraka. * Interesuje me kako li je kod El Sorda. To nas sve čeka, kad dođe na nas red. Mislim da nije suviše veselo gore kod Sorda. Uvalili smo Sorda do bro u sos sa tim konjima. Kako bi se to reklo špan -tki? Un callejon sin salida. Čorsokak. Verujem da bih izišao na kraj s njima. Moraš odjednom, na prečac da to uradiš i onda je sve brzo gotovo. Ali zar ne bi bilo divno boriti se bar jedno m u ratu, gde bi, opkoljen, mogao i da se predaš? Estamos co pados. Opkoljeni smo. To je strašni panični krik u ovom ratu. Jer iza tog sledi streljanje; i to, ako si srećan, da ne bude ništa pre toga. Sordo neće imati tu sreću. Ni oni ako do tog dođe. Bilo je tri sata. Onda on ču vrlo udaljeno zujanje i pogledavši gore vide avione. Glava XXVII El Sordo je morao da prihvati borbu na vrhu jednog brda. To brdo mu se nije svidelo kad ga je video, i činilo mu se da liči na raku. Ali nije imao drugog izbora i čim ga je iz daljine video, prihvatio ga je i u galopu pojurio prema njemu na konju koji se naprezao s teškim puškomitraljezom na leđima; mitraljeska cev ga je udarala između bedara, torba sa granatama ljuljala mu se s jedne strane, a džak s puškomitraljeskom municijom odskakivao je s druge strane, a Hoakin i Ignacio su se zaustavili i ljali i pucali, zaustavljali i pucali, da bi on dobio u vremenu i postavio puškomitraljez. Tada je još bilo snega, snega koji je i bio nji -hova propast, i kad mu je konj pogođen, tako da je dahtao i polako se teturajući peo poslednjim delom strmine, prskajućim sneg svetlom krvlju koja je pri pulsiranju šikatala, Sordo ga je vukao, prebacivši uzde preko svog ramena. Penjao se što je brže mogao, dok su mec i udarali u stene, sa dva džaka koji su mu pritiskivali ramena, a onda, držeći konja za grivu, prostrelio ga je brzo, vešto i nežno, baš gde je trebalo, tako da je konj s glavom nadole začepio rasep između dve stene. On je stavio konja na leđa puškomitraljez tako da može da puca i ispalio je dva okvira metaka, i dok je puškomitraljez štetao i prazne čahure se zarivale u sneg, i osećao se miris osmuđene dlake na nagoreloj koži na koju se naslanjala vrela cev, a on pucao na svakog ko je nailazio uzbrdo, tako da ih je prisilio da se rasture i potraže zaklon, osećao je neku jezu u leđima, jer nije znao šta se dešava iza njega. Ali kad se i poslednjih pet ljudi popelo na vrh brda, on nije više osećao hladnu jezu u leđima i počeo da štetao okvire s municijom, ostavljajući ih za 185

docnije kad mu budu ustrebali. Na padini brda nalazila su se još dva mrtva konja i još tri, tu, na vrh brda. Prošle noći mu je uspjelo da ukrade samo tri konja, a jedan je utekao kad su pokušali da ga uzjašu neosedlana u ogradi za konje, baš kad je otpočela prva pucnjava. Od petorice ljudi koji su stigli navrh brda trojica su bili ranjeni. I Sordo je bio ranjen u list na nozi i na dva mesta na levoj ruci. Bio je vrlo žedan, 408 rane su mu se hladile, i jedna rana na levoj ruci ga je vrlo bolela. A i glava ga je jako bolela i, dok je tu ležao i očekivao da naiđu avioni, razmišljao je o jednoj žpanskoj šali. Hai que tomar la muerte co-mo si fuera aspirina", što znači " Moraćeš uzeti smrt kao aspirin." Ali ovu pošalicu nije izgovorio glasno. Nasmešio se negde u unutrašnjosti svoje glavobolje i nelagodnosti koju je osećao kad god bi pomerio ruku, i pogledao je oko sebe da vidi koliko ljudi je ostalo od njegove družine. Pet ljudi je ležalo ispruženo kao kračice petokrake zvezde. Kolenima i rukama su se ukopali i napravili zaštitne gomilice od kamenja i blata pred glavama i ramenima. Koristeći taj zaklon povezali su pojedine zaklone gomilama kamenja i blata. Hoakin, kome je bilo osamnaest godina, imao je čelični šlem kojim je kopao i dodavao blato. Do tog šlema je došao kad su digli voz u vazduh. Na šlemu je bila rupa od metka i svi su mu se uvek rugali što ga drži. Ali on je čekićem poravnao iskrzane ivice rupe što je načinio metak, uglačao ih i u rupu stavio komadić drveta, onda ga odrezao i izravnao ga s metalom na unutrašnjoj strani šlema. Kad su otpočeli prvi pucnji, on nabio šlem na glavu tako snažno da ga je bolelo kao da mu je nekome nabio lonac na glavu, i za vreme poslednjeg trka uz strminu brda, pošto mu je konj bio ubijen, dok su ga pluća bolela, noge bile kao mrtve, usta suva, a meci udarali, praštali, pevali, šlem mu se učinio strahovito težak i kao da mu do prskanja stiska čelo gvozdanim obručem. Ali ga je i dalje držao. Sad je njime uporno kopao, s nekim, mašini sličnim, očajanjem. On još nije bio ranjen. 409 " Na kraju krajeva ipak nečemu služi", reče mu Sordo svojim dubokim, grlenim glasom. " Resistir i fortificar es vencer", reče Hoakin, ukočenih usta od suvoće, suvih zbog straha koji je nadmašavao običnu žuč u borbi. To je bila jedna od parola Komunističke partije i značila je " Izdrži i učvrsti se, pa ćeš pobediti." Sordo pogleda dole niz padinu odakle je neki konjanik pucao iza jednog većeg kamena. On je jako voleo tog mladića i nije bio raspoložen za parolu. " Šta si rekao?" Jedan od ljudi se okrenu od onog što je gradio. Taj čovek je ležao ispružen potrbuške i pažljivo je pružao ruke da stavi jedan kamen na svoje mesto držeći bradu na zemlji. Hoakin ponovi parolu svojim suvim mladičkim glasom prestavši za trenutak da kopa. " Kako glas i poslednja reč?" upita čovek koji je bradu držao na zemlji. " Vencer", reče mladić., "Pobediti." " Mierda", reče čovek s bradom na zemlji. " Ima još jedna parola koja o vde može da se primeni", reče Hoakin iznoseći ih kao da su talismani., "Pasionarija kaže da je bolje umreti stojeći nego živeti klečeći." " Mierda ponovo", reče čovek, a drugi čovek reče " ,Mi smo na svojim trbusima, a ne na kolenima." " TL Komunisto. Znaš li ti da Pasionarija ima sina tvojih godina koji je u Rusiji otkako 186

je počeo pokret?" " To je laž", reče Hoakin. 410 da je lažao reče drugi., „Miner s onim neobičnim imenom mi je to rekao. I on je pripadao tvojoj partiji. Zašto bi lagao? " * " To je laž", reče Hoakin., „Ne bi ona uradila takvu stvar da čuva sina sakrivenog u Rusiji." " Voleo bih i ja da sam u Rusiji", reče drugi Sordov čovek., „Hoće li me tvoja Pasionarija poslati sad odavde u Rusiju, ti komunisto?" " Ako toliko veruješ u tu tvoju Pasionariju ne-ka nas sad oslobodi s ovoga brda", reče jedan čovek koji je imao povezan kuk. " Fašisti će te uraditi", reče onaj što je držao bradu u blatu. " Ne govori tako", reče mu Hoakin. " Obriši mleko materine sise, što ti je na usna -ma, i daj mi jedan šlem blata", reče mu čovek s bradom na zemlji " „Nijedan od nas ne će večeras videti kako sunce zalazi." " < El Sordo je razmišljao: o vo ima oblik čira. Ili oblik dojke mlade devojkice bez bradavice. Ili uzvišenog kupastog dela vulkana. Nisi nikad video vulkan, pomisli. Niti ćeš ga ikad videti. Ovo brdo je kao čir. Ostavi na miru vulkane. Sad je kasno za vulkane. 4 On vrlo pažljivo pogleda preko leđa mrtvog konja, čula se brza vatra iza jednog kamena dole, daleko na padini, i on ču kako se meci mitraljeza zarivaju u konja. Krijući se iza konja otpuza do nje-govih stražnjih nogu i pogleda između njih i stene. Na padini, neposredno ispred njega, nalazila su se tri leša tu gde su i pala kad su fašisti pod zaštitom mitraljeske i puškomitraljeske vatre jurišali, a on i ostali osujetili napad bacajući i kotrljajući čiručne 411 granate. Bilo je još leše va na drugim stranama brda koje nije mogao videti. Nije bilo mrtvog prosto ra kojim bi napadači mogli da se približe vrhu i Sordo je znao da dogodi budu imali municije i granata, i dogodi bude imao bar četiri čoveka, neće ga nioći proterati odatle izuzev ako donesu minobacač. Nije znao da li su poslali nekoga po minobacača u Granhu. Možda i nisu, jer će sigurno, uskoro, doći avioni. Ima već četiri sata otkako je leteo tu-da izviđački avion. Ovo je brdo stvarno kao neki čir, pomisli Sordo, a mi smo njegov gnoj. Ali mnoge smo ubili kad su napravili tu glupost. Kako su samo mogli i pomisliti da će nas tako osvojiti? Oni imaju tako moćno naoružanje, da od samopouzdanja gube sva-ki zdrav smisao. On je jednom ručnom bombom ko-ja se kotrljala i odskakivala niz padinu, ubio mladog oficira koji je predvodio napad, dok su poginuli dolazili gore u trku. U žutom svetlu i sivom urlanju dima video je oficira kako se gnjura unapred baš tamo gde je sad ležao kao teški rasparan s vezan stare odeće, označavajući najdalju tačku do koje je napad stigao. Sordo pogleda na taj leš i on -da naniže na ostale. Oni su hrabri, ali glupi ljudi, pomisli on. Ali imaju toliko mozga da nas ne napadaju dok avioni ne stignu. Ukoliko, razume se, ne dovuku minobacač. Sa minobacačem bi bilo sasvim lako. Minobacač je normalna stvar i znao je da će svi umreti čim minobacač stigne, ali kad je pomislio na to da će doći avioni osećao se na tom brdu kao da je potpuno bez odeće, pa čak i bez kože. Ne može se čovek osećati više nego što se ja osećam, pomisli 187

412 on. U poređenju s tim je i oderan zec pokriven kao medved. Ali zašto da d ovlače avione? Mogu nas lako odavde izbaciti bacačem. Ali oni su ponosni na svoje avione i verovatno će ih dovesti. Isto kao što su bili gordi na s voja automatska oružja, zbog čega su i napravili onu ludost. Ali bez sumnje mora da su poslali po baca č.. Jedan od ljudi opali. Onda povuče zatvarač i brzo ponovo opali. "Štedi metke", reče Sordo. "Jedan kurvin sin je hteo da se privuče do onog tamo kamena", pokaza čovek. „Jesi li ga pogodio?" upita ga Sordo s mukom okre ćući glavu. „Misam", reče čovek. "Razbludnik se bacio una-zad." "Kurva nad kurvama to je Pilar", re će čovek koji je držao bradu u blatu., „Ta kur va zna da mi ovde ginemo." "Ona ne bi ovde bila ni od kakve koristi", reče Sordo. Čovek mu je to govorio pored uva na koje je čuo, pa nije morao da okreće glavu., „Šta bi ona mogla tu da uradi?" "Da napadne te kurve s leđia." "Quć va", reče Sordo., „Oni su se rasporedili oko čitavog brda. Kako bi mogla da ih napadne? Ima ih oko sto pedeset. A sad možda i više." *, „Ali kad bismo mogli da izdržimo do mraka", reče Hoakin. "1 kad bi Božić padao na Uskrs", re će čovek S bradom u blatu. 413 "1 kad bi tvoja tetka imala cojones onda bi bila tvoj stric", reče mu drugi., „Pošalji po tvoju Pasionariju. Samo nam ona može pomoći." "Ja ne verujem to o njenom sinu", reče Hoa-kin., „Ili, ako se on nalazi tamo, sigurno se sprema za avijatičara ili tako nešto." "Tamo se sakrio radi sigurnosti", reč mu čo vek. "Studira dijalektiku. Tvoja Pasionarija je bila tamo. Isto tako i Lister i Modesto i ostali. Onaj s čudnim imenom mi je to rekao." "1 treba da idu, i da u će i da se vrte da nam pomognu", re će Hoakin. "1 da nam sad pomognu", re će drugi čovek., „Neka nam sad pomognu sva ta glupa govna ruskih prevaranata." On opali i re će "Me cago en tal; opet ga promaših." "Štedi metke i ne pri čaj toliko, ina će ćeš vrlo ožedneti", reče Sordo., „Nema vode na ovom brdu.", „Drži ovo", reče mu čovek i okrenuvši se na stranu skide preko glave čaturicu koju je nosio obešenu o rame i dodade je Sordu., „Operi usta, sta -ri. Mora da si mnogo ožedneo zbog tih rana.", „Daj s vima", reče Sordo. "Onda ću ja prvi povući", reče vlasnik i povuče dobar gutljaj pre nego što predade kožnu čaturicu ostalima. "Sordo, kad misliš da će avioni naići?" upita ga čovek s bradom u blatu. "Svakog časa", reče Sordo., „Trebalo je da na-idiu već i pre." "Šta misliš, hoće li ti kurvini sinovi opet izvršiti napad?" \ 414 "Samo u slu čaju da avioni ne do điu." Smatrao je da nema potrebe da pri ča o bacaču Videće ionako kad baca č dođe. "Po onom žto smo juče videli sam Bog zna da oni imaju mnogo aviona." "Vrlo mnogo", reče Sordo. Glava ga je mnogo bolela, a ruka mu se ko či-la, tako da je svaki pokret izazivao gotovo nepod-nošljiv bol. On pogleda u svetlo, visoko, plavo nebo ranog leta, kad je 188

svojom zdravom rukom podigao kožnu vinsku čuturicu. Imao je pedeset i dve godine i bio je siguran da je poslednji put što gleda to nebo. On se uopšte nije plašio smrti, ali bio je besan što je uhvaćen na tom brdu koje je je\$Uno moglo da se iskoristi kao mesto za umiranje. Samo da smo mogli da uzmaknemo, pomisli. Da smo mogli da ih navedemo da krenu uz dugu dolinu, ili da smo mogli da se probijemo preko puta, bilo bi sve u redu. Ali on ovom čiru od brda. Moramo ga koristiti što bolje možemo, a dosad smo ga dobro i koristili. Da je znao koliko je ljudi u istoriji moralo da koristi jedno brdo samo da na njemu umre, ne bi ga to ništa razveselilo, jer u takvom trenutku ka-kav je on sad proži vjavao na ljude obično ništa više ne deluje ono što se drugima desilo pod sličnim okolnostima, kao što ženu, koja je udo vica sve-ga jedan dan, ne teži kad joj se kaže kako su i drug-gim ženama njihovi voljeni muževi umrli. Pa bilo da se plaši ili ne, čoveku je teško prihvatiti smrt. Sordo je bio prihvatio, ali je nije bilo slatko prihvatiti ni sa pedeset i dve godine i tri rane, pa čak i kad si ovako opkoljen na brdu. / M) 415 Šalio se s njome u sebi, ali je gledao nebo i udaljene planine, i gutao vino, i nije je želeo. Ako se mora umreti, mislio je, a jasno da se mora, onda mogu da umrem. Ali ja to mrzim. Umiranje nije ništa, on nije imao nikakvu predstavu o tom, niti se tog u duši plašio. Ali život je bio žito na padini brda što se talasa. Zivot je soko na nebu. Zivot je zemljani krčag vode u prašini vršidbe kad zrne vlje ispada, a slama leti. Zivot je konj između nogu i karabin uz jednu nogu i brdo, i dolina, i potok s drvećem duž obala i daleka pa-dina doline s brdima pozadi. Sordo vrati čuturu s vinom i klimnu glavom u znak zahvalnosti. On se nagnu napred i potapša mrtvog konja po leđima, tamo gde mu je cev puškomitraljeza oprljila kožu. Još uvek je osećao miris opaljene dlake. Mislio je kako je tu držao uzdrh-talog konja, dok su meci zviždali i prskali oko njih i iznad njih kao za vesa, i kako ga je pažljivo pro-strelio tačno u preseku unakrsnih linija između očiju i ušiju. Onda, kad se konj srušio pao je i on iza njegovih toplih, vlažnih leđia da bi stavio na nj oružje i otvorio vatru čim oni pođu gore. " Eras mucho caballo", reče on, što znači " ,Bio si sila od konja." El Sordo je sad ležao na zdravoj strani i gledao u nebo. Ležao je na gomili praznih čahura, glavu mu je štitila stena, a telo mu se nalazilo zaklo njeno konjem. Rane su mu se kočile i osećao je jak bol i bio je suviše umoran za svaki pokret. " Sta je s tobom, starče?" upita ga čovek do njega. " Ništa. Odmaram se malo." 416 i " Spavaj", reče drugi., ,Oni će nas probuditi kad dođu." Baš tada neko zavika sa podnožja padine. " Slušajte, banditi!" čuo se glas iza stena gde se nalazio najbliži puškomitraljez., ,Predajte se sad, pre nego što vas avioni raznesu na komadiće." " Šta on to kaže?" upita Sordo. Hoakin mu reče. Sordo se okrete na stranu i primakne se tako da je sad čučao ponovo iza puškomitraljeza. " Možda avioni i neće doći", reče on., ,Ne odgo varajte im i ne pucajte. Možda ćemo 189

ih navesti da nas ponovo napadnu." " Da ih malo vrediāmo?" reče čovek koji je is-pričao Hoakinu ono da je sin Pasionarije u Rusiji. " Ne", reče Sordo., „Daj mi tvoj veliki pištolj. - Ko ima veliki pištolj?" " Evo." " Daj mi ga", kle ćeći na kolenima on dohvati veliki Star pištolj kalibra 9 mm i ispali jedan hitac u zemlju pored mrtvog konja; pri čeka, i onda opa-li četiri puta u neravnomernim razmacima. Onda sačeka dok nije izbrojao šezdeset, i opali zadnji me -tak pravo u leš konja. Nasmeši se i vrati pištolj. " Napuni ga", prošapta " 4 s vi da držite jezik za zube i neka niko ne puca." " Bandidos!" povika glas iza stena. Na brdu je vladala t išina. " Bandidos! Predaj se pre nego što te raznese -mo na komadi će." " Zagrizaju", prošapta veselo Sordo. Kad je pogledao, jedan čovek je pomolio gla-vu iza stena. S brda nije niko pucao i glava se po27 Ernest Hemingvej, IV e^ IA 417 novo povuče. El Sordo je čekao posmatraju či, ali ništa više se nije des ilo. On okrete glavu i pogleda ostale koji su osmatrali svaki svoj sektor padine. Kad ih je pogledao, oni mu mahnuše glavom. " Neka se niko ne pomakne", prošapta on. " Sinovi kurvini", začu se opet glas iza stene. " Crvene svinje. Vi, što matere s ilujete. Vi, što pijete mleko otaca." Sordo se osmehnu. Čuo je uvrede koje su urla-li, okrenuvši zdravo uvo prema njima. Ovo je bolje nego aspirin, pomisli. Koliko ćemo ih na ovo uhva-titi? Mogu li zaista biti tako blesavi? Glas je ponovo umukao i tri minuta niti su šta čuli, niti su videli ikakav pokret. Onda se snajper diže iza stene koja je bila na stotinak metara dole na padini i opali. Metak pogodi u stenu i odbi se uz oštar fijuk. Onda Sordo vide kako jedan čovek, gotovo predvostručen, pretrča iz svog zaklona iza stena preko otvorenog zemljišta do mesta gde se, iza velikog kamena, nalazio puškomitraljez i gde je bio sakri ven snajper. On se gotovo zagnjuri iza kamena. Sordo pogleda unaokolo. Oni mu dadoše zn ak da nema nikakvog pokreta na drugim stranama padine. Sordo se zadovoljno nasmeši i zatrese gla -vom. Ovo je deset puta bolje od aspirina, pomisli on, i čekao je srećan kako samo lovac može da bude. Dole, u dnu padine, čovek koji je pretr čao od gomile kamenja do zaklona stene, razgovarao je sa snajperom. " Da li ti to veruješ?" " Ne znam", re će snajper. 418 " Bilo bi dosta logi čno", reče čovek, koji je bio oficir i zapovednik., „Opkoljeni su. Oni nemaju če-mu da se nadaju samo da umru." Snajper ne reče ništa. " Šta misliš?" upita ofic ir. 190

" Ništa", reče snajper. " Da li si video ikakav pokret otkako su se čuli pucnji?" " Nikakav, uopšte." Oficir pogleda na svoj ručni sat. Bilo je deset do tri. " Avioni su morali stići pre jednog sata", reče on. Baš tada upade i drugi oficir iza stene. Snajper se pomaže da mu napravi mesta. " Ti, Pako?", reče prvi oficir., "Kako ti ovo izgleda?" Drugi oficir se zapuha otrčevši uzbrdo od mesta gde se nalazio puškomitraljez. " Po mom mišljenju to je trik", reče on. " Ali ako nije? Kako smešni izgledamo čekajući ovde i opsedajući mrtve ljude.", " Mi smo već uradili nešto više nego smešno", reče drugi oficir., "Pogledajte tu padinu." On pogleda na padinu po kojoj su skoro do vrha ležali rasuti leševi. S mesta sa koga je on po smatrao vrh brda, video je rasuto kamenje, trbuh, isturene noge s potkovanim kopitama Sordovog konja i sveže blato nabacano kopanjem. " Šta je s bacačima?" upita drugi oficir. " Treba da budu ovde kroz jedan sat. Ako ne pre." " Onda da čekamo na njih. Već je bilo dosta gluposti." " 419 " Bandidos!" povika odjednom prvi oficir skočivši na noge i isturi vši glavu dobro iznad kame-na; vrh brda mu je izgledao bliži dok je tako uspravljen stajao., "Crvene svinje! Kukavice!" Drugi oficir pogleda snajpera i zatrese glavom. Snajper pogleda ustranu stisnutih usana. Prvi oficir je stajao držeći glavu sasvim iznad stene i ruku na dršku i pištolja. Grdio je i psovao sve one na vrhu brda. Ništa se ne desilo. Onda on iziđe iza stene i stade tu, posmatrajući brdo. " Pucajte, kukavice, ako ste živi", povika on., "Pucajte na čoveka koji nema straha ni od jednog crvenog koji je rođen iz utrobe velike kurve." Poslednja rečenica je bila suviše duga za vikanje, i kad je dovršio lice mu je bilo crveno i podnadulo. Drugi oficir, mršav, suncem opaljen čovek, mirnih očiju, tankih usta, s dugim usnama i čekinja-vih šupljih obraza, zatrese ponovo glavom. Onaj oficir koji je vikao izdao je naredjenje za prvi napad. Mladi poručnik koji je ležao mrtav na padini bio je najbolji prijatelj ovog drugog poručnika, Pa-ka Berenda, koji je slušao kako kapetan viče očigledno vrlo uzbuđen. " To su svinje koje su streljale moju sestru i majku", reče kapetan. Imao je crveno lice i plave brkove kao Britanac i nešto nije bilo u redu s njegovim očima. Kad si ih posmatrao činilo ti se kao da se polako usredsređuju. Onda povika " ,Crveni, kukavice!" i počeo opet da psuje. Stajao je sad potpuno izvan zaklona, i nišaneći pažljivo, pucao je iz pištolja u jednu metu koja se na vrhu brda videla, u mrtvog El Sordovog konja. 420 Metak diže nešto blata na petnaest metara ispod konja. Kapetan ponovo opali. Metak pogodi u stenu i izviznu dalje. Kapetan je stajao i posmatrao vrh brda. Poručnik Berendo je posmatrao leš onog drugog poručnika koji je ležao odmah ispod vrha. Snajper je gledao u zemlju ispred sebe. A onda pogleda u kapetana. 191

" Nema gore nikog ži vog", reče kapetan., "Ti", re će on snajperu " ,idi gore i vidi." Snajper je gledao u zemlju. Ne re će ništa. " Zar me ne čuješ?" povika mu kapetan. " Da, kapetane", re će snajper ne gledaju či ga. " Onda ustani i idi." Kapetan je još držao piš -tolj u ruci., " Čuješ li me?" JDa, kapetane. " " Zašto onda ne ideš?" " Ne mogu kapetane." " " Ti ne možeš?" Kapetan prisloni čoveku pištolj uz mrša va leđia., "Ti ne možeš?" " Mene je strah, kapetane", re će vojnik sa do stojanstvom. Poručnik Berendo, posmatraju či kapetanovo li-ce i njegove neobične oči, pomisli da će sad ubiti čoveka. " Kapetane Mora", re će on. " Poručniče Berendo?" ,>ložda je vojnik u pravu." " U pravu kad kaže da se plaši? U pra vu kad kaže da ne moze da iz vrši naređienje?" " Ne. Ali možda je u pra vu kad kaže da je to trik." " Oni su svi mrtvi", reče kapetan., "Zar ne čuje-te kad vam kažem da su oni s vi mrtvi?" " Mislite naši drugo vi na toj padini?" upita ga Berendo., "Slažem se." " " Pako", reče kapetan, ,ne budite budala. Zar smatrate da ste jedino vi voleli Huliana? Kažem vam da su crveni mrtvi. Pogledajte!" On ustade, onda stavi obe ruke navrh stene i podiže se gore, klekne nespretno i onda stade na noge. " Pucajte", povika on stojeći na sivoj granitnoj steni i mahnu obema rukama., "Pucajte! Ubijte me!" Na vrhu brda El Sordo je ležao iza mrt vog ko nja i cerio se. Kakav svet, pomisli on. Smejao se, pokušavajući da se uzdrži, jer bi ga od smejanja bolela ruka. " Crveni" vikao je glas odozdo., "Crvene ništa-rije. Pucajte. Ubijte me!" Sordo, kome su se grudi tresle, samo proviri is-pod konjskog podrepnika i vide kapetana kako sto ji navrh stene i maše rukama. Drugi ofic ir je sta-jao sa strane. Sordo ne mogade odvojiti pogled i zatrese glavom zadovoljno. " Pucajte u mene!" re će on tiho sebi., "Ubijte me!" Onda mu se ramena opet zatresoše. Smejanje mu je povređiivalo ruku i svaki put kad bi se na-smejao osećao je bol u glavi kao da će mu prsnuti. Ali ga ponovo uhvati smeh kao neki gr č. Kapetan Mora s iđie sa stene., "Da li mi sad verujete, Pako?" upita on Po ru čnika Berenda. " Ne", reče poručnik Berendo. 422 " Cojones!" re će kapetan., "Ovde su sami idioti i kukavice?" Snajper se ponovo pažlji vo sklonio iza stene i poru čnik Berendo je čučao iza njega. Kapetan, stojeći na otvorenom pored stene, po će da dobacuje pogrde onima na vrhu brda. Ne postdji jezik koji ima toliko psovki kao španski. U njemu postoje sve reči za prostakluka koji po stoje i na engleskom i pored toga još i reči i izrazi koji su u upotrebi samo u zemljama gde huljenje ide u korak s religijskom strogošću. Poručnik Be-rendo je bio vrlo pobožan katolik. A i snajper. Bi -li su karlisti iz Navare, i mada su obojica psovali i hulili kad su bili besni, ipak su smatrali da je to greh i redovno su se ispovedali. Dok su sad čučali iza stene, posmatrali kape-tana i slušali šta više, obojica su se

ograđivala od njega i od onog što je on go vorio. Nisu želeli da na sa vesti imaju takve reči onog dana kad im se može desiti da umru. Snajper je pomislio da takav način govora ne može da donese sreću. Tako govoriti o Devici ne donosi sreću. On govori gore nego crveni. Hulian je mrtav, razmišljao je poručnik Berendo. Mrtav na padini i to ovako lepog dana. A taj prljavog jezika stoji tu i hoće da navuče još više nesreće s vojim huljenjima Kapetan sad prestade da viče i okrete se poručniku Berendu. Oči su mu izgledale čudnije no ikad. "Pako", reče on zadovoljno "vi i ja ćemo poći gore." "Ne idem ja?" "Šta?" Kapetan opet iz vadi svoj pištolj. 423 Mrzim ljude koji stalno prete pištoljem, pomisli Berendo. Ne mogu da izdaju ni jedno naređenje a da se ne prihvate oružja. Verovatno vade pištolj i kad idu u klozet i naređuju sebi šta moraju da urade. "Ja ću ići ako mi naređujete. Ali uz protest", reče Berendo kapetanu. "Onda idem ja sam", reče kapetan., "Smrad ku-kavičluka je suviše jak." Držeći pištolj u desnoj ruci, koračao je uporno uz padinu. Berendo i snajper su ga posmatrali. Nije ni pokušavao da traži zaklon, gledao je pravo ispred sebe u stenje, mrtvog konja, sveže iskopano blato na vrhu brda. El Sordo je ležao iza konja, do stene, i posmatrao kako se kapetan krupnim koracima penje uz brdo. Samo jedan, pomisli on. Samo jednoga ćemo dobiti. Ali po tom kako govori mora da je neka caza maior. Gledaj samo kako ide. Gle, ži votinje. Gledaj kako korača. Taj je moj. Tog ću povesti na putovanje. Ovaj što sad nailazi i ići će na isto putovanje kao i ja. Hodi ovamo, družite putniče. Hodi, koračaj. Hodi, pravo ovamo. Hodi da dobiješ s voje. Hodi. Samo napred. Ne usporavaj. Hodi pravo ovamo. Hajde samo kao što ideš. Nemoj zastajati, obazirati se na one. Tako. Nemoj čak ni gledati dole. Produži samo s pogledom unapred. Gle, on ima brkove. Šta misliš? Pustio brkove, čovek saputnik. Kapetan je. Vidi mu rukave. Rekoh ja da je on caza maior. Ima lice Engleza. Gle. Crveno lice, plava kosa i plave oči. Kape nema, a brkovi su mu žuti. I plave oči. Bledo plave. Bledo plave oči i s njima 424 nešto nije u redu. Bledo plave oči koje ne gledaju pravo. Dovoljno je blizu. Suviše blizu. Da, družite sa-putniče. Evo ti, družite saputniče. On lagano pritisne obarač puškomitraljeza, a ovaj ga triput udari po ramenu neravnomernim podskakanjem koje proizvodi trzaj ovog automat-skog oružja na tri noge. Kapetan je potrbuše ležao na padini. Leva ruka je bila ispod njega. Desna ruka u kojoj je držao pištolj bila mu je ispružena ispred glave. Odozdo, sa svih strana padine, ponovo zapucaše prema vrhu brda. Čučajući iza stene, razmišljajući kako će sad, pod vatrom, pretrčati preko brisanog prostora, poručnik Berendo ču sa vrha brda, dubok, promukao glas El Sorda. "Bandidos!" čuo se glas., "Bandidos! Pucajte! Ubijte me!" Ležeći na vrhu brda, iza puškomitraljeza, El Sordo se tako smejao da su ga gradi boje i da mu se činilo da će mu glava prrsnuti. 193

" Bandidos", vikao je on zadovoljno., „Bandidos! Ubijte me!" Onda je zadovoljno mahao glavom. Imamo veliko društvo za putovanje, pomisli on. Spremao se da uhvati i drugog oficira puško mitraljezom kad napusti zaklon iza stene. Pre ili posle moraće da ga napusti. Sordo je znao da odan-de ne može da komanduje, i mislio je da će mu se pružiti dobra prilika da ga ubije. Baš u tom trenutku ostali na brdu začuše z vu-ke aviona. El Sordo ih nije čuo. On je nameštao puško mitraljez tako da vatrom može obuhvatiti donju ivicu stene i razmišljao je: kad ga primetim on će već trčati i mogu da ga promašim ako ne budem 3>až -ljiv. Moglo bi mi se desiti da celom čistinom pu-cam iza njega. Mora ću pomerati pušku za njim i ispred njega. Nastojaću da ga uhvatim još tamo na i vici stene, pa da je pomeram ispred njega. Onda oseti kako ga neko dodirnu po ramenu, okrenu se i vide sivo lice Hoakina, suvo od straha, i pogleda u pravcu u kom je on pokazivao prstom i vide ka-ko tri aviona nailaze. U tom trenutku poru čnik Berendo izbi iza ste-ne i pognute glave i zabacujući noge pretrča naniže, preko padine, do zaklona od stene, iza koje se na -lazio puškomitraljez. Sordo je posmatrao avione i uopšte ga nije ni video. " Pomozi mi da ovo izvučem odavde", reče on Hoakinu, i mladi ć izvuče puškomitraljez između ko-nja i stene. Avioni su ravnomerno dolazili. Leteli su u eša-lonu i svakog trenutka postajali su sve veći, a nji-hova buka sve jača. " Lezite na leđia i pucajte na njih", re će Sor-do., „Pucajte ispred njih kad nai điu." Posmatrao ih je čitavo vreme., „Cabrones! Hijos de puta!" govorio je on brzo. " Ignacio!" reče on., „Stavi puškomitraljez na ra-me mladiću. Ti!" reče Hoakinu., „Sedi tamo i ne miči se. Čučni. Niže. Ne. Još niže." On je ležao na leđiima i nišanio kako su a vioni nailazili. " Ti, Ignacio, drži mi ove tri nožice." One su se tresle na dečakovim leđiima, a cev puškomitraljeza se tresla od drhtanja tela koje Hoakin nije mogao 426 da savlada dok je klečao pognute glave i slušao hu -ku aviona koji su nailazili. Ignacio je ležao potrbuške, i dok je gledao go re na n ebo, posmatraju ći ih kako nailaze, skupi no žice obema rukama i učvrsti puškomitraljez. " Sagni glavu", reče on Hoakinu., „Pruži gla vu napred." " Pasionarija kaže:., Bolje je umreti na -" go vorio je Hoakin sebi, dok je zujanje motora posta-jalo sve bliže. Onda odjednom promeni i po će " „Zdravo Marijo, milosti puna, gospodin s tobom; blagoslovena si među ženama i blagoslo ven je plod utrobe tvoje, Isus. Sveta Marijo, majko božija, mo -li za nas grešnike sad i u času smrti naše, amen, Sveta Marijo, majko boži ja", poče on, onda se brzo seti, kad je zujanje postalo neizdržlji vo, i započe čin pokajanja " fi Bože moj, od s veg srca žalim što sam u vredio tebe koji zaslužuješ moju punu lju -bav." Onda mu pored ušiju počeše da praskaju eks -plozije i oseti vrelu cev na ramenu. Onda ponovo ću pucnjavu i uši mu zaglunuše od vatre iz cevi. Ignacio je čvrsto vukao nožice i osetio kako ga ce v peče po leđiima. Kroz huku aviona se sad za ću štek-tanje i on se više nije mogao da seti čina pokajanja. Jedino čega se sećao bilo je i u času smrti na-še. Amen. I u času smrti naše. Amen. I u času smrti naše. Amen. I u času. Amen. I u času. Amen. Svi ostali su pucali. Sad i u času smrti naše. Amen. Onda se kroz štektnje puškomitraljeza, ćuo zvižduk vazduha koji se prolamao i onda 194

se s crve-nocrnim treskom zemlja odvali ispod njegovih ko-lena i onda se zatalasa i pljusnu ga u lice i onda su blato i komadi ci stene padali svuda unaokolo, a Ignacio je ležao na njemu i puška je ležala na nje-mu. Ali nije bio mrtav, jer je opet čuo zviždanje i zemlja se uz tresak izmicala ispod njega. Onda se sve ponovi i zemlja mu se pomeri ispod trbuha i jedna strana od vrha brega se diže u vazduh i on-da pade polako i prekri ih na mestu gde su ležali. Avioni su nadletali triput i bombardovali vrh brda, ali od njih to niko nije znao. Onda su avioni mitraljirali vrh brda i otišli. Pošto su se poslednji put spustili nad brdo štekćući mitraljezom, prvi avion krenu naviše i napravi krug, a onda svi avioni učiniše to isto i krenuše ne više u ešalonu, nego u V formaciji i izgubiše se na nebu u pra vcu Segovije. Otvorivši snažnu vatru navrh brda, poručnik Berendo potera jednu patrolu do kratera koji je na-činila bomba i odakle su mogli baciti granate na vrh brda. Nije h teo ništa da reskira, jer je neko mogao biti ži v i sačekati ih u onoj guž vi gore i za-to on pre nego što iziđe iz kratera baci četiri gra-nate u mešavinu mrtvih konja, slomljenog i razbi-jenog kamenja i razrivene žuto prljave zemlje koja je smrdela na eksploziv i ode gore da sve izvidi. Gore na brdu nije niko bio ži v izuzev dečaka Hoakina, koji nije bio pri svesti i koji je ležao is-pod mrtvog Ignacijevog tela. Krv mu je curila iz nosa i ušiju. On nije ništa znao i ništa nije osećao otkako se iznenada naša o usred tutnjave kad je bomba eksplodirala sasvim blizu njega i dah mu zastao u telu, i poručnik Berendo se prekrsti i on-da mu opali metak u potiljak tako brzo i tako než -no, ako takav nagli pokret može uopšte da bude nežan, baš kao što je ranije El Sordo ubio konja. 428 \ ) Poručnik Berendo je stajao na vrhu i gledao na svoje mrtve na padini, i onda razgledao predeo gde su jahali pre nego što je Sordo na s vom riđiastom konju zaokrenuo ovamo. Razgledao je raspored tru-pa i onda je naredio da se dovedu konji poginulih i da se njihovi leševi privežu preko sedala tako da ih mogu poslati u La Granhu. " Uzmi i tog", re će on., ,Tog, s rukama na pu-škomitraljezu. To mora da je Sordo. Najstariji je i kod njega je puškomitraljez. Ne. Odsec i mu glavu i zavi je u pon čo." Razmišljao je jedan trenutak. "111, bolje, uzmite s ve glave. I onih dole na padini, i onih koje smo najpre našli. Pokupite puške i pišto -lje i stavite taj puškomitraljez na konja." Onda siđe dole gde je ležao poručnik koji i ubijen za vreme prvog napada. Gledao je u njf o ali ga nije dirao. 9,Quć cosa mas mala es la guerra", re će r, . sebi, što je značilo " ,Kako je r đia va stvar rat."" Onda se opet prekrstio i silazeći, nizbrd " vorio pet očenaša i pet zdra vomarije za pc . svog umrlog druga. Nije hteo da prisusflU. ša vanju svojih naredjenja. . r iz zatrese gla-d mu ruku Jo šta ono G 1 a v a XXVIII Aordan je jeo mda se n-gos. Kad su avioni otišli Robert Džord Mnogo. čuše da otpočinje pucnjava i njemu. o ho uraditi, i zajedno s njom srce ponovo poče da hi F011 8" Dve ma dizao se nad zadnjim bilom koje/ilar S sa P° 433 ninama, i avioni su postepeno postajali tri sve ma-nje mrlje na nebu. 195

" Verovatno su đavolski izbombardovali svoju sopstvenu konjicu, a nisu ni takli Sorda i družinu", reče Robert Džordan u sebi., „Prokleti a vioni, na mrtvo te zaplaše ali te ne ubiju." " Bitka se produža va", reče Primitivo slušajući snažnu pucnja vu. Trzao se na svaku eksploziju bom-be i lizao je svoje suve usne. " Zašto ne bi?" reče Robert Džordan., „Tak ve stvari nikog ne ubijaju." Onda se pucnjava potpuno utiša, i nije čuo vi-še ni pucnja. Hitac koji je poručnik Berendo opalio :z pištolja nije se dotle mogao čuti. Kad je pucnjava prvi put prestala, nije se na 6 osvrtao. Ali kako se tišina produža vala, osećanje cimL lne mu ispuni grudi. Onda ču kako prasnuše v ' 3, i srce mu na trenutak poskoči. Onda je o-mogat. bji0 mirno i tišina se produža vala, i znao to on p, sie Svršen00 nate u m a Q e iz iogora j donese limenu kofu puženog kariL |(j je čev}ne sa pečurkama, u bogatom so je smrdela >leba kožnu vinsku flašu> četiri tanjira, Gore na<etiri viijuške. Qna stade pored mesta TT 1* 1 .HoaKina, koi oružje j napuni d va tanjira za Agusti-pod mrtvog IOTJJ je zamenio Anselma kod puško-nosa i ušiju. de im hleba> od vrnu na flaši čep na-otkako se izi, a j najj jm (jve gaše vina. bomba ekspicn Jrdan je posmatrao kako se gipko zastao u telu, : rQj OSmatračnici, s džakom preko ra -da mu opali m"a jednoj ruci, i kako joj se podšiša-no, ako takav na suncu. On siđie i uze kofu i po nežan, baš kao 1Opne na poslednju stenu. 428 l " Šta je uradila a vijacija?" upita ona uplašenog pogleda. " Bombardovala Sorda." On je otvorio kofu i stavljao gulaš u tanjir. " Da U se još bore?" flNe. Svršeno je." " O", reče ona i ugrize se za usnu i pogleda po predelu. , Jemam apetita", reče Primitivo. „Jedi ipak", re će mu Robert Džordan. " Ne mogu da gutam hranu." " Popij malo ovoga, čoveče", reče Robert Džor-dan i dodade mu vinsku flašu., „Onda jedi." " To sa Sordom mi je odnelo svaki apetit", re-če Primitivo., „Jedi ti. Ja nemam volje." Marija mu priđie i stavi mu ruke oko vrata i poljubi ga. " Jedi, stari", re će ona., „Svako mora da se bri-ne o svojoj snazi." Primitivo se okrete od nje. On uze vinsku fla-Su i zabaci glavu i gutaše istrajno dok mu je vino curilo duboko u usta. Onda napuni tanjir iz kofe i po će da jede. Robert Džordan pogleda u Mariju i zatrese gla - vom. Ona sede pored njega i prebaci mu ruku preko ramena. Svako od njih je znalo šta ono drugo oseća i sedeli su tu, i Robert Džordan je jeo polako da bi uži vao u pečurkama i onda se ivgosvina i nisu govorili ni reči. Mnogo. 196

" Možeš ostati i o vde, guapa, ako ho uraditi, i joj on malo kasnije kad su pojeli svu bouks. Dve " Ne", reče ona. "Moram ići do Pilar ga sa P° 433 " Možeš ostati i o vde. Ne verujem da će se ma Šta sada desiti." " Ne. Moram ići do Pilar. Daje mi pouke.", "Šta ti to daje?" " Pouke." Ona mu se nasmeši i poljubi ga., "Zar nikad nis i čuo za verske pouke?" Ona pocrveni., "To je nešto slično." Ona ponovo porumeni., "Ali druk-čije." " Idi ti po svoje pouke", reče on i potapša je po glavi. Ona mu se ponovo nasmeši, a onda reče Primitivu " "Trebali ti nešto odozdo?" " Ništa, kćeri", reče on. Oni oboje videše da se još nije po vratio. " Salud, stari", reče mu ona., "Slušaj", reče Primitivo., "Ja se ne plašim smr -ti, ali pustiti ih onako same - " i glas mu se prekinu. " Nismo mogli da biramo", reče mu Robert Džordan. " Znam, ali svejedno." " Nismo mogli da biramo", ponovi Robert Džordan., "A ti guapa, idi po svoje pouke." Gledao je kako se spušta između stena. Ona sede i dugo je razmišljao i posmatrao predgorje. Primitivo mu je nešto govorio, ali on nije odgovarao. Bilo je toplo na suncu, ali on nije osećao - otu dok je tu sedeo i posmatrao padine brda 0 mrlje borova koje su se pružale uz naj višu bomu rošao je jedan sat i sunce mu je bilo da zastao u, , strane kad ih primeći kako dolaze idući da mu opai, ;ne> j on prinese dogled o čima. no, ako tak",3U izgledali maleni i s ićušni kad su se nežan, baš kahača pojavila na dugoj zelenoj padini 428 visokog brda. Ona je još četiri konjanika po čelo da se spušta rasturi vši se po širokom brdu, i onda kroz dogled vide dvoredu kolonu ljudi i konja ka-ko jašu ulazeći mu u vidokrug u punoj oštrini jas -noće. Dok ih je posmatrao oseti kako mu znoj cu-ri ispod pazuha i teče niz rebra. Jedan čovek je ja-hao na čelu kolone. Ona je naišlo još konjanika. Ona su naišli konji bez konjanika s teretima pri -vezanim o sedla. Ona dva jahača. Ona ranjenici koji su bili na konjima a uz njih su pešačili ljudL Ona još konjice kojom se završavala kolona. Robert Džordan ih vide kako jašu niz padinu i kako zamakoše u šumicu. Na toj daljini nije mogao videti teret na sedlu povezan u dugi pončo za-vezan na krajevima i na više mesta, koji se između dva glavna čvora naduo kao mahuna puna graška. Bio je prebačen preko sedla i vezan za remenje u-zengijom. A na vrhu sedla, duž njega, nalazio se drsko privezan puškomitraljez kojim se služio Sordo. Kod poručnika Berenda, koji je jahao na čelu kolone koja je imala isturenu pobočnicu i prethodnicu, nije bilo osećanja nadmenosti. Osećao je je-dino šupljinu koja nailazila posle akcije. Mislio je: odsecanje glave je varvarstvo. Ali dokaz i identifikacija su nužni. Imaću dosta neugodnosti zbog ovog već onakvog kakvo jeste, i ko zna? A ovo s glavama može im se dopasti. Ima ih kojima se o vakve stvari sviđaju. Možda će ih sve poslati u Burgos. To je varvarski. Avioni su bili muchos. Mnogo. Mnogo. Ali sve smo mi to i sami mogli uraditi, i gotovo bez gubitaka, s bacačem tipa Stouks. Dve

mazge koje bi nosile municiju i jedna mazga sa po 28 Ernest Henmigvej, IV 433 jednim bacačem sa svake strane tovarnog sedla. I još jedna mazga. Ne, d ve mazge, da nose municiju. Ostavi se toga, re će on sebi. Nije to više konjica, osta vi to. Ti tu sebi stvaraš armiju. Samo što ne tražiš brdski top. Onda je razmišljao o Hulianu, koji je poginuo na brdu, koji je sa d mrtav, tu, privezan i preba-čen preko konja u prvom odeljenju, i, dok je jahao niz mračnu borovu šumu, ostavivši sunčevu svetlost na planini, dok je sad jahao u mirnom mraku šume, počeo ponovo za njega da se moli. " Zdravo, sveta kraljice, majko milosti", počeo on., „Zivote, slasti i nado naša. Tebi šaljem naše uzdahe, žalosti i plač iz ove doline suza. -" Produžio je s molitvom; konjska kopita su tiho padala po borovim iglicama, a svetlost se probijala u mrljama između drveća, kao što se probija između stubova u katedrali i dok se molio on pogleda ispred sebe da vidi pobočnicu kako jaše između drveća. On izjaha iz šume na žuti put koji je vodio u La Granhu i konjska kopita digoše prašinu koja je lebdela nad njima dok su jahali. Ona prekri mrtva-ce koji su bili vezani za sedla sa licem nadole i ranjenike, a i oni koji su išli pored njih bili su u gustoj prašini. Tu ih baš Anselmo vide kako u prašini proja-haše pored njega. Brojao je mrtve i ranjene i prepoznao je Sordov puškomitraljez. Nije znao šta je u svežnju uviđenom u pončo koji je udario o sapi vođenog konja dok su se kožne uzengije njihale, ali kad je odlazeći kući naišao u mraku na brdo na kom se 434 Sordo borio, odmah je znao šta je dugi s vežanj u ponču sadržavao. U mraku nije mogao da prepozna ko se sve nalazio na brdu. Ali on je prebrojao one koji su tamo ležali, i onda se preko brda uputio ka Pablovom logoru. Idući po mraku, on je pun straha koji mu je ledio srce kad bi se setio kratera bombi i onog što je zatekao na brdu, potpuno i sključio svaku misao na sutrašnji dan. Išao je što je brže mogao da bi saopštio vesti. I dok je tako hodao, molio se za duše Sorda i svih iz njegove grupe. Molio se prvi put otkako je otpočeo pokret. " Najbolja, najmilostivija i najslađa devica", molio se on. Ali najzad nije mogao a da ne misli o sutrašnjem danu. Onda je mislio: ja ću tačno izvršavati ono što mi Ingles kaže, i izvršavaću onako kako mi kaže. Ali samo da budem blizu njega. Gospode, i da njegova uputstva budu što određienija jer nisam siguran da ću moći vladati sobom pod bombardovanjem iz aviona. Pomozi mi, o Gospode, da se sutra ponesem kao što dolikuje čoveku u njegovim poslednjim časovima. Pomozi mi, Gospode, da razumem tačno potrebe dana. Pomozi mi, o Gospode, da vladam pokretom svojih nogu, da ne pobegnem kad naiđe težak čas. Pomozi mi, o Gospode, da se ponašam kao čovek sutra, na dan bitke. Pošto tražim pomoć od tebe, podari mi je, jer znaš da je ne bih tražio da nije ozbiljno i nikad više ništa od tebe neću moliti. Idući tako sam po mraku osećao se mnogo bolje sad posle molitve, i bio je siguran da će se do 435 bro poneti. Spuštajući se sa planine on ponovo počeo da se moli za Sordove ljude i uskoro stiže do gornje straže gde ga Fernando zausta vi. 198

" Ja sam", reče on., „Anselmo." " Dobro", reče Fernando. " Ti znaš šta se desilo sa Sordom, stari?" upita Anselmo Fernanda dok su obojica stajali na ulazu procepa između stena u mraku. " Kako ne bih?" reče Fernando., „Pablo nam je ispričao." " Zar je bio gore?" " Kako da ne", reče Fernando tupo., „Otišao je Hufdo eim je konjica otišla." " Ispričao vam je -" " Ispričao nam je sve", reče Fernando., „Kakvi su varvari ti fašisti! Moramo dokrajčiti sa takvim varvarima u Španiji." On stade, pa onda gorko reče., „Nemaju ni trunke osećanja dostojanstva." Anselmo se nasmeši u mraku. Pre jednog sata ne bi mogao ni da zamisli da će se ikad više u životu nasmejati. Kako je čudan, pomisli on, taj Fernando. " Da", reče on Fernando., „Moramo ih naučiti. Moramo im oduzeti avione, automatsko oružje, tenkove, artiljeriju i naučiti ih dostojanstvu." " Tačno", reče Fernando., „Drago mi je da se slažeš." Anselmo ga je ostavio da stoji sam sa svojim dostojanstvom i sišao je do pećine. 436 Glava XXIX Anselmo zateče Roberta Džordana kako -sedi za drvenim stolom u pećini, a Pablo je sedeo preko puta njega. Između njih je stajala puna zdela vina i svaki od njih je imao čašu na stolu. Robert Džordan je držao beležnicu i olovku. Pilar i Marija su bile duboko u pećini i čovek ih nije mogao videti. Anselmo nije mogao da zna da žena zadržava devojku pozadi kako ne bi čula razgovor i smatrao je da je čudno što Pilar nije za stolom. Robert Džordan pogleda Anselma kad se prokuckao ispod ćebeta koje je visilo nad otvorom. Pablo je buljio pravo ispred sebe u sto. Pogled mu je bio prikovan na zdelu s vinom, ali je nije video, „Jolazim odozgo", reče Anselmo Robertu Džordanu. „JPablo nam je ispričao", reče Robert Džordan. „Jtfa brdu se nalazilo šest mrtvih", reče Anselmo., „Glave su im odneli. Bio sam tamo po mraku." Robert Džordan klimnu glavom. Pablo je sedeo i gledao u zdelu sa vinom i nije rekao ništa. Na licu mu nije bilo nikakvog izraza, a svojim malim svinjskim očima gledao je u zdelu s vinom kao da takvu stvar nije nikad ranije video. " Sedi", reče Robert Džordan Anselmu. Starac sede za sto, na jednu od stolica prekrivenih kožom, a Robert Džordan pruži ruku pod sto i diže gore flašu viskija koja je bila Sordov poklon. Bila je upola puna. Robert Džordan dohvati jednu čašu sa stola, nali u nju viskija, i gurnu je preko stola Anselmu. „JPopij to, stari", reče on. 437 Pablo diže pogled sa zdele s vinom i pogleda Anselma u lice dok je pio, zatim opet svrati pogled na zdelu s vinom. Dok je gutao viski, Anselmo oseti kako ga peče u nosu, u očima, u ustima, i onda oseti srećnu utešnu toplotu u stomaku. On obrisa usta nadlanicom. Onda pogleda u Roberta Džordana i reče " „Mo-gu li dobiti još jednu?" " Zašto da ne?" reče Robert Džordan i nali mu viskija iz flaše u čašu i ovog puta mu je 199

ne gurnu, nego je dodade. Sad nije osetio da ga pe će dok guta, ali se top-la ugodnost udvostručila. Na duh mu je delovalo dobro, kao sona injekcija što deluje na nekoga ko pati od velikog krvarenja. Starac opet pogleda na flašu. " Ostatak je za sutra", re će Robert Džordan., "Šta se deša va na putu, star će?" " Bilo je mnogo pokreta", re će Anselmo., "Pri-beležio sam sve kao što si mi pokazao. Ostavio sam jednoga da posmatra mesto mene i da beleži. Po-sle ću ja oti ći po izveštaj." " Jesi li video protivtenkovske topove? One na gumenim kolima, sa duga čkim cevima?" " Da", reče Anselmo., "Četiri kamiona su prošla putem. U s vakom od njih bili su takvi topovi i ce-vi su im bile prekrivene granama. U kamionu je sa svakim topom bilo po šest ljudi." " Četiri topa, kažeš?" upita ga Robert Džordan. " Četiri", reče Anselmo. Nije gledao u svoju har-tiju. " Kaži mi šta je još prolaz ilo putem." 438 Robert Džordan je beležio s ve što mu je Ansel -mo kazao da je pored njega prošlo putem. Pričao je od samog po četka, i redom, sa izvanrednim pam-ćenjem onih koji ne znaju ni da čitaju ni da pišu i dok je on go vorio Pablo zahvati još dvaput vina iz zdele. " Prošla je i konjica koja je išla u La Granhu sa planine gde se Sordo borio", produži Anselmo. Onda on ispri ča koliki je broj ranjenih koje je video, i broj mrtvih prebačenih preko sedla. " Bio je i jedan svežanj na sedlu za koji nisam znao šta je", reče on., "Ali sad znam - to su bile glave." On produži bez zausta vljanja., "To je bio eskadron konjice. Ostao im je samo jedan oficir. I to ne onaj koji je jutros bio ovde kad ste se vi nalazili pored puškomitraljeza. Onaj mora da je me -điu poginulim. Po rukavima sam video da su dvoji-ca od poginulih oficiri. Bili su privezani preko sed-la s licima nadole, ruke su im visile. A i El Sordovu mLquinu su privezali za sedlo na kom su bile na-tovarene glave. Cev je bila savijena. To je sve", za-vrši on. "JDosta je", re će Robert Džordan, i čašom za-hvati vina iz zdele., "Ko je osim tebe prelazio liniju i odlazio u Republiku?" " Andres i Eladio." " Koji je bolji od njih dvojice?" " Andres." " Koliko vremena mu treba da stigne odavde do Navacerade?" " Ako ništa ne nos i, bude predostrožan i ima sreće, za tri sata. Mi smo išli dužim, sigurnijim pu-tem jer smo nosili materijal." 439 " Je li to sigurno?" " No se, ne postoji ništa s igurno" " Ni kad si ti u pitanju?" " Ne" " 1XC. Onda je rešeno, pomisli Robert Džordan. Da je rekao da to može s igurno on da uradi,

sigurno bih njega poslao. " Andres može tamo da se probije isto kao i ti?" " Isto tako ili i bolje. On je mla đii." " Ali ovo na svaki način treba da stigne tamo." " Ako se ništa ne des i on će stići. Ako se desi, znači moglo se svakom desiti." " Napisaću izveštaj i poslaću ga po njemu", re-če Robert Džordan., ,Objasniću mu gde može da na-đie generala. Bi će u Estado Maior divizije." " Neće on to razumeti u vezi s divizijama?" re-če Anselmo., ,To je i mene uvek zbunjivalo. On tre-ba da zna ime ge nerala i da zna gde može da ga nađie." " Ali naći će ga u Estado Maior divizije." " Pa zar to nije neko mesto?" " Pa dabome da jeste, star će", Robert Džordan strplji vo objasni., ,Ali to je mesto koje general oda-bere. To je mesto gde ee biti njegov štab za vreme bitke." " Gde je to onda?" Anselmo je bio umoran i umor ga je zaglupio. A i re či kao što su brigade, divizije, armijski korpusi, zbunjivale su ga. Najpre su postojale kolone, onda pukovi, onda brigade. A sad su postojale i brigade i divizije. Nije razume-vao. Mesto je mesto. " Slušaj polako, stari", reče Robert Džordan. Znao je, ako ga Anselmo ne sh vati da neće nikad 440 biti u stanju ni Andresu da objasni., ,Estado Maior divizije je mesto koje će general odabrati da tamo postavi svoju organizaciju za komandovanje. On ko-manduje divizijom koja ima dve brigade. Ja ne znam gde se to mesto nalazi jer nisam bio kad ga je odabirao. Verovatno će to biti neka pe ćina ili rov, zaklon, i sve će se žice sticati u njemu. Andres mora da traži generala i Estado Ma ior divizije. On ovo mora da preda generalu ili na čelniku štaba, ili jednom drugom eije ću ime zapisati. Jedan od njih će sigurno biti tamo, čak ako su ostali i otišli da vrše inspekciju priprema za napad. Razumeš li?" " Onda idi po Andresa, a ja ću to sad napisati i zape ćatiti ovim pečatom." On mu pokaza mali okrugli gumeni pe ćat s drvenom pozadinom u kom su urezana slova S. I. M. i okruglim limom oblože -ni jastučić za mastilo, koji je nosio u džepu, a koji nije bio veći od novčića od pedeset centi., ,Ovaj pečat će poštovati. Dovedi sad Andresa i ja ću mu objasniti. On mora brzo da krene, ali prvo mora da shvati." " Razumeće i on kad sam ja shvatio. Ali moraš dobro da mu objasniš. To o štabo vima i divizijama je tajna za mene. Ja sam tamo odlazio uvek kao u neka određiena mesta, kao u kuće. U Navaceradi ko-manda je bila smeštena u jedan stari hotel. U G va-darami u jednoj ku ći sa vrtom." " Kod ovog generala to će biti neko mesto sas-vim uz front", re će Robert Džordan., ,Biće ispod zemlje, da bi bilo zaštićeno od avijacije. Andres će ga, raspituju ći se, lako naći. Ako bude znao šta da 441 pita. Moraće samo da pokaže šta sam napisao. Ali pronađii ga, jer ovo mora brzo tamo da stigne." Anselmo iziđie provlačeći se ispod obešenog će-beta. P.obert Džordan poče da piše u svesku. " Slušaj Ingles", reče Pablo još uvek gledajući u zdelu s vinom. " Sad pišem", reče Robert Džordan ne dižući pogled. 201

" Slušaj Ingles", Pablo je go vorio direktno zde-li sa vinom., ,Nema potrebe da se obeshrabruješ što se tiče te stvari. I bez Sorda imamo mi dosta ljudi i da pobijemo stražare i da dignemo most u vazduh." " Dobro", reče Robert Džordan ne prestajući da piše. " Mnogo", reče Pablo., ,Mnogo sam se divio tvojoj sposobnosti rasuđivanja danas, Ingles", reče Pablo zdeli sa vinom., ,Ja mislim da ti imaš mnogo picardie. Promućurniji si od mene. Imam poverenja u tebe." Koncentrišući se na izveštaj Golcu, pokušava-jući da ga sastavi sa što manjim brojem reči i da ga učini apsolutno ubedljivim, nastojeći da ga sas-tavi tako da se napad apsolutno odloži, a ipak da ih ubedi da on to ne radi zbog nekog ličnog straha, usled opasnosti svoje misije, već da želi da im do -stavi sve činjenice, Robert Džordan jedva da je na-pola slušao. " Ingles", Pablo reče. ;,Pišem", reče mu Robert Džordan ne dižući pogled. Verovatno bi trebalo da pošaljem d ve kopije, pomisli on. Ali ako pošaljem, nećemo imati dovolj442 no ljudi da dignemo most u vazduh, ako budemo morali da ga dignemo. Šta ja znam zašto je taj napad potreban? Možda samo da se zadrži napad. Možda žele da pri vuku te trupe s nekog drugog me-sta. Možda ga vrše samo da bi ih naterali da po vuku avione sa severa. Možda zbog toga. Možda i ne oče-kuju uspeh. Šta znam ja o tome? O vo je moj iz-veštaj Golcu. I ja ne dižem most dok napad ne ot -počne. Naređenije koje imam jasno je, i ako se na-pad odloži, ja ne dižem most u vazduh. Ali moram zadržati o vde dovoljno ljudi, onaj najosnovniji mi-nimum, da bih izvršio naređenje. " Šta kažeš?" upita on Pabla. ,J)a imam poverenja u tebe, Ingl ćs", Pablo se još više obraćao zdeli sa vinom. Čoveče. Voleo bih i ja da ga imam, pomisli Ro-berth Džordan. On produži da piše. Glava XXX Tako, sad je bilo ura đieno sve što je te noći imalo da se uradi. Sva naređenija su izdata. Svako je tačno znao šta ima da radi sutra ujutru. Ima već tri sata kako je Andres otišao. Do toga će doći u svitanje ili neće ni doći. Verujem da ho će, reče u sebi Robert Džordan, vraćajući se sa gornjeg stra-žarskog mesta gde je išao da razgo vara sa Primi-tivom. Golc vrši napad, ali ni on nema vlast da ga ne izvrši. Dozvola da se napad ne izvrši moraće doći iz Madrida. A svi su izgledi da tamo ne će nikoga 443 moći da probude, a ako ih probude bi će suviše pos-pani za razmišljanje. Trebalo je već i ranije da pošaljem Golcu obaveštenje o pripremama koje vrše za odbijanje napada, ali kako da pošaljem obave-štenje o nečem što se još nije dogodilo? S ve do pred mrak nisu ništa prebac ivali. Nisu hteli da vr-še nikakav pokret po drumu da ih ne bi primetila avijacija. A šta je sa njihovom avijacijom? S tom fašističkom avijacijom? Našima je to sigurno bila opomena. Ali su fa-šisti možda samo zavaravali njome da bi izvršili drugu ofanz ivu dole preko Gvadalahre. Verovalo se da su tamo u Soriju koncentrisane italijanske trupe, a i u Sigvenci, pored onih koje su vršile ope-racije na severu. Ali ipak oni nemaju dovoljno ni trupa ni materijala da vrše istovremeno dve veće ofanzive. To je nemoguće; zato je ovo, možda, na-prosto zavaravanje. Ali mi znamo koliku vojsku su Italijani iskrcali prošlog i pretprošlog meseca u Kadizu. 202

Uvek po-stoji mogućnost da ponovo pokušaju kod G vadala-hare, ne onako glupo kao ranije, već da se spuste u tri pravca, prošire i probiju duž pruge ka zapadnoj strani platoa. Postoji na čin da to valjano izvrše. Hans mu je pokazao. Prvi put su napravili mnogo grešaka. Čitava zamisao bila je nepravilna. U ar-gandskoj ofanzivi, prema putu MadridValencija, nisu uopšte upotreбили trape koje su upotreбили kod G vadalahare. Zašto oba prodora nisu izvršili isto -vremeno? Zašto? Zašto? Kad ćemo znati zašto? A mi smo ih ipak oba puta zaustavili istim je-dinicama. Ne bismo ih mogli nikad zaustaviti da su vršili isto vreme oba prodora. Ne brini se, reče 444 on sebi. Pogledaj na čuda koja su se desila pre toga. Ili ćeš morati da digneš taj most sutra ujutru, ili ne ćeš morati. Ali nemoj tu da se za varavaš da ga nećeš morati uopšte da digneš. Dići ćeš ga pre ili posle. Ili ako ne bude baš taj most, biće drugi. Ne reša vaš ti šta treba da se radi. Ti postupaš prema naređenjima. Izvršavaj ih, nastoj da van tog okvira ne misliš. Naređenje u vezi s tim je vrlo jasno. Suviše jasno. Ali ne treba ni da se brineš ni da se plašiš. Jer ako sebi doz voliš luksuz da se plašiš, taj strah će zaraziti one s kojima moraš da radiš. Ali ta stvar s glavama je baš nešto onako, reče on u sebi. I starac sam da natrapa na njih na vrh brda! Kako bi ti se svidelo da si ti tako natrapao na njih? To je ostavilo utisak na tebe, a? Da, to te je uzbudilo, Džord ane. Danas si imao više takvih utisaka. Ali ponašao si se dobro. Dosad si se do bro ponašao. Vrlo dobro se ponašao za jednog lektora špan -skog jezika na univerzitetu u Montani, šalio se sa samim sobom. Vrlo dobro. Ali nemoj zamišljati da s i nešto naročito. Nisi ti odmakao daleko u tom za-natu. Seti se samo Durana, koji nije imao nikakvog vojnog obrazovanja i koji je bio kompozitor i grad-ska danguba pre pokreta, a sad je đavolski dobar general i zapoveda brigadom. Duranu je sve bilo prosto i lako da shvati, kao šah detetu koje za nj ima sklonosti. A ti si čitao o ratnoj veštini i stu -dirao je stalno, od detinjstva, počeo si još s dedom o američkom građanskom ratu. Samo što ga je de-da stalno nazivao rat pobunjenika. Ali u pore đie-nju sa Duranom ti si dobar, normalan šahista 445 prema talentovanom detetu. O, Duran. Lepo bi bilo ponovo videti Durana. Videće ga u Gajlordu posle ovoga. Da. Kad svrši s ovim. Vidiš kako se dobro ponaša? Videću ga u Gajlordu, reče on sebi, kad se ovo svrši. Nemoj se šaliti sa sami m sobom, reče on. Iz-vrši sve savršeno dobro. Hladno. Bez za varavanja. Nećeš više nikad videti Durana i to nije ni važno. Ali ne valja ni tako, reče on sebi. Nemoj sebi dozvoljavati ni takve krajnosti. Šta će ti i ta herojska rezignacija. Nisu nam potrebni u ovim planinama ni gra điani puni heroj-ske rezignacije. Deda ti se borio četiri godine u na-šem građanskom ratu, a tebi se tek prva bliži kraju. Imaš pred sobom još mnogo vremena i vrlo si po-godan za taj posao. A sad imaš i Mariju. Zašto da dobiješ s ve? Ne treba da brineš. Šta znači jedna čarka između grupe gerilaca i eskadrona konjice? To nije ništa. Pa šta je s tim ako su uzeli glave? Ima li to ikakvog značaja? Uopšte nikakvog. Indijanci su uvek vršili skalpiranje dok je de -da bio u Fort Kerniju posle rata. Sećaš li se kabi neta u očevoj kancelariji gde su vrhovi strela leža-li rašireni po polici, a ratni su kalpaci s perjanica-ma od orlovskog perja udenutog koso visili na zidu, gde je mirisalo na sare i košulje od jelenske kože sušene na dimu i gde si pipao mokasine 203

ukrašene zrcima? Sećaš li se velikog luka za bizone koji je stajao naslonjen u uglu kabineta i dvaju tobolaca sa lovačkim i ratni čkim strelama, i kako si se osećao kad si rukom obuhvatio jedan svežanj strela? Seti se takvog nečeg. Seti se ne čeg stvarnog i praktičnog. Seti se dedove sablje, svetle i dobro na446 mazane, u oštećenim koricama i dede kako ti poka-zuje oštricu istanjenu jer je često bila kod oštra -ča. Seti se dedinog pištolja marke Smit i Veson. Bio je samo na jedan metak; oficirski, kalibra 0,32 i nije imao osigurač. A okidač mu se lakše i slađie povlačio nego na ijednom pištolju koji s i imao, i uvek je bio dobro namazan i cev je uvek bila čista, mada su joj svi žlebovi bili izlizani, i smeđii metal cevi i cilindra bio je sasvim izglaćan od kožne fut -role. Držao ga je u futrolu na čijem je preklopu bila oznaka SAD, u fijoci, u kabinetu zajedno sa pribo-rom za čišćenje i s dvesta metaka. Kartonske kuti-jice su bile uvijene i brižljivo vezane navoštenim konopcem. Mogao si uzeti pištolj iz fijoke i držati ga., „Ru -kuj njime slobodno“, govorio bi deda. Ali se njim nisi igrao, jer je to bilo ozbiljno oružje. Jednom si pitao dedu je li njim koga ubio i on je rekao, „Da.“ Onda si ti rekao „Kad, deda?“ a on ti je rekao „U ratu pobune, i docnije.“ Ti si rekao „Hoćeš li mi pričati o tom, deda?“ A on je rekao „Ne volim da pri čam o tom, Ro-berte.“ A onda, kad ti se otac ubio tim pištoljem, i ti s i došao iz škole kući i oni su ga već sahranili, či-novnik ti ga je posle izvršenog uviđajaja vratio govo-reći „Bobe, mislim da bi želeo da sačuvaš taj piš -tolj. Morao bih da ga zadržim, ali ja znam da ga je tvoj otac mnogo voleo, jer ga je njegov otac nosio za celo vreme rata, i ovde kad je došao s konjicom, i još je o vo đavolski dobro oružje. Nos io sam ga 447 danas napolje i probao. Puca samo jedanput, ali odli čno gađia.“ Ostavio je pištolj natrag u fijoku, u kabinetu, gde mu je i bilo mesto, ali onda ga je idućeg dana izvadio ponovo i zajedno sa Čabom je odjahao do na vrh planine, iznad Red Lodža, tamo gde se iznad klisure i preko platoa Ber Tut gradio put za Kuk Siti, pa naviše gde je vazduh vrlo razređien i gde na brdima i leti ima snega i tu su se zaustavili pored jezera koje je, kako se govorilo, trista metara du-boko i tamnozeleno, i Čab tu zaustavi dva konja, a on se pope na stenu i nagnu se i vide svoje lice u mirnoj vodi, i vide sebe kako drži pištolj, i onda ga, držeći ga za cev, ispusti, i vide kako tone pra-veći mehuriće dok nije bio mali kao privesak na sa-tu, dole u bistroj vodi, a onda ga izgubi iz vida. On-da se vratio sa stene, usko čio u sedlo i staru Besi tako jako podbo mamuzama da je po čela da se ba-ca kao stari de čji konj za ljuljanje. Propela se ne-koliko puta pored obale jezera i čim se malo urazu-mila vratili su se natrag stazom. " Ja znam zašto si ti uradio to sa starim pišto ljem, Bobe", reee Čab., „Onda ne moramo da razgo varamo o tom“, rekao je on. Oni nisu o tom nikad više razgo varali i tako je završilo dedino oruž je, osim sablje. Sablju je još uvek držao u s vom sanduku u Misuli sa svojim os-talim stvarima. Pitam se samo šta bi deda mislio o o voj situa-ciji, pomisli on. Deda je bio đavolski dobar vojnik, svako je to tvrdio. Govorilo se da je on onog dana bio sa Klasterom da ne bi dozvolio da ga onoliko namagar če. Kako je mogao da ne vidi dim i praši 448 ' > -\ nu od svih onih logora dole, u dragi, duž Litl Big 204

Horna, osim ako nije bilo guste jutarnje magle? A nije bilo nikakve magle. Hteo bih da je sad ovde deda umesto mene. Pa, možda ćemo do sutra uveče biti svi zajedno. Kad bi postojala neka tako prokleta glupa stvar kao što je ži vot posle smrti, u šta ja ne verujem, želeo bih da razgo varam s njim. Jer ima mnogo stvari koje bih želeo da znam. Sad imam pravo da ga pitam pošto sam i sam morao da radim iste stvari. Verujem, sad ne bi imao ništa proti v da ga pitam. Ranije nisam imao pravo da ga pitam. Shva-tam zašto nije hteo da mi priča o tom - nije me poznavao. Ali sad verujem da bismo se dobro sla-gali. Voleo bih sad da mogu da razgovaram s njim i da potražim sa vet od njega. Do đavola, čak i bez saveta, voleo bih prosto da pri čam s njim. Sramo-ta je što postoji taka v skok u vremenu koji može da razd voji ljude kao što smo nas dvojica. Onda, dok je mislio, shvati da bi, ako postoji takva stvar kao što je ponovni sastanak, i on i de-da bili strašno zbunjeni prisustvom oca. Svako ima pravo da ono uradi, pomisli on. Ali to nije dobro. Ja to razumem, ali ne odobravam. Za tako nešto se kaže lache. Ali, da li ti to stvarno razumeš? St varno. Razumem, ali. Da, ali morao bi biti stra-hovito obuzet sobom pa da u činiš tako nešto. Do đavola, baš bih voleo da je deda ovde, po misli. Bar na sat. Ovo malo što imam u sebi, možda mi je poslao preko onoga koji je zloupotrebio oruž -je. Možda je to jedina veza između nas. Ali do đia-vola s tim. Zaista do đavola, ali voleo bih da vre-menski razmak nije bio tako veliki i da me je on 29 Ernest Hemlmgvej, IV 449 naučio onom što o vaj drugi nij e nikad dospeo. A da nije strah, koji se mora proži veti, savladati i os-loboditi ga se najzad u toku četiri godine rata i u borbama s Indijancima, mada u tim borbama u-glavnom nije bilo naro čito strašno, - da nije taj strah na činio od onog drugog cobarda, kao što se gotovo redovno dešava kod boraca s bikovima u drugoj generaciji? Neću nikad zaboraviti kako mi je bilo mu čno kad sam prvi put saznao da je on jedan cobarde. Da, reci to na engleskom. Kukavica. Lakše ti je kad to izgo voriš, a i ne vredi upotrebljavati strane iz-raise o ku čkinom sinu. Pa ipak on nije ku čkin sin. Bio je prosto kukavica i to je najgora nesre ča koja čoveku može da se desi. Jer da nije bio kukavica, on bi se odupro toj ženi i ne bi doz volio da ga gnjavi. Zanima me kakav bih ja bio da se on oženio drugom nekom ženom? To nećeš nikad saznati, po -misli on, i nasmeši se. Možda je njena s vojeglavost dopunjavala ono što je u njemu nedostajalo. A ti. Primiri se. Ne govori o dobrom soju i sli čnim stva-rima dok ne pro đieš kroz ono sutrašnje. Nemoj se hvaliti suviše rano. Nemoj se uopšte h valiti. Vide-ćemo sutra kakvog si soja. Ali ponovo poče da misli o dedi. " Džordž Kaster nije bio inteligentan komandant konjice, Roberte", go vorio mu je deda., „Nije bio čak ni inteligentan čovek." Sećao se kako j e bio ljut kad je deda to rekao, ljut što ima nekog ko tako go vori o toj figuri koju je on video na staroj Anhojzer-Bušovoj litografiji na zidu igračnice u Red Lodžu, u košulji od jelen 450 ske kože, zlatnih leprša vih kovrdža, kako stoji na brdu držeći revolver - dok je Sijui opkoljavaju. " Imao je sposobnosti da se uvali u neprilike i da se iz njih izvuče", produžio je deda " 205

,a na Litl Big Hornu upao je, ali se nije mogao izvuci." " Ali Fil Šeridan je bio inteligentan čovek, a i Džeb Stjuart. Ali Džon Mosbi je bio najbolji koman-dant konjice koji je ikad postojao." Među svojim stvarima u koferu u Misuli imao je jedno pismo koje je Fil Šeridan uputio Kili d Hors Kilpatriku, u kome kaže da je njego v deda bolji komandant neredovne konjice nego sam Džon Mosbi. Trebalo je da ispri čam Golcu o dedi, pomisli on. Mada mora da nije nikad ni čuo za njega. Vero-vatno nije čuo ni za Džona Mosbija. Britanc i su svi čuli za njih jer su morali da u če o našem građan-skom ratu više nego s vet na kontinentu. Karkov kaže da posle ovoga mogu i či na Lenjinov institut u Moskvu, ako budem želeo. Kaže da mogu da se upišem u vojnu akademiju Crvene armije, ako že -lim. Zanima me šta bi deda o tom mislio? Deda, koji svesno nikad u svom životu nije seo za isti sto sa jednim demokratom. No ja znam da ne želim da budem vojnik, po-misli on. To znam. Dakle, to otpada. Ja samo želim da dobijemo o vaj rat. Ja smatram da su stvarno do-bri vojnici zaista za malo šta drugo dobri, pomisli. To je očigledno netačno. Pogledaj Napoleona i Velingtona. Vrlo si glup večeras, pomisli. Obično mu je razmišljanje najbolje društ vo, bilo je i večeras dok je razmišljao o dedi. Ali raz-mišljanje o ocu ga je pomerilo. On je razume vao 451 oca i opraštao mu s ve i saž aljevao ga, ali ga se sti-deo. Bolje je uopšte da ne misliš, reče on sebi. Usko ro ćeš biti s Marijom i nećeš uopšte morati da mi-sliš. To je najbolje sad kad je s ve predviđeno. Kad si se uporno koncentrisao na nešto što ne možeš za -ustaviti i mozak ti juri kao kolo nad kojim nema težine. Bolje da ne misliš. Ali da pretpostavimo, pomisli on. Da pretposta-vimo: avioni su došli, bacali bombe, pogodili protiv-tenkovske topove i digli, do đavola, sve položaje u vazduh i onda se dokotrljaju stari tenkovi brdom, ma koje da je, a stari Golc grune sa svojim pijani-cama, clochardima, skitnicama, fanaticima i hero jima koji sa činjavaju Četnaestu brigadu, a ja znam da su Duranovi ljudi u drugoj Golcovojoj brigadi dobri, i onda evo nas do sutra uveče u Se-goviji. Da. Samo ti tako pretpostavljalj, govorio je on sebi. A ja ču za La Granhu, re če on sebi. Ali ti ćeš morati da digneš most u vazduh, sinu mu odjed-nom. Nema odlaganja. Jer baš onako kako si ti za trenutak zamišljao, baš tako izgledaju mogućnosti za napad onima koji su izdali nare đenje. Da, mora-ćeš dići most u vazduh, znao je on odista. Ma šta se des ilo sa Andresom nije važno. Silazeći stazom dole po mraku, sam sa ose ča-njem da je uradio sve što je imao da uradi za slede-ća četiri sata, i sa izvesnim samouverenjem koje je došlo kao posledica razmišljanja o konkretnim st va-rima on prihvati saznanje da ee sigurno morati da digne most gotovo kao neko olakšanje. 452 Neizvesnost, proMreno ose čanje te neizvesnosti, kao kad, zbog nekog nesporazuma oko datuma, čo-vek ne zna hoće li mu zvanice sigurno doći na pro slavu, to osećanje, koje je stalno imao otkako je otkupio Andresa sa izveštajem Golcu, sad je pot-puno nestalo. Bio je sad siguran da će se proslava održati. Mnogo je bolje biti siguran, pomisli. Glava XXXI 206

Tako, sad su ponovo zajedno u džaku i kasna je noć. Marija leži pripijena uz njega i on oseća du-gu glatkoću njenih butina uz svoje, i njene grudi kao dva mala brda koja se dižu na drugoj ravnicu na kojoj se nalazi vrelo, a udaljeni predeo iza brda bila je dolina njenog grla na kome su po čivale njegove usne. Ležao je vrlo miran i razmišljao je, a ona ga rukom milovala po glavi. "Roberto", re će Marija vrlo tiho i poljubi ga., "Stid me je. Ne bih htela da te razočaram, ali osećam veliku ranjavost i bol. Ne verujem da mogu da ti valjam." " Uvek postoji velika ranjavost i mnogo bola", re će on., "Ne, zečiću. Nije to ništa. Nećemo raditi ništa što st vara bol." " Ne radi se o tom. Nego mi je žao što ne mogu da te primim onako kako želim." " To nije važno. To je prolazna stvar. Mi smo zajedno kad ležimo zajedno." 453 " Ba, aii mene je sramota. Čini mi se da je to odonda kad su one stvari radili sa mnom. A ne sad od tebe." " Nemoj da govorimo o tome." " Ni ja ne želim. Sm atrala sam da ne smem da te разо čaram sad, no čas, i zato sam tražila da se oprava vdam." Slušaj, zečiću", reče on., "Sve te stvari prođiu i onda nema nikakvog problema." Ali je mislio, baš nemam sreće ovu poslednju noc. Onda se postidi i re će " ,Lezi sasvim uz me, zečiću. Ja volim isto toliko da te osećam uz se kao i ono drugo." " Jako me je stid, jer sam mislila da bi no čas možda bilo kao gore u brdima, kad smo silazili od El Sorda." " Que va", reče joj on., "Ne može onako biti s va-ki dan. Ja volim ovako isto kao i onako." Slaga on otklanjajući razočarenje., "Ležaćemo ovde mirno zajedno i spavati. Hajde da pričamo. Vrlo malo te poznajem po pričanju." " Hoćeš li da razgovaramo o sutrašnjem danu i o tvojim poslu? Volela bih da se razumem u tvoj posao." " Ne", reče on i opusti se potpuno dužinom dža -ka i ležao je sad mirno s obrazom na njenom rame-nu i levom rukom pod njenom glavom., "Najpametnije je ne govoriti o sutrašnjem danu, niti o onom što se danas desilo. Tako nećemo govoriti o gubici-ma, a ono što moramo sutra da uradimo, uradićemo. Ti se ne plašiš?" " Que va", reče ona., "Ja se uvek plašim. Ali sad toliko mislim na tebe da se ne plašim za sebe." 454 "Ne treba, zečiću. Prošao sam ja kroz mnoge stvari. I gore od ove", slaga on. Onda odjednom, predajući se nečem, raskoši odlaženja u nerealno, on reče " ,Da pričamo o Ma-dridu i o nama u Madridu." " Dobro", reče ona., "O, Roberto žao mi je što sam te noćas razočarala. Mogu li nešto drugo da uradim za tebe?" On je pomilovao po glavi i poljubi je i onda leže uz nju i opusti se pored nje, osluškujući tišinu noći. " Možeš sa mnom da pričaš o Madridu", reče on i pomisli: sa čuvaću suvišak za sutra. Biće mi sav potreban za sutra. Nema borovih iglica kojima je to toliko potrebno koliko će meni trebati sutra. Ko je ono u Bibliji baca seme na zemlju? Onan. Kako je to Onan radio? pomisli on. Ne sećam se da sam ikad više slušao o Onanu. On se nasmeši u mraku. 207

Onda se predade ponovo i skliznu u to, osećajući razbludnost podavanja nerealnosti, što je bilo slično seksualnom doživljaju u snu kad nema ni kakve kontrole, samo uživanje u doživljaju. " Ljubljena moja", reče on i poljubi je., "Slušaj. Prošle noći sam razmišljao o Madridu i mislio sam kako ću, kad budem tamo, tebe ostaviti u hotelu, a ja ću otići da posetim svet u hotelu gde su Rusi. Ali to nije tačno. Ne bih te ostavio ni u kom hotelu." "Zašto ne?" "Jer hoću da se staram o tebi. Neću nikad da te napustim. Otići ću s tobom u Seguridad da dođem do 455 bijem dokumenta. Onda ću početi s tobom da kupimo potrebne haljine." " Ne treba mi ih mnogo. I ja ih mogu kupiti.", "Ne, ima ih mnogo i ja ću ih zajedno i kupićemo lepe haljine i ti ćeš u njima biti lepa." " Ja bih više volela da ostanemo u hotelu, a da pošaljemo nekoga da kupi haljine. Gde se nalazi hotel?" " Na trgu del Kaljao. Provodićemo mnogo vremena u toj sobi u hotelu. U njoj se nalazi prostran krevet sa čistim čaršavima i u kupatilu ima tople tekuće vode i ima dva ormara i ja ću držati svoje stvari u jednom, a ti ćeš uzeti drugi. I u njoj su veliki široki prozori koji se otvore, a napolju, na ulici, proleće. A ja znam i mesta gde se dobro jede, koja su tajna, ali gde je hrana odlična, i radnje u kojima ima još vina i viskija. A držaćemo nešto za jelo i u sobi kad budemo gladni a i viskija, kad zaželim da nešto popijem da imam, a tebi ćemo ku-piti manzanilje." " Hoću da probam tvoj viski." " ALL teško ga je nabačiti, a ti voliš manzanilju." " Zadrži ti se od viski, Roberto", reče ona., "O, ja te vrlo mnogo volim. Tebe i tvoj viski koji neću piti. Kakvo si ti prase." " Ne, probaćeš ga. Ali nije za žene." " A ja ću onda samo ono što je za žene", reče Marija., "Tamo u postelji -nosiću svoju venčanu spavaćicu." " Ne. Kupi ću ti različitne noćne košulje i pidžame ako njih više voliš." 456 " Kupiću sedam svadbениh košulja", reče ona., "Po jednu za svaki dan. A kupi ću i tebi jednu čistu svadbenu noćnu košulju. Pereš li kad s voju košulju?" " Ponekad." " Ja ću održavati čistoću i mešaću ti viski s vo dom kao što sam to radila kod El Sorda. Nabaviću maslinke i slanin i raćića i lešnika da jedeš uz piće i ostaćemo u sobi mesec dana i ne ćemo nikako izlaziti iz nje. Ako budem u stanju da te primim", reče ona, nesrećna odjednom. " To nije ništa", reče joj Robert Džordan. Stvarno nije ništa. Možda si jednom bila povređena i sad se tamo nalazi ožiljak koji te dalje boli. To je moguće. Sve takve stvari prođiu. A pored toga u Madridu ima dobrih lekara, ako stvarno nešto bude." " Ali ranije je sve bilo u redu", reče ona moleći. "To znači da će opet sve biti dobro." \ 208

" Onda da opet pričamo o Madridu." Ona savi svoje noge oko njegovih i protrlja vrh glave o nje-govo rame., "Ali, zar neću biti ružna tamo sa o vakom podšišanom glavom pa ćeš me se stideti?" " Ne. Ti si ljupka. Ti imaš divno lice i lepo telo, dugo i lako, i koža ti je glatka i boje tamnog zlata i svako će pokušati da te preotme." " Quć va, da me preotme", reče ona., "Nikad me, do smrti, neću više nijedan čovek ni taći. Da me preotme od tebe! Quć va!" " Ali mnogi će pokušati. Videćeš." " Videće da te volim i znaće da je isto tako opasno dotaknuti se mene kao i staviti ruku u kazan 457 rastopljenog olova. Ali ti? Kad vidiš lepe žene istog obrazo vanja? Nećeš li me se stideti?" " Nikad. I oženiću se tobom." " Ako hoćeš", reče ona., "Ali pošto i inače više nemamo crkva, ne znam je li to važno." " Ja bih želeo da se venčamo." " Kako god želiš. Ali slušaj. Ako ikad budemo u zemlji u kojoj još postoji crkva, mogli bismo se možda u njoj venčati." " U mojoj zemlji postoji još uvek crkva", reče joj on., "Tamo se možemo u njoj venčati, ako to za tebe nešto znači. Ja

nisam nikad bio oženjen. Ne -ma smetnje." " Drago mi je što nis i bio ženjen", reče ona., „Ali mi je drago i što znaš one st vari o kojima si mi govorio, jer to zna či da si bio s mnogim ženama, a Pilar mi je rekla da su tak vi muškarci jedino u sta-nju da budu muže vi. Ali sad više nećeš s drugim 7 nama? Jer to bi me ubilo." " Nikad nisam išao s mnogim ženama", reče on iskreno., „Dok tebe nisam upoznao, nisam verovao da mogu duboko da volim." Milovala ga je po licu i onda mu rukama obu-hvatila glavu., „Mora da si mnoge poznavao." " Nisam ih voleo." " Slušaj. Pilar mi je nešto rekla -" " Kaži." " Ne. Bolje je da ti ne kažem. Pričajmo opet o Madridu." " Šta si to htela reći?" " Neću da ti kažem." „JVložda je bolje da kažeš ako je nešto važno." " Misliš li da je važno?" 458 " Ali otkud ti to znaš kad ne znaš šta je?" " Po tvom načinu." " Onda neću skrivati od tebe. Pilar mi je rekla da ćemo svi sutra izginuti i da ti to isto tako dob-ro znaš kao i ona, i da tome ne pridaješ značaja. To nije rekla da bi te kritikovala, nego zato što ti se di vila." " Ona je to rekla?" kaže on. Luda kučka, pomi-sli on, onda re će " „To su samo njena govna ba-janja. Tako govore stare piljarice i kafanske kuka-vice. To je prljava gadost." On oseti kako se znoji ispod pazuha i kako mu se znoj sliva između ruku i tela i reče samom sebi, tako, ti se bojiš, a? i gla -sno reče " „Ona je sujevna kučka 209 đubretom umr-ljane njuške. Pričajmo opet o Madridu." " Onda ti ništa ne znaš o tom?" „JDabome da ne znam. Nemoj trljati takve be-smislice", reče on upotrebljavajući jači, ružan izraz. Ali ovog puta kad su govorili o Madridu nije vi-že mogao da se prenese u fantaziranje. Sad je pro-sto lagao devojk i sebe da bi mu prošla ta noć pre bitke, i znao je to. Svidjalo mu se, ali raskoš je prošla. Ali je počeo iznova. " Mislio sam o tvojoj kosi", reče on. "1 šta mo-žemo da uradimo s njom. Vidim ona sad raste svud po glavi kao krzno ži votinje i prijatno je po milovati je i lepa je i gusta i diže se kao žito pod vetrom kad pređiem rukom preko nje." " Pređii rukom po njoj." On stavi ruku i zadrža je i produži da priča nje-nom grlu, a osećao je kako se njegovo grlo steže., „Ali u Madridu, mislio sam, možemo zajedno otići 459 do frizera i on može da je lepo podšiša sa strane i pozadi, o vako kao moju i bi će zgodnije za grad dok ti kosa ne poraste." " Onda ću ličiti na tebe", reče ona i dr žala ga je čvrsto uza se. "1 onda ne ću nikad hteti da je pro-menim." " Ne. Ona će celo vreme rasti i to je samo zato da bude uredna u po četku dok ti ne poraste. Ko liko vremena je potrebno da ti poraste duga čka?" " Baš dugačka?" " Ne. Mislim do ramena. Ja bih želeo da je no s iš te dužine." " Kao Garbo u bioskopu?" " Da", reče on promuklo. Sad se opsena opet vraćala naglim zaletom i on je hteo da potpuno bude u njoj. Držala ga je sad i on joj se predao i produžio., „Tako će ti se puštati ravno do ramena i uvijaće se na krajevima kao što se morski talas u vija, i biće boje zreloga žita, a lice boje starog zlata, a t voje oči one boje koje jedino mogu da budu prema kosi i koži, zlatne s tamnim pegama, i ja ću povlačiti tvoju glavu unazad i gle-dati ti u oči i drž ati te uza se -" " Gde?" " Bilo gde. Gde se budemo nalazili. Koliko vre-mena treba da ti kosa poraste?" " Ne znam, jer je ranije nisam nikad sekla. Ali mislim da će za šest mesec i toliko porasti da mi bude sasvim ispod uva, a za godinu dana onoliko koliko želiš. Ali znaš li šta će se prvo desiti?" " Reci mi." " Bićemo u velikom čistom krevetu u tvojoj slavnoj sobi, u našem sla vnom hotelu i sedećemo za460 jedno na našem sla vnom krevetu i gledaćemo se u ogledalu na armoiru i tamo ćeš se videti ti i tamo ću se videti ja u ogledalu, i onda ću se ja okrenuti ovako i staviti ti ruku ovako, i onda ću te poljubiti ovako." Onda su ležali mirno u noći, vrelo bolni, ukru-ćeni, priljubljeni jedno uz drugo, i držeći nju Ro-ber t Džordan je držao tesno uza se s ve one stvari za koje je znao da se nikad ne mogu desiti, i pro-dužavao je to namerno i rekao " „Ze čiču, nećemo uvek živeti u tom hotelu." " Zašto ne?" " Možemo dobiti stan u Madridu u ulic i koja ide pored parka de Buen Retiro. Znam jednu 210

Ame-rikanku koja je izdavala nameštene stanove pre po-kreta i znam šta treba uraditi da se takav stan do bije po ceni po kojoj se izdavao pre pokreta. Tu ima stanova koji gledaju na park i s prozora možeš videti čitav park; gvozdenu ogradu, vrtove, šljun-kovite staze, i drveće s dubokim senkama i mnogo vodoskoka, a sad su kestenovi u cvetu. U Madridu možemo šetati po parku i veslati na jezeru, ako ima vode u njemu." " Zašto ne bi bilo vode?" " Ispustili su je prošlog no vembra, jer je pred-stavljala znak za avione kad su dolazili da bombar-duju. Ali verujem da u njemu sad opet ima vode. Nisam siguran, Ali čak i ako nema vode, možemo da šetamo kroz čitav park dalje od jezera, i ima jedan deo koji je kao šuma s drvećem iz svih kraje-va sveta sa imenima ispisanim na njima, s natpisi-xna koje je to drvo i odakle je." 461 " A ja ću gotovo odmah da idem u bioskop", re-če Marija., „Ali to s drvećem izgleda vrlo zanimljivo i sva ću im imena nau čiti zajedno s tobom, ako bu-dem mogla da pamtim." " Ona nisu kao u muzeju", re će Robert Džordan., „Ona rastu prirodno, a ima i malih brda u parku i jedan deo parka je kao džungla. A ispod njega je vašar knjiga i duž trotoara ima na stotine šatri sa polo vnim knjigama i sad, od pokreta, ima mnogo knjiga, ukradenih za vreme pljačkanja bombardo-vanih kuća i iz fašističkih kuća, koje su oni, kad su ih pokrali, doneli na vašar knjiga. Kad bih samo imao vremena u Madridu mogao bih provesti či-tav dan svakog dana pored tezgi s knjigama kao što sam to nekad pre pokreta radio." " Dok ti budeš posećivao vašar knjiga ja ću se zanimati ure đienjem stana", re će Marija., „Ho ćemo li imati dovoljno novaca da držimo služu vku?" " Svakako. Dovešću Petru koja radi u hotelu, ako ti se dopadne. Ona dobro kuva i čista je. Jeu sam tamo sa novinarima za koje kuva. Oni imaju elektriene pe či u sobama." " Ako ti se sviđia", reče Marija. "111 ja mogu na či nekoga. Ali zar ti ne ćeš poslom biti mnogo vremena napolju? Ne će mi dozvoliti da idem s tobom kad vršiš posao kao što je ovaj." " Možda ću dobiti neki posao u Madridu. Ja ovaj posao vršim sad već dugo vremena i borim se od samog po četka pokreta. Možda će mi dati neki posao sad u Madridu. Nisam to nikad tražio. Bio sam u vek ili na frontu ili na ovakvom poslu." " Znaš li, dok se nisam sreo s tobom, nisam nikad ništa tražio. Niti išta želeo. Niti mislio mao 462 čem drugom do o pokretu i dobijanju rata. Zaista sam bio vrlo čist u svojim nastojanjima. Mnogo sam radio i sad volim tebe i", on to sad re će obu-hvatajući sve ono što neće biti " „ja te volim kao sve

ono za što se borimo. Volim te kao što se voli sloboda i dostojanstvo i prava svih ljudi na rad i pravo da ne budu gladni. Volim te kao što volim Madrid koji smo branili i kao što volim sve moje drugove koji su poginuli. A mnogi su poginuli. Mno-gi. Mnogi. Ti ne možeš ni da zamisliš koliko njih. Ali ja te volim kao što volim najviše na svetu, i volim te još više. Vrlo mnogo te volim, zečiću. Više nego što mogu da ti kažem. Ali sad ti go vorim da ti bar malo kažem. Nikad nisam imao ženu, a sad imam tebe za ženu i srećan sam." " Biću ti što mogu bolja žena", reče Marija. "Jasno, ja nisam za to vaspitavana, ali ću 211

poku-Šati da to nadoknadim. Ako ži vimo u Madridu, do bro. Ako moramo ži veti u nekom drugom mestu, dobro. Ako ne ži vimo nigde, a ja mogu da idem s tobom, još bolje. Ako idemo u tvoju zemlju na-učiću da govorim engleski kao pravi Englez. Pro-učiću njihovo ponašanje i ponašaću se baš kao i oni." "Bićeš vrlo smešna." " Svakako. Praviću greške, ali ti ćeš mi reći i nikad ih ne ću praviti dvaput, ili možda najviše dva-put. Onda, ako se u tvojoj zemlji zaželiš naše hrane, ku vaću ti. I onda ću ići u školu da naučim da budem žena, ako postoji tak va škola, i ako se tak ve stvari uče." " Postoje takve škole, ali ti tak vo školovanje neće biti potrebno." 463 " Pilar mi je rekla da misli da takve škole po stoje u t vojoj zemlji. Ona je čitala o njima u ne-kim novinama. I rekla mi je da moram da u čim engleski i da ga moram dobro govoriti da me se ti ne bi stideo." " Kad ti je to rekla?" " Danas dok smo pakovale. Stalno mi je pri-čala šta treba da radim pa da ti budem žena." Izgleda da i ona ima nameru da ide u Madrid, pomisli Robert Džordan, i reče " ,Šta ti je još rekla?" " Rekla je da moram paziti na telo i čuvati li-niju kao da sam borac s bikovima. Rekla je da je to vrlo važno." " Jeste", reče Robert Džordan., „Ali o tom ne moraš da brineš još mnogo godina." " Ne. Ona je rekla da žene naše rase moraju u vek na to da paze, jer to može da naiđie iznenada. Kazala mi je da je i ona nekad bila vitka kao ja, ali da u njeno vreme žene nisu radile gimnastiku. Rekla mi je koje vežbe treba da radim i da ne smem mnogo da jedem. Rekla mi je koje stvari da ne jedem. Ali sam zaboravila i moraću je ponovo pitati." Krompir", reče on. " Da", produži ona., „Krompir i pržene st vari. A kad sam joj kazala da ose ćam taj bol, rekla je da ti ne smem re ći i da moram podneti bol i da ti ne kažem. Ali ja sam ti rekla, jer neću nikad da te lažem i jer sam se plašila da ne pomisliš da više ne možemo da doživimo radost zajedno i da se ono što je bilo gore u brdima, nije istinski ni des ilo." " Dobro si uradila što s i mi rekla." 464 " Istinski? Jer ja se stidim i uradi ću za tebe sve što želiš. Pilar mi je kazala šta se s ve može za muža uradi ti." " Nema potrebe da se ma šta uradi. Što doži v-ljujemo, doži vljujemo zajedni čki, i pazićemo to i čuvati. Ja te volim ovako, dok ležim pored tebe i dodirujem te i znam da si ti stvarno ovde i kad hudeš opet zdra va, doživjećemo." " Ali zar nemaš potrebe za koje ja mogu da se postaram? Ona mi je objasnila." " Ne. Mi ćemo imati sve te potrebe zajedno. Ja van tebe nemam drugih potreba." " Tako je još bolje za mene. Ali sh vati da ću ja uvek učiniti što ti želiš. Ali mi moraš reći, jer sam ja velika neznalica, i mnogo toga što mi je ona ispričala ja nisam sasvim jasno shvatila. Jer me je bilo stid da pitam, a ona je mnogostrana i vrlo mudra." " Zečiću", reče on., „Ti si divna." " Quć va", reče ona., „Ali nau čiti sve što je jed -noj ženi potrebno da zna, i to onog dana kad se jedan logor rastura i dok se pakuje za sutrašnju bitku i dok se tu gore vodi druga bitka sasvim je neobi čno i ako budem pravila greške moraš mi reći jer ja te 212

volim. Možda sam ja pogrešno zapamt ila stvari, a mnogo toga što mi je rekla vrlo je slo ženo." " Sta ti je još rekla?" " Pues, toliko mnogo stvari da ih se ne se ćam. Rekla mi je da ti kažem šta su sa mnom radili, ako ikad po čnem o tom ponovo da mislim, jer si ti dobar čovek i da si to već sve shvatio. Ali da je bolje o tom nikad ne govoriti, ukoliko mi ne nai đie 30 Ernest Hemingvej, IV 465 to kao neka mora, kao što je nailaz ilo ranije, i da se onda tog otresem pri čajući s tobom o tom." " Da li te to još mori?" " Ne. Otkako smo prvi put bili zajedno kao da se nije nikad ni desilo. Mada uvek osećam tugu za roditeljima. Ali to će uvek ostati. Ali htela bih da znaš nešto, što treba da znaš zbog svog ponosa, ako ti ikad budem žena. Nikad se nikom nisam podala. U vek sam se borila i uvek je bilo potrebno da budu dvojica ili i više njih da iz vrše nasilje nada mnom. Jedan bi mi sedeo na glavi i držao me. Go vorim ti ovo zbog tvog ponosa." " Ti si moj ponos. Ne pri čaj o tom." " Ne, ja govorim o tvome ponosu, jer čovek mo-ra da bude ponosan na svoju ženu. I još nešto. Moj otac je bio predsednik seoske opštine i vrlo častan čovek. Moja majka je bila poštena žena i dobra ka -tolikinja i oni su je streljali zajedno s ocem, zbog politike mog oca koji je bio republikanac. Videla sam kako su ih streljali, moj otac je viknuo " Viva la Repiiblica! kad su ga streljali stajao je pored zida naše seoske klanice." " Moja majka je stajala pored istog zida i rekla je " Ziveo moj muž koji je predsednik opštine ovog sela", i ja sam se nadala da ee i mene streljati i bila sam rešila da viknem " Viva la Repiiblica i vivan mis padres1, ali nisu me streljali nego umesto toga uradili sa mnom ono." " Slušaj. Ispričaću ti jednu stvar pošto se ona tiče nas. Posle streljanja kod matadera, oni su nas, ro điake koji su to videli a nisu streljani, odveli od matadera uzbrdo do glavnog trga u mestu. Skoro svi su plakali, samo neki su onemeli od onog što su 466 videli i suze su im presušile. Ja sama nisam mogla da plaćem. Ja nisam primetila šta se des ilo jer sam pred o čima stalno imala oca i majku u trenutku kad su pucali u njih i majku kad je rekla " Ziveo moj muž koji je predsednik opštine o vog sela", i to mi se zadržalo u gla vi kao krik koji ne može da ne -stane i koji se stalno ponavlja. Moja majka nije bila republikanka i nije mogla re ći " Viva la Repiib-lica", nego jedino da ži vi moj otac koji je ležao tamo, licem prema zemlji, pored njenih nogu." " Ali što je rekla, rekla je vrlo glasno, kao kri- kom, i onda su oni pucali i ona je pala i ja sam pokušala da napustim red i da joj priđiem, ali smo svi bili vezani. Streljanje su izvršili ljudi iz guardia c ivil, oni su stajali i čekali da i dalje streljaju, kad su nas falangisti poterali uzbrdo ostavljajući guar-dia civiles naslonjene na puške i ostavljajući sve leševe tamo pored zida. Bili smo vezani za ruke u dugoj liniji, devojke i žene i oni su nas terali uz brdo i kroz ulice do trga i na trgu su nas zausta vili ispred berbernice koja je stajala na trgu prekoputa opštinske zgrade." " Onda su nas dva čoveka

pogledali i jedan je rekao " Ovo je ćerka predsednika opštine", a drugi je rekao, JPočnimo s njom/ " Onda mi presekoše uže, na jednoj i na drugoj ruc i, i jedan reče ostalima " Vežite ih 213

ponovo', i ta dvojica me uhvatiše za miške, odvedoše u berber-nicu, podigoše me, staviše me na stolicu i držahu me tiu " Videla sam svoje lice u berberskom ogledalu i lica onih koji su me držali i trojice drugih koji su se nagnuli nada mnom i nisam poznavala nije467 dno od tih lica, ja sam u ogieaaiu vikala ali oni su videli samo mene. I bilo je kao da si na zubarskoj stolici i da ima mnogo zubara i da su svi ljudi. Svoje lice sam jedva mogla prepoznati, jer ga je bol toliko bio izmenio, ali gledala sam ga i znala da je moje. Ali moj bol je bio toliko veliki da se nisam uopšte plašila i nisam imala nikakvog osećanja izuzev bola. "U to vreme nosila sam pletenice i, dok sam gledala u ogledalo, videla sam kako jedan od njih uhvati jednu moju pletenicu, diže je i po vuče tako da sam odjednom osetila bol kroz svoju tugu i onda je odse če brijačem uz samu glavu. I onda sam se videla u ogledalu sa jednom pletenicom i čuperkom tamo gde je bila druga. Onda on odse če i drugu pletenicu ne vukući je i brijač mi raseče malo uvo i videh kako mi krv curi iz ranice. Osećaš li pod prstom ožiljak?" "Da. Ali zar ne bi bilo bolje ne govoriti o tom?" "To nije ništa. Neću govoriti o onom što je strašno. Tako je on odsekao obe pletenice brijačem sasvim uz potiljak i ostali su se smejali i ja nisam osećala čak ni ranicu na uvu i onda on stade preda me i udari me po licu pletenicama dok su me ostala dvojica držala i reče " Ovako mi zaređujemo crvene kaluđerice. Ovo će ti pokazati kako da se sjediniš sa svojom proleterskom braćom. Nevesto crvenog Hrista! "A onda me je ponovo, i ponovo, udario po licu pletenicama koje su pre bile moje, i onda ih obe ugura meni u usta i omota mi ih čvrsto oko vrata vezujući ih pozadi da bi mi zapužio usta, a dvojica koja su me držala smejala su se. "1 svi koji su to videli smejali su se, i Kaa sam ih ja videla u ogledalu kako se smeju počela sam da plačem jer dotad sam bila suviše sleđiena u sebi od streljanja, i nisam bila u stanju da plačem. "Onda jedan od njih, onaj koji mi je zapužio usta, pređie mašinom za šišanje preko moje glave; najpre od čela sve do potiljka, a onda unakrst pre-ko temena i onda preko cele glave sasvim do iza uva i oni su me držali tako, da sam se celo vreme dok su to radili, mogla videti u berberskom ogledalu i, dok sam gledala nisam mogla da verujem i plakala sam i plakala sam, a li nisam mogla da gledam ustranu od užasa nad licem sa otvorenim ustima i pletenicama uguranim u njih i glavom koja je postajala gola pod mašinom za šišanje. "1 kad je onaj s mašinom za šišanje za vršio, on uze flašicu sa jodom sa berberino ve police (oni su ubili i berberina pošto je pripadao s indikatu, i on je ležao na pragu dućanskih vrata i oni su me podigli preko njega kad su me uvodili) i sa staklenom šipčicom koja se nalazila u flašici dodirnu mi uvo tamo gde je bila posekotina i jedva osetan bol dopre do mene kroz moj jad i užas. "Onda on stade ispred mene i napisao mi jodom U H P. na čelo, ispisujući slova polako i pažljivo kao da je umetnik i videla sam sve što se dešava u ogledalu i nisam više plakala, jer mi se srce sledilo zbog oca i majke, i ovo što mi se sad dešava vala znala sam da nije ništa. "Onda, kad je završio ispisivanje slova, falangist koraknu unazad i pogleda me ispitujući svoje delo i onda ostavi flašicu s jodom i uze mašinu za žišanje i reče " Sledeći, i oni me izvedoše iz berber 214

468 469 nice držeći me čvrsto za ruke i ja sam se spotakla o berberina koji je još ležao nauznak na do vratku, siva lica, i mi se skoro sukobismo sa Gracijom Koncepcion, mojom najboljom drugaricom, koju su njih dvojica vukli unutra, i kad me je videla nije me prepoznala i onda me je prepoznala i krik-nula, i čula sam njen vrisak celo vreme dok su me gurali preko trga, i gurnuli u kapiju i vodili uz stepenice opštinske zgrade do kancelarije mogoca gde su me položili ili na divan. I tu su izvršili one stvari nada mnom." "Zečiću moj", reče Robert Džordan i držaše je uza se što je nežnije i bliže mogao. Ali bio je pun mržnje kao što bi bio s vaki čovek. "Nemoj više pričati o tom. Nemoj mi govoriti, jer više ne mogu da podnesem mržnju." Ona je ležala ukočena i hladna u njegovom na-ručju i rekla, "Ne. Ne ću ti više pričati o tom. Ali oni su zli ljudi i volela bih kad bih mogla da zaje-dno s tobom ubijem nekoga od njih. Ali ispričala sam ti to samo zbog tvog ponosa, ako jednom budeš tvojim žena. Tako da razumeš." "Drago mi je što si mi rekla", reče on., Jer sutra, ako bude sreće mnogo eemo ih pobiti." "Ali hoćemo li ubiti i nekog falangistu? Oni su to uradili sa mnom." f,Oni se ne tuku", reče on sumorno. "Oni ubijaju u pozadini. Oni se ne biju u borbama." "Ali zar ih ne možemo ubijati na neki način? Mnogo bih želela da ubijem nekoga." / „Ja sam ih ubijao", reče on. "1 opet ćemo ih ubijati. Ubijali smo ih u vozovima." "Volela bih da idem s tobom u neku akciju na voz", reče Marija. "Onda, kad me je Pilar dovela sa voza, bila sam malo luda. Da li ti je rekla kakva sam bila?" "Da. Nemoj pričati o tom." "Glava kao da mi je bila mrtva od neke tuposti i jedino sam umela da plačem. Ali ima još jedna stvar koju moram da ti ispričam. To moram. Onda se možda nećeš oženiti sa mnom. Ali, Roberto, ako ne budeš želeo da se oženiš sa mnom, ne bismo li ipak mogli biti uvek zajedno?" „Ja ću se oženiti s tobom." "Ne. Zaboravila sam ovo. Možda nećeš. Možda nikad neću moći da ti rodim ni sina ni kćer, jer Pilar kaže ako bih mogla, to bi se već desilo posle svih stvari koje su učinili. Moram ti to reći. O, ne znam, zašto sam to zaboravila." "To nije važno, zečiću", reče on. "Na prvom mestu to ne mora da bude tačno. To samo doktor može da kaže. Onda, ja ne bih ni želeo da do vodim na svet ovakav kakav jeste ni sina ni kćer. A onda, tebi dajem svu ljubav koju posedujem." „Ja bih volela da rodim tvog sina i tvoju kćer", reče mu ona., L kako svet može da postane bolji ako mi ne budemo imali dece koja će se boriti protiv fašista?" "Ti" f reče on. "Volim te. Cuješ li? A sad moramo spavati, zečiću. Jer ja moram ustati mnogo pre zore, a u ovom mesecu sviće vrlo rano." "Onda je li sve u redu s ovom poslednjom stvari? Možemo li ipak da se venčamo?" 470 471 "Mi smo venčani, sada. Ja te venčavam. Ti si moja žena. Ali, hajde, spavaj, zečiću moj, jer ima-mo još malo vremena." "1 hoćemo li se stvarno venčati? Ne samo ova-ko rećima?" 215

"Stvarno." "Onda ću spavati i razmišl'jati o tom ako se probudim." "1 ja." "Laku noć, moj mužu." "Laku noć", reče on. "Laku noć, moja ženo." Čuo je kako diše pravi i ravnomerno i znao je da spava, i on je ležao budan i vrlo mirno ne želeći da je svojim kretanjem probudi. Razmišljao je o onom što mu nije pričala i ležao je pun mržnje i zado voljan što će sutra ujutru biti ubijanja. Ali ništa ne smem primati lično, pomisli on. Samo, kako se mogu sačuvati od tog? Ja znam da smo i mi s njima radili strašne stvari. Ali zato što smo bili neupućeni i nismo umeli bolje. Ali oni su to radili namerno i s ciljem. Oni koji su to radili poslednji su izdanak onog što je njihovo vaspitanje moglo da proizvede. To je cveće španskog višetstva. Kakvi li su samo. Kakvi psi počevši od Kor-teza, Pizara, Menendeza de Avila - preko Enrika Listera pa do Pabla. I kakav sjajan narod. Nema ni boljeg a ni goreg naroda na svetu. Ni ljubaznijeg naroda ni svirepijeg. I ko ih razume? Ja ne, jer da ih razumem oprostio bih sve to. Razumeti znači oprostiti. To nije istina. Opraštanje je preteranost. Opraštanje je hrišćanska ideja, a Španija nije nikad bila hrišćanska zemlja. Ona je uvek imala svoj specijalan idol obožavani čak i unutar crkve. Ota Virgen mas. Mislim da su zato morali da unište de vice svojih neprijatelja. Dabom e, kod njih je to dublje, kod španskih verskih fanatika, nego kod naroda. Narod se razvija van crkve, jer crkva je vezana s vladom, a vlada je uvek bila trula. To je jedina zemlja u koju reformacija nije nikad prodrla. Oni sad plaćaju za inkviziciju, u redu. Pa to je stvar za razmišljanje. Nešto što ti skreće misli sa briga o sutrašnjem zadatku. To je zdravije nego pretvarati se i fantazirati. Bože, koliko je noćas fantazirao. I Pilar se pretvara celog dana. Sigurno. A šta, ako ih sutra sve pobiju? Zar je to važno, samo ako most dignu u vazduh kako treba. Jedino to treba sutra da urade. Ne, nije. Ne možeš to raditi do u beskonačnost. Ali niko ni ne misli da moraš živeti večno. Možda sam ja proživio sav svoj život u tri dana, pomisli on. Ako je to tačno, voleo bih da smo poslednju noć proveli drukčije. Ali poslednje noći nikad ne valjaju. Ništa što je poslednje ne valja. Da, po slednje reči su ponekad lepe. "Viva moj muž koji je predsednik opštine", su lepe reči. Znao je da su lepe, jer su mu odjeknule celim bičem kad ih je izgovorio. On se nagnu i poljubi Mariju koja se ne probudi. Na engleskom on prošapta, "Voleo bih da se oženim tobom, zečicu. Vrlo sam ponosan na tvoju porodicu." 472 473 Glava XXXII Iste te noći bilo je mnogo sveta u Madridu, u hotelu Gajlord. Pred hotelska vrata stiže automobil na kome su farovi bili obojeni plavo, i jedan mali čovek u crnim jahačim čizmama, sivim jahačim čak-širama i u vrlo kratkom do grla zakopčanom kaputu iziđe, odvraća pozdrav stražarima dok je otvarao vrata, klimnu glavom tajnom policajcu koji je sedeo za vratarevim stolom i uđe u lift. Unutra su sedela na stolicama dva stražara, jedan s jedne, a drugi s druge strane mramorom obloženog hola i oni samo digoše glavu kad je mali čovek prošao po red njih ka vratima lifta. Njihov posao je bio 216

da opipaju svakog koga ne poznaju, po kukovima, ispod pazuha, po stražnjim džepovima, da vide da osoba koja ulazi ne nosi pištolj, pa ako ga nosi, da ga pregledaju zajedno sa vratarom. Ali oni su vrlo dobro poznavali malog čoveka u jahačim čizmama i jedva su i pogledali kad je on prošao pored njih. Odeljenje u kome je u Gajlordu živelo bilo je puno sveta kad je ušao. Ljudi su sedeli i stajali unakolo i razgovarali kao u nekom salonu, i muškarci i žene su pili votku, viski sa sodom, i pivo iz malih čaša koje su punili iz velikog krčaga. Četiri čoveka bila su u uniformi. Ostali su imali na sebi nepromerene čive ili kožne kapute, tri žene su nosile obične haljine za ulicu, dok je četvrta, koja je bila strašno mršava i tamna, imala na sebi neku vrstu strogo krojene milicionerske uniforme sa suknjom i visokim čizmama ispod nje. Kad je ušao u sobu, Karko v odmah priđe ženi u uniformi, pokloni joj se i ruku va se. To je bila njegova žena i on joj je rekao nešto na ruskom što niko nije mogao da čuje, i za trenutak je nestala ona drskost koju je imao u očima kad je ušao u sobu. Onda se ona opet upali kad je ugledao glavu mahagoni boje i ljubavno-leno lice dobro građene devojke koja mu je bila ljubavnica i on se u kratkim i odmerenim koracima uputi k njoj, pokloni se, rukova se, tako da niko ne bi mogao reći da to nije podražavanje onog načina na koji se pozdravio sa ženom. Njegovu ženu nije gledala za njim kad se uputio preko sobe. Stajala je sa jednim visokim, lepim, španskim oficijrom, razgovarali su ruski. "Tvoja velika ljubav se pomalo goji", reče Kar-kov devojci. "Svi naši heroji se goje sada kad se približujemo drugoj godini." Nije gledao u čoveka o kom je govorio. "Tako si gadan da ćeš biti ljubomoran i na tu žabu krastaču", reče mu devojka veselo. Govorila mu je nemački. "Mogu li poći sutra s tobom u ofanzivu?" "Ne. A i nema nikakve ofanzive." "Svako zna za nju", reče devojka. "Nemoj biti toliko tajanstven. Dolores ide. Ja ću poći s njom ili sa Karmen. Mnogo sveta ide." "4di s onim ko hoće da te povede", reče Kar-kov., "Ja neću." Onda se okrenu devojci i upita je ozbiljno. "Ko ti je to rekao? Kaži tačno." "Rihard", reče ona ozbiljno. Karkov sleže ramenima i osta vi je. "Karkove", zovnu ga žučljivim glasom jedan čovek srednjeg rasta, sivog teškog i podnadulog lica 474 475 i podbulih kesica oko očiju i opuštene donje usne "Jeste li čuli dobre vesti?" Karkov mu priđe i čovek reče, "Tek sam ih dobio. Nema ni deset minuta. Sjajno. Ceo dan se fašisti bore između sebe blizu Segovije. Bili su pri-siljeni da uguše pobune vatrom iz puškomitraljeza i mitraljeza. Posle podne su bombardovali svoje sopstvene trupe avionima." "Istina je", reče čovek podnadulih očiju. "Sa-ma Dolores je donela tu vest. Sama je došla ovamo s tom vešću i blistala je neverovatnom radošću, ni-sam je nikad takvu video. Po blistanju na njenom licu se videlo da je vest istinita. Na tom divnom licu - " reče on srećan. "Na tom divnom licu", reče Karkov bezbojnim glasom. 217

"Da ste je samo mogli čuti", reče čovek podnadulih očiju. "Vest je zračila iz nje svetlošću koja nije od ovog sveta. Po glasu si joj mogao poznati istinitost onog što govori. Staviću je u članak za Izvestija. Za mene je to bio jedan od najvećih trenutaka ovog rata, kad sam čuo taj izveštaj izgovoren tim divnim glasom u kome se mešaju samilost, saučešće i istina. Dobrota i istina zrače iz nje kao iz istinske narodne svetice. Ne zovu je bez razloga La Pasionarija." "Ne zovu je bez razloga", reče Karkov tupim glasom. "Najbolje da to odmah

napišete za Izve-stija pre nego što zaborava taj lepi završetak." >iNa račun takve žene ne treba se šaliti. Čak ni takav cinik kao što ste vi", reče čovek podnadulih očiju. "Samo da ste bili ovde i čuli je i vi-deli njeno lice." "Taj divan glas", reče Karkov. "To divno lice. Napišite to", reče mu. "Nemojte meni pričati. Ne-mojte trošiti čitave odlomke na mene. Idite i pišite odmah." "Ne baš odmah." "Mislim da je bolje", reče Karkov i pogleda ga, a onda pogleda ustranu. Čovek podnadulih očiju je još nekoliko minuta stajao tu držeći čašu votke, njegove oči, onako podnadule, kao da su bile ap-sorbovane lepotom koju tek što je video i čuo, i onda napusti sobu da to napiše. Karkov onda priđe drugom čoveku četrdeset osmihi godina, koji je bio malen, zdepast, veselog iz-gleda, blede plavih očiju, plave kose koja se pro-ređivala i veselih usta pod žutim, bodljika vim br-kovima. Taj čovek je bio u uniformi. Bio je divizijski komandant i Mađiar. "Da li si bio tu kad je Dolores bila ovde?" upita Karkov čoveka. "Šta je to?" "Nešto o fašistima koji se bore između sebe. Lepo, ako je istina." ,đinogo se govori o sutrašnjem danu/ "Skandalozno. Sve novinare bi trebalo postre-ljati kao i većinu sveta u ovoj sobi, a naročito onog prokletog nema čkog intriganta, Riharda. Ma ko da je tom nedeljnom fiigleru dao komandu nad jed-nom čitavom brigadom trebalo bi ga streljati. Mo žda bi trebalo streljati i tebe i mene. Možda", na -smeja se general. "Ipak nem o j to predložiti." 476 477 "To je stvar o kojoj nikad ne volim da govo rim", reče Karkov. "Onaj Amerikanac, koji ponekad ovamo dolazi, nalazi se tamo. Ti ga znaš, Džor -dan, on je sa partizanskom grupom. On je tamo, gde kažu da se to deša va." "Dobro, trebalo bi da nam on doturi izveštaj o tom do večeras", reče general. "Oni dole me ne trpe, inače bih otišao i iz video stvar za tebe. On radi sa Golcom na tome, zar ne? Videćeš Golca sutra." "Sutra izjutra." "Sklanaj mu se s puta ukoliko stvar ne ide dobro", reče general. "On mrzi vas kopilad baš kao 1 ja. Mada on ima bolju narav," "A ono -" "Verovatno fašisti imaju mane vre", reče gene-ral. "Dobro, videćemo da li Golc može 218 da ih natera na manevrisanje. Neka se Golc oproba. Naterali smo ih onda na manevrisanje kod Gvadalahare." "Čujem da i ti putuješ", reče Karkov pokazu-jući svoje rđiave zube kad se nasmejao. General se odjednom naljuti. "1 ja. Sad se i o meni govori. I o svim nama, uvek. Taj prljavi krug spletaka. Čovek koji bi umeo da drži jez ik za zubima, mogao bi spasti ovu ze-mlju, kad bi u to verovao da može." "Tvoj prijatelj Prieto ume da drži jez ik za zu-bima." "Ali on ne veruje da može da pobedi. Kako mo žeš pobediti bez vere u narod?" "To ti reši", reče Karkov. "Idem malo da spa-vam." On ode iz sobe pune dima i ogovaranja u straž -nju spavaću sobu, i sede na postelju i skide čizme. Čuo ih je još uvek kako pri čaju i zato zatvori vrata i otvori prozor. Nije ni hteo da se svlači jer je već u dva sata morao krenuti pored Kolmenare, Cercede i Navaracede do fronta gde će Golc ujutru otpo četi napad. Glava XXXIII Bila su dva sata noću kad ga Pilar probudi. Kad ga je najpre dotakla rukom, on pomisli da je Marija i on se okrete k njoj i re če, "Zečiću." Onda ga žena svojom velikom rukom protrese za rame i on se odjednom potpuno i apsolutno rasani i ruka mu dohvati dršku pištolja koji je ležao pored nje -gove gole desne noge i sav je bio napet kao otko čen pištolj. U mraku vide da je to Pilar i on pogleda u ka-zaljke na svom ručnom satu i vide ih kako se svetle pod sasvim malim uglom jedna pored druge na gornjem delu sata i vide da je tek dva sata, i reče, "Šta ti se desilo, ženo?" "Pablo je nestao", reče mu krupna žena. Robert Džordan na vuče pantalone i cipele. Ma-rija se nije bila probudila. "Kad?" upita on. "Pre jednog sata moi biti." "1?" "Uzeo je nešto tvojeM, reče žena ojađiena. "Tako. Sta?" 478 479 "Ne znam", reče. "Hodi i vidi." Po mraku odoše do ulaza u pećinu, provukoše se ispod čebeta i uđioše. Robert Džordan je išao za njom, pećina je mirisala na ugašenu vatru, ljude ko ji spavaju i rđiav vazduh, i on je osvetljavao put džepnom lampom da ne bi nagaz io na nekog od onih koji su spavali na tlu. Anselmo se probudi i re če, "Je li vreme?" "Ne", prošapta Robert Džorda n. "Spavaj stari." Dva džaka su bila pri uzglu vlju Pilarine postelje koja je bila odvojena od ostalog dela pećine jednim obešenim čebetom. Postelja je imala neki ustajao miris, na isušeni znoj, mučno sladak, kao što miri -šu indijanski kreveti, i Robert Džo rdan oseti to dok je klečao na njemu i osvetljavao lampom svoja dva džaka. Na s vakom se od vrha do dna nalazio veliki prorez. Držeći lampu u levoj ruci, Robert Džordan opipa pr vi džak desnom rukom. To je bio onaj u kome je nosio svoj džak za spavanje i on nije ni trebalo da bude naročito pun. I nije bio vrlo pun. Bilo je u njemu još nešto žice, ali četvrtasta drvena kutija sa upaljačem je nestala, isto tako i kutija od cigara sa pažlji vo uvijenim 219

i zapakovanim detona-torima. A nije bilo ni limene kutije sa poklopcem koji se uvrtao i u kojoj su bile kapisle i upaljiva vrpca. Robert Džordan opipa drugi džak. Bio je još pun eksploz iva. Možda samo jedan paket nedostaje. On ustade i okrenu se prema ženi. Imao je o se-ćanje šupljine koje čovek ponekad ima kad se ujut-ru probudi suviše rano i koje je skoro slično osećanju nesreće, takvo osećanje je imao, samo još hi -ljadu puta jače. "1 to ti nazivaš čuvanjem materijala", reče on. "Spavala sam s glavom na njima i jednom ru-kom preko njih", reče mu Pilar. "Dobro si spavala." "Slušaj", reče žena. "On je noću ustao i ja sam mu rekla "kuda ćeš, Pablo?, Da pišam, ženo, rekao mi je i ja sam pono vo zaspala. Kad sam se probu-dila nisam znala koliko je vremena prošlo, pa sam mislila, kad ga nema, da je otišao da vidi šta je s konjima, po svom običaju. Onda", dovrši ona sva nesrećna, "kad se nije vraćao, zabrinula sam se i onda, zabrinuta, opipala sam džako ve da budem si-gurna da je sve u redu i osetila sam proreze, i onda sam pošla k tebi." "Hodi", reče Robert Džordan. Bili su opet napolju i bilo je još tako blizu po -noći, da se nije još ni osećalo da jutro dolazi. "Može li on iz vesti konje nekim drugim putem, a ne pored straže?" "Ima dva druga puta." "Ko je na vrhu?" "Eladio." Robert Džordan ne reče više ništa dok nisu stigli na li vadu gde su konji bili privezani da pasu. Na livadi su se nalazila tri konja koja su pasla. Ve-liko lisan i sivac su otišli. "Šta misliš, pre koliko vremena je otišao?" 9Mora da ima već jedan sat." "Onda, što ti je, to ti je", reče Robert Džordan. "Idem da uzmem ono što je ostalo u mojim džako vima i onda na spavanje." 480 31 Ernest Hemingvej 481 "Ja ću ih čuvati." "Que va, ti

da ćeš ih čuvati. Ti si ih već jednom čuvala." "Ingles", reče žena. "Što se tiče toga, ja se osećam kao i ti. Nema na svetu stvari koju ne bih u čini, samo da ti ih donesem natrag. Nema potrebe da me vrediš. Pablo nas je oboje izdao." Kad ona to reče, Robert Džordan shvati da ne sme sebi dozvoliti taj luksuz da bude zajedljiv, da ne sme da se svađa s tom ženom. Mora da sarađuje s njom tog istog dana od koga su dva sata već prošla. On joj stavi ruku na rame. "Nije to ništa, Pi -lar", reče on. "Ono što je nestalo nije važno. Na-pravićemo nešto drugo što će isto tako poslužiti." "Ali šta je uzelo? Ona mu se ponovo nasmeši, i smešila se iskreno -no i lepo svojim ostrim usnama i velikim ustima, onda reče: "Ti si meni vrlo drag, Ingles." "Sad mi nije do toga", reče on. "Ni ti, ni Dios." 220

"Da", reče Pilar suvim šapatom. "Znam. Samo sam želela da ti to kažem. I nemoj brinuti. Sve će-mo vrlo dobro izvesti." 512 33 Ernest Hemingway, IV 513 "Zašto ne?" reče Robert Džordan i najtanji sloj kože na njego vom licu zahvati osmeh. "Daborne da hoćemo. Sve će biti dobro." "Kad ćemo krenuti?" upita Pilar. Robert Džordan pogleda na sat. "Sad", reče on. On dodade jedan od džakova Anselmu. "Kako si stari?" upita ga. Starac je taman završavao zarezivanje poslednjih klinova koje je pravio prema primerku što mu ga je Robert Džordan dao. Oni su bili prekobrojni, u slučaju da ustrebaju. "Dobro", reče starac i klimnu glavom. "Dosad, vrlo dobro." On ispruži ruku. "Gledaj", reče i nasmeši se. Ruke su mu bile sa vršeno mirne. "Bueno, i que?" reče mu Robert Džordan. "Ja uvek mogu držati čitavu ruku i da mi bude mirna. Pruži prst." Anselmo pruži prst. Prst mu je drhtao. On po gleda Roberta Džordana i zatrese glavom. "1 moj", pokaza mu Robert Džordan. "Uvek. To je prirodno." "Za mene nije", reče Fernando. On pruži kažiprst desne ruke da im pokaže. Onda leže. "Možeš li pljunuti?" upita ga Agustin i namignu Robertu Džordanu. Fernando se ishraknu i pljunu gordo na tlo pećine, onda rastra pljuvačku nogom po zemlji. "Ti prijava mazga", reče mu Pilar. "Pljuj u va-tru ako hoćeš da proveravaš svoju hrabrost." "Ne bih pljuvao na zemlju, Pilar, da ne napuštamo ovo mesto." "Pazi danas gde pljuješ", reče mu Pilar. "Možda ćeš pljunuti na mesto s kojeg nećeš otići." "Ova govori kao crna mačka", reče Agustin. On je osećao neku nervoznu potrebu da se šali što je bio drugi vid onog što su svi osećali. "Šalim se", reče Pilar. "1 ja", reče Agustin. "Ali me cago en la leche, ali biću srećan kad počne." "Gde je Ciganin?" upita Robert Džordan Ela -dija. "Kod konja", reče Eladio. "Možeš ga videti sa ulaza u pećinu." "Kako je on? Eladio se nasmeši. "Mnogo se plaši", reče on. Bolje se osećao kad je govorio o tuđem strahu. "Slušaj, Ingles", počeo Pilar. Robert Džordan okrete pogled ka njoj i kad je pogledao vide kako ona zinu, i kako joj lice dobi neverovatan izraz i on skoči ka otvoru pećine i maši se za pištolj. Tamo je, gurnu vši čebe jednom rukom u stranu, sa kratkom cevijom strojnice čiji je skrivač plamena virio iznad njegovog ramena, stajao Pablo, nizak, širok, obrasla lica i s vojnim crvenkasto obrubljenim očima nije gledao ni u koga određeno. "Ti -" reče Pilar ne verujući. "Ti." "Ja", reče Pablo mirno. I u die u pećinu. 221 "Hola, Ingles", reče on. "Doveo sam petoricu sa konjima iz Eliasove i Alihandrove družine." , upaljač i detonatori?" reče Robert Džordan. "1 ostali materijal?" "Bacio sam ih niz liticu u reku", reče Pablo još uvek ne gledajući nikoga. "Ali sam mislio da se i bomba može upotrebiti kao detonator." 514 515 "1 ja sam", reče Robert Džordan. "Ima li šta da se popije?" upita Pablo umorno. Robert Džordan mu dodade flašu i on počeo brzo piti, onda obrisa usta nadlanicom. "Šta je s tobom?" upita Pilar. "Nada", reče Pablo brišući ponovo usta. "Ništa. Vratio sam se." "Pa šta?" "Ništa. Bio je trenutak slabosti. Otišao sam, ali sam se vratio". Okrenuo se Robertu Džordanu. "En el fondo no so i cobarde", reče on. "U suštini nisam kukavica." Ali si nešto drugo, pomisli Robert Džordan. Da vo me odneo ako nisi. Ali drago mi je što te vidim, pasji sine. "Samo pet sam ih mogao dobiti od Eliasa i Ali-handra", reče Pablo. "Jahao sam otkako sam otišao odavde. Vas devetero ne biste nikad mogli ono da izvršite. Nikad. Shvatio sam to prošle noći kad je Ingles objasnio. Nikad. Njih ima sedam i kaplar na donjem stražarskom mestu. A šta misliš da dođe do uzbune i da se bore?" On sad pogleda Roberta Džordana. "Kad sam otišao mislio sam da ćete shvatiti da je to nemo-guće i da ćete odustati. Onda, kad sam bacio materijal, video sam stvari drukčije." "Drago mi je što te vidim", reče Robert Džordan. On mu pri die. "Poslužićemo se bombama. Biće u redu. Ostalo nije važno." "Ne", reče Pablo. "Ništa ja nisam uradio zbog tebe. Ti nosiš nesreću. Sve ovo dolazi zbog tebe. I sa Sordom. Ali kad sam bacio tvoj materijal, osećao sam se suviše usamljen." "Majku ti -" "Onda sam odjahao da pronađem još neke da bi se to izvršilo s uspehom. Do veo sam najbolje do kojih sam mogao da dođem. Ostavio sam ih na vrhu da bih mogao najpre s vama da razgovaram. Oni misle da sam ja vođa." "1 jesi", reče Pilar. "Ako želiš." Pablo je pogledao i ne reče ništa. Onda reče mirno i jednostavno. "Mnogo sam razmišljao posle onog što se desilo sa Sordom. Mislim da ako već moramo svršiti mo ramu s vršiti zajedno. A tebe, Ingles. Tebe mrzi jer si nam ovo doneo." "Ali Pablo -" počeo Fernando, kome su džepovi bili puni granata, a džak sa mecima bio prebačen preko ramena, brišući parčetom hleba čanak sa gulašem, "zar ti ne veruješ da će se akcija izvršiti sa uspehom? Pretprošle s večeri rekao da veruješ da hoće." "Daj mi još gulaša", reče Pilar pakosno Mariji. Onda Pablo, s pogledom koji je omeškao. "1 ta -ko, ti si se vratio?" "Da, ženo", reče Pablo. "Pa, dobrodošao", reče Pilar. "Nisam verovala da si takva ništarija." 222

"Kad sam ono uradio osetio sam toliku usamljenost da je nisam mogao podneti", reče joj Pablo mirno. "Da je nisi mogao podneti", naruga mu se ona. "Koji ne možeš podneti ni petnaest minuta." "Ne rugaj se, ženo. Vratio sam se." "1 dobrodošao", reče ona. "Zar nisi čuo kad sam ti to prvi put poželela? Popij kafu i da krenemo. Ova komedija me već zamara." 516 517 ;, "Je li to kafa?" upita Pablo. "Svakako", reče Fernando. "Daj mi kafu, Marija", reče Pablo. "Kako si?" nije je gledao. "Dobro", reče Marija i donese mu šolju kafe. "Hoćeš li gulaša?" Pablo zatrese glavom. "No me gusta estar solo", produži Pablo da objašnjava va Pilar kao da se ostali nisu ni nalazili tu. "Ne sviđa mi se da budem sam. Sabes? Juče ceo dan radeći za dobro svih nisam

se osećao usamljen. Ali prošle noći. Hombre! Oue mal lo pase!" "Tvoj prethodnik čuveni Juda Iskariot se obe-sio;, reče mu Pilar. "Nemoj tako razgovarati sa mnom, ženo", re -će Pablo. "Zar ne vidiš? Ja sam se vratio. Ne pri-čaj o Judi i sli čnim stvarima. Ja sam se vratio." "Kakvi su to ljudi koje si doveo?" upita ga Pi-lar. "Jesi doveo bar nešto što je vredelo dovoditi?" "Son buenos", re će Pablo. On iskoristi priliku i pogleda Pilar u lice, pa onda u stranu. "Buenos i bobos. Dobri i glupi. Spremni da umru i sve ostalo. Po tvom ukusu. Onakvi kakve ti volis." Pablo ponovo pogleda Pilar u o či i ovog puta ne skrenu pogled. Produžio je da gleda pra vo svo-jim malim, crveno obrubljenim svinjskim očima. "Ti", reče ona i njen suhi glas postade opet bla-ži. ;,Ti. Verujem ako je čovek jednom nešto imao u sebi, u vek nešto od tog ostane u njemu." "Listo", reče Pablo, gledaju či je sada pravo i otvoreno. "Spreman sam na 0110 što današnji dan može da donese." "Verujem da si se vratio", reče Pilar. "Verujem. Ali čoveče, bio si suviše daleko otišao." "Daj mi tvoju flašu da malo gucnem", reče Pa-blo Robertu Džordanu. "1 onda da krenemo." Glava XXXIX Po mraku su se popeli kroz šumu na brdo, do prolaza na vrhu. Bili su svi teško natovareni i spo ro su se penjali. I konji su bili natovareni, nosili su teret na sedlima. "Možemo ih rasteretiti ako bude potrebno", rekla je Pilar. "Ali sa o vim, ako ga zadržimo, mo-žemo stvoriti drugi logor." 9fA ostatak municije?" upitao je Robert Džor -dan dok su vezivali teret. "U onim bisagama na sedlu." Robert Džordan oseti težinu s vog tereta, oseti kako mu kaput čiji su džepo vi bili puni granata za-teže vrat, oseti težinu pištolja na boku i punih dže -pova na pantalonama u kojima su se nalazili šar-žeri za puškomitraljez. U ustima je osećao ukus kafe, u desnoj ruci je nosio puškomitraljez, a le vom rukom je podigao jaku na kaputu da bi umanjio pritisak uprtača. 223 "Inglcs", reče mu Pablo, idu či sasvim pored njega u mraku. "Šta je, čoveče?" "Ovi koje sam doveo veruju da ćemo imati us-peha zato što sam ih ja do veo", reče Pablo. "Ne-moj ništa da go voriš što bi ih razočaralo." 518 519 "Dobro", reče Robert Džordan. "Ali učinimo da stvar uspe." "Oni imaju pet konja, sabes?" re će Pablo o-prezno. "Dobro", reče Robert Džordan. "Držaćemo sve konje zajedno." "Dobro", reče Pablo, i ništa više. Nisam verovao, moj Pablo, da si na putu za Tarsus doži veo potpuno preobraženje, pomisli Ro-berth Džordan. Ne. T voj povratak je pravo čudo. Ne verujem da će biti ma kakvih teškoća da te po-svetimo. "S ovom petoricom ću uništiti donju stražu, što bi Sordo uradio", reče Pablo. "Prese či ću žicu i povući ću se k mostu kao što smo se dogo vorili." U svemu ovome smo govorili pre desetak mi-nuta, pomisli Robert Džordan, čudi me zašto sad "Postoji mogućnost da se povučemo u Gredos", re će Pablo. "Stvarno, mnogo sam o tom razmi-šljao." Verujem da ti je poslednjih pet minuta opet nešto se vnulo u glavi, pomisli Robert Džordan. Po no vo si došao do nekog otkro venja. Ali ne pokuša -vaj da me ubeđuješ da i mene zoveš sobom. Ne, Pablo. Nemoj od mene tražiti da ti su više verujem. Od trenutka kad je Pablo ušao u pećinu i re-kao da je doveo još pet ljudi Robert Džordan se sve bolje osećao. Kad je ponovo video Pabla kao da je nestalo tragi čnog izgleda koji je, kako je izgledalo, dobila čitava operacija otkako je po čeo da pada sneg, a otkako se Pablo vratio nije imao ose čanje da mu se vratila sreća, jer nije verovao ni u kakvu sreću, nego da je čitava stvar sad krenula nabolje i da je sad bila ostvarljiva. Bio je gotovo siguran da neće uspeti, a sad je ose čao kako u njetnu raste pouzdanje kao što guma počinje da se nadima kad se polako pumpa. Najpre gotovo nije osećao raz-liku, mada se ona nesumnjivo začinjala, kao kad počneš pumpati gumu i ona se počne malo nadi-mati i ta razlika je nailazila uporno kao plima ili sok u drvetu, dok ne po čne da oseća pravo nesta-janje strepnje, što se često, pre akcije, pretvara u osećanje stvarne sreće. To je bio najveći dar koji je posedovao, naj-veći talenat koji ga je osposobljavao za rat; ta spo-sobnost ne da ne vidi nego da prezire svaki eventu-alni rđiav kraj. Tu osobinu je uništa vala suviše ve-lika odgovornost za druge ili nužnost da se predu -zme nešto što je rđiavo planirano ili loše zamišljeno. U tak vim slučajevima nije mogao da bude ravno-dušan prema rđiavom završetku i neuspehu. Nije u pitanju mogućnost da se njemu nešto des i, to bi mogao prezreti. Znao je da on li čno nije ništa, i znao je da smrt nije ništa. On je to istinski znao, bolje nego ma šta drugo. U nekoliko po slednjih dana je shvatio da on sa drugom osobom može da bude s ve. Ali, unutra, u sebi, znao je da je to izuze-tak. Ono što smo mi doži veli, pomisli on. U tom sam imao mnogo sre će. To mi je dato, možda, jer ga nikad nisam tražio. To se ne može oduzeti niti izgubiti. Ali to je prošlo i s tim je s vršeno sad, jutros, i sad treba da iz vršimo svoj posao. A ti, reče on sebi, drago mi je što vidim da ti se vraća ono što ti je neko vreme nedostajalo. Ali dole si se prili čno loše pokazao. Neko vreme me je tamo bilo prilično 224

stid zbog tebe. Samo što sam ja 520 521 bio ti. Nije postojao nikakav ja koji bi te osu điivao. Obojica smo bili rđiavi. Ti i ja i mi obojica. Ostavi se sad toga. Ne misli više kao šizofreničar. Sad bu-di jedan u jedno vreme. Sad si opet zdrav. Ali slu-šaj, ne smeš čitavog dana misliti na devojku. Ti sad ne možeš ništa da uradiš da je zaštititiš nego samo da je držiš po strani od o voga a ti to radiš. Očigledno će biti mnogo konja, ukoliko je verovati znacima. Najbolja stvar koju možeš da uradiš za nju jeste da iz vršiš svoj zadatak dobro i brzo, i da se izvučeš iz njega, a razmišljanje o njoj samo će ti smetati u tom. Zato nemoj uopšte misliti na nju. Pošto je o tom razmislio on pričeka Mariju da do đie zajedno sa Pilar, Rafaelom i konjima. "Hej, guapa", viknu joj on u mraku. "Kako si?" "Dobro sam, Roberto", re će ona. "Ne brini se ni za šta", reče joj on premešta -jući pušku u levu ruku i stavivši joj ruku na rame. "Ne brinem se", re će ona. "Sve je dobro organizovano", reče joj on. "Ra-fael će ostati s tobom kod konja." "Ja bih radije bila s tobom." "Ne. Ti si najkorisnija kod konja." "Dobro", reče ona. "Bi ću tamo." Baš tada zarza jedan konj, i sa ot vorenog mo-sta dole na čistini između stena odgovori mu drugi konj, i rzanje mu se pretvori u visok oStar ispre-kidan drhtaj. Robert Džordan ugleda ispred sebe s iluetu no-vih konja. On požuri napred i s Pablom dođie do njih. Ljudi su stajali pored konja. "Salud", reče Robert Džordan. "Salud", odgovoriše oni u mraku. Nije im mo gao videti lica. "Ovo je Ingles koji

ide s nama", reče Pablo. Iner. "Niko ništa ne rece na to. Možda su u mraku klimnuli gla vom. "Da idemo", reče jedan čovek. "Skoro će dan." "Jesi li ti poneo granata?" upita drugi. Mnogo", reče Pablo. "Snabdecete se njima kad ostavimo životinje." "Onda da krenemo", reče drugi. "Čekamo ovde već pola noći." "Hola Pilar", reče drugi kad žena naiđe. "Que me maten, ako to nije Pepe", reče Pilar hrapavim glasom. "Kako si ti, čobanine?" "Dobro", reče on. "Dentro de la gravedad." "Kojeg konja jašeš?" upita ga Pilar. "Pablovog sivca", reče čovek., iDobar je to konj." "De", reče drugi čovek. "Da idemo. Nema ni-šta od pričanja." "Kako si ti, Elicio?" reče mu Pilar dok je uz-jahivao. "Kako mogu da budem?" reče on grubo. "De, ženo, da idemo, imamo dosta posla." Pablo pojaha velikog riđiana. "Čutite i hajdete za mnom", reče on. "Odvešću vas do mesta na kome ćemo ostaviti konje." 225

522 523 Glava XL Dok je Robert Džordan spa vao, dok je pravio planove kako će razoriti most i dok je bio s Mari-jom, Andres je malo naprcdovao. Do republikanskih linija, kroz čitav kraj i fašističke linije putovao je brzo kao što putuje seljak u dobroj fizičkoj kon-diciji koji dobro poznaje kraj, tak o da i po mraku može brzo da se kreće. Ali, kad se jednom našao iza republikanskih linija išlo je vrlo sporo. U teoriji trebalo je samo da pokaže propusni -cu koju mu je dao Robert Džordan na kojoj je bio udaren pečat SIM i poruku koja nosi isti žig, pa da ga odmah propuste prema mestu opredcljenja. Ali najpre je sreo komandira čctc na frontu koji je po smatrao čitav njegov zadatak sa gotovo sovinim nepo veren j em. On je sa tim četnim komandirom otišao u štab bataljona, gde je komandant bataljona, koji je pre pokreta bio brica, bio pun oduše vljenja kad je čuo izveštaj o njego vom zadatku. Taj komandant koji se zvao Gomez, psovao je četnog komandira zbog njegove gluposti, tapšao Andresa po leđiima, dao mu loše rakije i ispričao mu da je on, bivši brica, uvek želco da bude guerrillero. Onda je digao a điu-tanta, predao mu bataljori, poslao posilnog da pro-budi motociklistu i da ga dovede. Umesto da po šalje Andresa sa motociklistom u štab brigade, Go -mč odluču da ga tamo sam odveze da bi ubrzao stvari i zajedno sa Andrcsom, koji se čvrsto držao za sedište ispred scbe, 011 pojuri odskakuju ču po planinskom putu izrovanom od bombi kroz drvored vclikih stabala. U svetlosti motocikla videli su se okrečeni delovi stabala i ona mesta na deblima gde su i kre č i kora bili oguljeni i okrznuti gelerima gra-nata i mecima još iz vremena borbe koja se na tom putu vodila prvog leta, kad je pokret po čeo. Oni zaokrenuše u malo planinsko leto valište s razbije-nim krovovima gde se nalazio štab brigade i Gomez zakoči motocikl kao trkač na blatnoj stazi i naslo-ni ga uza zid kuće gde jedan sanjivi stražar stade mirno kad Gomez prođie pored njega i u đie u veliku sobu u kojoj su zidovi bili pokriveni mapama i gde je jedan vrlo pospani oficir sa zelenim štitom nad očima sedeo za stolom, na kom se nalazila lampa za čitanje, dva telefona i primerak lista Mundo Obrero. Taj oficir pogleda Gomeza i re če: "Zašto s i ti ovde? Zar nikad nisi čuo za telefon?" "Moram videti potpukovnika", reče Gomez. "Radi se o vrlo ozbiljnoj stvari." "On spava", reče oficir. "Video sam svetlost tvog bicikla na čitavu milju. Ho ćeš li da nas bom-barduju?" "Pozovi potpukovnika", reče Gomez. "Radi se o krajnje ozbiljnoj stvari." "On spava, kažem ti", reče oficir. "Kakav je to bandit s tobom?" pokaza on glavom na Andresa. "On je guerrillero s druge strane linije i nosi poruku od velike važnosti generalu Golcu koji ko manduje napadom što će se izvršiti ujutru iza Na -vacerade", reče Gomez uzbuđieno i toplo. "Probudi Teniente-Coronela za ljubav božju." Oficir ga pogleda -umornim očima zasenjenim zelenim celuloidom. 524 525 ;Svi ste vi ljudi", reče on. "Ne znam ja iii za kakvog generala Golca, ni za kakav napad. Vodi tog sportistu i vrati se u svoj bataljon." 226

"Digni Teniente-Coronela, kažem ti", reče Go mez i Andres vide kako su mu se usta skupila. "Idi j. .. se", reče mu oficir leno i okrenu se u stranu. Gomez izvadi svoj teški pištolj 9 mm, tipa Star, iz futrole i uperi ga u ofic irovo rame. "Diži ga, ti fašističko kopile", reče on. "Diži ga, ili ću te ubiti." "Smiri se", reče oficir. "Svi vi berberi se lako uzbu điužete." Andres vide u svetlosti lampe za čitanje kako se Gomezu zgr či lice od mržnje. Ali jedino što je re-kao bi, "Diži ga." "Posilni", viknu oficir prezrivo glasom. Jedan vojnik dođie na vrata i pozdravi i iziđie. "Verenica je kod njega", reče oficir i vrati se čitanju novina. "Biće mu sigurno vrlo drago što vas vidi." "Tipovi kao ti onemogućavaju svaki napor da se dobije rat", reče Gomez oficiru. Oficir nije na njega obraćao pažnju. Onda, dok je čitao, više kao za sebe, primeti, "Kako su čudne ove novine!" "Zašto onda ne čitaš El Debate? To su t voje novine", reče mu Gomez imenuju či glavni katoli-čk Konzervativni organ koji je izlazio u Madridu pre pokreta. "Ne zaboravi da sam ja stariji oficir i da moj izveštaj o tebi nešto znači", reče oficir i ne gledajući ga. "Ja nikad nisam čitao El Debate. Ne optu-žuj lažno." "Ne. Čitao si ABC", reče Gomez. "Još je armija puna tak vog truleža. Tak vih profesionalaca kao što si ti. Ali neće uvek tako biti. Nalazimo se između neznanica i cinika. Ali mi ćemo vaspitati prve i uklo niti ove druge." " ;Očistiti, to je re č koju tražiš", reče oficir ne gledaju ču ga nikako. "Ovde javljaju o daljem čišće-nju tvojih slavni Rusa. U ovoj epohi čiste bolje od gorke soli." "Nazovi to kako god hoćeš", reče Gomez lju-tito. "Kako god ho ćeš, samo da se likvidiraju tak-vi kao što si ti." "Likvidiraju", reče oficir bezobrazno kao da go-vori samom sebi. "Još jedna reč koja nema ničeg kastilijanskog u sebi." "Da se streljaju onda", reče Gomez. "To je ka-stilijanski. Razumeš li to?" ,J)a, čoveče, ali nemoj govoriti tako glasno. Ima ih još u štabu brigade koji spa vaju pored Teniente-- Coronela i tvoja uzbuđienost me gnjavi. Zbog toga sam se uvek sam brijao. Nisam nikad voleo razgo vor." Gomez pogleda Andresa i zatrese glavom. Oči su mu sijale onom vlagom koju izazivaju bes i mržnja. Ali on odmahnu gla vom i ne reče ništa ostavljajući sve to za neku priliku u budu čnosti. Nakupio je on mnogo toga za ovu godinu i po u kojoj se podigao do ranga komandanta bataljona u Sieri i sad, kad je potpukovnik ušao u sobu u s vojaj pidžami, on se ukruti i salutira. 526 527 Si Potpukovnik Miranda, koji je bio niskog rasta, sivog lica, koji je sav život proveo u vojsci, koji je izgubio ljubav svoje žene u Madridu, a u Maroku izgubio dobru proba vu, i postao republikanac kad je video da ne može da se rasta vi od žene (o po -pravci stomaka

nije nikad moglo biti ni reči) stu-pio je u građanski rat kao potpukovnik. Imao je jednu jedinu ambiciju: da završi rat u istom rangu. Dobro je branio Sieru i želeo je da 227

ga tamo ostave da je brani ako bi kad bila napadnuta. U ratu se osećao mnogo zdraviji, verovatno zbog prisilnog smanjenja jela u obroku, imao je ogromnu količinu sode bikarbone, uveče je pio viski, a njegova ljubav-nica, stara dvadeset i tri godine, imala je bebu, kao što su imale i sve devojke koje su po čele kao milicianas u julu prošle godine, a sad kad je ušao u sobu, klimnu glavom u odpravu Gomezu i pruži mu ruku. "Šta te vodi ovamo, Gomez?" upita on i onda, oficiru za stolom koji mu je bio šef operativnog odeljenja, reče, "molim te, Pepe, daj mi cigaretu." Gomez mu pokaza Andresove isprave i poruku. Potpukovnik pogleda brzo salvaconducto, pogleda Andresa, klimnu glavom i nasmeši se, a onda pogleda požudno pismo. Opipa mu pečat, proveri ga prstom i predade Andresu i propusnicu i pismo. "Je li ži vot vrlo težak u brdima?" upita on. "Nije, potpuko vniče", reče Andres. "Da li ti je rečeno blizu kojeg mesta ćeš naći štab generala Golca?" "U blizini Navacerade, potpukovniče", reče Andres. "Ingles mi je rekao da će biti negde u blizini Navacerade iza linija, tamo udesno." "Ingles?" upita potpukovnik mirn koji se nalazi kod nas kao miner." "Ovnik mahnu glavom. To je još jedna neobjašnjiva osobina ovog rata. "Ing-i nalazi kod nas kao miner." / jbolje, Gomez, da ga ti odvezeš motorom, reče potpukovnik. "Napiši mu oštar salvaconducto Iza Estado Maior generala Golca, i daj meni da pot-pišem", reče on oficiru sa zelenim štitom od celulozoida. "Napiši na mašini, Pepe. E vo pojedinosti", on i Andresu da mu doda svoju propusnicu, "i va pečata." On se okrenu Gomezu. "Bi će ti no nešto oštro noćas. I to je opravdano. Ljudi mogu biti vrlo oprezni kad se planira ofanziva. Napisaću vam što oštrije mogu." On reče Andresu vrlo iznenađeno, "Trebalo li ti nešto? Jesti ili piti?" potpukovniče, reče Andres. "Nisam gladan. Na poslednjem komandnom položaju su mi dali i da još pijem bilo bi mi muka." a li si i video neki pokret ili aktivnost pr delu fronta dok si prolazio?" upita potpukovnik. "Ilo je kao i obično, potpukovniče. 10/ mese" "Da li sam te ja sreću u Cercedilji pre tr /ca?" upita ga potpukovnik. "Da, potpukovniče." po ra "Mislio sam", potpukovnik ga potapšao. "Bio si sa onim starcem Anselmom. Kako je / otputovnik. Oficir pročitao i potpisao. \ ; / 529 "Dobro je, potpukovniče", "Dobro, drago mi je", reče Dkdtza šta jćVkucao 34 EV<riest Heilngv/j, IV "Sad morate brzo ići", reče on Gomezu i Andresu. "Koristi svetiljke. Ništa se neće desiti zbog jednog jedinog motora i moraš biti pažljiv. Pozdravi daiga generala Golca. Sreli smo se posle Pegerinosa." Ru-kova se sa obojicom. "Zakop čaj isprave ispod košulje", reče on. "Kad si na motoru jako duva." Kad su izašli on ode do kabineta, izvadi jednu čašu i flašu i nali sebi malo viskija i onda uli obične vode iz jednog zemljanog krčaga koji je stajao na podu pored zida. Onda 228

držeci čašu i pijuckajući vrlo polako viski stade ispred velike mape na zidu i počeo proučavati mogućnost napada u oblasti iznad Navacerade. "Drago mi je što je to palo na Golca, a ne na mene", reče najzad oficiru koji je sedeo za stolom. Oficir nije odgovorio, i dižući pogled sa mape i pogledavši oficira potpukovnik vide da je on zaspao s glavom na rukama. Potpukovnik priđe stolu i gurnu oba telefona tako da su oficiru dodirivali glavu sa obe strane. Onda ode do ormara, nali sebi još jedan viski, stavi vode u nj, i opet priđe mapi. Andres, držeci se čvrsto za sedište na koje je uzjahao Gomez, nagnu glavom prema vetru kad je motocikl uz bučnu eksploziju krenuo u svetlo raspršeni mrak seoskog drumca koji se pravo pružao ispred njih, i iza koga se dizala crna visina topola, zarnaglana i žuto meka sad kada se put spuštao duž korita potoka, i koja se pokazala ponovo u svojoj oštrotni kad se drum penjao i ispred njih, na raskrscima, svetlost motocikla osvetljavala sive karoserije praznih kamiona koji su nailazili odozgo. Glava XLI Pablo se zaustavi i sjaha u mraku. Robert Džordan -dan je čuo šum dahtanja kad su sjahali, i zveku uzda kad je konj zarnahnuo glavom. Osećao je miris konja i kiseo miris vode i novih ljudi, vode koja se nije prala i miris dima i ustajalosti od spavanja onih koji su bili u pećini. Pablo je stajao sasvim pored njega i on je osećao bakarni miris ustajalog vina koji se širio od njega, kao ukus bakrenog noćića u ustima. On pripali cigaretu zaklanjajući čelom svetlost rukom, povuče i ču kako Pablo vrlo tiho reče, "Uzmi vreću sa granatama, Pilar, dok mi ne privežemo konje." "Agustine", reče Robert Džordan šapatom, "ti i Anselmo idete sad sa mnom ka mostu. Imaš li džak sa okvirima za mđquinu?" "Da", reče Agustine. "Kako da nemam." Robert Džordan ode do mesta gde je Pilar ras-tovarivala jednog konja uz pomoć Primitiva. "Slušaj, ženo", reče on tiho. "Šta je sad?" prošapta ona promuklo otkopčavajući kariku na kolanu ispod konjskog trbuha. "Ti razumeš da se straža ne sme napasti dok ne čuješ bombe?" "Koliko puta misliš da mi to moraš kazati?" reče Pilar. "Postaješ kao neka starica, Ingles." "Samo da proverim stvari", reče Robert Džordan. "Posle uništenja straže vraćate se ka mostu, kontrolišete put odozgo i moj levi bok." "Prvi put kad si to objasnio shvatila sam vrlo dobro i bolje nikad ni neću", prošapta mu Pilar. "Idi za svojim poslom." 530 531 "Da se niko ni ne makne i ne opali hitac, i ne baci bombu dok se ne čuje bombardovanje", reče joj tiho Robert Džordan. "Nemoj me više gnjaviti", prošapta mu Pilar ljutito. "Razumela sam to još kad smo bili kod Sorda." Robert Džordan priđe mestu gde je Pablo ve-zivao konje. "Sputao sam samo one koji bi se vero vatno uplašili", reče Pablo. "Tako sam ih vezao da će biti određeni kad se ovo povuče, vidiš?" "Dobro." 229

"Reći ću devojci i Ciganinu kako da postupaju s njima", reče Pablo. Pridošlice su od vojeno stajale u grupi naslonjene na puške. "Razumeš li se?" upita Robert Džordan. "Kako da ne", reče Pablo. "Uništiti stražu. Pre-seći žice. Vratiti se ka mostu. Štititi most dok ga ti ne razrušiš." "1 ne počinjati ništa dok ne počne bombardovanje." "Tako je." "Dobro onda, nek je sa srećom." Pablo nešto progundia. Onda reče, "A ti ćeš nas štititi mašinom i tvojom malom mašinom dok se budemo vraćali, Ingles, a?" "De la primera", reče Robert Džordan. "Što bo-lje budemo mogli." "Onda", reče Pablo, "ništa više. Ali u tom trenutku moraš biti vrlo pažljiv, Ingles. Nećeš to moći uraditi ako ne budeš vrlo pažljiv." "Sam ću rukovati mašinom", reče mu

Robert Džordan. "Imaš li do voljno iskustva? Jer ne želim da me Agustín ubije, iako mu je stomak pun dobrih namjera." "Ja imam mnogo iskustva. Zaista. A ako Agustín bude rukovao bilo kojom od mašina paziću da puca visoko iznad tebe. Iznad, iznad i iznad." "Onda ništa drugo", reče Pablo. Onda tiho i poverljivo dodade, "još uvek nemamo dovoljno ko-nja." Kućkin sine, pomisli Robert Džordan. Ili misli da ga nisam razumeo već prvi put. "Ja idem peške", reče on. "Konji su tvoja stvar." "Ne, naći će se konj i za tebe, Inglés", reče Pablo tiho. "Bi će konja za sve nas." "To je tvoja stvar", reče Robert Džordan. "Me -ne ne moraš da računaš. Imaš li dovoljno metaka za tvoju novu mašinu?" "Da", reče Pablo. "Imam sve što je konjanik sa sobom imao. Ispalio sam samo četiri metka da je isprobam. Probao sam juče u planinama." "Idemo sad", reče Robert Džordan. "Moramo tamo stići rano i dobro se zaštititi." "Sad svi idemo", reče Pablo. "Suerte, Inglés/ Pitam se samo šta li o vaj kopilan sad planira, reče Robert Džordan. Ali, skoro sam siguran da znam. Pa to je njegova stvar, a ne moja. Hvala bo-gu što ne poznajem te nove ljude. On pruži ruku i reče, "suerte, Pablo", i stisnu-še jedan drugom ruku u mraku. Robert Džordan je očekivao, kad je pružio ru -ku, da će imati osećaj kao da se dotakao nekog rep-tila ili gubavca. Nije znao kako će Pablova ruka izgledati pri dodiru. Ali u mraku Pablo mu je čvrsto i iskreno slisnuo ruku i un mu to uzvрати. Pablo je imao čvrstu ruku u mraku i osećaj koji je ona proizvela u Robertu Džordanu bio je najčudniji koji je tog jutra doži veo. Moramo biti saveznici, sad, po misli on. Uvek se sa saveznicima mnogo rukuje. A da i ne sporninjemo odlikovanja i ljubljenje u oba obraza, pomisli on. Drago mi je što ne moramo i to. Verujem da svi saveznici tako osećaju. Oni se uvek mrze au fond. Ali ovaj Pablo je neobičan čovek. "Suerte, Pablo" reče on i steže neobičnu, čvrstu i odlučnu ruku. "Štititi te dobro. Ne brini." "Zao mi je što sam ti uzeo materijal", reče Pablo. "To je bila gadost." 230 "Ali doveo si ono što nam treba." "Ne mrzim te zbog mosta, Inglés", reče Pablo. "Vidim da će uspeli." "Šta radiš: vas dvojica. Postajete li maricones?" reče odjednom Pilar u mraku pored njih. "Sa-mo ti je još to nedostajalo", reče ona Pablo. "Kreni, Inglés, i skрати svoje pozdrave pre nego što ti o vaj ukrade i ostatak eksploziva." "Ti mene, ženo, ne razumeš", reče Pablo. "In-gles i ja se razumemo." "Tebe niko ne razume, ni Bog, ni tvoja rođena mater", reče Pilar. "Ni ja. Hajde, Inglés. Pozdravi se s onom tvojom podšišanom i idi. Me cago en tu padre, ali nisam da je tebe strah da ne ugledaš bika." "Tvoju mater", reče Robert Džordan. "Ti je nikad nisi ni imao", prošapta mu veselo Pilar. "Sad hajde jer jedva čekam da to započne-mo i svršimo. Idi sa svojin ljudima", reče ona Pablo. "Ko zna koliko vremena će trajati njihova odlučnost? Imaš dvojicu za koje ne bih ni tebe dala. Vodi ih i odlazi." Robert Džordan bac i džak na leđa i ode ka ko njima da nađe Mariju. "Zbogom, guapa", reče Robert Džordan. "Videćemo se uskoro." Sad je imao nestvarno osećanje svega toga, kao da je sve to kazao nekad ranije ili kao da ispraća voz koji odlazi, naročito kao da ispraća voz i stoji na peronu železničke stanice. Zbogom, Roberto", reče ona. "Dobro se čuvaj." "Dabome da hoću", reče on. On se sagru da je poljubi i džak mu se s leđa kontrolirja na glavu, tako da je nju dobro lupio čelom. Kad se to desilo znao je da se to već nekad i ranije desilo. "Ne plači", reče on, osećajući se čudno, ne zbog tereta. "Ne plačem", reče ona. "Ali vrati se brzo." "Nije uzrujavaj se kad čuješ pucnjavu. Mora je biti mnogo." "Ne. Samo brzo dođi." "Zbogom, guapa", reče zbunjeno. "Salud, Roberto." Robert Džordan se nije osećao ovako mlad ot-kako je u Red Lodžu seo na voz za Bilingz, odakle se vozom uputio prvi put u školu. Plašio se odlaska, ali nije želeo da to ma ko zna i, na stanici, baš pre nego što je kondukter doh vatio jedan sanduk, na koji je trebalo da stane da bi se popeo na stepenice vagona, otac ga je poljubio i rekao mu, "Gospod neka bdi nad tobom i nada mnogom dok smo daleko jedan od drugog." Otac mu je bio vrlo pobožan č 534 535 vek i rekao to jednostavno i iskreno. Ali brkovi su mu bili mokri i oči vlažne od uzbuđenja i Robert Džordan je bio toliko zbunjen s vim tim, tim vlažnim, pobožnim zvukom molitve, i očevim poljupcem pri oproštaju, da se odjednom osetio mnogo stari -jim od oca i toliko tužnim zbog njega da je to jed -va mogao da podnese. Kad je voz krenuo on je stajao na zadnjoj platformi i posmatrao kako stanica i vodovod postaju sve manji i manji, a šine vezane pragovima su se tamo suža vale u jednu tačku na kojoj su stajali stanica i vodovod, sad sasvim maleni i sitni, a stal-no treskanje ga je odnosilo sve dalje. Kočničar je rekao, "Izgleda da je tvom tati teško pao tvoj odlazak, Bobe?" 231

"Da", rekao je on posmatrajući žalfijino grmlje koje je raslo između telegrafskih stubova koji su promicali od ivice nasipa do prašnjavog puta koji je išao pored pruge. Tražio je divlje kokoši. "Nije ti krivo što ideš u školu?" "Ne", rekao je, i to je bila istina. Ranije to ne bi bila istina, ali tog trenutka je bila, i jedino sad, prilikom o vog oproštaja osetio se onako mlad kao onda pre polaska voza. Osećao se mlad i vrlo nespretn i rekao je zbogom isto onako nespretno kao kad điak kaže devojčici zbogom na njenoj kapiji i ne zna da li da je poljubi ili ne. On-da mu bi jasno da se oseća nespretno ne zbog oproštaja nego zbog onog što stoji ispred njega. Zbogom je samo deo one neodređenosti koju je osećao zbog sastanka. Opet te hvata, reče on sebi. Ali ne verujem da bi se svako osećao vrlo mladim pred tim. On nije hteo da mu daje ime. Hajde, reče on sebi. De, suviše je rano za drugo detinjstvo. "Zbogom, guapa", reče on. "Zbogom, zečiću." "Zbogom, moj Roberto", reče ona, a on priđe mestu gde su Anselmo i Agustín stajali i reče, "Va-monos." Anselmo zabaci svoj teški džak na leđa. Agustín, koji je još od pećine nosio teški teret, naslonio se na drvo, a strojnica mu je virila iznad tereta. "Dobro", reče on. "Vamonos." I njih trojica krenuše niz brdo. "Buena suerte, don Roberto", reče Fernando kad njih trojica prođoše pored njega krećući se u koloni po jedan između drveća. Fernando je čučao malo dalje, ali je govorio s velikim dostojanstvom. "Buena suerte, i tebi Fernando", reče Robert Džordan. "U svemu što radiš", reče Agustín. "Hvala, don Roberto", reče Fernando ne zbu-njujući se onim što je Agustín rekao. "To je vrlo čudan čovek, Inglés", prošapta Agustín. "Verujem", reče Robert Džordan. "Mogu li da ti pomognem? Ti si se natovarao kao konj." "Dobro mi je", reče Agustín. "Ali, čoveče, srećan sam što

smo počeli." "Govori tiho", reče Anselmo. "Odsad govori malo i tiho. Oni se, silazeći pažljivo niz brdo - Anselmo na čelu, za njim Agustin, pa Robert Džordan koji je pažljivo gazio da se ne bi okliznuo i osećao pod đionovima svojih cipela od konopca suve borove iglice, zapeo o koren stabla, pružio ruku i osetio hlad 536 537 nu metalnu izbočinu na cevi puškomitraljeza i sa -vijene nožice, stao se spuštati popreko, a cipele su mu se klizale i brazdale tlo, i pružio je opet levu ruku unapred i dotakao hrapavu koru debela, i kad se odupro osetio je glatko mesto pod rukom i pri dnu dlana mu je ruka bila lepljiva od smolastog soka koji je izbijao iz zasećenog dela - oni se tako spustiše strmom pošumljenom padinom do onog mesta iznad mosta sa koga su prvog dana oni i Anselmo vršili osmatranja. Sad se pred Anselmom isprečilo jedan bor u mra-ku, on uhvati Roberta Džordana za ruku i prošapta tako tiho da je o vaj jedva mogao da čuje, "Gledaj. Ima vatre u peći." Svetlost se videla dole na onom mestu na kora je Robert Džordan znao da se most 232

sastaje s putom. "Oдавde smo posmatrali", reče Anselmo. On uhvati ruku Roberta Džordana i sa višenaniže da dodirne malu svežu belegu, nisko na deblu. "Ovo sam ja obeležio dok si ti posmatrao. Nadesno se nalazi mesto na kom si mislio da staviš mašinu." "Postavićemo je tamo." "Dobro." Oni skinuše džakove i staviše ih iza stabala i njihov vojica pođioše za Anselmom do zarađene gde je bio niski borik. "Ovde", reče Anselmo. "Baš ovde." "Oдавde ćeš po danu", čučao je Robert Džordan -dan iza jednog malog drveta i šaputao Agustinu, "videti mali deo puta i ulaz na most. Videćeš čitavu dužinu mosta i deo puta s druge strane dok ne zaokrene iza stene." Agustin ne reče ništa. "Ti ćeš ležati ovde dok mi budemo vršili pripreme za rušenje mosta i pucaćeš na sve što naiđe odozdo ili odozgo." "Gde se nalazi ta vatra?" upita Agustin. "U stražarnici s ove strane", prošapta Robert Džordan. "Ko će da udari na stražare?" "Starac i ja, kao što sam ti rekao. Ali ako ne uspemo, moraš da pucaš u stražarnicu i u njih ako ih vidiš." "Da. To si mi rekao." "Posle eksplozije, kad Pablo s ljudima naiđe iza te okuke moraš pucati iznad njihove glave u one koji bi ih gonili. Moraš u svakom slučaju pucati visoko kad se oni pojave, da oni drugi ne mogu da dođu. Razumeš li?" "Kako ne bi? To je kao što si sinoć rekao." "Imaš li šta da pitaš?" "Ne. Ja imam dva džaka. Napuniću ih gore gde se ne može videti, i doneti ih ovamo." "Ali ovde nemoj kopati. Moraš se dobro sakriti, kao što smo se bili sakrili na vrhu." "Ne. Doneću u njima zemlje dok je mrak. Videćeš. Kad udes im neće se ništa primećivati." "Ti si vrlo blizu. Sabes? Po danu se ovo grmlje jasno vidi odozdo." "le brini, Ingles. Kud ti ideš?" "Biću sasvim blizu, dole, sa svojom malom mašinom. Starac će sad preći klisuru da bude spreman da napadne stražarnicu s druge strane, onu koja gleda tamo u onom pravcu." "Onda ništa više, Ingles", reče Agustin. "Salud, Ingles. Imaš li duvana?" 538 539 "Ne možeš pušiti, suviše smo blizu." "Ne. Prosto da ga držim u ustima. Pušiću doc -v Robert Džordan mu dade kutiju za cigarete i Agustin uze tri cigarete i zadenu ih za prednji preklap svoje niske čobanske kape. On raširi tri noži -ce puškomitraljeza i ce v stavi u niske boriće i počeo pipajući da raspakuje stvari i razmešta ih da mu budu pri ruci. "Nada mas", reče on. "Dobro, ništa više." Anselmo i Robert Džordan ga osta više i vratiše se tamo gde su im bili džakovi. 233

"Gde je najbolje da ih ostavimo?" prošapta Robert Džordan. "Ovde, mislim. Ali jesi li siguran da možeš odatvde pogoditi stražara s vojnom malom mašinom?" "Je li ovo tačno ono mesto gde smo bili onog dana?" "Isto ono drvo", reče Anselmo tako tiho da ga je Džordan jedva mogao da čuje, i znao je da on govori ne mičući usne kao što je govorio onda, prvog dana. "Označio sam ga nožem." Robert Džordan je opet imao osećanje da se sve to desilo nekad ranije, ali ovog puta je to došlo jer je on ponovio pitanje i Anselmo svoj odgovor. Isto se desilo i sa Agustinom koji je postavio pitanje o stražarima, mada je znao odgovor. "Dovoljno je blizu. Čak suviše blizu", prošapta on. "Ali svetlost je iza nas. Ovde je sasvim dobro." "Onda ja idem preko klisure da budem na položaju s druge strane", reče Anselmo. Onda kaza, "Izvini, Ingles. Da ne bude nikakve greške. Da ne napraviš glupost." "Šta?" dahnuo je vrlo tiho. "Samo da ponovim, da izvedem stvari kako treba." "Kad ja budem pucao, pucaćeš i ti. Kad si likovirao svog stražara preći ćeš preko mosta k meni. Ja ću doneti džakove dole, i ti ćeš raditi s ve ono što ti kažem u pogledu smeštanja naboja. Sve ću ti reći. Ako se meni mašta desi ti uradi onako kako sam ti pokazao. Radi polako i dobro, sve dobro učvrsti drvenim klinovima i čvrsto veži granate." "Sve mi je jasno", reče Anselmo. "Svega se sećam. Sad idem. Štiti se dobro kad bude dan, Ingles." "Kad pucaš", reče Robert Džordan, "uzmi naslon i dobro nišani. Ne misli o njemu kao o čoveku, nego kao o meti, de acuerdo? Ne pucaj u čitavog čoveka, nego u jednu tačku. Pucaj tačno u centar trbuha, ako stoji okrenut prema tebi. U sredleđia, ako je okrenut od tebe. Slušaj, stari. Kad ja budem pucao, ako čovek sedi, on će ustati pre nego što potrči ili Čučne. Pucaj onda. Ako bude i dalje sedeo, pucaj. Ne čekaj. Ali dobro nišani. Pridi na pedesetak metara. Ti si lovac. Za tebe to nije problem." "Uradiću kao što zapovedaš", reče Anselmo. "Ja. Ja tako naređujem", reče Robert Džordan. "Drago mi je što sam se setio da to kažem kao zapovest, pomisli Robert Džordan. To će mu pomoći. To donekle smanjuje prokletstvo. Bar se nadam. Bar delimično. Bio sam zaboravio ono što mi je ispričao prvog dana o ubijanju. "Tako ja naređujem", reče on. "Sad idi." 540 541 "Me voi", reče Anselmo. "Do viđenja, Ingles." "Do viđenja, stari", reče Robert Džordan. Sećao se svog oca na železničkoj stanici i vlažnosti tog rastanka i nije rekao ni Salud, ni zbogom, ni srećno, niti išta slično. "Jesi li obrisao mast iz cevi svoje puške, stari?" prošapta on. "Da ne zataji." "U pećini", reče Anselmo. "Sve sam ih očistio šipkom." "Onda do viđenja", reče Robert Džordan i stajao bez šuma u svojoj cipelama od konopca, napravivši veliki krug kroz drveće. 234 Robert Džordan je ležao na šumskom tlu puškomitraljeza i slušao je u granama borova prvo kretanje vetra koji je nailazio sa zorom. On izvadi magazin iz strojnice i povuče zatvarač napred i nazad. Onda okrene strojnicu s otvorenim zatvaračem i u mraku stavi cev na usne i dunu kroz nju; kad je jezikom dotakao ivicu cevi oseti na mehaniku ukus masti i ulja. On nasloni pušku na do lakticu, sa zatvaračem okrenutim

nagore da ne bi borove iglice ili druga prljavština ušli, i istera pal -cem napolje iz šaržera sve metke na maramicu ko-ju je raširio ispred sebe. Onda, opipa vajući svaki metak i okrećući ga prstima pritisnu i utera pojedinačno svaki metak nazad u šaržer. Sad je šaržer opet bio težak i on ga ponovo vrati u strojnicu i oseti kako je škljocnuo kad se smestio. Leže potrbuške iza bora sa strojnicom položenom preko leve ruke posmatrajući svetlost dole ispod sebe. Ponekad je nije video i onda je znao da se čovek u stražarskoj kućici pomerio i stao ispred pećnice. Tako je Robert Džordan ležao i čekao zoru. Glava XLII Za to vreme, dok je Pablo dojahao s brda na-trag u pećinu i dok se čitava grupa spuštala do mesta gde su ostavili konje, Andres je brzo napredovao prema Golcovom štabu. Kad su došli na glavni drum za Navaceradu po kom su se valjali kamioni koji su se vraćali iz planine, naišla je kontrola. Ali kad je Gomez pokazao stražaru propusnicu od pot-pukovnika Mirande i kad je ovaj, osvetlivši je džepnom lampom, pokazao drugom stražaru koji je bio s njim, odmah mu je vrati i pozdravi ga. "Siga", reče on. "Produžite. Ali bez svetlosti." Motocikl ponovo zabrekta i Andres se držao čvrsto za sedište ispred sebe i kretali su se ponovo drumom, a Gomez je pažljivo terao između kola. Nijedan kamion nije imao upaljeno svetlo i kretali su se u dugom konvoju. Bilo je i natovarenih kamiona koji su se kretali nagore, i svi su dizali silnu prašinu koju Andres nije video u mraku, ali je osećao kao oblak oko lica koji je gotovo mogao da zagrije. Nalazili su se neposredno iza stražnjeg dela jednog kamiona i motor je brektao, onda Gomez potera brže i zaobiđe ga, pa onda zaobiđe još jedan, i još jedan, i druge kamione koji su brektali i spuštali se pored njih sa leve strane. Iza njih je sad išao jedan putnički automobil koji je stalno trubio kroz buku kamiona i prašinu; onda upali svetlost u kojoj se prašina pojačala kao čvrst žuti oblak i onda projuri pored njih cileći pri promeni brzine, zah-tevajući preteći i udarajući svojim trubljenjem. 542 543 Onda se svi kamioni ispred njih zaustaviše i vozeći se dalje pored ambulantnih kola, štabskih automobila, pravih, pa drugih i trećih oklopnih kola, koja su sva bila zaustavljena i stajala u prašini koja se još nije slegla, kao teške metalne kornjače s isturenim topovima, oni naiđoše na drugu kontrolu na mestu sudara. Na jedan kamion koji se bio zaustavio naleteo je drugi koji je išao iza njega, i udario u stražnji deo i rasuo sanduke sa puščanom municijom svud po putu. Jedan sanduk se rasuo pri padu i kad su se Gomez i Andres zaustavili i gurali motocikl napred između zaustavljenih kola da pokažu kontrolu sa voju propusnicu, Andres je gazio po mesinganim čahurama hiljade metaka koji su rastureni ležali u prašini. Drugi kamion je imao potpuno uništen hladnjak. Kamion koji se nalazio iza njega doticao mu je stražnji deo. Stotina ih se još nagomilala pozadi i jedan oficir u visokim čizmama trčao je natrag putem i vikao šoferima da povuku svoje kamione unazad da bi zagnječeni kamion mogao da se povuče s puta. Bilo je suviše mnogo kamiona da bi mogli da se vrate unazad, sem da oficir stigne do kraja reda koji se stalno kretao i zaustavio dalje nadolaženje, i Andres vide kako on trči i spotiče se sa džepnom lampom u rukama, viče, psuje, a kamioni samo nadolaze. Stražar iz kontrolne patrolne htede da im vrati propusnicu. Bili su dvojica, s puškama prebačenim preko leđa i džepnim lampama u rukama i oni su vikali. Onaj koji je u ruci držao njihovu propusnicu pređe preko puta do kamiona koji je išao niz brdo u drugom pravcu i zatraži da pođu do sledeće kontrole i da joj kažu da zaustavi sve kamione dok se ovaj zastoj ne sredi. Šofer na kamionu je slušao i otišao. Onda, još uvek držeći propusnicu, stražar se vrati, vičući na šofera onog kamiona čiji se teret rasuo. "Ostavi to i za ljubav božju idi napred i bi-smo mogli ovo da raščistimo!" vikao je on šoferu. "Diferencijal mi se slomio", reče šofer nagnut nad zadnjim delom kamiona. "J... ti ja tvoj diferencijal, idi napred, kad ti kažem." "Ne može da krene kad mu je diferencijal slomljen", reče šofer i opet se nagnu. "Onda nek te neko povuče; povuci se tu napred, tako da možemo to čudo da očistimo s puta." Šofer pogleda mrko stražara kad ovaj džepnom lampom osvetli slupani stražnji deo kamiona. "Idi napred! Idi napred!" vikao je čovek još uvek držeći propusnicu u ruci. "A moja isprava", reče mu Gomez. "Moja propusnica. Mi se žurimo." "Idi ti do đavola s tvojom propusnicom", reče mu čovek i dade mu je i potrbuške opet preko puta da zaustavi jedan kamion koji je nailazio. "Idi do raskrsnice pa se okreni tako da izvučeš ovu olupinu odavde", reče on šoferu. "Ja imam naređenja", "J... ti i tvoja naređenja. Uradi kao što ti kažem." Šofer potera kola i krenu niz put i nestade ga u prašini. Kad je Gomez krenuo motociklovi napred, sa- da čistom desnom stranom puta porejiastradalog 544 35 Ernest Hentingvej, IV 545 kamiona, Andres, držeći se ponovo čvrsto, vide kako stražar ponovo zaustavlja neki drugi kamion i kako se šofer nagnu iz kabine i sluša ga. Još uvek bez upaljenog svetla oni naiđoše pored četvoro oklopnih kola, onda pored duge linije kamiona punih vojnika. Vojnici su ćutali u mraku i Andres najpre samo oseti kako se njihovo prisustvo nadnosi nad njim, kako se izdiže iznad kamiona kroz prašinu dok su prolazili. Onda naiđe iza njih još jedan štabski auto koji je stalno trubio i palio i gasio farove i svaki put kad je zasijalo svetlo Andres je video vojnike s gvozdanim šlemovima i puškama koje su držali vertikalno, i puškomitraljez ima s cevima okrenutim prema mračnom nebu kako se oštro ističu u noći u koju su ponovo tonuli čim bi se svetlost ugasila. Jednom kad su prolazili blizu jednih kola sa vojnicima i svetlost ih osvetlila, on vide pri iznenadnoj svetlosti njihova lica zamišlje -na i tužna. 236

Pod čeličnim šlemovima, vozeći se na kamionima u mraku, ka ne čemu što su oni samo znali da je napad, lica su im bila utonula svakom u svoj problem u mraku, i svetlost ih je otkrila onakve kakvi ne bi izgledali po danu, od stida da to drugi ne vide, izuzev kad napad ili bombardovanje otpočne i kad nijedan čovek više ne misli o sebi licu. Andres, prolazeći sad pored jednog kamiona za drugim, dok je Gomez još uvek sa uspehom terao ispred štabskog automobila koji je išao za njima, nije uopšte razmišljao o njihovim licima. Mislio je samo, "Kakva vojska. Kakva oprema. Kakva mehanizacija. Vaia gente! Gle taj svet. Ovo je vojska Republike. Gledaj je. Kamion za kamionom. Svi podjednako uniformisani. Svi sa šlemovima od čelika na

glavi. Gledaj samo kako se maquine dižu iz kola prema naletu a viona. Gledaj kakva se voj-ska izgradila. Sad su se vozili drugim, strmim delom puta ko-ji se penjao i išao posred planine i uspon je bio tako strm, kad su se približa vali vrhu, da mu je Go-mez rekao da siđie i onda su zajedno gurali motocikl poslednjim strmim usponom prolaza. S leve strane, baš kad su prešli vrh, nalazio se jedan ispust na putu gde su kola mogla da se okrenu i tu su svetla žmirkala ispred jedne velike kamene ku će koja se duga i mra čna isticala prema noćnom nebu. "Hajde da pitamo gde je štab" reče Gomez Andresu i oni dovezoše motocikl do mesta gde su dva stražara stajala ispred zat vorenih vrata velike kamene ku će. Gomez je naslanjao motocikl na zid, kad se jedan motociklista u kožnom odelu, čiju po javu ocrtla svetlost iz zgrade kad su se vrata otvo-rila, uputi napolje, s torbicom prebačenom preko ramena i pištoljem tipa Mauzer, u dr venoj futroli na boku. Kad svctla nestade, on nađie svoj motocikl u mraku pored vrata, gurnu ga dok se ne upali i zaštekta, onda odjuri putem nagore. Gomez je razgovarao sa jednim stražarem po -red vrata. "Kapetan Gomez iz Šezdeset pete briga-de", reče on. "Možeš li mi reći gde se nalazi štab generala Golca iz Trideset pete divizije?" "Nije ovde", reče stražar. "Šta je ovde?" "Comandacia." "Kakva comandacia?" "Pa, comandacia." 546 547 "Comandacia, čija?" "Ko si ti cla postavljajš tolika pitanja?" reče stražar Gomezu u mraku. Ovde na vrhu prevoja ne-bo je bilo vrlo jasno i zvezdano, i Andres je sad van one prašine video sasvim jasno u mraku. Ispod njih, gde je put skrctao udesno, jasno je prema ne-bu video konture kamiona i automobila koji su pro-lazili. "Ja sam kapetan Rogelio Gomez iz prvog bata-ljona Šezdeset pete brigade i pitam gde je štab generala Golca", reče Gomez. Stražar otvori malo vrata. "Zovni kaplara", vik-nu on unutra. Baš tada naiđioše jedna štabaska kola iza okuke na putu i zaokrenuše prema velikoj kamenoj zgradi gde su Andres i Gomez stajali čekajući da nai đie komandir straže. Kola se uputiše prema njima i sta-doše ispred vrata. Jedan veliki čovek, star i težak, sa preterano velikim bereom kaki boje, onakvim 237

kakve nose chasseurs a pied u francuskoj armiji, u šinjelu, no -seći torbicu za mape i pištolj pripasan preko šinje -la, iz iđie iz stražnjeg dela kola sa još d vojicom ljudi u uniformama Internacionalnih brigada. Govorio je francuski, Andres ga nije razumeo, a Gomez je, kao bivši berberin, znao nekoliko reči; rekao je svom šoferu da ne zadrži auto ispred vrata i da ga skloni. Kad je prišao vratima sa druga dva oficira, Go mez mu jasno vide lice na svetlosti i prepozna ga. Viđiao ga je na političkim sastancima i često je či-tao njcgove članke u listu Mundo Obrero koji su prevodieni sa francuskog. Prepoznao je njegove kosmate obrve, vodene sive oči, bradu i dva podbrat-ka, i znao je da je on jedna od velikih, savremenih revolucionarnih figura Francuske, on je predvodio pobunu francuske mornarice na Crnom moru. Go mez je znao kako visoko političko mesto zauzima taj čovek u Internacionalnim brigadama i znao je da će taj čovek znati gde se nalazi Golcov štab i mo će će da ga uputi onamo. On nije znao kakav je taj čovek vremenom postao zbog razočarenja, gor-kih iskustava u privatnom političkom životu i osu-ječene ambicije i da je najopasnija stvar pitati ga za ma šta. Ne znajući za sve to on prepreči tom čo veku put, salutira mu stisnutom pesnicom i re će, "Druže Masar, mi nosimo poruku za generala Golca. Možete li nas uputiti u njego v štab? Hitno je." Visoki, krupan stari čovek isturi glavu i pogle-da Gomeza, i pažlji vo ga odmeri svojirn vodenim očima. Čak i ovde, na frontu, u svetlosti slabe elek-trične sijalice, iako je tek došao sa vožnje u otvo-renom automobilu po svežoj noći, imao je na svom sivom licu izraz raspadanja. Lice mu je izgledalo kao na činjeno od otpadaka koji se nalaze pod ša -pama vrlo starog lava. "Vi imate, šta, družie?" upita Gomeza go voreći španski sa jakim katalonskim akcentom. Pogled ba-ci na Andresa, skliznu preko njega i vrati se opet na Gomeza. "Poruku za generala Golca koju treba predati u njegovom štabu, družie Masare." "Odakle je, družie?" "Dolazi s fašističke strane", re će Gomez. Andre Masar pruži ruku da uzme poruku i osta -le isprave. On pogleda u njih i stavi ih u džep. 548 549 "Uhapsite ih obojicu", re će on kaplaru, koman-diru straže. "Prctražite ih i do vedite ih k meni kad pošaljem po njih." S porukom u džepu on zakorači u veliku ka-menu kuću. Napolju, u stražarnici straža je pretraži vala Go meza i Andresa. "Esta loco", re će stražar. "On je lud." "Ne. On je politička ličnost od velike važnosti", reče Gomez. "On je glavni komesar Internacional-nih brigada." "Apesar de eso, esta loco", reče kaplar. "Svejed-no, on je lud. Šta radite iza fašističkih linija?" "Ovaj drug je tamošnji gerilac", reče mu Go mez dok ga je pretraži vao. "On nosi poruku gene-ralu Golcu. Čuvajte njegove isprave. Pripazite na taj novac i na taj metak na vrpici. To je iz moje prve rane koju sam zadobio kod Gvadarama." "Ne brini", re će kaplar. "Sve će se nalaziti u ovoj fijočici. Zašto nisi mene pitao gde se nalazi Golc?" "Mi smo pokušali. Pitao sam stražara i on je zo vnuo tebe." 238

"Ali onda je došao onaj ludak i pitali ste njega. Niko ne treba njega ništa da pita. On je lud. Tvoj Golc se nalazi svega tri milje putem nagore i onda udesno u stenama, u šumi." "Možeš li nas pustiti da odemo do njega?" "Ne. Otišla bi mi gla va. Moram te izvesti pred onu ludu. Osim toga, kod njega je tvoja poruka." "Zar ne možeš to nekome reći?" "Da", reče kaplar. "Reći ću prvom odgovornom koga vidim. Svi znaju da je lud." "Ja sam ga uvek smatrao velikom figurom", re će Gomez. "Jednim od najslavnijih Francuza." "Može on biti i sla van i sve što hoćeš", reče kaplar i stavi Andresu ruku na rame. "Ali je lud kao stenica. Ima maniju da ubija ljude." "Stvarno da ih ubija?" "Como lo oies", reče kaplar. "Taj ubija više ne-go kuga. Mata mas que la peste bubonica. Ali on ne ubija fašiste kao mi. Que va. Ni u šali. Mata bichos raros. On ubija retke ptice. Trockiste. Jeretike. Sve vrste retkih ptica." Andres nije ništa od tog razume vao. Kad smo bili u Eskorijalu ubili smo zbog nje-ga ne znam ni sam koliko ljudi", reče kaplar. "Mi smo uvek davali grupe za streljanje. Ljudi iz briga-de ne bi hteli streljati svoje ljude. Naročito Fran-cuzi. Da bi se izbegle teškoće uvek smo mi to ra-dili. Mi smo streljali Francuze. Mi smo streljali Bel-gijance. Streljali smo i druge raznih nacionalnosti. Svih vrsta. Tiene mania de fusilar gente. Uvek zbog političkih stvari. On je lud. Purifica mas que el Salvardsn. Cisti bolje nego

salvarzan." ,li ti ćeš spomenuti nekom za poruku?" "Da, čoveče. Sigurno. Ja poznajem svakog čo veka u ove dve brigade, Svako ovuda prolazi. Po-znajem svakog, pa čak i Ruse, mada malo njih go-vori španski. Zadržaćemo ovog ludaka, da ne strelja Špance.¹ "A poruka?" "1 poruku. Ne brini, družo. Znamo mi kako se postupa s tim ludakom. On je jedini opasan sa svo-jim sopstvenim ljudima. Sad ga mi razumemo." 550 551 "Dovedi dva zatvorenika", do đie glas Andre Ma-sara. "Quereis echar un trago?" upita kaplar. "Ho ćete li nešto da popijete?" "Zašto da ne?" Kaplar uze flašu anisa sa ormana i Gomez i Andres se napiše. Pa onda i kaplar. On obrisa usta rukom. "Vamonos", reče on. Oni iz iđioše iz stražarnice s osećanjem proguta-ne vatre anisa koji im je zagrevao usta, trbuhe i srca, i krenuše hodnikom i uđioše u sobu u kojoj je za dugim stolom sedeo Masar; ispred njega je lež a-la mapa, u ruci mu je bila crvenoplava olovka ko jom se, vrteći je, igrao generala. Andresu je ovo bila samo jedna nezgoda više. Mnogo ih je već no-čas bilo. Bilo ih je uvek mnogo. Ako su ti isprave u redu i srce hrabro, nisi u opasnosti. Na kraju te osl obode i opet kreneš s vojim putem. Ali Ingles mu je rekao da požuri. Znao je da više nikako ne može stići da učestvuje u akciji na mostu, ali imali su poruku da predadu, a ovaj starac za stolom je sta-vio u džep. "Stani tamo", reče Masar ne digavši pogled.

239

"Slušajte, družo Masare", reče Gomez, anis je poja čao njegov bes. "Već jedanput nočas nas je za-držalo neznalašt vo anarhista. Onda lenost jednog bi-rokratskog fašiste. Sad tvojom komunisti čkom hi-persumn j ičavošču." "Zatvori usta", reče Masar ne gledaju či ga. "Ovo nije miting." "Družo Masar, o vo je stvar krajnje hitiia", re-če Gomez. "Od velike važnosti." Kaplar i vojnik koji su bili pored njih ži vo se zainteresovaše kao da prisust vuju komadu koji su mnogo puta videli, ali u čijim odličnim scenama mogu uvek nanovo da uživaju. "Sve je hitno", reče Masar. "Sve stvari su važ-ne." Sad ih pogleda držeći olovku. "Otkud znate da je Golc ovde? Da li vi znate kako je ozbiljno do či i pitati pre napada za generala? Otkud znate da je taj i taj general ovde?" "Kaži mu ti", reče Gomez Andresu. "Družo generale", poče Andres - Andre Masar ga ne ispravi u pogledu čina - "Meni su dali taj paketi ć s one strane linija -" "S druge strane linija?" upita Masar. "Da, čuo sam kako kaže da dolazite s fašističke strane." "To mi je dao, družo generale, jedan Ingles, po imenu Roberto koji je došao k nama kao miner u vezi sa mostom. Razumeš?" "Produži svoju priču", reče Masar Andresu; u-potrebio je izraz pri ču kao da je hteo da kaže laži, izmišljotine, pre vare. "Eto, družo generale, Ingles mi je rekao da od -nesem poruku generalu Golcu što je moguće brže. On vrši napad u o vim brdima danas i jedino što tražimo da mu se to sad što pre preda, ako to do -zvoli drug general." Masar opet zatrese glavom. Gledao je u Andre sa, ali ga nije video. Golc, mislio je on s nekom meša vinom užasa i ushićenja kao što se čovek oseća kad čuje da je neki njegov poslovni neprijatelj nastradao u nekom vrlo nezgodnom automobilskom sudaru ili kad je neko, koga je mrzeo, ali u čije poštenje nije nikad 552 553 sumnjao, optužen za prevaru. Taj Golc je jedan od njihovih. Taj Golc je u o čiglednim vezama sa fašis -tima. Golc, koga je poznavao skoro dvadeset godi-na. Golc, koji je zarobio voz sa zlatom one zime, sa Lukačern, u Sibiru, Golc, koji se borio protiv Kolčaka, i u Poljskoj. I na Kavkazu. U Kini i ovde od prvog oktobra. Ali on jeste bio blizak sa Tu-hačevskim. Ali i sa Vorošilovim. Ali s Tuha čevskim. I s kim još? O vde sa Karkovim, dabome. I sa Lu-kačem. Ali svi Mađiari su intriganti. Mrzeo je Gala. Golc je mrzeo Gala. Pamti to. Seti se toga. Golc je uvek mrzeo Gala. Ali je uvek bio za Puca. Pamti to. A Dival mu je načelnik štaba. Vidi šta proizilazi iz toga. Čuo si kako kaže da je Čopić budala. To je sigurno. To stoji. A sad ova poruka koja dolazi sa fašističke strane. Jedirio odsecanjem tih trulih gra-na drvo može ostati zdravo i rasti. Trulež mora po stati očigledna da bi se mogla uništiti. Ali Golc. Zar Golc da bude izdajica. Znao je on da se nikom ne može verovati. Nikom. Nikad. Ni svojoj ženi. Ni bratu. Ni s vom najstarijem drugu. Nikom. Nikad. "Vodite ih", reče on stražarima. "Čuvajte ih pažlji vo." Kaplar pogleda stražara. O vo je bila jedna od vrlo mirnih Masarovih predstava. "Družo Masare", reče Gomez. "Nemojte biti ne-razboriti. Saslušajte me, mene, lojalnog oficira i druga. Ta poruka se mora predati. Ovaj drug je prošao kroz fašističke linije da

odnese drugu ge-neralu Golcu." "Vodite ih", reče Masar sada ljubazno straži. Bilo mu ih je žao kao ljudskih bića, ako ih budu morali likvidirati. Ali najteže mu je padala trage -dija Golca. To Golc da bude, mislio je on. Odmah 554 ću odneti fašističku poruku Varlofu. Ne, bolje da je sam odnese Golcu i da ga posmatra kad je pri-mi. To će uraditi. Kako može da ima po verenja u Varlofa, ako je Golc jedan od njihovih? Ne. S tom stvari mora da bude vrlo oprezan. Andres se okrete Gomezu, "Šta misliš da U će poslati poruku?" upita on ne verujući. "Zar ne vidiš?" reče Gomez. "Me cago en su puta madre!" re će Andres. "Estd loco!" "Da", reče Gomez. "On je lud. Vi ste ljudi! Cu-jete! Ludi!" vikao je on Masaru koji se ponovo nagnuo nad mapom sa crvenoplavom olovkom. "Slušajte! Vi ste ludak, ubica!" "Odvedite ih", reče Masar stražarima. "Pom e-rili su duhom zbog velike krivice." To je bila fraza koju je kaplar sad prepoznao. Nju je slušao i ranije. "Ti ludače, ubico!" vikao je Gomez. "Hijo de la gran puta", re će mu Andres. "Loco!" Glupost ovog čoveka ga je razbesnela. Ako je lud, neka ga uklone kao ludog. Neka mu uzmu po ruku iz džepa. Neka ta luda ide do điavola. Teški španski bes se dizao iz njegovog uobičajenog mira i dobre naravi. Još malo pa će ga zaslepiti. Masar, sedeći nad mapom zatresao je tužno gla -vom kad su stražari iz veli Gomeza i Andresa. Stra-žari su užj vali što je ispsu van, ali sve u svemu bili su razočarani predstavom. Videli su mnogo boljih. Andre Masar nije vodio računa da li ga ljudi psu-ju. Mnogo ljudi ga je na kraju psovalo. Njemu ih je uvek stvarno bilo žao kao ljudskih bića. To je 555 uvek scbi govorio i to je jedna od poslednjih isti-nitih ideja koju je zadržao i koja je bila stvarno njegova. Sedeo je tu, brkovima i pogledom koncentri-san na mapu, na mapu koju on stvarno nikad nije razumeo, na sme đie obeležene konture koj e su bile fino i koncncntri čno izvučene kao paukova mreža. Po konturama je video visove i doline, ali u stvari nikad nije razumeo zašto baš ta uz visina i baš ta

dolina. Ali u generalštabu, u kome je vladao sistem političkih komesara, on bi se umešao kao politički rukovodilac brigada, stavio bi prst na takvo i takvo numerisano mesto, zaokruženo tankom smeđiom olovkom u zelenom, što je označavalo šume ispresečane linijama puteva, koji nisu nikad slučajno išli pored zaokretna reka, i rekao. "Tu. Tu je slaba tačka." Gal i Čopić, ljudi od politike i ambicije, složili bi se, i posle toga bi se ljudi, koji nikad nisu ni videli mapu, nego im se samo pokazala kota i rovovi na njoj, penjali strminama da nađu smrt na njihovim padinama, ili, zaustavljeni vatrom mitraljeza zaklonjenih u maslinjacima, ne bi nikad ni stizali da se popnu. Ili bi se, na drugim frontovima, lako popeli, ali i time ne bi postigli ništa. Ali kad bi Masar u Golcu vom štabu stavio prst na mapu, vilič-ni mišići ovog generala, čija je glava puna ožiljaka i lice belo, stisnuli bi se i on bi mislio, streljao bih te, Andre Masar, pre nego što bih ti dozvolio da stavljaš taj svoj truli prst na konture na mojoj mapi. Da si proklet zbog svih onih ljudi koje si ubio mešajući se u stvari koje ne znaš. Prokleti dan, kad su po tebi nazvali fabrike traktora, i sela, i zadruge, tako da si postao simbol u koji ne smem da diram. Iđi i sumnjiči i savetuj i 241

mešaj se i potkazuji i kasapi na drugom mestu, a moj štab ostavi na miru. Ali umesto da to kaže, Golc bi se jedino odmah kao od te nagnute mase, pruženog prsta, vodenih sivih očiju, sivo belih brkova i lošeg zadaha i rekao, "Da, družo Masar. Vidim šta mislite. To nije dobro shvaćeno i ne slažem se. Možete mi se popeti na glavu, ako hoćete. Možete od toga napraviti partijsko pitanje, kao što kažete. Ali ja se ne slažem." Tako je sad Andre Masar seđeo zadubljen nad mapom, nad golim stolom, pod golom svetlošću električne sijalice, bez štita nad glavom, preširoki bere je povukao napred da mu zaštiti oči, pogledao je umnoženu kopiju naredbe za napad i polako, pažljivo i vredno proučavao mapu kao što bi na nekome problemu radio jedan mlad oficir u vojnoj ikoli za štabske oficire. On je učestvovao u ratu. Mislio je da komanduje trupama. Tako je sedeo sa porukom Roberta Džordana Golcu u džepu, a Gomez i Andres su čekali u stražarskoj sobi i Robert Džordan je ležao u šumi iznad mosta. Ne može se reći da li bi ishod Andresova zahtevka bio drukčiji da su on i Gomez mogli da produže bez smetnji od strane Andre Masara. Na frontu nije bilo nikoga ko bi imao ovlašćenje da zadrži napad. Čitav mehanizam je bio suviše dugo u pokretu da bi se sad odjednom mogao tako lako zaustaviti. Postoji ogromna inercija u svim vojnim operacijama bilo koje veličine da su. Ali, kad je jednom ta inercija savladana i pokret započet, on 556 557 da ga je isto toliko teško zaustaviti koliko je bilo teško početi. Ali te je noć starac s bereom dobro povučenim unapred još sedeo nad mapom za stolom, kad se vrata otvoriše i unutra uđe Karkov, ruski novinar, sa još drugom divom Rusa u civilu, u kožnim kapama i kaputima. Kaplar je preko volje zatvorio vrata za njima. Karkov je bio prvi odgovorni čovek s kojim je stupio u vezu. "Tovarišč Masar", reče Karkov svojim učtivo prezirivim nejasnim glasom i nasmeši se, pokazujući svoje rđiave zube. Masar ustade. On nije voleo Karkova, ali Karkov, upućen iz Pravde i u direktnoj vezi sa Staljinom, bio je u tom trenutku jedan od tri najvažnija čoveka u Španiji. "Tovarišč Karkov", reče on. "Vi pripremate napad?" reče Karkov drsko mahnuvši glavom prema mapi. "Proučavam ga", odgovori Masar. "Da li vi napadate? Ili Golc?" reče Karkov učtivo. "Ja sam samo komesar, kao što znate", reče mu Masar. "Ne", reče Karkov. "Vi ste skromni. Vi ste stvarno general. Vi imate mapu i durbin. Ali zar ni ste nekad bili admiral, družo Masar?" "Bio sam tobdžija", reče Masar. To je bila laž. On je stvarno bio niži oficir u doba pobune. Ali sad je uvek verovao da je bio tobdžija. "Ah. A ja sam mislio da ste bili niži oficir", reče Karkov. "Moji podaci su uvek netačni. To je odlika novinara." Ostali Rusi nisu učestvovali u razgovoru. Oni su obojica gledali preko Masarovog ramena u mapu i povremeno na svom jeziku stavljali po neku prijedlogu. Masar i Karkov su govorili posle prvog zdrava francuski. "Bolje je ne stavlјati netačne činjenice u Pravedu", reče Masar. On to reče odsečno da bi nekako povratio sebi dostojanstvo. Karkov ga je uvek bocikao. To se francuski 242

kaže degonfler i Masar ga se uvek pribijavao i bio oprezan pred njim. Kad je Karkov govorio, bilo je teško setiti se s kakvom važnom ulogom je on, Andre Masar, došao iz Centralnog komiteta Francuske komunističke partije. Bilo je teško setiti se da je on neprikosnoven. A izgledalo je da ga Karkov tako lako, i kad god zaželi, dira. Sad Karkov reče, "Ja ih obično ispravljam, pre nego što ih uputim Pravedu. Ja sam sasvim precizan u Pravdi. Recite mi, družo Masar, da li ste išta čuli o nekoj poruci koja treba da dođie ovamo za Golca od jedne od naših partizanskih grupa koje operišu prema Segoviji? Tamo se nalazi jedan drug, Amerikanac, po imenu Džordan, koji je trebalo da nam pošalje iz veštaj. Govorio je o borbama iza fašističkih linija. Trebalo je da nam preko Golca pošalje o tom iz veštaj." "Jedan Amerikanac?" upita Masar. Andres je rekao Ingles. Dakle to li je to. Znači, pogrešio je. Zašto su te budale uopšte razgovarale s njim? "Da", reče Karkov gledajući ga prezirivo. "Je-dan mladi Amerikanac, koji politički nije naročito razvijen, ali odlično stoji kod Španaca i ima znatnih partizanskih zasluga. Prosto, dajte mi tu po ruku, družo Masar. Već je dosta zakasnila." 558 559 "Kakvu poruku?" upita Masar. Bilo je vrlo glupo kazati tako nešto i on je to znao. Ali nije bio u stanju da tako brzo prizna da je pogrešio i on to ipak reče da bi odložio trenutak poniženja. "Poruku koja vam je u džepu od mladog Džordana Golcu", procedi Karkov kroz svoje trule zube. Andre Masar stavi ruku u džep i izvadi poruku na sto. On pogleda Karkova pravo u oči. U redu. Pogrešio je i sad se nije ništa drugo moglo uraditi, ali nije hteo da doži vi nikakvo poniženje. "1 pro pusnice", reče Karkov tiho. Masar ih stavi pored poruke. "Družo kaplare", viknu Karkov na španskom. Kaplar otvori vrata i uđe. On brzo pogleda u Andre Masara, koji je isto tako gledao u njega kao stari vepar koga su psi opkolili. Na Masarovom licu nije bilo ni straha ni poniženja. Bio je samo ljut, bio je samo trenutno opkoljen. Znao je da ga ti psi i nikad ne mogu ščepati. "Ondesi ovo drugovima u stražarskoj sobi i uputi ih u štab generala Golca", reče Karkov. "Već su mnogo zakasnili." Kaplar iziđe i Masar pogleda za njim, pa onda u Karkova. "Tovarišč

Masar", reče Karkov. "Videću koliko ste vi neprikosnoveni." Masar ga pravo pogleda i ne reče ništa. "Ne pokušavajte da stvarate neke planove u vezi sa kaplarom", produži Karko v. "Nije mi kaplar rekao. Video sam onu dvojicu u stražarskoj sobi i oni su mi kazali." (To je bila laž.) "Nadam se da će mi se ljudi uvek poveravati", (to je bila istina, mada mu je ono kaplar rekao); ali Karkov je verovao da njegova pristupačnost i čovečno i dobronamerno mešanje u stvari mogu da donesu nešto dobro. "Znate, kad sam u SSSR svet mi piše na Prav-du, kad se desi neka nepravda u nekom gradu u Azerbejdžanu. Jeste li to znali? Oni kažu, Karko v će nam pomoći." Andre Masar ga je gledao bez drugog izraza na licu, sem besa i mržnje. Sad je samo mislio da je Karkov uradio nešto proti v njega. U redu, Karkov ima moć i sve ostalo, i mora se pripaziti.

243

"To je nešto drugo", reče Karkov. "Ali princip je isti. Ja ću da izvidim koliko ste vi neprikosno veni, družite Masar. Hoću da znam ne bi li se mošlo izmeniti ime one fabrike traktora." Andre Masar odvrati pogled i skrene ga u mapu. "Sta kaže mladi Džordan?" upita ga Karko v. "Nisam čitao", reče Andre Masar. "Et mainte-nant fiche moi la paix, družite Karko ve." "Dobro", reče Karkov, "ostavljam vas vašim vojničkim dužnostima." On iziđe iz sobe i ode u stražarsku sobu. Andres i Gomez su već bili otišli i on jedan trenutak stade tu gledajući na put i na planinske vrhove tamo da-lje, koji su se sad primećivali u prvoj sivoj svetlosti dana. Moramo tamo gore, pomisli on. Sad će usko ro početi. Andres i Gomez su opet bili na motociklu, na putu, i svitalo je. Andres se sad opet držao za straž-nji deo sedišta ispred sebe, dok se motocikl penjao od jednog zaokreta do drugog kroz slabu sivu izmaglicu koja je ležala po vrhu prevoja i osećao ka-ko motocikl juri ispod njega, pa se onda zaustavio 560 36 Eraest Hemingvej, IV 561 i stao i oni su stajali porcd motocikla na dugoj niz-brdici puta, a u šumi s le ve strane stajali su tenkovi pokriveni borovim granama. Po čitavoj šumi nala-zili su se vojnici. Andres vide ljude kako na rame-nima nose duge štape ve nosila. Tri štabaska automobila su stajala desno, pored puta, ispod drveća, pokrivena granjem položenim sa strane i borovim granama na vrhu. Gomez odveze motocikl do jednoga od njih. Nasloni ga na bor i porazgovara sa šoferom koji je sedeo pored kola, leđima naslonjen na drvo. "Odvešću te ja k njima", reče šofer. "Sakri mo tor negde i prekri ga o vim." On pokaza na gomilu nasečenih grana. Sunce je tek po čelo da se pomalja kroz visoke grane borova, Gomez i Andres su pošli za šoferom, koji se z vao Vincente, kroz borove, preko puta, i uz brdo, do ulaza u zaklon sa čijeg su krova išle signalne žice prema pošumljenoj padini. Šofer je ušao, a oni su ostali napolju, i Andres se divio konstrukciji zaklona koji se video samo kao neka ru-pa u brdu, bez imalo razbacane zemlje unaokolo, a bio je, kako je on mogao da vidi sa ulaza, i dubok i prostran i ljudi su se u njemu kretali slobodno bez potrebe da saginju glave pod teškim drvenim krovom. Vincente, šofer, iziđe napolje. "On je gore, gde razvijaju napad", reče on. "Dao sam njegovom načelniku štaba. On je potpisao da je primio. Evo." On pruži Gomezu potpisanu kovertu. Gomez je dade Andresu, koji je pogleda i stavi u košulju. "Kako se zove onaj koji je potpisao?" upita on. "DivaT, reče Vincente. "Dobro", reče Andres. "On je jedan od trojice kojima mi je dozvoljeno da predam." "Trebali da čekamo odgovor?" upita Gomez Andresa. "Bilo bi najbolje. Mada, sam Bog zna, kako ću naći Inglesa i ostale posle mosta." "Ostani i čekaj sa mnom dok se general ne vra-ti", reče Vincente. "Doneću ti kafe. Mora da si gladan." 244

"A ovi tenkovi", reče mu Gomez. Prolazili su pored tenkova pokrivenih granama i obojeni blatom i iza svakog od njih po borovim iglicama bile su use čene po dve duboke brazde ko-je su pokazivale gde su skrenuli i sišli s puta. Njihovi topovi 45 mm virili su horizontalno ispod grana i šoferi i tobdžije u kožnim kaputima i sa šlemovima sedeli su leđima naslonjeni na drveće ili ležali i spavali na zemlji. "Ovo je rezerva", reče Vincente. "1 ove trupe su u rezervi. One koje počinju napad su gore." "Ima ih mnogo", reče Andres. "Da", reče Vincente. "Čitava divizija." U zaklonu Dival, držeći otvorenu poruku Roberta Džordana u levoj ruci pogledajući na svoj ručni sat na istoj ruci, čitajući poruku po četvrti put, osećajući svaki put kako mu znoj izbija ispod pa-zuha i sliva mu se niz kukove, vikao je na telefonu, "Onda mi dajte položaj kod Segovije. Otišao je? Dajte mi položaj kod Avile." I dalje je telefonirao. Nije vredelo. Razgovarao je s obema brigadama. Golc je bio otišao gore da razgleda položaje za napad i vraćao se u svoju 562 563 osmatračnicu. On je telefonirao na osmatračnicu i njega tamo nije bilo. * "Dajte mi aerodrom broj jedan", reče Dival, od-jednom preuzimajući punu odgovornost na sebe. Primiće odgovornost na sebe za obustavljanje napada. Bolje obustaviti ga. Ne možeš ih slati u neki iznenadni napad proti v neprijatelja koji taj napad očekuje. Ne možeš. To je pristo ubistvo. Ne možeš. Ne smeš. Bez obzira na sve. Mogu ga i ubiti ako hoće. Pozvaće odmah direktno aerodrom i obustaviti bombardovanje. A šta, ako je ovaj napad samo zato da privuče neprijatelja. Ako je samo zato da veže sav materijal i snage? A ako je zato? Ali nisu ti nikad kazali da se napad vrši s tom namerom. "Ne treba da mi tražiš aerodrom broj jedan", reče on signalisti. "Traži mi osmatračnicu Šezde-set i devete brigade." Još je on to tražio kad začu prvi zvuk aviona. Baš tada je dobio vezu s osmatračnicom. "Da", reče Golc mirno. Sedeo je naslonjen na vreće s peskom, s nogama na steni, s cigaretom koja mu je visila iz usta i gledao gore i preko svog ramena, dok je razgovarao. Video je raširene klinove od po tri aviona, srebrna i puna tutnjave, kako dolaze preko udaljene planinske kose odande, odakle se probijalo prvo sunce. Gledao je dvostruke krugove svetlosti na elisama koje je sunce osvetljavalo dok su dolazili. "Da", reče on na telefonu, govoreći francuski pošto je Dival bio s druge strane. "Nous sommes foutus. Oui. Comme toujours. Oui. C'est dommage. Oui. Šteta što je zakasnila." Njegov oči, dok su posmatrale kako avioni dolaze, bile su vrlo gorde. Sad je video crvene oznake na krilima i posmatrao ih kako dostojanstveno i ravnomerno idu napred uz zujanje. Eto kako je moglo da bude. To su avioni. Došli su, upakovani u sanduke, parobrodom iz Crnog mora, preko Mramornog mora, kroz Dardanele, preko Sredozemnog mora

dovde, iskranci s ljubavlju u Alikanti, vesto montirani i isprobani i našlo se da su savršeni i sad lete sjajno, tutnjeći ka cilju, i u zbijenoj formaciji V lete, daleko u visini srebre se na jutarnjem suncu da bombarduju one planine tamo, i uz grmljavinu da 245

ih dignu visoko, da bismo mi mogli da prođemo. Golc je znao da će, čim pređiu preko njih, i odu dalje, bombe po četi da padaju valjajući se u vazduhu kao morske svinje. I vrhovi brda će se raspršiti i zatutnjati u oblac ima dima i nestati u jednom jedinom velikom oblaku eksplozije. Onda će tenkovi zvekući početi da melju, penju će se uz one dve padine i iza njih će nastupati njegove dve brigade. I ako iznenađenje uspe, i će napred, pa dole i preko, zaustavljajući se, čisteći, uništavajući neprijatelja; ima će mnogo posla, mnogo toga da se uradi inteligentno, uz pomoć tenkova koji će kružiti, vraćati se, štiti ih vatrom i dovoziti nove napadače i onda kliziti napred, dalje, kroz i iza neprijatelja. Tako će biti ako ne bude izdaje i ako svako bude radio ono što treba. Tamo su dve kose, a tu su, ispred njega tenko vi i njegove dve dobre brigade spremne da krenu iz šume, a evo sad su došli i avioni. Sve što je imao da uradi urađeno je kao što treba. 564 565 Ali dok je posmatrao avione koji su mu sad bili nad glavom osvetli mu u stomaku, jer je sad znao, po onom što je čuo iz Džordanove poruke ko-ju je dobio preko telefona da se na one dve kose sad niko ne će nalaziti. Mora da su se povukli malo niže, u uske rovove, da bi izbegli bombardovanje ili se sakrili u šumi i kad bomba rderi prođiu, vratiće se natrag s puškomitraljezima i automatskim oružjem i protiv tenkovskim topovima za koje je Džordan ja vio da su prošli putem i s veće se neslavno svršiti. Ali avioni, koji su sad nailazili sa zaglušnom huki bili su kakvi se samo poželeći mogu i Golc posmatrajući ih, i gledajući ih u vazduhu, reče u telefon: "Non. Rien a fair. Rien. Faut pas penser. Faut accepter." Golc je posmatrao avione svojim tvrdim po-nosnim očima koje su znale kako stvari stoje i kako su mogle da stoje i reče, ponosan na njih, na onakve kakve su mogle da budu, i verujući u njih kao da će takve biti, iako one takve nikad neće biti. "Bon. Nous ferons notre petit possible", i osta-vi slušalicu. Ali Dival ga nije čuo. Sedeći za stolom i držeći slušalicu, jedino je čuo huku aviona i mislio je, sad, možda o voga puta, slušaj ih kako dolaze, možda će ih avioni razneti, možda ćemo napraviti prodor, možda će on dobiti rezerve koje je tražio, možda je to ono, možda je ovo baš čas. Hajde. De. Hajde. Huka je bila takva da nije mogao čuti ni šta misli. Glava XLIII Robert Džordan je ležao iza jednog bora na padini brda iznad puta i mosta i posmatrao kako se razdanjuje. Uvek je voleo taj deo dana i sad ga je posmatrao, doživljavao ga je kao nešto sivo u sebi, kao da je sam bio deo tog sporog osvetljavanja koje nastupa pre izlaska sunca, kad čvrsti predmeti tamne i prostor se rasvetljava i svetlosti, koje su sijale u noći, postaju žute i onda, kako dan nailazi, blede. Debla borova ispod njega bila su sad oštra i jasna, čvrsta i smeđa, put beličast od prami čaka izmaglice nad njim. Bio je vlažan od rose i šumsko tle bilo je meko i on je osećao kako se smeđe opale borove iglice uginju pod njegovim laktovima. Dotle je, kroz svetlu izmaglicu koja se dizala iz korita potoka, video čelik mosta, krut i prav preko provalije, i drvene stražarnice sa obe strane. Ali pred njego-vim očima konstrukcija mosta bila je još uvek paučinasta i tanana u izmaglici koja je visila nad potokom. Video je sad stražara u stražarnici i kako je ustao, na leđima mu je visila pelerina, a 246

iznad nje se dizao čelični šlem na glavi, to se videlo kad se stražar nagnuo napred da ugreje ruke nad probušenom benzinskom kantom koja je služila kao peć. Robert Džordan je čuo šum potoka, dole daleko između stena, i video slabi tanki dim koji se dizao iz stražarnice. On pogleda na sat i pomisli, pitam se da li je Andres stigao do Golca? Ako već treba da ga digne-mo u vazduh, hteo bih da vrlo polako dišem i da ponovo usporim vreme i da to osećam. Šta misliš da li je to izvršio Andres? A ako jeste, da li će stvar zaustaviti? Ako budu imali vremena da je zaustave? Que va. Ne brini. Zaustavili, ili ne. Nema više drukčijih odluka, i kroz malo vremena ćeš saznati. Pretpostavi da će se napad izvršiti s uspehom. Golc je rekao da može. Da postoji mogućnost. Ako naši tenkovi dođu ovim putem, a vojnici prodru zdesna i odozdo i pored La Granhe, zaobići će celu levu stranu planine. Zašto nikad ne misliš da se može i pobediti? Suviše dugo si bio u defanzivi i ne umeš ni da misliš o tom. Pa dabome. Ali to je bilo pre nego što je s veće to prošlo putem nagore. To je bilo pre nego što su došli s višim avioni. Ne budi tako naivan. Ali pamti, dok god mi možemo ovde da ih zadržimo, fašisti će biti vezani. Oni ne mogu da napadnu nijednu drugu zemlju pre nego što s vrše s nama, a s nama neće nikad moći da svrše. Kad bi nas bar Francuzi i pomogli, kad bi samo ostavili granicu otvorenu, i kad bi dobili avione iz Amerike, niko nam ništa ne bi mogao. Nikad, kad bi ma šta dobili. O vaj narod će se stalno boriti ako bude dobro naoružan. Ne, ne smeš ovdje očekivati pobjedu, možda ni za nekoliko godina. S veće je ovo napad da se vežu neprijateljske snage. Ne smeš se sada time za varavati. A ako danas izvršimo prodor? Ovo je naš prvi veliki napad. Sačuvaj svoje osećanje razmera. A šta ako ga izvršimo? Ne uzbuđuj se, reče on sebi. Seti se šta je s veće prošlo putem. Ti si i uradio šta si mogao u vezi s tim. Ipak bismo, da imamo male kratkotalasne aparate za vezu. Imaćemo sve u svoje vreme. Ali još ih nemamo. Sad samo posmatraj i radi što moraš. Danas je samo jedan od dana koji će uvek biti. Ali ono što će se dešavati svih ostalih dana koji će doći zavisi možda od onog što ti danas uradiš. Tako je bilo čitave godine. Čitavog ovog rata je tako. Postajem vrlo pompezan ovako rano ujutro, reče on sebi. Gle, šta dolazu. On vide dva čoveka u pelerinama od čebeta i sa čeličnim šlemovima, kako naiđoše iza okuke i pođioše prema mostu s puškama prebačenim preko leđina. Jedan se zaustavi s druge strane mosta i nestade u stražarnici. Drugi pođe preko mosta idući polako i tromo. Zastade na mostu i pljunu u provaliju, onda polako produži do kraja mosta gde mu drugi stražar nešto reče i onda krenu nazad preko mosta. Smenjeni stražar je išao brže od prvog (za-to što ide na kafu, pomisli Robert Džordan) ali i on pljunu u provaliju. Da li je to iz sujeverja? pomisli Robert Džordan. Moraću i ja da pljunem u taj klanac. Ako do tog vremena budem

mogao pljuvati. Ne. Ne može to biti naročito jak lek. Ne vredi. Moraću dokazati da ne vredi pre nego što stignem tamo. Novi stražar je ušao u stražarnicu i seo. Nje -gova puška s bajonetom stajala je prislonjena uza zid. Robert Džordan iz vadi dogled iz džepa na ko -šulji i podesi stakla dok mu se oštro n e ukaza kraj mosta i sivo obojen metal. Onda okrenu dogled prema stražarnici. Stražar je sedeo naslonjen na z id. Njegov šlem je bio obešen o klin i lice se jasno videlo. Robert Džordan vide da je isti čovek koji je bio na straži pre d va dana u popodneвноj smeni. Imao je istu onu kapu pletenu kao čarapa. I nije se obrijao. 247

568 569 Obrazi su mu bili utonuli, a jagodice ispale. Imao je čupave obrve srasle na sredini. Izgledao je sanjiv i dok ga je Robert Džord an posmatrao on zevnu. Onda izvuče duvankcsu i hartiju za cigarete i savi cigaretu. Pokuša da upali upaljač, pa kad ne uspe, stavi ga u džep i priđie peći, nagnu se, zavučie ruku i izvuče komadić žara, raspiri vao ga je na dlanu dok se nije raspalio, onda pripali cigaretu i baci ga natrag u peć. Robert Džordan, gledajući na svoj Cajs lkon 8, posmatrao mu je lice dok se naslonio na zid kućice, i pušio cigaretu. Onda spusti dogled, savi ga i stavi u džep. Neću ga više gledati, reče on sebi. Ležao je, posmatrao put i nastojao uopšte da ne misli. Na boru ispod njega zask vičala je jedna veverica i Robert Džordan je posmatrao: kako se spušta niz deblo, kako se zaustavlja na putu i gle-da ka mestu odakle je čovek posmatrao. On je gle-dao veveričje oči, malene i svetle, i rep koji se trzao od uzbu đienja. Onda veverica pređie na drugo drvo, krećući se u skokovima po tlu, pomažući se šapi-carna i pružanjem repa. Sa debbla opet pogleda Ro -berta Džordana, onda se sakri iza stabla i izgubi iz vida. Zatim Robert Džordan ču vevericu kako skviči na grani visoko na boru, i vide je kako se ispružila na grani i maše repom. Robert Džordan pogleda dole kroz boro ve na stražarsku kućicu. Voleo bi da je imao vevericu u džepu. Zeleo je da ima ma šta što bi mogao dotak -nuti. Trljao je laktovima po borovim iglicama, ali to nije isto. Niko ne zna kako se čovek može ose-ćati usamljen kad to radi. Ali ja, ja znam. Nadam se da će se zečić srećno izvući iz svega ovoga. Pre-stani sad s tim. Da, sigurno. Ali smem da se nadam, i nadam se. Da ču razoriti most s uspehom i da će se ona spasti. Dobro. Sigurno. Samo to. To je sve što sad želim. Ležao je tu i s vratio je sad pogled s puta i stra-žarnice i pogledao na udaljene planine. Prosto ne misli uopšte, reče on sebi. Ležao je tu mirno i po smatrao kak o jutro nailazi. Bilo je divno jutro ra-nog leta i krajem maja je svanjivalo vrlo brzo. Jed-nom je motociklista u kožnom kaputu i s kožnom kapom, sa strojnicom u futrolu pored le ve noge, na-išao preko mosta i produžio putem. Jednom su je -dna ambulatna kol a prešla preko mosta, prošla ispod njega, i produžila putem. I to je bilo s ve. Ose-ćao je miris borova i čuo je potok, i most se na ju-tarnjem svetlu ukaza sad jasno i lepo. Ležao je tu iza bora sa strojnicom preko leve dolaktice i ne gledaju či više stražarsku kućicu dok, mnogo doo nije nego što je izgledalo da će do tog i do či, da se tako nešto uopšte može da desi ovako divnog jutra u poznom maju, - dok ne začu iznenadno, koa-centrisano padanje bombi. Kad začu bombe, njihove prve mukle udarce, pre nego š to se jeka u grmljavini odbila od planine, Robert Džordan duboko udahnu vazduh i diže stroj -nicu sa mesta na kom je ležala. Leva ruka mu je bila uko čena od njene težine a prsti teški i ne -pokretni. Čovek u stražarnici ustade kad je čuo bombe. Robert Džordan ga vide kako uze pušku i iziđie na-polje iz stražarnice i kako osluškuje. Stajao je na putu os vetljen suncem. Pletena kapa mu je stajala 570 571 248

dodajući mu četvrtaste komade eksploziva i Robcrt Džordan ih je dohvatao, gurao tamo gde je želeo, čvrsto ih sabijao i u čvrščivao ih " ,Klinove, viejo! deljanih klinova dok ih je zabadao čvrsto da bi držali naboje između prečaga. Sad, dok je to radio, smeštao, učvrščivao, zaon ču puškaranje, dole na putu. Ond a ču eksploziju bombe. Onda još jednu koja nadjača šum vode. Onda je u tom pravcu zavladała tišina. " Do điaavola", reče on., ,Ko li ih je samo bacio?" Još se čula pucnjava odozgo s puta, kod gornjeg stražarskog mesta. Đa volski jaka pucnjava, a on je vezivao dve granate jednu pored druge na vrh učvrvih nabora tako da se čvrsto drže, priljubljene i tavu tu stvar i onda, da bi bilo što solidnije, zabi jedan klin iznad granata da dobro u čvrsti čitav naboj uz. čelik. " Sad s druge strane, viejo", povika on Anselrau i po će da se provlaei između ske!e, kao pravi Tar-zan u šumi valjanog čelika, pomisli on, i onda poon pogleda gore i vide Anselmovo lice kad mu je do-davao komade eksploziva. Silno dobro lice, pomisli citi u vazduh do ništa. Hajde. Ne uzbuđiuj se. Radi. 574 pctljavaj se. Radii polako. Ni ne pokuša vaj da radiš Niko te ne može sprečiti da digneš u vazduh bar jednu stranu. Radiš baš kao što treba. Ovde je vrlo sveže. Isuse, s veže je kao u vinskom podrumu. Ovo -olski što možeš. Zeleo bih da prestane ta pucnjava gore., ,Daj mi još neki klin, viejo." Ne sviđia mi se ta pucra da je neki stražar bio napolju. Napolju ili iza strugare. Još pucaju. Znači ima nekoga u strugari. zaklon u borbi. Mora da ih ima još u vek nekoliko. Dole kod Pabla je sve mirno. Pitam se, od čega li je bio onaj drugi blesak. Mora da je to bio auto ili motocikl. Nadam se doboga da im nisu došli ten -kovi i oklopna kola. Produži. Sta vi to tinutra što brže možeš, zabi klin i čvrsto ga veži. Treseš se kao neka žena. Šta je to do điaavola s tobom? Pokušavaš da radiš su više brzo. Zakleo bih se da ta prokleta žena gore ne drhti. Ta Pilar. A možda i ona. Mada, izgleda, da je prilično u nevolji. Trešće se, ako u-padne u gužvu. Kao i svako drugi. On se nagnu unazad i pope gore na sun čevo Anselmo dodavao, sad s glavom iznad huke vode ko ja se rušila, ču oštru i pojačanu pucnjavu gore na putu i onda ponovo eksploziju bombi. Onda još bombi. " Jii šaju Sreća je što sam dobio o vaj materijal u koma-dima a ne u šipkama, pomisli on. Do điaavola, ovako je spretnije. Mada bi sa jednim gadnim džakom punim želatina išlo brže. Sa d va džaka. Ne. S jed -nim bi se dalo. I kad bismo imali detonatore i stari upalja č. Taj kučkin sin bacio mi je upaljač u reku. Onu staru kutiju koja gde sve nije bila. Taj pro kleti Pablo. Ali sad im prire điuje dole điaavolsku za-bavu., ,Daj mi još toga, viejo." Starac vrlo dobro vrši svoju dužnost. Tu gore je baš na pra vom mestu. Strašno mu je bilo da ubije onog stražara. A i meni, ali nisam mislio o tome. Ni sad ne mislim na to. Moraš to da uradiš. Ali Anselmo

je imao starudiju. Znam ja kako je sa starudijom. Mislim da je lakše ubiti čoveka iz auto matskog oružja. Mislim za onog koji ubija. Druk -čije je. 249

Posle prvog dodira to vrši oružje. Ne ti. Sačuvaj to za drugi put. Ti i tvoja glava. Ti stari Džordane, imaš dobru glavu, koja misli. Teraj, Džordane, teraj! Vikali su obično na futbolu kad si vodio loptu. Znaš li ti da taj prokleti Džordan nije mnogo veći nego taj potočić dole. Na izvoru, misliš. Takvo je sve na izvoru. To ti je mestance, to ispod mosta. Dom udaljen od doma. De, Džordane, pribe-ri se. Ovo je ozbiljna stvar, Džordane. Zar ne razumeš? Ozbiljna. Ali s vakog časa sve manje. Po gledaj na drugu stranu. Para que? Sa mnom je sad u redu, kako god ono išlo. Kako napreduje Mein, tako napreduje nacija. Kako ide Džordanu, tako ide i prokletim Izrailjcima. Most, mislim. A s druge strane, kako sa Džordanom stoji stvar, tako stoji, stvarno i sa mostom. "Daj mi još toga, Anselmo, starino", reče on. Starac klimnu glavom., "Skoro sam gotov", reče Robert Džordan. Starac pono vo klimnu glavom. Kad je bio pri kraju vezivanja granata žicom nije više čuo pucjavu gore na putu. Odjednom oseti da radi samo uz huku potoka. Pogledao je dole i video kako potok ključa beo, probijajuć se izmeđiu kamenja i ruši se naniže praveći tu bistru lokvu sa šljunkovitim dnom i u njoj se u struji vrteo jedan klin koji je ispustio. Kad je pogledao dole vide kako pastirmka ispliva da uhvati neki insekt, i na površini napravi kružice, baš pored mesta na kom se klin vrteo. Dok je uvrtao žicu kleštima da bi učvrstio dve granate na mestu, on vide kroz me-tal mosta sunčevu svetlost na zelenoj planinskoj padini. Pre tri dana bila je smeđia, pomisli on. Iz sveže tame pod mostom on se izvi na sunce i viknu u lice Anselmu koji se saginjao "Daj mi veliki kotur žice." Starac mu ga dodade. Za ljubav božiju samo da sad ne popuste. Ovim ću da ih povučem. Voleo bih da ih povežeš. Ova dužina žice je dovoljna, pomisli Robert Džordan, kad je dotakao igle za obezbeđenje s prstenovima koje drže polužice na ručnim bombama. Proverio je da vidi da li bombe, vezane žicom sa strane, imaju dovoljno prostora da im polužica može da odskoči kad povuče igle (žica kojom ih je vezivao išla je ispod polužica), onda on zaveza jedan kraj žice za jedan prsten, a drugi kraj žice za glavu žicu kojom je bio vezan prsten spoljne bombe, odvi još malo žice sa kotura i provuče je oko čeličnog stuba i on 576 37 Ernest Hemingvej, IV 577 da dodade kotur Anselmu. "Drži ga pažljivo", reče on. Onda se pope na most, uze kotur od starca i pođe nazad onom brzinom kojom je mogao odmotavati žicu ka mestu gde se nalazio skljkani stražar na putu, naginjući se preko mosta i odmotavajući žicu u hod. "Donesi džakove", viknu on Anselmu idući aa-traške. Dok je prolazio pored svoje strojnice, on se sagnu i uze je i prebaci je ponovo preko ramena. Baš tada, dižući pogled sa žice koju je odmotavao, vide daleko gore na putu one koji su se vraćali sa gornjeg stražarskog mesta. On vide da ih je četvoro i onda morade da pari na žicu da je položi tako da ne zapne ni za kaku spoljni deo mosta. Eladio nije s njima. Robert Džordan sprovede žicu lepo pored kraja mosta, napravi omču i veza je za poslednji potpota ranj i onda je odvijao dalje duž puta, dok se ne zausta vi pored kamenog putokaza. Preseće žicu i dodade je Anselmu. 250

"Drži to, viejo", reče on., "Sad se vrati sa mnom do mosta. Motaj je dok ideš. Ne. Ja ću." Na mostu je povukao žicu van omče i oslobodio je, tako da je lepo i nesmetano prolazila izmeđiu prstenova na granatama i pružajući je duž mosta, sasvim labavo dodao je Anselmu. "Provedi je do onog visokog kamena", reče on., "Drži je lagano, ali čvrsto. Nemoj je silom potezati. Kad snažno, snažno povučesh, most će otići u vazduh. Comprendes?" "Drži je lagano, ali je nemoj otpuštati, tako da ti ne zapne. Drži je lagano i čvrsto i ne vuci je dok nećeš morati jako da je povučesh. Comprendes?" "Da." "Kad budeš vukao, povuci snažno. Nemoj trzati." Dok je to govorio Robert Džordan je gledao ostatak Pilarine grupe gore na putu. Sad su već bili dosta blizu i on vide kako Primitivo i Rafael podupiru Fernanda. Izgledalo je da ga je metak pogodio u slabine, jer se obema rukama držao za to mesto, dok su ga čovek i mladić pridržavali sa obe strane. Desna noga mu se vukla dok su ga vodili putem i cipelom je strugao po putu. Pilar se pela obronkom u šumu noseći tri puške. Robert Džordan nije mogao da joj vidi lice, ali glavu je držala uspravno i penjala se što je brže mogla. "Kako ide?" viknu Primitivo. "Dobro. Gotovo smo završili", doviknu mu Robert Džordan. Nije bilo potrebno pitati ih kako njima ide. Dok je skrenuo pogled, njih trojica su stigla na i vicu puta i Fernando je stresao glavom kad su pokušali da ga vuku uz obronak. "Dajte mi pušku ovamo", ču Robert Džordan kako on reče prigušenim glasom. "Ne, hombre. Odvešćemo te do konja." "Šta će rni konj?" reče Fernando., "Meni je ovde vrlo dobro." Robert Džordan nije čuo ostatak "jer se sad obraćao Anselmu. 578 579 "Digni ga, ako tenkovi naiđu", reče on., "Ali samo ako budu na mostu. Digni ga i ako naiđu oklopna kola. Ako budu na njemu. Sve drugo će Pablo zaustaviti." "Neću ga dići dok se ti nalaziš ispod njega." "Ne vodi računa o meni. Digni ga, ako ustreba. U čvrstiću drugu žicu i vratiću se. Onda ćemo ga zajedno dići." On poe da trči prema sredini mosta. Anselmo vide Roberta Džordana kako trči preko mosta sa koturom žice oko ruke, kleštima koja su mu visila i strojnicom prebačenom preko rame-na. Vide kako se spustio preko ograde mosta i ne-stao iz vida. Anselmo je držao žicu u ruci i, u desnoj ruci, i čučao iza kamenog putokaza i gledao niz put i preko mosta. Na pola puta izmeđiu njega i mosta nalazio se stražar, koji se sad bio spustio niže, to -nuo sve više ka glatkoj površini puta kako mu je sunce udaralo u leđia. Njegova puška, koja je ležala na putu s nataknutim bajonetom, bila je upravo ljeva prema Anselmu. Starac je gledao pored njega duž po vršine mosta ispresecane senkama od ograde, do mosta gde je put skretao ulevo pored klisure i gubio se iza stena. On pogleda na stražarsku kućicu s druge strane, osvetljenu suncem, a onda, setivši se žice u ruci, okrete glavu prema mestu gde je Fernando razgovarao s Primitivom i Ciganinom. "Ostavite me ovde", reče Fernando., "Mnogo me boli i krvari mnogo unutra. Osećam to unutra, kad se pokrenem." 251

" Da te odnesemo uz padinu", re će Primitivo., „Stavi nam ruke oko ramena, a mi ćemo ti dići noge." " To je nekorisno", re će Fernando., „Stavite me ovde iza kamena. Bi ću ovde koristan isto koliko i gore." * " Ali kad mi krenemo", re će Primitivo. " Ostavite me ovde", reče Fernando., „Nema ni govora da bih ja sa ovim mogao putovati. Tako ćete imati jednog konja više. Meni je vrlo dobro ovde. Oni će svakako uskoro doći." " Možemo te odneti gore na brdo", reče Ciganin. „Lako." Njemu se, prirodno, užasno žurilo da što pre ode, kao i Primiti vu. Ali su ga dotle bili doveli. " Ne", reče Fernando., „Meni je ovde vrlo dobro. Sta se desilo sa Eladijem?" Ciganin stavi prst na glavu da pokaže gde je ranjen. " Ovde", reče on., „Kad smo jurišali." " Ostavite me", reče Fernando. Anselmo je video da mnogo pati. Držao se obema rukama za slabine i glavu naslonio na obronak, a noge ispružio ispred sebe. Lice mu je bilo sivo i preznojavalo se. " Budite dobri i ostavite me sada, molim vas", reče on. Oči je sklopio od bola, a uglovi usta su mu se gr čili., „Ja se vrlo dobro osećam ovde." " Evo ti puška i mec i", reče Primitivo. „Je li to moja?" upita Fernando zatvorenih očiju. " Nije, tvoja je kod Pilar", re će Primitivo., „Ovo je moja." 580 581 " Više bih voleo da imam svoju", reče Fernan-do., „Navikao sam na nju." " Doneću ti je", slaga mu Ciganin., „Drži o vu dok ti je ne donesem." " Ovde se nalazim na vrlo zgodnom položaju", reče Fernando. "1 za put gore i za most." On otvori oči, okrete glavu i pogleda preko mosta, onda ih zatvori kad oseti bol. Ciganin ga potapša po gla vi i palcem dade znak Primitivu da krenu. " Vratićemo se onda po tebe", re će Primitivo i krenu uz padinu za Ciganinom koji se brzo penjao. Fernando je ležao naslonjen na obronak leđiima. Ispred njega se nalazio jedan okrečen kamen koji ozna čava ivicu puta. Glava mu je bila u senci, ali sunce mu je sijalo na umotan u i previjenu ranu i na ruke koje je držao na njoj. Noge i stopala su mu bili na suneu. Puška je ležala pored njega i tri magaz ina s mecima su se sijala na suncu pored pu-ške. Muva mu je šetala po rukama ali njeno golica -nje nije prodrlo kroz njegov bol. " Fernando!" zovnu ga Anselmo sa mesta na kom je čučao držeći žicu. Na kraju žice bio je na pravio omčicu i čvrsto je stisnuo i držao u ruc i. " Fernando!" zovnu on opet. Fernando otvori oči i pogleda ga. " Kako ide?" upita Fernando. " Vrlo dobro", reče Anselmo., „Sad, kroz jedan minut, di ći ćemo ga." " Drago mi je. Ako ti u ma čemu ustrebam, po-savetuj se sa mnom", reče Fernando i zatvori oči ponovo i zgrči se od unutrašnjih боло va. Anselmo odvrati pogled s njega na most. 252

Pazio je kad će ugledati kotur žice na mostu i onda Inglesa suncem opaljene gla ve i lica, koje će se pojaviti posle kotura kad se on bude popeo sa strane na most. U isto vreme je pazio i na drugu stranu mosta da se nešto ne poja vi iza krajnjeg za-okreta na putu. Sad se uopšte nije plašio i nije se plašio čitavog dana. Odvija se tako brzo i tako nor-malno, pomisli on. Mrzeo sam da ubijem stražara i to me je uzбудilo, ali sad je prošlo. Kako Ingles može da kaže da je ubiti čoveka isto što i ubiti ži -votinja. Kad god sam bio u lovu osećao sam neko uzbuđenje, ali nisam imao ose ćanje da radim nešto rđiavo. Ali kad ubiješ čoveka imaš osećanje kao da si ubio rođenog brata i to kad ste odrasli ljudi. I još kad nekoliko puta pucaš da ga ubiješ. Ne, ne misli na to. Su više te to uzbudilo pa s i cmizdreći trčao mostom kao neka babetina. To je gotovo, pomisli on, a ti ćeš morati da ispaštaš za to kao i za ostale. Ali sad imaš ono zaš-ta si se molio sinoć kad si se vraćao kući iz plani-na. Ti si u bici i nemaš nikakvog problema. Ako ovoga jutra i umrem, sve je u redu. Onda pogleda Fernanda koji je ležao uz obro -nak s rukama skupljenim iznad kuka, modrih usa-na, čvrsto zaklopljenih o čiju, dišući teško i polako, i pomisli, ako budem umirao, neka umrem brzo. Ne, rekao sam da ništa više neću tražiti, ako mi se da ono što mi je danas potrebno. Zato ne ću tražiti. Razumeš? Ne tražim ništa. Ništa, ni na koji način. Daj mi što sam tražio, a s ve ostalo ostavljam tebi na volju. Slušao je buku bitke kod prolaz a, koja se čula iz daljine, i rekao sebi, zaista je veliki dan. 583 Treba da shvatim i da znam koliko je veliki ovaj dan. Ali uzbuđenje u njegovom srcu nije raslo. Ono je sasvim nestalo i u njemu je vladao samo mir. I sad, dok je kle čao pored kamena s om čicom u ruci i žicom zavijenom oko ruke, na šljunku pored puta, ispod kolena, nije bio usamljen niti se osećao sam. Bio je jedno i isto sa žicom u ruc i i mostom i nabojima koje je Ingi ćs ostavio. Bio je jedno sa Inglćsom koji je još radio ispod mosta, i bio je jedno i isto sa svima onima koji su u bici, i sa Republikom. Ali nije bilo uzbuđenja. Sad je sve bilo samo mir i sunce ga je udaralo po vratu i plećima dok je klečao i kad je pogledao gore video je visoko ne-bo bez oblaka i padinu planinsku koja se penjala iza reke i nije bio sre ćan, ali nije bio ni usamljen ni prestrašen. Gore na padini brda ležala je Pilar iza dr veta, posmatrala put koji je išao dole prema klisuri. Po-red sebe je imala tri napunjene puške i onda do dade jednu Primiti vu koji pade pored nje. " Sidii tamo", reče ona., „Iza drveta. Ti Ciganine, tu, preko", pokaza ona drugo drvo dole., „Je li umro?" " Ne, još nije", reče Primitivo. " To je nesreća", re će Pilar., „Da smo imali još d vojicu, nije se ni moralo desiti. Trebalo je da pazi iza gomile strugotine. Je li dobro smešten tamo gde je?" Primitivo zatrese glavom. " Kad Ingles dignu most, ne će li komadi ći do preti dovde?" upita Ciganin iza drveta. " Ne znam", re će Pilar., „AH Agustin sa maqui-nom se nalazi bliže od tebe. Ingles ga ne bi smestio tamo da je to suviše blizu." " Ali ja se se ćam kad smo digli voz da je sve-tiljka na lokomotivi projurila meni pored glave i komadi ći čelika su leteli kao lastavice." " Imaš pesničko pamćenje", reče Pilar., „Kao la-ste. Joder! Bili su kao kazani za pranje rublja. Slu-šaj, Ciganine, danas s i se dobro poneo. Samo neinoj dozvoliti da te 253

strah obuzme." " Dobro, pa pitao sam samo da li će se dovde raspršati, tako da se bolje zaklonim iza stabla", reče Ciganin. " Budi tu", re će Pilar., „Koliko smo ih ubili?" " Pues mi petoricu. Dva ovde. Vidiš li onog s druge strane? Gledaj tamo prema mostu. Vidiš li stražarsku kućieu? Gledaj! Vidiš li?" pokaza on prstom., „Onde dole ih je za Pabla bilo osam. Vršio sam tamo osmatranje za Inglesa." Pilar je gun điala. Onda ljutito i besno re će:, „Šta je s tim Inglesom? Šta se on zaj... pod tim mo-stom? Vaia mandanga! Gradi li on most ili ga ru-ši?" Ona diže glavu i pogleda Anselma koji je čučao iza kamena. " Hej, viejo!" viknu ona.,

„Šta radi taj prokleti Ingles?“ „ Strpljenja, ženo“, odaz va se Anselmo držeći žicu lagano, ali čvrsto., „Dovršava svoj posao.“ „ Ali za ime vclike kurve šta se zadržava to liko?“ „ E mui concienzudo!“ viknu Anselmo., „ To je nau čni rad.“ 584 585 „ J... ja nauku“, re će Pilar besno Ciganinu., „ Neka taj j... prljavko digne to i neka svrši s tim. Marija!“ povika ona dubokim glasom., „ Tvoj Ingles - "i sasu čitavu poplavu prljavština koje tobože Ingles radi pod mostom. " Umiri se, ženo“, viknu joj Anselmo sa puta., „ On radi ogroman posao. I dovršava ga sad.“ „ Do đavola s tim“, besnela je Pilar., „ Važna je brzina.“ Baš tada s vi oni začuše pucanje dole na putu gde je Pablo držao položaj. Pilar prestade da psuje i po će da sluša., „ Aj“, reče ona., „ Aj. Aj. To ti je to.“ Robert Džordan je čuo pucnjavu kad je jednom rukom bacio kotur sa žicom na most i kad se zatim sam izvukao. Dok se kolenima oslonio na gvozdenu ivicu, a ruke su mu već bile na površini mosta, on ču pucanje iz strojnice dole iza okuke. Taj zvuk je bio različit od zvuka Pablove strojnice. On sko či na noge, nagnu se, provuče kotur žice i poče da ga odmo tava dok je išao natraške i u stranu duž mosta. Čuo je pucanje i dok je išao oseti kao da mu odjeknu u dnu stomaka, nad njego vom sopstvenom dijafragmom. Dok je išao, pucnja va je postajala sve bliža i on pogleda prema okuki na putu. Ali još nije bilo ni kola, ni tenko va, ni ljudi. Nije još bilo ničega kad se nalazio na po puta do kraja mosta. Kad se nalazio na tri četvrtine, a žica mu se odmo tavalala slobodno i nije se ni o šta zakačinjala, nije bilo ni čega i dok je zaobilazio stražarsku kućicu, držeći žicu da se ne zakači za gvozdenu konstruk-ciju mosta. Onda se već nalazio na putu, a dole na putu nije bilo nikoga, još i onda se kretao brzo unazad uz mali izlokani jarak sa donje strane puta, kao što igrač trči natraške za daleko bačenom lop-tom, držeći zategnuto žicu, i sad se nalaz io gotovo nasuprot kamenu iza koga je bio Anselmo i još u vek nije nikoga bilo na putu, niže mosta. Onda on ču kako jedan kamion nailazi putem i vide ga preko ramena kako baš ide dugom nizbr-dicom, on savi ruku još jednom oko žice i viknu An-selmu.: „ Digni ga!“ i odupre se petama i snažno se po vi unazad i zategnu žicu koja mu je bila omotana oko ruke, čuo je pozadi buku kamiona koji je do-lazio, a napred je video put s mrtvim stražarem i dugi most i deo puta s druge strane mosta, gde još u vek nije bilo nikoga i 254

onda se začu praskava lom-ljava i sredina mosta se diže u vazduh kao talas koji se lomi i on oseti pritisak od eksplozije dok se glavačke bacao u šljunko viti jarak držeći ruke čvr-sto priljubljene uz glavu. Lice je pritisnuo uz šlju -nak kad se most pošto se digao, sruši s ljutim di -mom i dopre do njega poznati žuti miris eksp lozije i onda po će da pada čitava kiša komadića čelika. Kad je čelik prestao da pada on je još bio ži v i diže glavu i pogleda preko mosta. Njegov centralni deo je otišao. Još je bilo rečka vih komada čelika na mostu sa sjajnim novo izlomljenim ivicama i kra-jevima i svega je toga bilo i po putu. Kamion se zaustavio na putu oko sto metara daleko. Šofer i d va čoveka koji su bili s njim tr čali su prema ja-ruzi. Fernando je još u vek ležao na obronku i još u vek teško disao. Ruku ispruženih sa strane i olabavljenih šaka. Anselmo je ležao, licem prema zemlji iza be -log kamena. Leva ruka mu je bila savijena ispod 586 587 glave, a desna ruka ispružena unapred. Zičana om-ča mu je još u vek bila oko desne šake. Robert Džordan ustade, pređie preko puta, kle će pored nje-ga i uveri se da je mrtav. Nije ga okretao da vidi kako su ga komadi čelika pogodili, bio je mrtav i to je sve. Izgleda vrlo malen ovako mrtav, pomisli Ro bert Džordan. Izgleda vrlo malen i sed, i Robert Džordan pomisli, pra vo je čudo kako je uopšte mo -gao nositi onolike terete, ako je bio stvarno tako malen. Onda mu pogleda oblik cevanica i butina u tesnim sivim čobanskim čakširama i izlizana pen -džeta njegovih cipela od konopca i uze Anselmov karabin i dva džaka, sada goto vo prazna, i zatim ode i uze pušku koja je ležala pored Fernanda. No-gom udari i baci jedan komad izlomljenog čelika sa puta. Onda preko ramena prebaci dve puške, držeći ih za cevi, i krete uzbrdo u šumu. Nije se okrenuo i nije pogledao čak ni na put, preko mosta. Još u vek su pucali dole iza okukc, ali on sad o tom više nije vodio računa. Kašljao je od dima TNT i sa v je bio tup. On položi jednu od pušaka tamo, iza dr veta, gde je Pilar ležala. Ona pogleda i vide da s ovom opet ima tri puške kao i ranije. " " Ovde ste suviše visoko", reče on., „ Na putu se nalazi kamion koji ne možete da vidite. Mislili su da je avijacija. Bolje da se spustite niže. Ja idem dole sa Agustinom da zaštitim Pabla." " Stari?" upita ona gledaju či ga u lice. " Mrtav." On se ponovo nakašlja, i pljunu na zemlju. " Tvoj most je dignut, Ingles", pogleda ga Pilar., „ Ne zaboravi to." " Ja ništa ne zabora vljam", reče on., „ Imaš jak glas", reče on Pilar., „ Čuo sam kako si urlala. Vik-ni sad Mariju i reci joj da sam živ." " Izgubili smo dvojicu kod strugare", re će Pilar nastojeći da to on shvati. " Video sam", reče Robert Džordan., „ Jeste li napra vili neku glupost?" " Idi i j... se, Ingles", re čc Pilar. "1 Fernando i Eladio su bili ljudi." " Zašto ne ideš gore do konja?" reče Robert Džordan., „ Ja mogu o vde bolje da poslužim nego ti." 255 " Ti treba da štitiš Pabla." " Do đavola Pablo. Nek se sam štiti mierdom." " Ne, Ingles. On se vratio. Dobro se tukao tamo dole. Nisi slušao? On se i sad bori. Protiv nečeg rđiavog. Zar ne čuješ?" " Zaštitiću ga. Ali j... se svi vi. I ti i Pablo." " Ingles", reče Pilar., „ Smiri se. U ovoj stvari ja sam s tobom kao što niko ne bi bio. Pablo ti je u či-nio nepravdu, ali se vratio." " Da sam imao upalja č, starac ne bi poginuo. Mogao sam srušiti most oda vde." " Da je, da je, da je -" reče Pilar. Bes i praznina i mržnja što su ga obuzeli posle mosta, kad je pogledao sa mesta gde je ležao i ču-čeći video da je Anselmo mrtav, još uvek su ga prožimali. U njemu je još bilo i očajanja zbog tuge koju vojnici pretvaraju u mržnju, da bi mogli i da -lje da budu vojnici. Sad; kad je tog nestalo, ose čao se usamljen, odvojen, bez zanosa i mrzeo je svakog koga je video. 588 589 " Da nije bilo snega -" reče Pilar. A onda, ne iznenada, kao što bi naišlo fizičko olakšanje (k ao kad bi ga, recimo, neka žena zagrlila), već polako i to glavom, on poče da to prima i mržnja mu popu -sti. Sigurno, sneg. Sneg je kriv. Sneg. I drugima je bio kriv. Jednom, kad po čneš da ponovo vidiš stva-ri kao i drugi, kad se oslobodiš s vog ja, stalno mo raš da se oslobađiaš svoga ja u ratu. Gde ne može biti nikak vog ja. Gde se to ja mora da izgubi. Onda, gube či ga, on ču Pilar gde reče., „ Sordo -" " Šta?" reče on. " Sordo -" " Da", reče Robert

Džordan. On joj se nasme -ši, slomljenim krutim osmehom čvrsto stisnutih mi-šića na licu., „Zaboravi na to. Nisam imao pravo. Zao mi je, ženo. Hajde da sve to dobro i zajednički izvedemo. A most jeste dignut, kao što ti kažeš." " Da. O svakoj stvari moraš misliti, kad je za nju vreme." " Onda idem po Agustina. Stavi Ciganina malo niže, tako da može dobro da vidi put. Daj ove puš-ke Primitivu i uzmi ovu mdquinu. Da ti pokažem." " Drži ti mLquinu", reče Pilar., „Ne ćemo ovde bi-ti još dugo. Pablo treba sad da dođe i mi ćemo kre-nuti." " Rafaela", reče Robert Džordan, „Hodi ovamo sa mnom. Ovde. Dobro. Vidiš li one što izlaze iz jaruge? Tamo, iznad kamiona? Što idu ka kamionu?. Pogodi jednog od njih. Sedi, ne uznemiruj se." f Ciganin pažlji vo nanišani i opali i, kad je po -vukao zatvarač natrag, i izbacio čahuru, Robert Džor-dan reče: „Prebačaj. Pogodio si gore u stenu. Vidiš 590 prašinu? Niže, jedno d ve stope. Sad, pažlji vo. Dob-ro. Sigue tirando." " Pogodio sam jednog", reče Ciganin. Čovek je ležao na putu, na sredini između jaruge i kamiona. Ostala dvojica nisu zastali da ga povuku. Trčali su prema jaruzi i izgubili se. " Ne pucaj u njega", reče Robert Džordan., „Pu -caj u gornji deo prednje gume na kamionu. Tako, ako promašiš, pogodićeš motor. Dobro." Gledao je durbinom., „Malo niže. Dobro. Gađiaš kao điavo. Mucho! Mucho! Pogodi vrh hladnjaka. Hladnjak bilo gde. Ti si odličan strelac. Gledaj. Nemoj dozvo liti da ma šta prođie pored te ta čke tamo. 256 Vidiš?", „Gledaj kako ću slomiti blatobran na kolima", reče Ciganin veselo. " Ne. Kamion je već oštećen", reče Robert Džor-dan., „Nemoj pucati dok nešto ne naiđe putem. Po č-ni pucati kad se naiđe nasuprot jaruzi. Pokušaj da pogodiš šoferu. Onda treba svi da pucate", reče on Pilar koja je sišla dole zajedno sa Primitivom., „Ov-de imate divan položaj. Gledaj kako vam strmina štiti bok." " Ti treba da ideš za s vojim poslom zajedno sa Agustinom", reče Pilar., „Prestani sa svojim preda-vanjem. Razgledala sam ja teren u svoje vreme." " Postavi Primitiva tu, dalje", reče Robert Džoi> da n., „Tamo. Vidiš, čoveče? S te strane s koje se spušta obronak." " Ostavi me", reče Pilar. „Hajde, Ingles. Ti i tvoj savršenstvo. Ovde nema nikakvog problema." Baš tada začuše avione. Marija je stajala pored konja dugo vremena, ali joj oni nisu pružali n ikakvo smirenje. Niti ona 591 S mesta na kom se u fcumi nalazila nij mogla da vidi put, niti je mogla oa vidi most, i kad / je otpto čela pucnjava ona je zagrima velikog beloli/ kog šarca koga je volela, i kome je'cesto nosila d * rove, kad je bio dole blizu logora u oeradi za konje, me điu drvećem. Ali njena nervoza je prešla i na ve -likog pastuva i on je trzao glavom, širic* nozdrve 112 pucanj i eksploziju bombi. Marija nijev mogla ds biide mirna, hodala ie unaokolo, tapšala \ milovala kijpije i time ih sjiLral još nervoznijim iluzbuđie im. \PokuL"c ala je da miž isnoi st vari koid e odigi o pucnjavi ne ao iva, nego da shvz ti d< tamo Pablo sL no o pridostom ljudima i P lar s irugima, i da ne fhe da se brine niti da je jivata panika, već da mora imati poverc nije u tom uspevala i čitava ta dole, niže mosta, i udaljena jeka laitke ko/gi ja u Roberfa. Ali tucnjava iznad, i se u la čula vitc neravnomernim vremenskim razma sure kao tutnjava daleke oluje, praskanje bombi bili su prosto nešto st joj je oduz imalo dah. ozuke ne, Onda je, docnije, čula snažni Pilarin gla do, s padine, kako joj do vikuje neke bezob koje nije razumela, pa je mislila, oh Bože., nemoj go voriti tako o njemu, kad se nalazi mosti. Nemoj j koga vredtiati i ne izlaži se bgsko -risnom riziku.(eUzazivaj. dnda je po čela da"/se moli za Roberta, b lutomatski, kao što se molila školi, go voreći itve što je brže mogla i brojeći ih na prste lev< LC, izgovarajući po deset puta svaku od die e je ponavljate. pnda most 592 otrže sa uzde, kad je na prasak ekspl ozije digao i izvio glavu i pobeže kroz dr veće. Marija ga najzad uhvati i dovede natrag, on se sav tresao i drhtaio, i grudi su mu potamnele od znoja, a sedlo palo, i vraćajući se kroz drveće ona ču pucanje odozdo i pomisli: ja ne mogu ovo duže da izdržim. Ne mogu duže da ži vim ako ne saznam. Ne 257 mogu da dišem i usta su mi su va. I plašim se, i ne valjam, i plašim konje i o vog konja sam uhvatila slučajno jer mu je sedlo palo i jer se zaka čio za drvo i sam se za-pleo u stremenje i sad, kad dignem sedlo, oh, bože, ne znam. Ne mogu da podnesem. I neka dobro pro đie, molim te, jer je čitavo moje srce i sva sam ja kod mosta. Prvo, zbog Republike, a drugo, jer mi moramo pobediti. Ali, oh, sveta, blažena de vice, do-vedi mi ga natrag s mosta i u činiću sve što hoćeš. Jer ja nisam ovde. Ja ne postojim. Ja sam samo s njim. Sa čuvaj ga za mene i sa čuvaćeš mene, i onda ću činiti sve za tebe i on mi to neće zameriti. I to ne će biti protiv Republike. Oh, molim te, oprosti mi, jer sam zbunjena. Sad sam suviše zbunjena. Ali ako ga sačuvaš, učiniću sve što je pravedno. Uradi-ću što ti kažeš i što on kaže. Uradiću to kao tvoja i kao njegovu. Ali to, da ne znam šta je, ne mogu da podnesem. Onda kad je konja ponovo privezala, stavila mu sedlo, poravnala ćebe i privezivala mu kolan, začu snažan, dubok glas odozdo iz šumice " „Marija! Ma -rija! S tvojim Inglesom je sve u redu. Čuješ li? U redu. Sin no vedad!" Marija uhvati sedlo obema rukama, pritisnu svoju podšišanu gla vu čvrsto uza nj i zaplaka. Onda ponovo začu duboki glas kako joj više i ona se 593 38 Ernest Hemingvej, IV okrenu od sedla i povika, gušeći se: „Da! Hvala ti!" Onda, gušeći se, opet: „Hvala ti! Mnogo ti hvala!" Kad su čuli avione svi pogledaše gore; a vioni su dolazili iz Segovije vrlo visoko, srebrnasti, visoko na nebu, i nadja čavajući svojom tutnjavom sve ostale zvuke. " Ovi?" reče Pilar., „Samo su nam ovi nedosta-jali!" Robert Džordan joj sta vi ruku na rame dok ih je posmatra(r)., „Ne, ženo", reče on., „Ovi ne dolaze zbog nas. Nemaju vremena za nas. Umiri se." " Mrzim ih." "1 ja. Ali sad moram i či do Agustina." Išao je između borova padinom brda i čitavo vreme se čula tutnjava i zujanje aviona, a preko razrušenog mosta dole, iza okuke na putu po vre-meno štektnanje puškomit raljeza. Robert Džordan se bac i pored Agustina koji je ležao u gustom boro vom žbunju iza puškomitralje-za, a čitavo vreme su avioni u sve većem broju na-ilazili. " Šta se dole dešava?" reče Agustin., „Šta Pablo radi? Zar on ne zna da je most dignut?" " Možda ne može da ode." " Onda hajdemo. Do điavola s njim." " Sad će doći, ako je u stanju", reče Robert Džordan., „Treba sad da ga ugledamo." " Nisam ga čuo", reče Agustin., „Citavih pet mi-nuta. Ne! De! Slušaj! To je on. To je on." Začu se pucanje dum-dum-dum iz konjani čke strojnice i onda još d va puta tako isto. " To je taj gad", reče Robert

Džordan. Posmatrao je kako opet nailaze avioni na pla-vom visokom nebu bez oblaka i gledao je Agustino-vo lice dok ih je posmatrao. Onda pogleda na raz-rušeni most i pre ko, na deo puta na kome još nije bilo nikog. On se zakašlja, pljunu i oslušnu štekta -nje teškog mitraljeza dole ispod okuke. Činilo se da se nalazi na istom mestu gde i ranije. " A šta je to?" upita Agustin., „Kak va je to ga-dost?" " To se čulo još pre nego što sam ja digao most", reče Robert Džordan. Pogledao je 258

most i vi-deo potok kroz procep koji se stvorio kad se sre-dina mosta srušila, a most je visio kao savijena čelična kecelja. Čuo je kako avioni, koji su prvi pro šli, sad vrše bombardovanje gore nad klisurom, a novi su još u vek pristizali. Huka njihovih motora je ispunjavala čitavo visoko nebo, i gledaju či gore on vide male sitne lovce kako kruže i lete visoko nad njima. " Ne verujem da su ju če ujutru preleteli linije", re če Primitivo., „Mora da su odleteli na zapad i on-da se vratili. Da su ih videli, ne bi vršili napad." " Većina ih je novih", reče Robert Džordan. Imao je osećanje da je nešto otpočelo normal-no, a onda izazvalo velike, nesrazmerne, gigantske posledice. Bilo je to kao da si bacio kamen, i kamen napravio talas iče i talasiči se vratili šumni i sa tres -kom kao vali plime. Ili, kao da si viknuo, a jeka se vratila u tutnjavi i buci grmljavine, a grmljavi-na smrtonosna. Ili, kao da si udario nekog čoveka i on pao, a onda iz njega izišli i digli se sami naoru -žani ljudi. Bilo mu je drago što nije sa Golcom u klisuri. 594 595 Ležeći tu pored Agustina posmatrao je kako prele ću avioni, osluški vao pucnjavu iza sebe, gledao dole na put na kome je znao da će nešto videti, ali nije znao šta, i još u vek je bio skamenjen od izne-nađienja što nije poginuo na mostu. On se bio tako saži veo sa mišlju da će poginuti, da mu je sad sve ovo izgledalo nestvarno. Otrasi se toga, reče on sa-mom sebi. Danas se mora mnogo, mnogo, mnogo uraditi. Ali ono nije htelo da ga napusti i osećao je, svesno, da sve postaje kao neki san. " Suviše si se nagutao dima", re če on sebi. Ali je znao da to nije zbog toga. Ose ćao je, pouzdano, kako je sve to u apsolutnoj stvarnosti nestvarno i pogledao je most i onda tamo, gde je stražar ležao na putu, gde je Anselmo ležao, i gde je Fernando naslonjen na obronak i preko glatkog, sme đieg puta do zaustavljenog kamiona i još u vek je sve bilo nestvarno. " Bilo bi dobro da brzo odbaciš jedan deo sebe", re če on sebi., „Ti si kao jedan od onih petlova u areni za koga niko ne zna da je zadobio ranu i ona se i ne vidi, a on se već od nje hladi." " Burgije", re če on sebi., „Malo si ošamućen, to je sve, klonuo si zbog odgovornosti, to je sve. Pri-beri se." Onda ga Agustin ščepa za ruku i pokaza prstom i on pogleda preko provalije i vide Pabla. Videše kako Pablo dolaz i trčeći iza okuke na putu. Na samoj steni iza koje se put gubi iz vida, on se zaustavi, nasloni na stenu i po če da puca go-re uz put. Robert Džordan vide Pabla, bez kape, malena, teška i dežmekasta, kako se naslonio na stenu i kako puca iz kratke konji čke strojnice i vi596 deo je blistavo svetlucanje mesinganih čahura koje su se u padu blistale na suncu. Onda videše kako je Pablo čučnuo i ispalio još jedan rafal. Onda, ne os vrćući se, potrča, onako malen i krivonog, brzo, pognute glave, pravo ka mostu. Robert Džordan gurnu Agustina, sta vi kundak puškomitraljeza njemu na rame i nanišani okuku puta. A njegova strojnica mu je ležala pored leve ruke. Ona nije bila dovoljno precizna na tom ra-stojanju. Dok je Pablo nailazio prema njima Robert Džordan je nišanio na okuku puta, ali se tamo 259 ništa nije poja vljivalo. Pablo je došao do mosta, pogle -dao jednom preko ramena, bacio pogled na most i onda zaokrenuo na levo, sišao u klisuru i izgubio se iz vida. Robert Džordan je još uvek posmatrao oku-ku, ali se tamo ništa ne poja vi. Agustin ustade i kle če na jedno koleno. Video je Pabla kako se kao jara c spušta u klisuru. Otkako su pr vi put ugledali Pabla dole se više nije čula pucnjava. " Da li vidiš nešto gore? Gore na stenama?" upi -ta Robert Džordan. " Ništa." Robert Džordan je posmatrao okuku. Znao je da je stena ispod njega su više strma i da se njome ne može niko popeti, ali nešto niže strmina je po -stajala blaža i čovek je mogao, zaobišavši je, da se popne. Ako su stvari ranije i bile nestvarne, one sad postadoše do voljno stvarne. Bilo je to kao kad so čivo na aparatu doteraš odjednom do jasnoće. I baš tada on primeti kako iza okuke, na suncu, izmili niska, zatubasta, kuglica isprskana sivim zelenim 597 i smeđiim mrljama, s čoškastim rilom i isturenom mitraljeskom ce vi. On opali i ču udarac metka o čelik. Mali laki tenk se povuče iza stene. Posmatra-jući ugao, Robert Džordan vide kako se opet samo njuška pomolila, onda se pokaza i vica kule i kula se okrenu tako da je cev oružja bila upra vljena na put. " Izgleda kao miš koji izlaz i iz rupe", reče Agustin., „Gledaj, Ingles." " Ima malo samopouzdanja", reče Robert Džor-dan. " To je taj veliki insekt s kojim se Pablo borio", re če Agustin., „Ga điaj ga, Ingles." " Ne. Ne mogu mu ništa. A ne bih hteo da ot -krije gde smo." Tenk je po čeo da puca niz put. Meci su udarali po površini puta i zviždukali, a sad su zveketali i odjekivali po čeliku mosta. Bio je to isti mitraljez koji su čuli dole. " Cabron!" reče Agustin., „Jesu li to ti čuveni tenkovi, Ingles?" " To im je samo dete." " Cabron! Samo da imam neku flašicu punu benz ina, popeo bih se tamo i upalio ga. Št a će on da radi, Ingles?" " Sad će on ponovo izviriti." " 1 zar se toga ljudi plaše", reče Agustin., „Gle-daj, Ingles! On ponovo strelja stražare." " Jer nema druge mete", re če Robert Džordan., „Nemoj da mu prebacuješ." Ali on je razmišljao. Dabome, rugaj m u se. Ali recimo da si ono ti, i nalaziš se ovako zabačen u svojoj sopstvenoj zemlji i zaustave te na glavnom drumu. A most otišao u vazduh. Zar ne bi misiio da je minirano ispod tebe, ili da su te uhvatili u zamku? Sigurno, bi. On postupa kako treba. O čeku-je da se još nešto drugo pojavi. Dotle veže nepri -jatelja. To smo samo mi. Ali on to ne može da zna. Gledaj samo to malo kopile. Mali tenk je isturio nos još malo više iza ugla. Baš tada Agustin ugleda Pabla kako se poja v-ljuje iza ivice provalije vukući se na kolenima i ru-kama, niz obraslo lice mu je curio znoj. " Dolazi ovamo kučkin sin", reče on. " Pablo." Robert Džordan pogleda, vide Pabla, i onda po-če da puca u onaj deo zakamufli-rane kule tenka gde je znao da se iznad mitraljeza nalazi prorez. Mali tenk zazvrja natrag i izgubi se iz vida, a Robert Džordan uze puškomitraljez, sklopi nožice uz ce v i prebaci je sa još vrelom cevi preko ramena. Cev je bila još tako vrela da mu je pekla ramena, i on je zbaci mnogo niže tako da mu je kundak bio

u ruci.

" Donesi džak sa magaz inima i moju malu ma-quinu", viknu on " ,do đii trkom." Robert Džordan otrča uz brdo kroz borove. Agustin je bio odmah za njim, a Pablo je išao iza njega. " Pilar!" viknu Džordan prema brdu., ,Hodi, ženo!" Njih trojica su se penjali uz strmu padinu što su brže mogli. Nisu više mogli da trče jer je strmi-na bila vrlo oštra i Pablo, koji nije nos io nikakav teret izuzev lake konjani čke strojnice, gotovo ih je sustiga9fA tvoji ljudi?" re će Agustin suvih usta Pablu. " Svi su mrtvi", reee Pablo. Nije gotovo mogao da diše. Agustin okrenu gla vu i pogleda ga. " Imamo sad mnogo konja, Ingl čs", reče Pablo. i, ,Dobro", reče Robert Džordan. Prokleti ubica, pomisli on., ,Na šta ste naišli?" " Na svašta", reče Pablo, dišući na mahove., ,Šta je s Pilar?" " Izgubila je Fernanda i brata -" " Eladija", reče Agustin. " A ti?" upita Pablo. " Ja sam izgubio Anselma." " Imamo dosta konja", re će Pablo., ,Čak i za prtljag." Agustin se ugrize za usnu, pogleda Roberta Džordana i zatrese gla vom. Oni čuše, dole ispod se-be, kroz drveće, kako tenk puca ponovo na put i na most. Robert Džordan trgne gla vom., ,Šta je bilo s tim?" reče on Pablu. Nije hteo da pogleda u Pabla niti da mu oseti miris, ali je želeo da ga čuje. " Nisam mogao oti ci dok je tenk bio tamo", re-če Pablo., ,Bili smo se zabarikadirali kod one donje okuke blizu straže. Najzad se vratio da nešto potra -ži i ja sam došao." " U šta si pucao, u okuku valjda?" upita ga Agustin oštro. Pablo ga pogleda, po će se ceriti, razmisli, i ne re će ništa. " Jesi li ih sve pobio?" upita Agustin. Robert Džordan je mislio: samo čuti. To sad nije tvoj po sao. Oni su uradili sve što si očekivao od njih, i više. To je njihovo, plemenska, stvar. Ne donosi moralne sudove. Šta očekuješ od ubice? Ti saradiu-ješ s ubicom. Samo čuti. Upoznao si ga dobro još pre. To nije ništa no vo. Ali kakav je to prljav gad, pomisli on. Smrdljivi prljavi gad. Grudi su ga bolele od penjanja i tr čanja kao da će mu se rasprsnuti i ispred sebe, sad, kroz bo rove, vide on konje. " Pričaj", govorio je Agustin., ,Zašto ne kažeš da s i ih pobio?" " Čuti", reče Pablo., ,Ja sam se dosta i dobro danas borio. Pitaj Inglesa." "1 danas nas još iz vedi odavde", reče Robert Džordan., ,Jer ti s i pravio plan za to." " Imam ja dobar plan", re će Pablo., ,S malo sre će proći ćemo dobro." Počeo je bolje da dišf " Nećeš ubiti nijednog od nas, a?" reče Agustin., ,Jer ću te ja sad ubiti." " Prekini", re će Pablo., ,Ja se moram brinuti o tvom interesu i interesima družine. O vo je rat. Čo vek ne može da radi ono što bi želeo." " Cabron", reče Agustin., ,Takav se dvaput ne rađia." " Ispričaj mi šta ste dole sreli?" reče Robert Džordan Pablu. " Svašta", ponovi Pablo. Još u vek je disao kao da mu se plu ća razdiru, ali je sad mogao tečno da govori i po licu i glavi ga je obliavao znoj, a i rame-na i grudi su mu bili natopljeni znojem. Gledao je Roberta Džordana oprezno da vidi da li je stvarno 261 prijateljski raspoložen prema njemu i onda se na 600 601 smeši., ,Svašta", reče on ponovo., ,Najpre smo za-uzeli položaj. Onda je došao jedan motociklista. On-da još jedan. Onda ambulantna kola. Onda kamion. Onda tenk. Upra vo pre nego što s i ti razrušio most." " Onda -" " Tenk nam nije ništa mogao, ali nis mo mogli da odemo jer je vladao putem. Onda je otišao, a ja sam došao." " A tvoji ljudi?" dobaci Agustin još u vek traže-ći điaavola. " Čuti", reče imi Pablo gledaju ci ga pravo u oči, r\ lice mu je biKTkao lice u čoveka koji se pre svega dobro borio., ,Nisu pripadali našoj družini." Sad su već videli i konje vezane za drveće, sun-ce ih je obasjavalo probijaju ci se kroz borove gra-ne, a oni su zabacivali glave i udarali nogama bra-neći se od muva i Robert Džordan ugleda Mariju i za jedan časak je bio kod nje i zagrio je čvrsto, oslonivši puškomitraljez o bok i skri vač plamena mu je pritisnuo rebra i Marija je govorila:, ,Ti, Ro berto. Oh, ti." " Da, zečiću. Moj dobri, dobri ze čiću. Idemo sad." " Jesi li to zaista ti?" " Da. Da. Zaista. Oh, ti!" Nikad nije ni mislio, da čoveku može u borbi pasti na pamet žena; ni da jedan delić njegovog bi-će može da zna za nju, niti da reaguje na nju, ni -ti, ako već postoji žena, da može da ima grudi, ok -rugle, malene i čvrsto priljubljene koje ose čaš kroz košulju uza se; niti da bi one, te grudi, mogle nešto znati o njima d voma u borbi. Ali tako je to, pomislio je on, i dobro je. To je dobro. Ne bih verovao u to, i pritisnuo je uza se čvrsto, ali nije gledao u nju, i onda je udari tamo gde je nikad dotle nije udario i re će:, ,Uzjaši, uzjaši. Penji se u sedlo, gu -apa." Onda su odvezali ulare i Robert Džordan vra-ti Agustinu puškomitraljez i prebac i svoju strojni-cu preko leđia i vadeći bombe iz džepa sta vljao ih je u bisage, i stavi jedan ispražnjen džak u drugi i za veza ga iza sebe na sedlu. Onda do đie Pilar, toliko zaduvana od penjanja da nije mogla da govori, već je samo mahala rukama. Onda Pablo stavi tri konjske spona koje je imao u rukama u bisage, ustade i re će:, ,Que tal, ženo?" i ona samo klimnu gla vom, a onda svi uz-jahaše. Robert Džordan je sedeo na velikom sivcu ko ga je dan pre toga prvi put video ujutru na snegu, i oseti da pod sobom ima dobrog konja. Imao je cipele sa đionovima od konopca i uzengije su mu bile nešto kratke. Strojica mu je bila prebačena preko ramena, džepovi puni okvira sa mecima, i on je sede ci na konju i držeći uzde čvrsto pod pazu-hom punio jedan okvir, i posmatrao Pilar kako se penje na čudnu vrstu sedišta na vrhu svežnja pri-vezanog uz sedlo ri điana. " Za ljubav božju, zbac i dole", reče Primitivo., ,Paščeš i konj to ne može da nos i." " Čuti", reče Pilar., ,S ovim ćemo lakše preži -veti." ,rZar možeš tako da jašeš, ženo?" upita je Pab -lo sedeći u sedlu guardie civila na velikom lisanu. 602 603 262 " Kao svaki mlekadžija", reče mu Pilar., ,Kuda ćemo, stari?" " Pravo dole. Preko puta. U onu tamo padinu, pa u šumu, pa kroz u valu." " Preko puta?" vrteo se Agustin oko njega uda-rajući mekim petama svojih platnenih cipela u tvr-di neosetljivi trbuh jednog od onih konja koje je Pablo prošle noći regrutovao. " Da, čoveče. To je jedini put", re će Pablo. On mu dade vodiicu. Primitivo i Ciganin su vodili ostale. " Ti možeš ići poslednji, ako želiš, Ingles", reče Pablo., ,Preći ćemo dosta visoko da budemo van domašaja maquine. Ali ići ćemo odvojeno i jahače-mo brzo i onda ćemo se sastati u uvali gore." " Dobro", reče Robert Džordan. Spuštali su se jašući kroz šumu ka ivici puta. Robert Džordan je jahao neposredno iza Marije. Nije mogao da jaše pored nje zbog d rveća. On po milova jedanput sivca mišićima na butini i onda ga čvrsto stisnu kad su

se brzo spuštali i klizali kroz boro ve, govoreći mu butinama ono što bi mu na ravnom terenu govorio mamuzama. "Ti", reče on Mariji "idi druga, kad budu pre-lazili put. Preći prvi nije loše kao što izgleda. Drugi je dobro. Docnije oni stalno posmatraju." . . A ti - "Ja ću preći iznenadno. To nije problem. Opa-sno je kad se ide u redu." Posmatrao je okruglu, čekinjavu Pablovu glavu, utonulu u ramena pri jahanju, i strojnicu prebačenu preko ramena. Gledao je i Pilar, gologlavu, širokih ramena; kolena je držala visoko, jer je pete zakačila u svežnjeve. Jednom se okrenula i mah-nula mu glavom. "Prestigni Pilar pre nego što pređieš put", reče Robert Džordan Mariji. Onda je pogledao između razređenog drveća i video tamne pruge od ulja na putu, a iza njega zelenu padinu brda. Mi smo iznad jaruge, vide on, i baš ispod uz visine odakle se put u dugom zaokretu spušta na most. Mi smo oko osamsto metara iznad mosta. Znači nismo izvan dometa Fijata u onom malom tenku ako je došao do mosta. "Marija", reče on "Prestigni Pilar pre nego što stignemo do puta i poteraj dobro uz padinu." Ona ga pogleda, ali ne reče ništa. On je pogledao samo da vidi da li je razumela. "Comprendres?" upita je on. Ona klimnu glavom. "Hajde", reče on. Ona zatrese glavom. "Polazi!" "Ne", reče mu ona, okrenuvši se i stresavši glavom., "Ja idem u redu u kom treba da idem." Baš tada Pablo zabode obe mamuze u savog velikog lisana i spusti se niz zadnji deo padine pokri-vene borovim iglicama i pređie put uz topot i varni-ce kopita. Ostali pođioše za njim i Robert Džordan ih vide kako pređioše put i kako tutnje uz zelenu padinu, i ču kako zaštekta mitraljez sa mosta. On -da začu jednu fijuuu-hram-ambum! Ovo bum je bio oštar tresak koji se širio uz tutanj i vide kako se na padini zemlja diže kao vodoskok s perom sivoga dima. Fijuuu-hra-am-bum! Začu se ponovo, šišteći 604 605 263

kao raketa i ponovo se gore, više uz padinu, diže zemlja i dim. Ciganin se zaustavio ispred njega, pored puta, zaklonjen poslednjim drvećem. On pogleda padinu ispred sebe i onda u Roberta Džordana. "Idi, napred, Rafaele", reče Robert Džordan., "U galopu, čoveče!" Ciganin je držao vođiice tovarnog konja koji je neposredno iza njega trzao glavom. "Ostavi konja i beži, u galopu!" reče Robert Džordan. Video je kako Ciganin pruži ruku iza sebe, dižući je visoko, visoko i kao da će je tako zauvek zadržati, a petama je udario konja na kome je ja-hao, vođiice se jako zategle, pa onda popustile, i on je već bio preko puta i Robert Džordan se kolenima doticao uplašenog tovarnog konja koji udari u nje-ga kad Ciganin pređie tvrdi, tamni put, i on ču topot konjskih kopita kako galopiraju uz strminu. Fijuuu-u-tras! Doletela je u niskoj putanji granata, i on vide kako Ciganin podskače i potrča kao vepar, kad zemlja bljuznu u malom crnom i sivom gejziru ispred njega. Posmatrao ga je kako galopira, u gipkim i dugim skokovima, uz ispruženu zelenu padinu i top je pucao ispred i iza njega i on se nađie iza okuke, na brdu, zajedno s ostalima. Ne mogu da povedem tog prokletog tovarnog konja, pomisli Robert Džordan. Mada bih hteo da ga držim sa spoljne strane. Hteo bih da bude između mene i tog topa 47 mm, iz koga pucaju. Bogami ću pokušati da ga na s vak način prebacim na onu stranu. On dojaha do tovarnog konja, do čepa se vođiice, i onda, držeći konopac, dok je konj kaskao iza nje-ga, odjaha pedesetak metara naviše kroz drveće. Kad je stigao na ivicu šumice, pogleda dole pored mosta na put. Video je ljude kod mosta, a iza njega, na putu, izgledalo je kao kad se saobraćaj zakrči. Robert Džordan pogleda unaokolo, vide najzad ono što je tražio, pruži ruku i otkinu suvu granu sa bo-ra. Ispusti vođiice, potera tovarnog konja padinom koja se spuštala do puta i onda ga snažno udari granom u sapi., "Hajde, ku čkin sine", reče on i baci granu za njim; tovarni konj je pretrčao preko puta i počeo da se penje padinom s druge strane. Grana ga je pogodila i on je iz kasa prešao u galop. Robert Džordan pojaha oko trideset metara uz put; posle je obronak bio suviše strm. Top je sad pucao, zviždao kao raketa, treskao i uz drum dizao zemlju., "Hajde ti veliki, sivi fašistički bastarde", govorio je Robert Džordan konju i poterao ga niz padinu i sjurio. Onda se našao na otvorenom, na putu koji je bio tako tvrd pod kopitama, da je ose-tio kako ga topot čitavog stresa, ramena, vrat, zube, i onda se našao na padini, a kopita su tražila o šta da se odupru, zasecala se u zemlju, udarala, pruža-la se, bacakala, išla, i on pogleda dole, tamo gde se preko padine, nalazio most koji mu se sad pokaza u sasvim novom izgledu. Video ga je sad iz profila, bez one skraćenosti, kao kad se gleda prema njemu, u sredini se nalazio slomljeni deo, a iza njega, na putu, mali tenk, a iza malog tenka bio je veliki tenk sa topom koji je baš tada se vnuo sa svetložitim plamenom kao ogledalo i zvižduk, kad se vazduh prolomio, u čini mu se, da je čuo nad samim sivim 606 607 vratom koji se pružao ispred njega, i on okrenu glavu, dok se zemlja ispred njega kao vodoskok dig-la u vazduh. Tovarni konj se našao ispred njega jer je suviše skrenuo udesno i išao sporo, i Robert Džordan galopirajući, s glavom okrenutom malo prema mostu, vide čitav red kamiona koji su se zaustavili iza okuke i koji su se sada kad se popeo, jasno videli, onda vide svetložuti blesak, posle ko -ga se gotovo istovremeno 264

ču zvižduk i tresak, i me -tak podbaci, ali on ču kako se metak rasprskava s mesta gde se zemlja digla. Video ih je sve na rubu šume ispred sebe, kako ga posmatraju i on reče:, "Arre caballo! Napred, ko nju!" i oseti kako se konju, zbog uzbrdice, nadimaju grudi i vide sivi vrat kako se pruža i sive uši ispred sebe i on se nagnu i potapša vlažni sivi vrat, i opet pogleda na most i vide svetli blesak iz teškog izmrljanog, kao blato obojenog tenka tamo na putu, i onda ne ču nikakav zvižduk, već samo oštar pra-sak i ljut miris, kao kad kotao eksplodira, i nađie se pod sivcem i sivi konj se ritao nogama, a on je pokušavao da se izvuče ispod njegove težine. Mogao je da se miče. Mogao je da se miče udesno. Ali kad se pomicao udesno osetio je da mu je leva noga pod konjem potpuno spljoštena. Činilo mu se kao da se u njoj nalazi novi pregib; ne u ku-ku, nego drugi, koji može da se kreće u stranu kao na šarkama. Onda je sasvim dobro shvatio šta je to i baš tada se s ivac diže na kolena i desna noga Roberta Džordana, kojom je odgurnuo uzengiju, baš kao što treba, skliznu preko sedla i spusti se pored njega i on sa obe ruke opipa kost u bedru leve noge koja je ležala ispružena na zemlji i obema rukama oseti oštru kost i mesto gde je ona pritiski-vala kožu. Sivac je

stajao gotovo nad njim i on je video kako mu se rebra nadimaju. Trava, gde je sedeo, bila je zelena i po njoj je bilo poljskog cveća i on pogleda niz padinu, na put, most, klisuru i put i vi-de tenk i po će očekivati novi blesak. A ovaj se po javi gotovo istog časa, ponovo bez zvižduka i kroz tresak, koji je mirisao na jaki eksploziv, kroz ko-made zemlje koja se digla i fijuk čelika, on vide kako veliki sivi konj sedi mirno pored njega, kao konj u cirkusu. I onda, gledajući konja kako tu sedi, ču ga kako stenje. Onda su ga Primitivo i Agustin uhvatili ispod pazuha i vukli ga poslednjim delom padine i novi zglob je omogu ćavao nozi da se savija prema terenu. Jednom je tane zazviždalo neposredno iznad njih i oni ga ispustiše i legoše na zemlju, ali zem -lja ih zasu i metal odvižda dalje i oni ga digoše. I onda ga do vedoše do zaklona u dugačkoj uvali u šumi, gde su se nalazili konji, i Marija, Pablo i Pilar su stajali nad njim. Marija je klećala pored njega i govorila " ,Ro berto, šta je s tobom?" On reče, preznojavajući se:, ,Leva noga je slom-ljena, guapa." " Previćemo je", reče Pilar., ,Možeš na ovome da jašeš." Ona pokazala jednog konja koji je bio na-tovaren., ,Baci taj teret." Robert Džordan vide kako Pablo mahnu glavom i on mu klimnu glavom. " Pođiite malo dalje", reče on. Onda reče:, ,Slu-šaj, Pablo. Hodi o vamo." 608 39 Eraest Hemingvej, IV 609 Obraslo lice, po kome je curio znoj, nagnu se nada nj i Robert Džordan oseti potpuno Pablov za-dah. " Ostavite nas da razgovaramo", reče on Mariji i Pilar., JMoram da razgovaram s Pablom." " Boli li te mnogo?" upita Pablo. On se sasvim nagnuo nad Roberta Džordana. " Ne. Mislim da je ži vac nastradao. Slušaj. Idite oda vde. Ja sam se udesio, vidiš? Razgovaraću s de-vojkom jedan čas. Kad kažem da je od vedete, od-vedite je. Ona će hteti da ostane. Ja ću samo časak razgovarati s njom." 265

" Jasno, nema mnogo vremena", reče Pablo. " Jasno." " Mislim da bi vam bilo bolje u Republici", re će Robert Džordan. " Ne. Ja sam za Gredos." " Radi kao što misliš." " Sad razgovaraj s njom", re će Pablo., ,Imamo malo vremena. Zao mi je što ti se to desilo, Ingles." " Kad mi se već desilo -" reče Robert Džordan., ,Nemojmo o tom razgo varati. Ali radi po svojoj pa-meti. Ti imaš dobru gla vu. Koristi je." " Zašto ne bih?" reče Pablo., ,Sad brzo razgova-raj, Ingles. Nema vremena." Pablo ode do najbližeg dr veta i pogleda niz pa-dinu, a preko padine gore na put preko klisure. Pablo je gledao sivog konja na padini sa istinskim sažaljenjem na licu, a Marija i Pilar su se nalazile pored Roberta Džordana, koji je sedeo naslonjen na dr vo. " Rasparaj mi pantalone, ho ćeš li?" reče on Pilar, Marija je čučala pored njega i nije govorila. Sunce joj je osvetljavalo kosu, a lice joj se gr čilo kao kod deteta pre nego što zaplače. Ali nije pla- kala. Pilar uze svoj nožić i raspapa nogavicu od le-vog džepa naniže. Robert Džordan razgrnu tkaninu obema rukama i pogleda butinu. Deset santimetara ispod kuka nalazila se šiljata crvena oteklina, kao mali šator sa vrlo ostrim vrhom i kad je dotakao prstima, osetio je neposredno ispod kože slomljenu karličnu kost. Noga mu je ležala u neobičnom položaju. On pogleda u Pilar. Lice joj je imalo isti izraz kao i Marijino. " Anda", reče joj on., ,Idi." Ona ode pognute glave ne rekavši ništa i ne osvrnuvši se i Robert Džordan vide da joj se ramena tresu. " Guapa", reče on Mariji i uze je za obe ruke., ,Slušaj. Nećemo ići u Madrid -" Onda ona poče da plače. " Ne, guapa, nemoj", reče on., ,Slušaj. Mi neće-mo ići u Madrid, ali sad ja svuda idem s tobom, kud god ti išla. Razumeš?" Ona ne reče ništa i pritisnu gla vu na njegov obraz i zagrlila ga rukama. " Slušaj dobro, zečiću", reče on. Znao je da se mnogo mora žuriti i znojio se vrlo mnogo, ali to je trebalo da se kaže i da se sh vati., ,Ti ćeš sad ići, zečiću. Ali ja idem s tobom. Dok jedno od nas po stoji, postoji i ono d rugo. Razumeš li?", ,Ne, ja ostajem s tobom." " Ne, zečiću. Ono što ću da uradim sad, uradi ću sam. Ako budeš tu, neću moći to dobro da uradim. Ali ako ti odeš, onda s tobom idem i ja. Samo tako 610 611 odlazim i ja. Ti ćeš sad da odeš, znam. Jer ti si i dobra i mila. Ti sad odlaziš za nas oboje." " Ali lakše je ako ostanem s tobom", reče ona., ,Bolje je za mene." " Da. Zato mi u čini tu ljubav. Uradi to za mene, jer to je ono što možeš da uradiš." " Ali ti ne razumeš, Roberto. Sta će biti sa tnom? Za mene je gore da odem." " Svakako", reče on., ,To je teže za tebe. Ali ja sam sad ti." Ona ne reče ništa. 266

Gledao je i mnogo se znojio i govorio joj tru-deći se da je uveri više nego što se oko ma čega trudio u svom životu. " Ti ćeš sad otići umesto nas oboje", re će on., ,Ne smeš biti sebična, zečiću. Moraš sad da vršiš svoju dužnost." Ona zatrese glavom. " Ti si sad ja", reče on., ,Zar to ne osećaš, ze-čiću." " Zečiću, slušaj", reče on., ,Stvarno, na taj na-čin i ja idem, kunem ti se." Ona ne reče ništa. " Eto, sad uvidiaš", reče on., ,Sad vidim da ti je jasno. Sad ćeš ići. Dobro. Sad odlaziš. Sad si rekla da odlaziš." o> Ona ne reče ništa. " Ja ti sad zahvaljujem na tom. Ti sad odlaziš lepo i brzo i daleko i mi obo je odlazimo u tebi. Sta-vi mi sad ruku ovde. Spusti sad glavu. Ne, spusti je dole. Tako je dobro. Sad ću ja staviti svoju ruku. Dobro. Ti si dobra. Sad više ne misli. Sad radiš ono žto treba. Ti me sad slušaš. Ne mene, već nas oboje. Mene u sebi. Sad ti odlaziš za nas oboje stvarno. Oboje sad odlazimo u tebi. To sam ti obećao. Ti si vrlo mila i vrlo dobra što odlaz iš." On mahnu glavom Pablu koji ih je sa svog mesta kod drveta gledao i Pablo pri đie. On palcem po kazi prema Pilar. " Ići ćemo u Madrid drugi put, zečiću", reče on. " Istinski. Sad ustani i idi, oboje ćemo ići. Ustani. Vidiš?" " Ne", reče ona i čvrsto ga zagrlila oko vrata. On je sad govorio još uvek mirno i razumno, i vrlo ubedljivo. " Ustani!", reče on. " Ti si sad i ja. Ti si sve što ostaje od men e. Ustani." Ona polako ustade pla čući, pognute glave. Onda brso pade pored njega i onda opet ustade, polako i umorno, kad on re će: " Ustani, guapa." Pilar je držala za ruku i stajala pored nje. " Vdmonos", reče Pilar. " Treba li ti što Ingles?" Ona ga pogl eda i zatrese glavom. " Ne", reče on i produži da go vori Mariji. " Nema nikakvog zbogom, jer mi nismo rastavljeni, guapa. Neka vam bude dobro u Gredosu. Idi sad. Idi sad! Ne", govorio je on još u vek mirno i razumno, dok je Pilar odvodila devojkku. " Nemoj se okretati. Stavi nogu unutra. Da. Nogu. Pomozi joj da se popne, Pilar", re će on. " Popni je u sedlo. Zabaci se sad." On okrenu glavu, znojeći se, i pogleda niz padinu, pa onda opet prema devojci koja je sad bila u sedlu, a Pilar je stajala pored nje, a Pablo odmah iza

nje. "Sad idite", reče on., "Idite." 612 Ona poče da se osvrće. "Nemoj se osvrtni", reče joj Robert Džordan. "Idi." Pablo udari konja po sapima kaišem i izgledalo je da Marija hoće da skoči sa sedla, ali Pilar i Pablo su jahali sasvim pored nje i Pilar je držala i tri konja su se penjala u valom. "Roberto", viknu Marija okrenuvši se. "Pusti me da ostanem! Pusti me da ostanem!" "Ja sam s tobom", doviknu Robert Džordan. "Ja sam s tobom sad. Oboje smo tamo. Idi!" Onda mu se oni na zaokretu uvala izgubiše iz vida, a on se kupao u znoju i gledao u ništa. Agustin je stajao pored njega. "Zeliš li da te streljam, Ingles?" upita on naginjući se. "Quieres? To nije ništa." 267

"No hace falta", reče Robert Džordan. "Odlaz i. Meni je ovde vrlo dobro." "Me cago en la leche que me han dado!" reče Agustin. Plakao je, pa nije mogao jasno da vidi Roberta Džordana. "Salud, Ingles!" "Salud, stari", reče Robert Džordan. Gledao je sad niz padinu. "Staraj se dobro o mojoj podšišanoj, hoćeš li?" & "Nemaj brige", reče Agustin. "Imaš li što ti treba?" "Za ovu mašinu ima vrlo malo metaka, zato ću je zadržati", reče Robert Džordan. "1 ne možeš ih za nju više dobiti. Za onu drugu, i za Pablovu, možeš." "Očistio sam cev", reče Agustin. "Jer si je isprljao kad si pao." "Šta se desilo sa tovarnim konjem?" 614 "Ciganin ga je uhvatio." Agustin je sada sedeo na konju, ali mu se nije odlazilo. Naginjao se duboko nad drvo pod kojim je sedeo Robert Džordan. "Idi, viejo", reče mu Robert Džordan. "Ima u ratu mnogo o vakvih stvari." "Que puta es la guerra", reče Agustin. "Rat je prava kurva." "Da, čoveče, da. Ali odlazi." "Salud, Ingles", reče Agustin stisnuvši desnu pesnicu. "Salud", reče Robert Džordan. "Ali odlazi, čoveče." Agustin okrete konja i spusti desnu pesnicu tako kao da je i tim pokretom opet nešto opsovao i odjaha uz uvalu. Svi ostali su već davno iščezli. Na mestu gde je uvala zavijala u šumicu on se okrenu i mahnu pesnicom. Robert Džordan mahnu rukom i onda i Agustin iščeznu... Robert Džordan pogleda niz zelenu padinu prema putu i mostu. O vako mi je najbolje, pomisli. Još nema smisla da se okrenem na trbuh, jer je ta kost suviše blizu površine i ovako mogu bolje da posmatram. Osećao se prazan, isušen i iscrpljen zbog svega toga i zbog njihovog odlaska i u ustima je imao ukus žuči. Sad, najzad i na kraju krajeva, nema više nikakvog problema. Ma kako da je bilo, i ma kako da bude sad, za njega više nema nikakvog problema. Sad su svi otišli i on je bio sam, leđima naslonjen na drvo. Gledao je niz zelenu padinu, video sivoga konja tamo gde ga je Agustin streljao, i gledao dole niz padinu ka putu i ka šumom obraslom pre 615 delu iza njega. Onda pogleda na most i preko mosta i vide šta rade na putu i na mostu. Sad je video kamione duž celog donjeg dela puta. Kroz drveće je video sivoću kamiona. Onda opet pogleda na put, na mesto gde se on spustio sa brda. Sad će uskoro doći, pomisli on. Pilar će paziti na nju bolje nego iko drugi. Ti to znaš. Pablo mora da i ma dobar plan, jer ga se on inače ne bi ni poduhvatao. Ti baš ne moraš da se brineš za Pabla. Ne vredi da razmišljaš o Mariji. Pokušaj da veruješ u ono što si njom govorio. To je najbolje. A ko kaže da to nije istina? Ti ne. Ti to ne kažeš, kao što ne kažeš da se nisu desile stvari koje su se desile. Ostani pri ovom u šta sad veruješ. Ne budi ciničan. Vremena je malo, a ti si je tek poslao. Svako radi ono što može. Ti ne možeš ništa da uradiš za sebe, ali možda možeš da uradiš nešto za druge. Pa, čitava naša sreća je trajala četiri dana. Ne četiri. Bilo je posle podne kad sam prvi put stigao tamo, a danas ne će trajati do podne. To znači ni puna tri dana i tri noći. Budi tačan, reče on. Sasvim tačan. Mislim da bi sad bilo bolje da se spustiš, po misli on. Biće bolje da se smestiš na neki 268

način tako da budeš koristan mesto da tu sediš pored drveta kao panjina. Imam sreću. Ima mnogo gorih stvari od ove. Svako mora da prođe kroz to pre ili po sle. Ti se tog ne plašiš, jednom moraš to da uradiš, zar ne? Ne, reče on, istinski. Sreća je što je živac uništen. Čak ne osećam ni da postoji nešto ispod preloma. On dodirnu donji deo noge i učini mu se kao da to i nije deo njegovog tela. Pogledao je opet niz padinu i razmišljao. Ne ostavlja mi se ovo, to je sve. Teško mi je da to ostavim nadam se da sam radio nešto dobro. Nastojao sam koliko god sam mogao. Misliš da jesi. U redu, jesi. Borio sam se za ono u šta već godinu dana verujem. Ako pobedimo ovde, pobedi ćemo svuda. Svet je divan i vredi se za nj boriti i ne volim što moram da ga ostavim. I imao si mnogo sreće, pomisli on, što si proživio lep život. Imao si srećan život kao i deda, samo ne tako dug. Imao si srećniji život nego ma ko, zbog ovih poslednjih dana. Ne ćeš se valjda žaliti kad si imao toliko sreće. Ipak, želeo bih da postoji neko na koga bih mogao preneti ono što sam naučio, pomisli. Bože, kako sam brso shvatao pri kraju. Voleo bih porazgovarati sa Karkovim. To je u Madridu. Tačno preko ovih brda i onda preko ravnice. Dole preko sivih stena i borova, vresa i paprati, preko žute visoravni, vidiš ga kako se diže beo i lep. Ta strana je isto toliko istinita koliko i Pilarine babe koje piju krv kod klanice. Nije samo jedna stvar istinita. Sve je istinito. Isto kao što su avioni lepi, pa bilo da su naši ili njihovi. Đavolski lepi, pomisli. Sad se smiri, reče on. Okreni se sad, dok još imaš vremena. Slušaj nešto. Sećaš li se? Pilar i dlana? Veruješ li u te gluposti? Ne, reče on. Ni pored svega što se dogodilo? Ne, ne verujem. Bila je vrlo mila u vezi s tim jutros pre nego je ovaj cirkus otpočeo. Možda se plašila da ja u to verujem. Mada ja ne verujem. Ali ona veruje. Oni nešto vide. Ili možda nešto osećaju. Kao ptičar. A kako stoji sa vančulnom percepcijom? Gluposti, reče on. Nije 616 617 htela da mi kaže zbogom jer je znala ako to kaže da Marija neće hteti da ode. O, ta Pilar. Okreni se, Džordane. Ali ga je mrseto i da pokuša. Onda se seti da ima flašicu u stražnjem džepu i pomisli, po vući ću dobar gutljaj ovog što bi i diva oborilo i onda ću pokušati. Ali kad je potražio, nije je našao. A onda se oseti mnogo usamljeniji jer je znao da ne će imati čak ni tog. Čini mi se da sam na to računao, reče on. Šta misliš, da li je Pablo uzeo? Ne budi budala. Mora da si je izgubio na mostu. "Hajde sad, Džordane", reče on. "Okreni se." Onda obema rukama zgrabi levu nogu i snažno je po vuče prema stopalu i leže pored drveta uz koje se odmarao naslonjen na nj leđima. Zatim ležeći ispružen i vukući snažno nogu da slomljena kost ne bi izišla i probila se kroz butinu, polako se okretao na stražnjici, dok mu

potiljak nije bio okrenut prema nizbrdici. Onda držeći slomljenu nogu prema uzbrdnom nagibu obema rukama, stavi đion desne cipele na gornji deo stopala leve noge, snažno pritisnu i okrenu se na grudi i lice, znojeći se. Onda se nalakti, namesti obema rukama levu nogu iza sebe i odgurnu se daleko pokretom desne noge, preznojavajući se, i sve je bilo u redu. Opipa prstima levu butinu i vide da je u redu. Kraj kosti nije probio kožu i slomljeni deo se sad nalazio u mišićima. Veliki živac mora da je stvarno zdrobljen, kad je taj prokleti konj pao na nogu, pomisli on. Stvarno, uopšte ne boli. Izuzev sad, prilikom promene položaja. Kad kost zakači nešto drago. Vidiš? reče. Vidiš kako imaš sreće. Nije ti uopšte potrebno ono što obara 269 diva. On dohvati strojnicu, izvadi okvir koji je bio u magazinu, izvadi drugi okvir iz džepa, otvori zatvarač i pogleda kroz cev, vrati okvir u niagazin tako da je škljocnuo i onda pogleda niz padinu. Možda još pola sata, pomisli. Smiri se. Onda pogleda gore u brdo i posmatraše boro ve pokušavajući ništa da ne misli. t Pogleda potok i seti se kako je bilo sveže u senci ispod mosta. Voleo bih da dođiu, pomisli. Ne bih hteo da ne budem pri svesti kad dođiu. šta misliš kome je lakše? Onima koji veruju ili onima koji stvar primaju prosto? Za njih je vera velika uteha, ali mi znamo da nemamo čega da se bojimo. Zlo je jedino kad ti ona nedostaje. Umiranje je samo onda teš ko kad dugo traje i kad toliko boli da čoveka ponižava. Tu ti imaš sreće, vidiš? Tebi se nije desilo tako nešto. Sjajno je što su otišli. Sad, kad oni nisu tu, to mi uopšte ne smeta. Ispalo je onako kako sam rekao. Zaista dobrim delom. Gledaj, koliko bi sve to drukčije izgledalo da su se svi oni rasuli po tom brdu gde se nalazi sivac. Ili da smo se svi ovde šćućurili i očekujemo smrt. Ne. Otišli su. Otišli su. Sad samo da se i napad s vrši s uspehom. Sta želiš? Sve. Zelim sve i uzeću sve što mi se da. Ako o vaj napad ne bude valjao, valjaće drugi. Nisam primetio da su se avioni uopšte vratili. Bože, sreća je što sam uspeo da je nateram da ode. Kad bih mogao dedi da pri čam o tom. Opkladio bih se da on nikad nije morao da prelazi ovako, da traži ljude i da iz vede ovakav poduhvat. Otkud znaš? Možda ih je pedeset izveo. Ne, reče on. Budi ta čan. Niko nije mogao izvršiti pedeset ovakvih. Ni 618 619 !! / pet. Možda niko, ni jedan, baš o vakav. Sigurao. I ipak, mora da je. Hteo bih da sada dođiu, reče on. Hteo bih da sad što pre dođiu, jer me noga počinje boleti. Mora da je to zbog otoka. Sve je išlo strašno lepo, dok nas nije pogodilo, pomisli. Ali sreća je što do tog nije došlo kad sam bio ispod mosta. Kad neka stvar ne valja mora se nešto desiti. S tobom je bilo svršeno onda kad su Golcu dali o vakvo naređenje. To si i sam znao, a to je verovatno i Pilar osećala. Ali docnije ćemo sve te stvari mnogo bolje organizovati. Imaćemo kratkotalasne aparate. Da, ima mnogo stvari kojima ćemo morati da se snabdemo. Trebalo je da ponesem i rezervnu nogu. On se nasmeja na to znojeći se, jer ga je noga mnogo bolela na mestu gde je veliki živac povređen pri padu. Oh, samo da dođiu, pomisli. Ne bih hteo da uradim ono što mi je otac uradio. Dobro, mogu da uradim, ali bih mnogo više voleo da ne moram. Ja sam protiv toga. Nemoj o tom da misliš. Nemoj uopšte misliti. Hteo bih da ta kopilad dođiu, reče on. Toliko želim da dođiu. Noga ga je sad mnogo bolela. Kad se okrenuo, po čelo je oćicanje i noga je po čela da ga boli i on reče: " Možda ću sad odmah to da uradim." Mislim da odlično podnosim bol. Slušaj, ako sad to uradim, ti me nećeš krivo shvatiti? S kim ti to razgovaraš? Ni sa kim, reče. Mislim sa dedom. Ne. Ni sa kim. O, do đavola, zašto već ne dolaze. Slušaj, možda treba ono da uradi m, jer ako se nekako i izvučem i sve, nisam ni za šta, a ako me uhvate, postavljaće mi mnogo pitanja i raditi svaš 620 ta sa mnom i to nije dobro. Bolje je udesiti da do tog ne dođie. Onda, zašto ne bi bilo u 270 redu da to uradim sad i onda bi čitava stvar bila svršena? Jer, oh, slušaj, oh, slušaj, neka sad dođiu. Ne držiš se baš bogzna kako u o voj stvari, Džordane, reče on. Ne, u ovoj. A ko se drži kad mu je ovako? Ne znam, ali sad mi baš nije ni stalo. Ali ti se ne držiš. U redu. Baš nimalo. Oh, nimalo, nimalo. Mislim da bi bilo sasvim na mestu da to sad uradiš. Je li tako? Ne, nije. Jer još uvek nešto možeš da uradiš. Dogod znaš šta moraš da uradiš. Dogod s i pri svesti, moraš da čekaš. Hajde. Neka dođiu. Neka dođiu. Neka dodu. Misli kako su oni otišli, reče. Razmišljaj kako prolaze kroz šumu. Misli kako prelaze preko potoka. Misli kako jašu kroz vres. Misli kako idu uz padinu. Misli o njima kako putuju celu noć. Misli kako se skrivaju sutra. Misli o njima. Do đavola, misli o njima. Eto, dotle mogu misliti o njima, reče. Misli o Montani. Ne mogu. Misli o Madridu. Ne mogu. Misli o gutljaju hladne vode. U redu. Eto, tako će biti. Kao gutljaj hladne vode. Ti si /ažljivac. Biće prosto ništa. Tako će sve biti. Prosto ništa. Onda uradi ono. Uradi. Uradi sad. Bilo bi u redu da to sad uradiš. Hajde, uradi sad. Ne moraš da čekaš. Na šta? Ti znaš. Onda čekaj. Ne mogu sad više da čekam, reče. Ako budem duže čekaos onesvestiću se. Znam, jer sam osetio kako me hvata nesvestica tri puta i odupro sam joj se. Dobro sam se odupro. Ali ne znam da li ću više moći. Mislim da si dobio unutrašnje krvarenje ta 621 mo gde je kost u butini povredila ostali deo. Naroćito kad si se okretao. To stvara otok i od toga slabiš i počinješ da se o nesvećuješ. Bilo bi sasvim na mestu da ono sad izvršiš. Stvarno ti kažem da bi bilo u redu. Ali ako pri čekaš i zadržiš ih barem malo, ili prosto ubiješ oficira, to moie mnogo da znači. Dobro učinjena stvar može U redu, reče on. I ležao je veoma mirno i nastojao da bude pri svesti, a osećao je da mu svest izmiće kao što ponekad osetite sneg kako kliz i na planinskoj padini, i on reče sad mirno, onda neka istrajem dok ne dođiu. Robert Džordan je imao mnogo sreće jer vide, baš tad, kako konjica izjaha iz šume i pređie put. Posmatrao ih je kako, penjući se padinom, nailaze. On vide konjanika kako se zaustavi pored sivca i zovnu oficira koji dojaha do njega. Posmatrao ih je obojicu kako gledaju sivca. Prepoznali su ga, dabo me. On i njegov jahač su nestali od juče ujutru. Robert Džordan ih je video tu na padini, blizu sebe, a dole, niže, video je put i most i dugi red vozila. Bio je sad potpuno pribran i dugim sporim pogledom obuhvati sve. Onda pogleda nebo. Na njemu su se nalazili veliki beli oblaci. On dlanom do dirnu borove iglice na mestu gde je ležao i dodirnu koru boro va debla iza koga je ležao. Onda se on namesti što je bolje mogao, s lakto vima u borovim iglicama, a cev strojnice nasloni na deblo bora. Sad, kad oficir u kasu krene

tragom konja iz njihove grupe, proći će na dvadesetak metara ispod mesta gde Robert Džordan leži. Na tom udaljenju 622 nema problema. Taj oficir je bio poručnik Berendo. On je došao iz La Granhe kad su im, posle prvog izveštaja o napadu na gornje stražarsko mesto, naredili da krenu. Jahali su vrlo brzo i onda su, pošto je most bio srušen, morali da zaobiđu, da preseku klisuru tamo dalje i da prođu šumom. Konji su im bili mokri i prašnjava i morali su ih podbadati da bi kasali. 271

Poručnik Berendo, posmatrajući trag, dojava njegovo suvo lice bilo je ozbiljno. Strojica mu je bila naslonjena na sedlo i prebačena preko leve ruke. Robert Džordan je ležao iza drveta prisiljavajući se vrlo oprezno i pažljivo da mu ruke budu čvrste. On sačeka dok oficir ne dođe do suncem osvetljenog mesta gde je prvo drveće borove šume dopiralo do zelene strmine na li vadi. Osećao je kako mu srce udara o šumsko tlo pokriveno borovim iglicama.

